Ferenc pápa

Az ember, aki meg akarta változtatni az egyházat

AI-val készült borító

FERENC PÁPA

Az ember, aki meg akarta változtatni az egyházat

© Háttérgyár, 2026

Minden jog fenntartva.

Kiadó: Háttérgyár

Kiadás éve: 2026

hattergyar.hu

Ez a mű szerzői jogi védelem alatt áll. Részleteinek bármilyen formában való sokszorosítása, terjesztése vagy nyilvánosan elérhetővé tétele a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül tilos.

A borító mesterséges intelligencia felhasználásával készült.

HÁTTÉRGYÁR

Tartalom

1. fejezet – A bevándorlók gyermeke 4

2. fejezet – A beteg fiatalember, aki pap akart lenni 28

3. fejezet – A jezsuiták iskolájában 42

4. fejezet – A diktatúra árnyékában 67

5. fejezet – Száműzetés, hallgatás, visszatérés 88

6. fejezet – A nyomornegyedek érseke 107

7. fejezet – A konklávé tizenhárom napja 129

8. fejezet – Egy pápa, aki másként akart élni 148

9. fejezet – Szegény egyházat a szegényekért 164

10. fejezet – A teremtett világ védelmében 184

11. fejezet – A család körüli nagy vita 204

12. fejezet – A nők és a világiak helye az egyházban 227

13. fejezet – Melegek, áldások és az irgalom határai 246

14. fejezet – A Vatikán belső háborúja 270

15. fejezet – A visszaélések és az elveszített bizalom 289

16. fejezet – A világ egyházának új térképe 317

17. fejezet – A pápa, aki hidakat akart építeni 333

18. fejezet – Oroszország, Ukrajna és a béke ára 358

19. fejezet – Kína, Amerika és a megosztott katolicizmus 377

HÁTTÉRGYÁR

20. fejezet – Ferenc pápa és Magyarország – Két látogatás, kétféle üzenet **404**

21. fejezet – Az utolsó évek és a befejezetlen reformok **444**

I. Kronológia – Ferenc pápa élete és kora **482**

II. A fontosabb szereplők **502**

III. Ferenc pápa legfontosabb dokumentumai **517**

IV. Felhasznált és ajánlott irodalom **522**

HÁTTÉRGYÁR

1. fejezet – A bevándorlók gyermeke

Amikor 2013. március 13-án este a Szent Péter-bazilika erkélyén megjelent az új pápa, a katolikus egyház történetében először olyan ember állt a világ egyik legismertebb vallási intézményének élére, aki Latin-Amerikában született. Jorge Mario Bergoglio hetvenhat éves volt, és élete túlnyomó részét szülővárosában, Buenos Airesben töltötte. Róma messze esett attól a világtól, amelyben felnőtt, bár családjának története révén Itália korántsem volt idegen számára. Szülei és nagyszülei életében a két kontinens összekapcsolódott, az európai katolikus hagyomány pedig egy olyan társadalomba került át, amelyet bevándorlók, politikai konfliktusok és rendkívül éles vagyoni különbségek formáltak.

A Szent Péter téren összegyűlt tömeg eleinte keveset tudott az argentin bíborosról. A legtöbb európai és észak-amerikai katolikus számára a neve sem volt különösebben ismerős. Az egyházi körökben természetesen számon tartották Buenos Aires érsekét, aki 2005-ben már részt vett a pápaválasztáson, és akinek tekintélye az előző évtizedben fokozatosan növekedett. A

HÁTTÉRGYÁR

világ közvéleményét mégis meglepte a választás. Hamarosan olyan részletek jelentek meg az életéről, amelyekből egy szerény körülmények között élő, társadalmi problémákra érzékeny, ugyanakkor fegyelmezett és hagyománytisztelő pap alakja rajzolódott ki. Kiderült róla, hogy fiatalon vegyésztechnikusi képesítést szerzett, munkába járt, szerette a futballt, rajongott a tangóért, és a pápaválasztás előtt tömegközlekedéssel utazott Buenos Airesben.

Ezek a részletek jelentősen hozzájárultak Ferenc pápa népszerűségéhez, ám önmagukban keveset magyaráztak meg abból, miért gondolkodott olyan különösen a katolikus egyház szerepéről. Ehhez vissza kellett térni abba az Argentínába, amelyben felnőtt, és még korábbra, egy olasz család történetéhez, amely a huszadik század első harmadában úgy döntött, hogy maga mögött hagyja Európát.

Jorge Mario Bergoglio 1936. december 17-én született Buenos Aires Flores nevű városrészében. Argentína ekkor már több évtizede a világ egyik legjelentősebb bevándorlási célpontjának számított. A tizenkilencedik század végétől olaszok és spanyolok milliói érkeztek az országba, mellettük közép- és kelet-európaiak, közel-keletiek és más nemzetiségű bevándorlók is

HÁTTÉRGYÁR

jelentős közösségeket alkottak. Az argentin főváros fejlődését nagymértékben meghatározta ez a népességmozgás. Az újonnan érkezők munkát kerestek a kikötőkben, a vasútnál, az építkezéseken, a kereskedelemben és a gyorsan növekvő iparban. A város utcáin több nyelv keveredett, és a különböző kulturális hagyományok fokozatosan sajátos argentin életformává alakultak.

Az olasz bevándorlók különösen erős hatást gyakoroltak Buenos Aires mindennapjaira. Megváltoztatták a város gasztronómiáját, beszélt nyelvét, társasági szokásait és politikai kultúráját. Az argentin spanyol számos olasz eredetű szót és kifejezést vett át, miközben az olasz családok többsége néhány nemzedék alatt természetes módon beilleszkedett új hazájába. A katolikus egyház fontos közösségszervező intézmény maradt, bár az egyházi hagyományok és a modernizálódó nagyvárosi társadalom közötti feszültségek egyre gyakrabban jelentkeztek.

Bergoglio apai családja az észak-itáliai Piemontból származott. A vidék a tizenkilencedik századi olasz egységtörekvések egyik központja volt, ahol a mezőgazdaság, a kézműipar és az egyre jelentősebb ipari termelés sajátos társadalmi szerkezetet hozott létre. A

család történetében fontos helyet foglalt el Portacomaro, az Asti környéki település, ahonnan Mario Bergoglio és hozzátartozói később Argentínába vándoroltak. A piemonti identitás a családban akkor is megmaradt, amikor a következő nemzedék már Dél-Amerikában született.

Mario José Bergoglio 1908-ban született, és fiatal felnőttként érkezett Argentínába. A család 1929-ben költözött át az Atlanti-óceán túlsó partjára, abban az időszakban, amikor Benito Mussolini fasiszta rendszere már megszilárdította hatalmát Olaszországban. A későbbi pápa családi emlékeiben az emigrációhoz a politikai szabadság elvesztésének tapasztalata is kapcsolódott. Ugyanakkor az olasz kivándorlás összetett társadalmi jelenség volt, amelynek gazdasági és családi okai is lehettek. A Bergoglio család története ebben a szélesebb folyamatban helyezhető el.

Ferenc évtizedekkel később különösen nagy jelentőséget tulajdonított annak, hogy családja sorsa egy váratlan döntés következtében alakult másként, mint eredetileg tervezték. Önéletrajzi visszaemlékezése szerint hozzátartozói először egy olyan hajóval akartak elindulni Európából, amely később tragikus balesetet szenvedett. Az indulás elhalasztása így a családi

emlékezetben a megmenekülés történetévé vált. A Dél-Amerikába tartó Principessa Mafalda 1927-ben süllyedt el, az utasok és a személyzet közül sokan életüket vesztették. A Bergoglio család végül később, másik hajóval jutott Argentínába.

A történet pontos részleteinek megítélésében fontos különbséget tenni a dokumentált tengeri katasztrófa és a több nemzedéken át megőrzött családi emlékezet között. A későbbi pápa számára azonban a történet mindenekelőtt erkölcsi és vallási jelentőséggel bírt. Saját életét egy olyan eseménysor folytatásának tekinthette, amelyben az emberi döntések, a véletlen körülmények és a gondviselésbe vetett hit összekapcsolódtak. A család fennmaradása, az új hazában történt letelepedése és a következő nemzedék megszületése mind annak a nagyobb történetnek a része lett, amelyhez Ferenc időskorában is újra meg újra visszatért.

Az emigráció a család mindennapi életében is mély nyomokat hagyott. Mario Bergoglio a vasútnál dolgozott, könyvelői, adminisztratív feladatokat látott el. A vasút az argentin gazdaság egyik meghatározó intézménye volt. A hatalmas ország mezőgazdasági termelésének jelentős részét vasúti hálózaton keresztül juttatták el a kikötőkbe, miközben a gyorsan fejlődő városok közötti kapcsolatokat

HÁTTÉRGYÁR

is a sínek biztosították. A vasúti alkalmazotti státus viszonylagos biztonságot jelentett, ám a dolgozók anyagi helyzete nagyban függött a gazdasági konjunktúrától és a munkáltatói intézkedésektől.

Mario felesége, Regina María Sívori Buenos Airesben született, szintén olasz gyökerű családban. Az anya elsősorban az öt gyermek nevelésével foglalkozott, ami egy korabeli középosztálybeli családban önmagában is komoly feladatot jelentett. Jorge Mario volt a legidősebb gyermek; utána született Oscar Adrián, Marta Regina, Alberto Horacio és María Elena. A nagycsalád mindennapjait a munkába járás, az iskola, a közös étkezések, a vallási ünnepek és a rokoni kapcsolatok határozták meg.

A család nem tartozott Buenos Aires vagyonos rétegéhez, de a társadalom legszegényebbjei közé sem. Viszonylag szerény, rendezett körülmények között élt, és fontosnak tartotta a tanulást, a munkát, valamint a családtagok egymás iránti felelősségét. Ez a környezet olyan társadalmi tapasztalatot adott a legidősebb fiúnak, amely későbbi gondolkodásának több elemét is megvilágítja. Megismerte a kiszámítható családi élet értékét, ugyanakkor olyan nagyvárosban nőtt fel, ahol a társadalmi felemelkedés reménye mellett állandóan jelen

HÁTTÉRGYÁR

volt a szegénységtől és az egzisztenciális bizonytalanságtól való félelem.

A Flores negyed a harmincas-negyvenes években sajátos átmenetet képviselt Buenos Aires hagyományos városrészei és az egyre gyorsabban terjeszkedő metropolisz között. A kisebb házak, üzletek, templomok és helyi közösségek világát már erősen formálta a modern nagyvárosi élet, de a szomszédsági kapcsolatok még jelentős szerepet játszottak. A gyermekek az utcákon és a környék terein találkoztak, a családok rendszeresen érintkeztek egymással, a plébániai élet pedig vallási és társadalmi kapcsolatrendszert is teremtett.

Ebben a környezetben a katolikus vallás sok család számára természetes örökséget jelentett. A vasárnapi mise, az egyházi ünnepek, a keresztelők és az elsőáldozások a közösségi élet megszokott eseményei voltak. A vallásosság azonban nem volt minden családban egyforma intenzitású, és a társadalom modernizációja egyre sokszínűbb világnézeteket hozott létre. A szocialista, anarchista és liberális eszmék az európai bevándorlók révén már korábban megjelentek Argentínában, miközben a katolicizmus továbbra is fontos szerepet játszott a nemzeti identitásról folytatott

HÁTTÉRGYÁR

vitákban.

Jorge Mario vallási nevelésében különösen nagy szerepe volt apai nagyanyjának, Rosa Vassallo Bergogliónak. Ferenc később számos alkalommal emlékezett meg róla, és hangsúlyozta, milyen meghatározó volt a személye gyermekkorában. Rosa a családi emlékezet és a vallásos hagyomány közvetítőjeként jelent meg az életében. Az olasz származás, a katolikus hit, a családi összetartozás és a mindennapi emberi kapcsolatok egységet alkottak az idős asszony világában.

A nagyanya szerepe azért is figyelemre méltó, mert Ferenc később rendszeresen beszélt az idősek társadalmi jelentőségéről. Úgy vélte, hogy a nemzedékek közötti kapcsolatok meggyengülése nemcsak a családokat, hanem a társadalom egészét is elszegényíti. A nagyszülők szerinte olyan tapasztalatokat őriznek, amelyekhez a fiatalabb nemzedékek más módon nem férhetnek hozzá. Ebben a gondolkodásban felismerhető saját gyermekkorának emlékezete, bár az évtizedekkel később megfogalmazott pápai tanítás természetesen tágabb teológiai és társadalmi megfontolásokra is épült.

HÁTTÉRGYÁR

A nagycsaládban felnövő gyermek számára az idősekkel való együttélés a hétköznapok része volt. A különböző nemzedékek közötti beszélgetésekben családi történetek, olaszországi emlékek, vallási szokások és történelmi tapasztalatok keveredtek. Az emigráns családokban az ilyen történetek különösen fontos szerepet töltöttek be, hiszen az elhagyott szülőföld és az új haza közötti kapcsolatot gyakran az emlékezet biztosította.

Ferenc későbbi megnyilatkozásaiban a család egyszerre jelent meg érzelmi közösségként és a társadalmi szolidaritás első iskolájaként. A közös étkezés, a gyermekek nevelése, a betegek gondozása és az idősek tisztelete számára olyan mindennapi tapasztalatok voltak, amelyekből társadalmi és erkölcsi következtetéseket vont le. Ezek a gondolatok a pápaság idején különösen a családról, a szegénységről és a társadalmi kirekesztésről szóló tanításában kaptak hangsúlyt.

A gyermekkor vallásos világához azonban a hétköznapi örömök is hozzátartoztak. Buenos Airesben a futball már a harmincas években rendkívüli népszerűségnek örvendett, és a helyi klubokhoz való kötődés gyakran egész életre szólt. Jorge Mario a San

Lorenzo de Almagro szurkolója lett. A klubot 1908-ban alapították, történetében pedig különösen fontos szerepet játszott Lorenzo Massa szalézi pap, aki a fiatalok sportolási lehetőségeinek megteremtését társadalmi és nevelési feladatnak tekintette.

A San Lorenzo népszerűsége jól mutatta, hogy a futball Argentínában messze több volt szórakozásnál. A klubok városrészekhez, társadalmi csoportokhoz és családi hagyományokhoz kötődtek. A mérkőzések közös élményt jelentettek a különböző nemzedékek számára, a szurkolói identitás pedig olyan közösségi összetartozást teremtett, amely sokszor túlélte a politikai és gazdasági válságokat. A későbbi pápa élete végéig megőrizte érdeklődését a sport iránt, és a futballt gyakran használta fel arra, hogy a csapatmunka, a szabályok tisztelete és a másik ember iránti felelősség fontosságáról beszéljen.

A Buenos Aires-i mindennapok másik meghatározó kulturális jelensége a tangó volt. A tánc és a hozzá kapcsolódó zene a tizenkilencedik század végén, illetve a huszadik század elején formálódott a Río de la Plata vidékének társadalmában. Afrikai, európai és helyi kulturális hatások keveredtek benne, és néhány évtized alatt a modern argentin identitás egyik legismertebb

HÁTTÉRGYÁR

kifejeződésévé vált. A tangó egyszerre hordozta a nagyvárosi élet örömét, a bevándorlók nosztalgiáját, a társadalmi bizonytalanságot és az emberi kapcsolatok törékenységét.

Bergoglio fiatalkorában a tangó aranykorának jelentős része még eleven kulturális valóság volt. Carlos Gardel halála után is óriási népszerűségnek örvendett a műfaj, és a negyvenes években számos zenekar, énekes és táncos alakította tovább a hagyományt. Ferenc később szívesen beszélt tangó iránti szeretetéről, ami hozzájárult ahhoz, hogy az emberek egy hagyományos papi szerepen túlmutató, széles kulturális érdeklődésű személyiséget ismerjenek meg benne.

A zene mellett az olvasás is meghatározó helyet foglalt el a család életében. Az olasz bevándorlók világában természetes volt, hogy az európai kultúra jelentős alkotásai az új hazában is jelen maradjanak. Az olasz irodalom, a költészet és a színház emlékei a következő nemzedékekre is hatást gyakoroltak. Bergoglio később különösen nagy érdeklődést mutatott az irodalom iránt, és szívesen idézett olyan szerzőket, akik az emberi szenvedést, az erkölcsi felelősséget és a társadalmi konfliktusokat állították műveik középpontjába.

HÁTTÉRGYÁR

A fiatal Jorge Mario világát mindeközben egyre erősebben formálták Argentína politikai változásai. Születésekor az ország még az 1930-as katonai puccs után kialakult politikai rendszerben élt. A korszakot választási manipulációk, korrupciós botrányok és a hagyományos elit hatalmának fenntartására irányuló törekvések jellemezték. Az 1929-ben kirobbant világgazdasági válság súlyosan érintette az argentin gazdaságot, amely jelentős mértékben függött a mezőgazdasági exporttól és a nemzetközi kereskedelemtől.

Az országban a gazdasági nehézségek hatására felgyorsult az iparosodás, miközben tömegek költöztek a vidéki területekről a nagyvárosokba. Buenos Airesben egyre nagyobb létszámú ipari munkásság alakult ki, amelynek társadalmi és politikai követelései fokozatosan átalakították a közéletet. A tradicionális elit, a hadsereg, a szakszervezetek, az egyház és az újonnan szerveződő politikai erők között éles konfliktusok bontakoztak ki.

A második világháború idején Argentína bonyolult külpolitikai helyzetbe került. A német és olasz származású lakosság jelenléte, a brit gazdasági kapcsolatok, valamint az Egyesült Államok növekvő nyomása egyaránt befolyásolta az ország döntéseit. Az

argentin társadalom nem volt egységes a háború megítélésében, és a semlegesség kérdése komoly politikai vitákhoz vezetett. A korszak politikai megosztottsága a családok és a helyi közösségek életében is érzékelhető volt.

A háború után Juan Domingo Perón felemelkedése új korszakot nyitott. Az 1946-ban elnökké választott politikus a munkásság támogatására, a szociális jogok kiterjesztésére és az állami beavatkozás erősítésére építette rendszerét. Politikai mozgalma a korábban háttérbe szorított társadalmi csoportoknak ígért nagyobb elismerést és részesedést a gazdasági fejlődés eredményeiből. Perón és felesége, Eva Perón rendkívüli népszerűségre tett szert a munkásság jelentős részében, miközben ellenfeleik a hatalomkoncentrációt, a politikai nyomást és a szabadságjogok korlátozását bírálták.

Bergoglio gyermek- és kamaszkora így olyan társadalomban telt, amelyben a politikai megosztottság különösen erősen jelentkezett. A peronizmus hosszú időre meghatározta az argentin közéletet, és az ország társadalmi konfliktusainak értelmezésében alapvető viszonyítási ponttá vált. A későbbi pápa gondolkodásának megértéséhez ezért fontos figyelembe venni ezt a közeget, ugyanakkor túlzás volna gyermekkorának

HÁTTÉRGYÁR

minden élményét közvetlenül a későbbi politikai és társadalmi nézeteivel magyarázni.

A peronizmus és a katolikus egyház kapcsolata sem volt egyszerű. A negyvenes években a rendszer és az egyházi vezetés között több területen együttműködés alakult ki, amelyet később egyre élesebb konfliktusok váltottak fel. A katolikus társadalmi tanítás bizonyos elemei közel álltak a munkavállalói jogok és a társadalmi szolidaritás peronista hangsúlyozásához, ám az egyházi intézmények önállóságának kérdése tartós feszültségforrást jelentett. Az ötvenes évek közepén az egyház és Perón politikai rendszere közötti szembenállás már Argentína belpolitikai válságának egyik központi elemévé vált.

Mindez azt jelentette, hogy Jorge Mario olyan katolikus közegben nőtt fel, ahol a vallás és a politika viszonya állandó viták tárgya volt. Az egyháznak egyszerre kellett viszonyulnia a társadalmi igazságosság követelményeihez, az állami hatalom törekvéseihez és saját intézményi érdekeinek védelméhez. Ezek a kérdések később más történelmi helyzetben, de hasonló súllyal jelentkeztek Ferenc pápasága idején is.

HÁTTÉRGYÁR

A gyermekkor ugyanakkor korántsem kizárólag történelmi és politikai tapasztalatokból állt. A család mindennapi élete a korabeli argentin középosztály megszokott ritmusát követte. Az iskolai tanulmányok, a testvérekkel való együttélés, a barátságok és a környék társasági eseményei legalább olyan fontos szerepet játszottak Jorge Mario személyiségének alakulásában, mint a nagy történelmi folyamatok. A későbbi pápa visszaemlékezéseiben gyakran jelentek meg olyan egyszerű családi és városi élmények, amelyek önmagukban nem hordoztak különleges vallási jelentést.

Az iskolai nevelés meghatározó szerepet kapott abban, hogy a fiú fokozatosan megismerkedett a katolikus hagyományon kívüli szellemi irányzatokkal is. A szalézi nevelés, amelyhez gyermekkorának egyik időszakában kapcsolódott, a vallásos képzést gyakorlati pedagógiai célokkal ötvözte. Bosco Szent János örökségében különösen fontos volt a fiatalokkal való személyes kapcsolat, a bizalom, a fegyelem és a társadalmi felemelkedést segítő oktatás. A szaléziak Latin-Amerikában is jelentős intézményrendszert hoztak létre, amely a hagyományos vallásoktatáson túl szakmai képzéssel és gyermekvédelmi tevékenységgel foglalkozott.

Bergoglio később vegyésztechnikusi képzettséget szerzett, ami jól mutatja, hogy fiatalon világi pályára is készült. Életútjának ez az eleme később gyakran előkerült, különösen akkor, amikor a természettudományokról, a technológiai fejlődésről vagy a környezetvédelemről beszélt. Óvatosságra van azonban szükség annak megítélésében, mennyiben befolyásolta szakmai tanulmányainak néhány éve későbbi tudományos és ökológiai gondolkodását. Ferenc környezeti tanítása sokkal összetettebb szellemi folyamat eredménye volt, amelyben a katolikus társadalmi tanítás, a latin-amerikai teológia és a modern környezettudományok felismerései egyaránt szerepet játszottak.

A családban a munka becsületének különös jelentősége volt. Az olasz bevándorlók első nemzedéke számára a társadalmi beilleszkedés gyakran hosszú évek fáradságos munkáját követelte meg. A biztos megélhetés elérése, a gyermekek taníttatása és a családi otthon fenntartása olyan célok voltak, amelyek köré egész életük szerveződött. Jorge Mario ebben a közegben szembesült azzal, hogy a személyes méltóság és a munkavégzés szorosan összekapcsolódhat, de a gazdasági körülmények sokszor megakadályozzák az

HÁTTÉRGYÁR

embereket abban, hogy munkájukból megfelelően megéljenek.

A későbbi pápa társadalmi tanításában ezért visszatérő elem lett a munka méltóságának védelme. A munkanélküliséget, a kizsákmányolást és a gazdasági kirekesztést az emberi közösségeket romboló jelenségnek tekintette. A gazdasági fejlődést nem kizárólag a termelés, a profit vagy a fogyasztás növekedésével mérte, hanem azt is vizsgálta, hogy a társadalom tagjai milyen lehetőségekkel rendelkeznek az önálló és méltóságteljes élet kialakítására.

Ebben a gondolkodásban kétségtelenül felismerhető az argentin társadalmi tapasztalat hatása. Buenos Aires különböző városrészei között már Bergoglio gyermekkorában is jelentős különbségek voltak. A modern épületekkel, széles sugárutakkal és virágzó kulturális intézményekkel rendelkező negyedektől viszonylag rövid távolságra szegényebb lakóterületek húzódtak, ahol a családok gyakran bizonytalan lakhatási és munkakörülmények között éltek. Az egyenlőtlenségek később, különösen az argentin gazdasági válságok idején tovább mélyültek.

HÁTTÉRGYÁR

A gyermek Jorge Mario számára azonban a társadalomnak ez a sokfélesége még nem jelentett kidolgozott politikai vagy teológiai programot. Elsősorban annak a világnak a természetes része volt, amelyben élt. A különböző társadalmi helyzetű és származású emberek jelenléte, az olasz családi hagyományok és az argentin kultúra együttélése, valamint a vallási közösségek szerepe fokozatosan alakították emberképét. Az életút későbbi állomásai során ezek a tapasztalatok új értelmet kaptak.

Ferenc pápaságának egyik jellegzetessége lett, hogy gyakran személyes történetek segítségével fogalmazta meg általános tanítását. Szívesen beszélt családi emlékekről, egykori tanárairól, gyermekkori élményekről vagy olyan emberekről, akikkel papi szolgálata során találkozott. Ezekben az elbeszélésekben az egyes ember sorsa rendszerint valamilyen szélesebb erkölcsi kérdéshez kapcsolódott. A személyes emlékezet így a pápai kommunikáció fontos eszközévé vált.

Ez a módszer részben a latin-amerikai vallásos kultúrából is érthető. A hit továbbadása gyakran történeteken, családi hagyományokon, népi vallásosságon és közösségi élményeken keresztül történik. A templomi liturgia mellett nagy jelentősége

van a helyi ünnepeknek, a zarándoklatoknak és a vallásos népszokásoknak. A katolikus hit sok ember számára a családi élet, a társadalmi kapcsolatok és a kulturális identitás szerves része, ami sajátos kapcsolatot teremt az intézményes egyház és a mindennapi vallásgyakorlat között.

Bergoglio később különös figyelmet fordított erre a népi vallásosságra. Úgy vélte, hogy az egyszerű hívők tapasztalatai és vallási gyakorlatai jelentős szerepet játszanak az egyház életében. Ez nem jelentette a teológiai képzés vagy az intézményes tanítás elutasítását, hanem annak hangsúlyozását, hogy a vallásos meggyőződés az emberi közösségek életében is formálódik. A hivatalos egyházi tanítás és a mindennapi vallási tapasztalat között kapcsolatot kell teremteni, mert a kettő elszakadása súlyos lelkipásztori problémákhoz vezethet.

A gyermekkor emlékei természetesen az idő múlásával változtak. Ferenc saját múltját nyolcvanéves kora fölött már annak tudatában idézte fel, hogy életének váratlan fordulatai a katolikus egyház élére vezették. Az önéletrajzi elbeszélés szükségszerűen válogat az események között, és azokat a tapasztalatokat emeli ki, amelyek a későbbi személyiség szempontjából különösen

HÁTTÉRGYÁR

jelentősnek tűnnek. Egy történeti életrajz ezért nem elégedhet meg azzal, hogy a visszaemlékezéseket változtatás nélkül átvegye. Vizsgálnia kell az emlékezés körülményeit, össze kell vetnie az állításokat más forrásokkal, és figyelembe kell vennie, hogy ugyanazt az eseményt különböző emberek eltérően értelmezhetik.

A Bergoglio család történetének alapvető vonásai mindenesetre jól dokumentálhatók. Jorge Mario az olasz bevándorlók második nemzedékének tagjaként született Argentínában, és olyan családi környezetben nőtt fel, amelyben az európai katolikus hagyomány a dél-amerikai társadalom tapasztalataival találkozott. Szülei a munkát, a tanulást és a családi összetartozást tartották fontosnak, nagyszülei pedig az emigráció előtti világ emlékeit őrizték. Ez a közeg erős kulturális kötődéseket adott számára, miközben már gyermekkorában megtapasztalhatta a modern nagyvárosi társadalom sokszínűségét.

A későbbi pápa gondolkodására különösen nagy hatással volt a közösséghez tartozás élménye. Az emberi személyt ritkán értelmezte elszigetelt egyénként, akinek kapcsolatai kizárólag saját választásaitól függenek. Az ember szerinte családokban, helyi közösségekben, történelmi hagyományokban és társadalmi viszonyok

HÁTTÉRGYÁR

között él, amelyek lehetőségeket teremtenek számára, de felelősségeket is rónak rá. Ez a szemlélet később meghatározta a szolidaritásról, a migrációról és a társadalmi igazságosságról szóló megnyilatkozásait.

Az argentin bevándorlók világából származó tapasztalat különös jelentőséget kapott a migráció megítélésében. Ferenc családjának története szorosan kapcsolódott ahhoz az európai kivándorlási hullámhoz, amelynek során milliók kerestek új életlehetőséget Amerikában. A későbbi pápa gyakran emlékeztetett arra, hogy számos mai befogadó társadalom maga is bevándorlók munkájának és erőfeszítéseinek eredményeként alakult ki. A menekültek és migránsok méltóságának védelmét ezért részben olyan történeti tapasztalatra alapozta, amely saját családjában is jelen volt.

Ennek a személyes háttérnek azonban nem szabad túlzott magyarázó erőt tulajdonítani. Ferenc migrációval kapcsolatos álláspontja a katolikus egyház szociális tanításának hosszú történetébe illeszkedett, és olyan bibliai, erkölcsteológiai, valamint emberi jogi megfontolásokra támaszkodott, amelyek függetlenek voltak családja történetétől. A bevándorló múlt mégis különleges hitelességet adhatott számára, amikor az

HÁTTÉRGYÁR

idegenekkel, a menekültekkel és a befogadó társadalmak felelősségével foglalkozott.

A családi környezet másik tartós öröksége az egyszerű életvitel megbecsülése volt. Bár Bergoglio későbbi szerénységét számos személyes, vallási és intézményi hatás alakította, gyermekkorának viszonylag visszafogott anyagi körülményei fontos viszonyítási pontot jelentettek. A család mindennapi működése nem a társadalmi reprezentációra vagy a feltűnő fogyasztásra épült. A legfontosabb értékek között a munka, a tanulás, az otthon fenntartása és a közösségi kapcsolatok szerepeltek.

Amikor Ferenc pápa évtizedekkel később úgy döntött, hogy nem költözik be a hagyományos pápai lakosztályba, és a Szent Márta-házban alakítja ki otthonát, ezt a választását sokan közvetlenül gyermekkori neveltetésével kapcsolták össze. Valójában több tényező együttes hatásáról volt szó. Jezsuita képzése, papi szolgálata, Buenos Aires-i tapasztalatai és személyes vezetői meggyőződése egyaránt szerepet játszottak abban, hogyan viszonyult a hatalomhoz és annak külsőségeihez. A családi háttér mégis fontos része maradt annak a hosszú folyamatnak, amelyben személyisége formálódott.

HÁTTÉRGYÁR

Az 1936-ban született argentin fiú gyermekkorából tehát nem vezetett előre kijelölt út a pápai trónig. Életének későbbi alakulását számos olyan döntés és történelmi esemény befolyásolta, amelyet gyermekkorában aligha lehetett volna előre látni. A vallási hivatás felismerése, a jezsuita rendbe történő belépés, a katonai diktatúra tapasztalatai, a rendi vezetőként átélt konfliktusok és a püspöki szolgálat mind újabb fordulatokat hoztak. A gyermekkori élmények ezekben a változó helyzetekben más-más jelentést kaptak.

A családi történet végigkísérte az életét. Az olasz gyökerek, a dél-amerikai identitás, a nagyvárosi társadalom ismerete és az egyszerű emberek mindennapjaihoz való kötődés olyan hátteret teremtettek, amely később megkülönböztette számos elődjétől. Ferenc első latin-amerikai pápaként olyan történelmi tapasztalatot hozott a Vatikánba, amely a katolikus egyház európai vezetői számára gyakran csak távoli társadalmi valóságot jelentett.

A gyermek Jorge Mario azonban az ötvenes évek elején még távol állt attól, hogy egész életét az egyházi szolgálatnak szentelje. Tanult, dolgozott, barátokkal találkozott, érdeklődött a zene és a sport iránt. A jövője

HÁTTÉRGYÁR

nyitott volt, és semmi nem tette elkerülhetetlenné, hogy pap legyen belőle. A hivatás kérdése fokozatosan került előtérbe, egy olyan életszakaszban, amikor súlyos betegség, személyes döntések és vallási tapasztalatok formálták tovább a gondolkodását. A következő években olyan események történtek vele, amelyek már közvetlenül a szerzetesi élet felé vezették.

HÁTTÉRGYÁR

2. fejezet – A beteg fiatalember, aki pap akart lenni

Jorge Mario Bergoglio tizenéves korában még semmi sem utalt arra, hogy a katolikus egyház történetének egyik legjelentősebb alakjává válik. Buenos Airesben élt, középiskolába járt, érdeklődött a sport és az irodalom iránt, és egyre komolyabban foglalkoztatta a természettudományok világa. Az ötvenes évek elején Argentína politikai és társadalmi feszültségektől terhes időszakát élte. Juan Domingo Perón rendszere sokak számára a társadalmi felemelkedés lehetőségét kínálta, mások viszont az ország intézményeinek fokozatos alárendelését és a politikai szabadság korlátozását látták benne. A főváros utcáin a gyors gazdasági fejlődés jelei mellett egyre nyilvánvalóbbá váltak az ország megosztottságának következményei.

Bergoglio családjában a tanulás és a munka természetes követelménynek számított. Szülei azt szerették volna, hogy gyermekeik biztos megélhetést nyújtó foglalkozást szerezzenek, és saját erőfeszítéseik révén találják meg helyüket a társadalomban. Jorge Mario számára a vegyészet tűnt megfelelő pályának. A

HÁTTÉRGYÁR

középiskolai tanulmányok mellett gyakorlati képzésben részesült, és hamarosan laboratóriumi munkát is vállalt. A korszak iparosodó Argentínájában a vegyésztechnikusi képesítés jó elhelyezkedési lehetőséget kínált, különösen az élelmiszeriparban és a feldolgozóüzemekben.

A fiatal Bergoglio laboratóriumi munkája később életrajzának gyakran emlegetett részletévé vált. Saját visszaemlékezései szerint olyan környezetbe került, ahol a pontosság, a fegyelem és a rendszeres ellenőrzés nélkülözhetetlen volt. A vegyi anyagok vizsgálata, a minták kezelése és a laboratóriumi eljárások betartása másfajta figyelmet követelt, mint az iskolai tanulás. A feladatok eredményét nem lehetett pusztán meggyőződéssel vagy jó szándékkal helyettesíteni. A méréseknek ellenőrizhetőnek kellett lenniük, a hibákat pedig fel kellett ismerni.

A laboratóriumi munka révén Bergoglio különböző életkorú és hátterű emberekkel került kapcsolatba. Későbbi visszaemlékezéseiben fontos szerepet tulajdonított egyik felettesének, Esther Ballestrinónak, aki politikailag elkötelezett, a társadalmi igazságtalanságokra érzékeny nő volt. Ballestrino paraguayi származású vegyész, aki korábban baloldali politikai tevékenységet folytatott, és később

Argentínában telepedett le. A laboratóriumban kialakult munkakapcsolat lehetőséget adott arra, hogy a fiatal Jorge Mario olyan gondolkodásmóddal is megismerkedjen, amely jelentősen különbözött a katolikus családi nevelés közegétől.

A különbség nem feltétlenül jelentett személyes konfliktust. Bergoglio később tisztelettel emlékezett meg Ballestrinóról, akit szakmai felkészültsége és emberi magatartása miatt nagyra becsült. A nő politikai meggyőződése nem akadályozta meg abban, hogy a fiatalember tanuljon tőle. Évtizedekkel később, az argentin katonai diktatúra idején Ballestrino az eltűntek hozzátartozóinak mozgalmában vállalt szerepet, majd maga is az állami terror áldozata lett. A korábbi munkakapcsolat emiatt Bergoglio életének későbbi, rendkívül érzékeny történelmi fejezetéhez is kapcsolódott.

A fiatalember mindennapjai ekkor meglehetősen szigorú időbeosztásban teltek. Reggel dolgozott, délután vagy este tanult, és igyekezett időt szakítani barátaira, családjára és kedvteléseire is. A korabeli Buenos Aires fiataljai számára a társasági élet fontos helyszínei voltak a sportegyesületek, a mozik, a táncmulatságok és a helyi közösségi rendezvények. Jorge Mario számára sem volt

HÁTTÉRGYÁR

idegen ez a világ. Szerette a tangót, figyelemmel kísérte a futballt, és a fiatalok megszokott érdeklődésével fordult az emberi kapcsolatok felé.

Későbbi önéletrajzi megnyilatkozásaiban beszélt fiatalkori vonzalmairól és arról is, hogy a papi hivatás gondolata nem egyik napról a másikra zárta ki életéből a házasság lehetőségét. Az emberi érzelmeket és a vallási elköteleződést nem úgy élte meg, mintha két teljesen elkülönült világhoz tartoznának. Inkább fokozatosan kellett felismernie, milyen életformát szeretne választani, és milyen áldozatokat kíván tőle ez a döntés.

A papi hivatás felismerésének története 1953. szeptember 21-éhez kapcsolódik. Argentínában ekkor kezdődik a tavasz, és az időpont egybeesik a diákok napjával, amelyet a fiatalok hagyományosan közös programokkal, kirándulásokkal és ünnepléssel töltenek. A tizenhat éves Bergoglio is barátaival készült találkozni. Útközben azonban betért a San José de Flores-bazilikába, amely gyermekkorától ismerős hely volt számára.

A templomban gyónni ment. Későbbi elbeszéléseiben különleges jelentőséget tulajdonított ennek a találkozásnak, amelyet egész életét meghatározó vallási tapasztalatként őrzött meg. A gyóntatószékben egy

HÁTTÉRGYÁR

számára addig ismeretlen pappal találkozott, és a beszélgetés során olyan belső bizonyosságot érzett, amelyet később Isten személyes megszólításaként értelmezett. A jelenetnek a Ferenc-féle önéletrajzi elbeszélésben ugyanaz a jelentősége, mint sok más vallási életútban a megtérés vagy a hivatás felismerése történetének.

Az eseményt természetesen elsősorban Bergoglio saját visszaemlékezéseiből ismerjük. A történeti elemzésnek ezért figyelembe kell vennie, hogy a későbbi pápa évtizedek távlatából értelmezte fiatalkori élményét. Nem rendelkezünk olyan független dokumentummal, amely az akkori belső tapasztalatot pontosan rekonstruálhatná. Az azonban kétségtelen, hogy Ferenc maga egész életében meghatározó fordulópontnak tekintette ezt a napot.

A történet különös jelentőséget kapott pápasága idején, amikor egyik legfontosabb teológiai és lelkipásztori témájává az irgalmasság vált. A gyónásban átélt elfogadás, a személyes bűnösség felismerése és a megbocsátás tapasztalata szorosan kapcsolódott ahhoz a gondolathoz, amely szerint az egyház legfontosabb feladatai közé tartozik az emberi élet sebezhetőségének és törékenységének megértése. Ferenc gyakran hangsúlyozta, hogy a keresztény közösség nem zárhatja

ki azokat, akik életük során hibákat követtek el, hanem segítenie kell őket abban, hogy újra kapcsolatot találjanak Istennel és embertársaikkal.

A hivatás felismerése után azonban még hosszú idő telt el a tényleges szerzetesi elköteleződésig. Bergoglio tovább folytatta tanulmányait, dolgozott, és egyelőre nem szakított a megszokott fiatalemberi életformával. A családban sem jelentették be azonnal, hogy a legidősebb fiú végleg a papi pályát választotta. Az ilyen döntések Argentína katolikus közegében komoly családi jelentőséggel bírtak, hiszen a szerzetesi élet a mindennapok gyökeres megváltozását kívánta meg.

A fiatalember személyiségében már ekkor felismerhető volt a határozottság és az önállóság igénye. A későbbi pápa visszaemlékezései szerint nem mindig volt könnyű természetű, és olykor makacssága is megnehezítette kapcsolatait. A hivatás tehát nem egy eleve tökéletesnek tekinthető fiatalember életében jelent meg, hanem olyan személyiség fejlődésének részeként, akinek saját jellemével, indulataival és bizonytalanságaival is meg kellett küzdenie.

Bergoglio később gyakran beszélt arról, hogy a hit nem szünteti meg az emberi gyengeségeket. Saját életét

sem olyan történetként értelmezte, amelyben a vallási elköteleződés minden korábbi nehézséget egyszer s mindenkorra megoldott volna. A lelkiismeret-vizsgálat, a személyes tévedések felismerése és a döntések következményeinek vállalása olyan feladat maradt, amelyhez élete különböző szakaszaiban újra vissza kellett térnie.

Az ötvenes évek közepén Argentína politikai viszonyai közben drámai módon megváltoztak. Perón és a katolikus egyház kapcsolata egyre feszültebbé vált. A politikai rendszer korábban több ponton támaszkodott az egyház társadalmi befolyására, később azonban az állam és az egyházi vezetés között súlyos összeütközések alakultak ki. A vallásoktatás, a házassági jogszabályok és az egyházi intézmények önállósága körüli viták a társadalom egészét megosztották.

1955 júniusában Buenos Airesben a politikai erőszak olyan méreteket öltött, amelyek mély nyomot hagytak az argentin történelmi emlékezetben. A Plaza de Mayo elleni bombatámadás és az azt követő megtorlások, valamint több templom felgyújtása az állam, az egyház és a társadalom különböző csoportjai közötti konfliktus súlyosságát jelezte. Szeptemberben katonai puccs döntötte meg Perón hatalmát, ám az új rendszer sem

teremtett tartós politikai stabilitást.

Bergoglio ekkor tizennyolc éves volt. A politikai események iránt érdeklődő, katolikus családban nevelkedett fiatalemberként olyan korszakot élt át, amelyben az egyház és az állam viszonya közvetlen társadalmi konfliktusok tárgyává vált. A későbbi pápa egyházpolitikai gondolkodásának alakulását természetesen nem lehet kizárólag ezekre az évekre visszavezetni, de az argentin tapasztalat bizonyosan hozzájárult ahhoz, hogy a politika, a vallás és a társadalom kapcsolatát rendkívül érzékeny kérdésnek tekintse.

A papi hivatás felé vezető út egyik legnagyobb próbatétele azonban nem politikai természetű volt. 1957 augusztusában, amikor már az egyházmegyei szemináriumban készült a papi életre, súlyosan megbetegedett. Állapota gyorsan romlott, és kórházi kezelésre szorult. A vizsgálatok súlyos mellkasi fertőzést és folyadékgyülemet mutattak ki. A fiatal szeminarista élete egy időre komoly veszélybe került.

A betegség kezelésének körülményei a korszak orvostudományának lehetőségeit tükrözték. Az antibiotikumok alkalmazása már jelentősen javította a

HÁTTÉRGYÁR

fertőző betegségek túlélési esélyeit, de a súlyos tüdő- és mellhártyafertőzések továbbra is életveszélyes állapotot idézhettek elő. Bergoglio kezeléséhez fájdalmas beavatkozásokra és hosszú kórházi tartózkodásra volt szükség. Az orvosok nagy mennyiségű folyadékot távolítottak el a mellkasából, majd novemberben műtétet végeztek rajta, amelynek során eltávolították jobb tüdejének felső lebenyét.

A későbbi pápa különösen élénken emlékezett a fájdalomra és a kiszolgáltatottságra. A betegség idején olyan helyzetbe került, amelyben a korábban megszokott önállóság és aktivitás helyét a teljes függőség vette át. Orvosokra, ápolókra, szerzetesnővérekre és családtagokra szorult, miközben nem lehetett biztos abban, hogy felépül. A hosszú gyógyulás során szembesült azzal is, hogy a beteg ember számára a vigasztaló szavak olykor elégtelennek bizonyulnak.

Ferenc később beszámolt arról, hogy a kórházi látogatók egy része vallásos magyarázatokat próbált adni szenvedésére. Az ilyen mondatok jó szándékból születtek, mégsem feltétlenül jelentettek valódi segítséget. A súlyos fájdalommal küzdő beteg számára nehéz elfogadni, ha szenvedésének okát vagy értelmét mások túl gyorsan próbálják megfogalmazni. Egy szerzetesnővér együttérző

jelenlétét viszont évtizedek múltán is fontos élményként őrizte meg.

A történet különösen jól megvilágítja Ferenc későbbi lelkipásztori szemléletének egyik meghatározó elemét. A betegséggel és a szenvedéssel kapcsolatban visszatérően hangsúlyozta, hogy az embernek elsősorban személyes közelségre, figyelemre és gondoskodásra van szüksége. A hit jelentőségét nem vonta kétségbe, de a vallásos beszédet mindig a konkrét emberi helyzethez kívánta kapcsolni. A szenvedő ember mellett való kitartást értékesebbnek tartotta a gyors és általános magyarázatoknál.

A kórházi kezelésben fontos szerepet játszott Cornelia Caraglio domonkos szerzetesnővér, akinek Ferenc később életmentő jelentőséget tulajdonított. Visszaemlékezése szerint a tapasztalt ápolónő felismerte állapotának súlyosságát, és a megfelelő gyógyszeres kezelés érdekében határozottan cselekedett. A történetből a pápa később azt a tanulságot vonta le, hogy a beteggel közvetlen kapcsolatban álló szakemberek tapasztalata nélkülözhetetlen az eredményes gyógyításhoz.

HÁTTÉRGYÁR

A felépülés nem ment gyorsan. A műtét következtében a fiatalember hosszabb ideig gyenge maradt, és fokozatosan kellett visszaszereznie fizikai erejét. A huszonegy éves szeminarista számára különösen nehéz lehetett szembesülni azzal, hogy szervezete korábban természetesnek tekintett teljesítőképessége megváltozott. A betegség emléke egész életében elkísérte, és idős korában is gyakran felidézte az akkori tapasztalatokat.

A későbbi pápaság idején sokszor megjelent az a kérdés, hogy a fiatalkori műtét mennyiben befolyásolta Ferenc egészségi állapotát. Orvosi szempontból azonban óvatosan kell kezelni az ilyen összefüggéseket. A jobb tüdő felső lebenyének eltávolítása kétségtelenül jelentős beavatkozás volt, de önmagában nem magyarázhatja a pápa későbbi valamennyi légzőszervi problémáját. Az idős korban jelentkező betegségek, fertőzések és egyéb egészségügyi komplikációk értékelése külön orvosi adatok alapján lehetséges.

A súlyos betegség ugyanakkor a hivatás kérdését is új megvilágításba helyezte. A halál közelségének tapasztalata gyakran arra készteti az embert, hogy korábbi döntéseit újraértékelje. Bergoglio számára a betegség nem jelentette a papi pályáról való lemondást,

hanem hozzájárult elköteleződésének elmélyüléséhez. A vallási életet azonban ekkor már nem csupán személyes lelkesedésként, hanem olyan döntésként kellett vállalnia, amelyhez a bizonytalanság, a szenvedés és a saját korlátok elfogadása is hozzátartozott.

A felépülés időszakában egyre világosabban körvonalazódott előtte, hogy a papi szolgálatot szerzetesi közösségben kívánja folytatni. A Jézus Társasága különösen vonzónak bizonyult számára. A jezsuiták történetében a missziós tevékenység, az oktatás, a szellemi képzés és az egyházi szolgálat egymással összekapcsolódó feladatok voltak. A rendtagoktól fegyelmezett életet, alapos tanulmányokat és a változó körülményekhez való alkalmazkodás képességét várták el.

Bergoglio számára a jezsuita hivatás azért is lehetett vonzó, mert a rend lehetőséget adott a szellemi érdeklődés és a gyakorlati lelkipásztori tevékenység összekapcsolására. A jezsuita iskolákban és missziókban a vallásos nevelés mellett a tudományoknak, az irodalomnak és a filozófiának is fontos szerep jutott. A fiatalember már korábban megismerkedett a természettudományos gondolkodással, és érdeklődött az emberi társadalom kérdései iránt. A szerzetesi képzés

HÁTTÉRGYÁR

olyan szellemi keretet kínált, amelyben ezeket az érdeklődési területeket később is továbbfejleszthette.

A döntés családi következményekkel is járt. Az olasz gyökerű argentin családokban a gyermekek életútját gyakran közös ügynek tekintették, és a szerzetesi hivatás különösen nagy változást jelentett. A család számára büszkeséget és veszteséget egyaránt hordozhatott, hogy a legidősebb fiú más életformát választ, mint amelyet korábban elképzeltek számára. A szerzetesi szabályok szerinti élet a családi kapcsolatok fenntartását is új keretek közé helyezte.

Bergoglio azonban kitartott elhatározása mellett. 1958. március 11-én belépett a Jézus Társasága noviciátusába. Ezzel olyan hosszú képzési folyamat kezdődött, amelynek során nemcsak teológiai ismereteket kellett elsajátítania, hanem saját személyiségét is új fegyelemnek és közösségi követelményeknek kellett alárendelnie. A korábbi laboratóriumi munka, a családi élet és a fiatalember megszokott társasági kapcsolatai helyét fokozatosan a szerzetesi napirend, a tanulás és a lelki gyakorlatok vették át.

HÁTTÉRGYÁR

A rendbe való belépés nem jelentette azt, hogy korábbi életének tapasztalatai elveszítették volna jelentőségüket. A bevándorló család története, az argentin társadalom politikai megosztottsága, a munkásvilág ismerete és a súlyos betegség emléke mind részei maradtak személyiségének. A jezsuita képzés ezeknek az élményeknek új értelmezési keretet adott, és olyan gondolkodásmódot alakított ki benne, amely később papi, püspöki és pápai szolgálatát is meghatározta.

A huszonegy éves Jorge Mario Bergoglio 1958 tavaszán még nem tudhatta, milyen konfliktusok várnak rá a következő évtizedekben. Argentínában újabb politikai válságok követték egymást, a katolikus egyház pedig világszerte jelentős átalakulás előtt állt. A II. vatikáni zsinat összehívása még a jövő eseménye volt, Latin-Amerikában azonban már erősödtek azok a társadalmi és teológiai mozgalmak, amelyek néhány év múlva gyökeresen átalakították az egyház önmagáról alkotott képét. Bergoglio ezekkel a változásokkal a jezsuita rend tagjaként szembesült, miközben saját hivatásának és vezetői képességeinek határait is fokozatosan megismerte.

HÁTTÉRGYÁR

3. fejezet – A jezsuiták iskolájában

A huszonéves Jorge Mario Bergoglio 1958 márciusában olyan szerzetesrendbe lépett be, amelynek történetében a katolikus egyház legnagyobb szellemi és politikai konfliktusai tükröződtek. A Jézus Társasága a tizenhatodik században született, amikor a reformáció alapjaiban rendítette meg a nyugati kereszténység egységét, és a katolikus egyháznak új választ kellett adnia a vallási, társadalmi és kulturális változásokra. A rend alapítója, Loyolai Szent Ignác olyan közösséget hozott létre, amely a hagyományos szerzetesi fegyelem mellett különös jelentőséget tulajdonított a képzésnek, a missziós munkának és a változó történelmi körülményekhez való alkalmazkodásnak.

A jezsuiták a következő évszázadokban jelentős szerepet játszottak Európa oktatásában, a tudományos életben, valamint Ázsia és Amerika keresztény misszióiban. Iskolákat és egyetemeket alapítottak, részt vettek az uralkodói udvarok szellemi életében, és gyakran közvetlen kapcsolatba kerültek a politikai hatalom képviselőivel. Befolyásuk azonban ellenállást is kiváltott. A rendet 1773-ban XIV. Kelemen pápa

HÁTTÉRGYÁR

feloszlatta, majd VII. Pius 1814-ben állította helyre. Történetükben a szellemi nyitottság és a szigorú intézményi fegyelem, a politikai szerepvállalás és az egyházi engedelmesség követelménye újra meg újra feszültségbe került egymással.

Latin-Amerikában a jezsuiták működésének különösen mély történelmi gyökerei voltak. A gyarmati korszakban létrehozott missziós települések, az úgynevezett redukciók a kontinens vallási és társadalmi történetének jelentős fejezetét alkották. Ezekben az intézményekben az őslakos közösségek egy része sajátos gazdasági és vallási szervezetben élt, amelyet a misszionáriusok irányítottak. A redukciók történetének megítélése összetett: egyes intézkedéseik védelmet nyújthattak a gyarmati kizsákmányolással szemben, ugyanakkor az európai vallási és kulturális normák érvényesítésének eszközei is voltak.

A jezsuita hagyomány Argentínában is fontos szerepet játszott az oktatásban és az egyházi életben. A rend intézményei az ország szellemi elitjének képzésében is részt vettek, miközben a társadalmi változások és a politikai konfliktusok közvetlenül érintették működésüket. Bergoglio tehát olyan közösséghez csatlakozott, amelynek múltjában a szellemi teljesítmény,

a missziós elkötelezettség és a hatalommal való bonyolult kapcsolat egyaránt jelen volt.

A noviciátus a szerzetesi élet első, különösen intenzív képzési szakasza volt. A belépő fiataloknak meg kellett ismerkedniük a rend történetével, szabályaival és lelkiségével, miközben fokozatosan elsajátították a közösségi élet követelményeit. Az addig megszokott személyes szabadság számos területen korlátozódott. A napirend előre meghatározott rend szerint alakult, az imádság, a tanulás, a fizikai munka és a közösségi feladatok rendszeresen követték egymást.

A képzés egyik legfontosabb eleme Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlatos módszere volt. A Lelkigyakorlatok című mű a keresztény lelki élet olyan rendszerét dolgozta ki, amelyben a személyes tapasztalat, az önvizsgálat és a döntések tudatos mérlegelése kapott központi szerepet. Ignác abból indult ki, hogy az ember belső életében különböző indítékok, vágyak és félelmek működnek, amelyek nem mindig könnyen különíthetők el egymástól. A vallási döntésekhez ezért türelemre, önismeretre és a lelki folyamatok gondos megfigyelésére van szükség.

A jezsuita lelkiségben a megkülönböztetés fogalma különösen fontos. A szerzetesnek meg kell tanulnia

HÁTTÉRGYÁR

felismerni, milyen indítékok vezetik döntéseiben, és képesnek kell lennie különbséget tenni a pillanatnyi érzelmek és a tartós elköteleződést megalapozó felismerések között. Ez a módszer a vallási élet keretein belül alakult ki, de gyakorlati következményei a vezetői döntésekben, a személyes kapcsolatokban és a konfliktusok kezelésében is megmutatkozhattak.

Bergoglio későbbi pápaságában a megkülönböztetés a leggyakrabban használt fogalmak közé tartozott. Különösen a családi élet, a lelkipásztori felelősség és az egyházi reformok kérdésében hangsúlyozta, hogy az általános szabályok alkalmazásakor figyelembe kell venni az egyes emberek konkrét helyzetét. Ez a szemlélet sokszor vitát váltott ki azokból, akik attól tartottak, hogy a körülmények mérlegelése elbizonytalaníthatja az egyházi tanítás következetességét. Ferenc viszont úgy vélte, hogy a megfelelő döntéshez az elvek ismerete mellett az emberi élet összetettségének megértése is szükséges.

Az ötvenes évek végén a fiatal Bergoglio számára a megkülönböztetés még elsősorban saját hivatásának tisztázását szolgálta. A szerzetesi képzés hosszú folyamat volt, és a belépés önmagában nem jelentette a végleges elköteleződés minden követelményének teljesítését. A

novíciusnak időt kellett kapnia arra, hogy megvizsgálja, képes-e tartósan elfogadni az engedelmességet, a közösségi életet és a személyes tervekről való lemondást.

A jezsuita engedelmesség különösen erős intézményi hagyományokra épült. A rend tagjai nemcsak saját közösségük elöljáróinak tartoztak engedelmességgel, hanem sajátos fogadalmi rendszerük révén a pápai szolgálat különleges követelményeit is vállalták. Ez a fegyelem a rend történetében nagyfokú szervezettséget teremtett, de vezetői túlkapásokhoz és belső konfliktusokhoz is vezethetett. Bergoglio későbbi pályáján mindkét oldalával szembesült.

A szerzetesi élethez hozzátartozott a szegénység fogadalmának gyakorlati megélése is. A jezsuita szegénység nem feltétlenül jelentette a teljes anyagi nélkülözést, hiszen a rend jelentős oktatási és intézményi hálózatot működtetett. A személyes tulajdonról és az önálló anyagi rendelkezésről való lemondás azonban fontos része volt a közösségi fegyelemnek. A rendtagok számára azt kívánták tudatosítani, hogy életük célját ne az anyagi javak felhalmozásában keressék.

Bergoglio ezt a hagyományt később sajátosan kapcsolta össze az argentin szegénység tapasztalatával.

HÁTTÉRGYÁR

A jezsuita szegénységi fogadalom eredetileg vallási életforma volt, amelynek saját teológiai jelentősége volt. A későbbi pápa számára azonban egyre erősebben összekapcsolódott azzal a kérdéssel, hogyan élhet az egyház olyan társadalomban, ahol emberek milliói nélkülözik a legalapvetőbb javakat. Ennek a gondolkodásnak az érett formája csak jóval később bontakozott ki, de a szerzetesi képzés fontos előzményét jelentette.

A noviciátus évei során Bergoglio olyan közösségi helyzetekkel is találkozott, amelyek próbára tették önállóságát. Az időbeosztás, a közös szabályok és az elöljárói döntések elfogadása nem mindig könnyű azoknak, akik határozott személyiséggel rendelkeznek. Saját későbbi visszaemlékezéseiben sem tagadta, hogy fiatalon hajlamos volt az erős akaratú fellépésre. A szerzetesi élet ezért nemcsak a vallási ismeretek elsajátítását, hanem az önfegyelem kialakítását is megkövetelte tőle.

Az 1958-as év egyúttal fontos fordulópontot jelentett a katolikus egyház egészének történetében. Októberben meghalt XII. Pius pápa, akinek hosszú pontifikátusa a második világháború és a hidegháború időszakát fogta át. Utódjává Angelo Giuseppe Roncallit választották, aki

XXIII. János néven lépett a pápai trónra. Az új pápa megválasztását kezdetben sokan átmeneti megoldásnak tekintették, hiszen viszonylag idős volt, és hosszú diplomáciai szolgálata után került az egyház élére.

XXIII. János azonban hamarosan olyan döntést hozott, amely az egész katolikus világot meglepte. 1959 januárjában bejelentette egy egyetemes zsinat összehívásának szándékát. A később II. vatikáni zsinatként ismert tanácskozás célja az egyház helyzetének átfogó vizsgálata és a modern világ kihívásaira adandó válaszok megfogalmazása volt. A katolicizmus történetében ritkán nyílt ilyen jelentős lehetőség az intézményi önvizsgálatra.

Bergoglio jezsuita képzése tehát egybeesett az egyház korszakos átalakulásának kezdetével. A fiatal szerzetesnövendék olyan világba lépett be, amelynek intézményi szabályait még nagyrészt a korábbi évtizedek hagyományai határozták meg, de néhány éven belül a liturgia, az ökumenikus kapcsolatok, a vallásszabadság és az egyház társadalmi szerepének kérdésében jelentős változások következtek be.

A II. vatikáni zsinat előkészületei különösen erős visszhangot váltottak ki a jezsuita rendben. A közösség

HÁTTÉRGYÁR

tagjai között számos jelentős teológus, filozófus és tudós tevékenykedett, akik már korábban foglalkoztak a katolikus gondolkodás megújításának lehetőségeivel. A modern biblikus kutatás, a történeti teológia és az ökumenikus párbeszéd több területén is fontos szerepük volt. A rend ugyanakkor nem alkotott egységes szellemi irányzatot, és tagjai különbözőképpen viszonyultak a várható változásokhoz.

Bergoglio számára az egyházi megújulás kérdése kezdetben elsősorban tanulmányain keresztül jelent meg. A jezsuita képzésben a klasszikus filozófia, a latin és görög nyelv, az irodalom és a teológia szisztematikus tanulmányozása hagyományosan fontos szerepet kapott. A rend azt kívánta elérni, hogy tagjai képesek legyenek a hit kérdéseit történelmi és szellemi összefüggéseikben értelmezni, valamint vitát folytatni különböző világnézetek képviselőivel.

A noviciátus befejezését követően Bergoglio 1960 márciusában letette első szerzetesi fogadalmait. Ez a lépés jelentős állomás volt a jezsuita életben, bár a teljes képzési folyamat még hosszú éveket vett igénybe. A rend tagjainak a filozófiai és teológiai tanulmányok mellett gyakorlati oktatási vagy lelkipásztori feladatokat is teljesíteniük kellett, hogy a megszerzett ismereteket

HÁTTÉRGYÁR

valódi közösségi helyzetekben alkalmazzák.

Bergoglio képzésének egyik fontos állomása Chile volt. Az ország katolikus egyháza a huszadik század közepén jelentős társadalmi szerepet játszott, miközben erősödtek a földreformmal, az egyenlőtlenségekkel és a társadalmi igazságossággal kapcsolatos viták. A chilei katolicizmusban a hagyományos konzervatív irányzatok mellett fokozatosan megjelentek azok a reformtörekvések, amelyek az egyházat közvetlenebb társadalmi szerepvállalásra kívánták ösztönözni.

A fiatal jezsuita számára a chilei tartózkodás egy másik latin-amerikai társadalom megismerését is jelentette. Argentína és Chile történelme több ponton kapcsolódott egymáshoz, de társadalmi szerkezetük, politikai hagyományaik és kulturális viszonyaik különböztek. A szomszédos ország tapasztalatai hozzájárulhattak ahhoz, hogy Bergoglio tágabb összefüggésben lássa Latin-Amerika problémáit, bár korai gondolkodásának alakulásáról csak a rendelkezésre álló források alapján lehet következtetéseket levonni.

A jezsuita képzés különösen nagy hangsúlyt helyezett a klasszikus műveltségre. Bergoglio a latin és görög szerzők mellett az európai irodalom és filozófia több

HÁTTÉRGYÁR

jelentős alakjával is megismerkedett. Ez a szellemi háttér későbbi beszédeiben és írásaiban is felismerhető volt. Ferenc pápa gyakran idézett irodalmi műveket, és a szépirodalmat fontos eszköznek tekintette az emberi lélek, a társadalmi konfliktusok és az erkölcsi döntések megértésében.

A filozófiai tanulmányokat Argentínában, a San Miguelben működő Colegio Máximo intézményében folytatta. A korszak jezsuita képzésében még jelentős szerepet játszott a skolasztikus filozófia és Aquinói Szent Tamás öröksége, ugyanakkor fokozatosan teret kaptak a modern filozófiai irányzatokkal folytatott viták is. A filozófiai képzés célja nem merült ki a fogalmak és rendszerek elsajátításában. A hallgatóknak olyan gondolkodási fegyelmet kellett kialakítaniuk, amelyre későbbi teológiai tanulmányaikat építhették.

Bergoglio 1963-ban fejezte be filozófiai tanulmányainak ezt a szakaszát. Ekkorra már lezajlott a II. vatikáni zsinat első ülésszaka, és a katolikus egyházban egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a következő évek jelentős változásokat hoznak. XXIII. János 1963 júniusában meghalt, utóda, VI. Pál azonban folytatta a zsinat munkáját. A viták középpontjában az egyház önértelmezése, a püspökök szerepe, a liturgikus reform

és a modern társadalommal folytatott párbeszéd állt.

Latin-Amerikában ezek a kérdések sajátos jelentőséget kaptak. A kontinensen a katolikus egyház hatalmas társadalmi befolyással rendelkezett, ugyanakkor a népesség jelentős része mélyszegénységben élt. A földbirtokviszonyok, az oktatáshoz és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés egyenlőtlenségei, valamint a politikai elnyomás különböző formái olyan problémákat jelentettek, amelyekre a hagyományos lelkipásztori módszerek sokszor elégtelennek bizonyultak.

A hatvanas években fokozatosan erősödött az a gondolat, hogy a keresztény hit társadalmi következményeit közvetlenebbül kell érvényesíteni. A latin-amerikai püspökök és teológusok egy része úgy vélte, hogy az egyháznak nagyobb figyelmet kell fordítania a szegénység intézményes okaira és az igazságtalan társadalmi viszonyok megváltoztatására. Ezekből a vitákból bontakozott ki később a felszabadítási teológia, amely a keresztény üzenetet a szegények és elnyomottak tapasztalatából kívánta újraértelmezni.

Bergoglio viszonya ehhez a szellemi irányzathoz később összetetté vált. Az egyház társadalmi

HÁTTÉRGYÁR

felelősségének kérdésében számos célkitűzéssel egyetértett, ugyanakkor tartózkodott a keresztény tanítás marxista politikai kategóriák szerinti értelmezésétől. Különösen fontosnak tartotta a népi vallásosságot, a helyi közösségek történelmi tapasztalatát és a társadalmi változások kulturális összefüggéseit. Ez a szemlélet később a nép teológiájaként ismert argentin gondolkodási hagyománnyal kapcsolódott össze.

A hatvanas évek közepén Bergoglio gyakorlati tanári feladatokat kapott. 1964 és 1965 között a Santa Fében működő Colegio de la Inmaculada intézményében, 1966-ban pedig a Buenos Aires-i Colegio del Salvadorban tanított irodalmat és pszichológiát. A tanári szolgálat a jezsuita képzés fontos része volt, hiszen a rend hagyományosan kiemelt feladatának tekintette az ifjúság nevelését.

A tanítás újfajta felelősséget jelentett a fiatal jezsuita számára. A szerzetesi képzésben elsősorban saját tanulmányaira és lelki fejlődésére kellett összpontosítania, tanárként azonban mások szellemi és emberi fejlődéséért is felelősséget vállalt. A diákok különböző személyisége, érdeklődése és családi háttere folyamatos alkalmazkodást követelt. A pedagógiai munka

HÁTTÉRGYÁR

során az elméleti ismeretek mellett a figyelem, a türelem és a személyes kapcsolatok kialakításának képessége is fontossá vált.

Bergoglio tanári módszereiben jelentős szerepet kapott az irodalom. Úgy vélte, hogy a szépirodalmi művek segíthetnek a fiataloknak megérteni más emberek életét, gondolkodását és érzelmeit. Az olvasás révén olyan helyzetekkel találkozhatnak, amelyeket saját életükben még nem tapasztaltak meg, és megtanulhatják, hogy ugyanazt a problémát különböző nézőpontokból is meg lehet vizsgálni. Ez a pedagógiai szemlélet később a pápasága alatt is megjelent, amikor az irodalom oktatásának jelentőségéről beszélt.

A Colegio de la Inmaculada tanári éveihez kapcsolódik Jorge Luis Borges neve is. A világhírű argentin író, akinek műveiben a filozófiai kérdések, a történelmi emlékezet és az irodalmi formák különleges egységet alkotnak, kapcsolatba került az intézmény oktatási munkájával. Bergoglio későbbi visszaemlékezéseiben szívesen idézte fel a Borgeshez kapcsolódó tapasztalatokat. Az író jelenléte jól mutatta, hogy a jezsuita oktatás világában a vallási képzés és a modern irodalmi kultúra között közvetlen kapcsolatok alakulhattak ki.

HÁTTÉRGYÁR

Borges személyisége különösen érdekes ellenpontot jelentett egy katolikus szerzetesnövendék számára. Az író filozófiai és vallási érdeklődése rendkívül széles volt, de gondolkodása nem illeszkedett maradéktalanul a hagyományos katolikus világnézethez. Műveiben a hit, a kétely, az idő, a végtelen és az emberi tudás határai rendszeresen visszatérő témák voltak. Bergoglio számára egy ilyen alkotóval való találkozás azt is jelenthette, hogy a vallási kérdések iránti érdeklődés különböző szellemi hagyományokban eltérő formát ölthet.

A tanári években szerzett tapasztalatok később vezetői működésére is hatást gyakorolhattak. Az iskola olyan közösség, amelyben világos szabályokra van szükség, de a szabályok alkalmazása során az egyes emberek helyzetét is figyelembe kell venni. A túlzott szigor ellenállást válthat ki, a következetlenség viszont aláásható a közösség működését. Bergoglio későbbi vezetői pályájának egyik állandó kérdése éppen az lett, hogyan lehet összeegyeztetni a határozott irányítást a személyes figyelemmel.

A tanítás időszakát követően ismét teológiai tanulmányok következtek. Bergoglio 1967 és 1970 között a San Miguel-i Colegio San José intézményében készült tovább a papi szolgálatra. A képzés évei egybeestek a II.

vatikáni zsinat utáni első jelentős egyházi vitákkal. A zsinat 1965 decemberében lezárult, de határozatainak gyakorlati végrehajtása számos országban komoly konfliktusokat váltott ki.

A liturgikus reform, a helyi egyházak szerepének erősítése és a modern társadalommal folytatott párbeszéd új lehetőségeket nyitott, ugyanakkor sokakban bizonytalanságot keltett. A katolikus egyház évszázadok alatt kialakult intézményi és szertartási rendjének egyes elemei viszonylag rövid idő alatt megváltoztak. A különböző országokban eltérő ütemben és eltérő hangsúlyokkal valósították meg a reformokat, ami tovább növelte a viták intenzitását.

A jezsuita rendben szintén jelentős átalakulás kezdődött. A közösség vezetése a zsinat szellemében újraértékelte saját küldetését, képzési rendszerét és intézményi működését. A rendtagok egy része nagyobb társadalmi szerepvállalást sürgetett, mások inkább a hagyományos szerzetesi fegyelem megőrzését tartották elsődlegesnek. A politikai és teológiai különbségek Latin-Amerikában különösen élesen jelentkeztek, ahol a társadalmi egyenlőtlenségek és a politikai erőszak közvetlenül érintették az egyházi közösségeket.

HÁTTÉRGYÁR

1968-ban a latin-amerikai püspökök Medellínben tartott konferenciája jelentős fordulópontot hozott. A tanácskozás a II. vatikáni zsinat tanítását a kontinens társadalmi viszonyaira alkalmazta, és különös hangsúlyt helyezett a szegénység, az igazságosság és az erőszak problémájára. Az egyházi vezetők felismerték, hogy a latin-amerikai katolicizmus nem kerülheti meg a társadalmi egyenlőtlenségek kérdését, ha hitelesen kívánja képviselni a keresztény üzenetet.

Medellín öröksége a következő évtizedekben rendkívül vitatottá vált. Egyesek a társadalmi igazságosság melletti keresztény elköteleződés történelmi fordulópontját látták benne, mások attól tartottak, hogy az egyház túl közel kerül a radikális politikai mozgalmakhoz. A viták a szerzetesrendeket, a püspöki karokat és a helyi közösségeket egyaránt megosztották. Bergoglio későbbi vezetői konfliktusainak megértéséhez nélkülözhetetlen ennek a szellemi és politikai háttérnek az ismerete.

A fiatal jezsuita személyes életében eközben közeledett a pappá szentelés időpontja. A hosszú évek tanulmányai és gyakorlati feladatai után 1969. december 13-án Ramón José Castellano érsek szentelte pappá. Bergoglio néhány nappal később töltötte be harmincharmadik életévét. A szentelés a katolikus

egyházi felfogás szerint életre szóló kötelezettséget jelentett, amelynek középpontjában az igehirdetés, a szentségek kiszolgáltatása és a hívők lelkipásztori szolgálata állt.

A papi szolgálat kezdetét azonban Bergoglio esetében további képzés követte. A jezsuita rendben a tanulmányok és a gyakorlati feladatok rendszerint hosszabb időre oszlottak el, és a teljes rendi elköteleződés külön szakaszt jelentett. A fiatal papnak ezért továbbra is elöljárói irányítása alatt kellett felkészülnie későbbi feladataira. A rend fontosnak tartotta, hogy tagjai ne kizárólag teológiai tudásuk, hanem személyes érettségük és közösségi tapasztalataik alapján váljanak alkalmassá a különböző szolgálatokra.

Bergoglio 1970 és 1971 között Spanyolországban is részt vett további jezsuita képzésben. Az európai tartózkodás lehetőséget adott arra, hogy közvetlenebbül megismerje a kontinens egyházi viszonyait, miközben Argentínában tovább mélyült a politikai válság. A spanyol katolicizmus ekkor még Francisco Franco autoriter rendszerének keretei között működött, bár az egyházon belül már egyre erősebben jelentkeztek a társadalmi és politikai reformokat sürgető irányzatok.

HÁTTÉRGYÁR

Spanyolország és Argentína között számos történelmi és kulturális kapcsolat állt fenn, de a két ország politikai helyzete eltérő volt. Spanyolországban a diktatúra intézményei hosszú ideje megszilárdultak, Argentínában viszont egymást váltották a katonai és polgári kormányzatok, miközben fokozatosan növekedett a politikai erőszak. A jezsuita rend nemzetközi szervezete lehetőséget teremtett arra, hogy Bergoglio különböző országok tapasztalatait összevesse egymással.

Argentínában a hatvanas évek végétől egyre súlyosabbá vált a politikai helyzet. A katonai kormányzatokkal szembeni ellenállás, a szakszervezeti mozgalmak, a radikális baloldali szervezetek és a peronizmus különböző irányzatai közötti konfliktusok növekvő erőszakhoz vezettek. A politikai közösségek egy részében az a meggyőződés terjedt el, hogy a társadalmi változások békés eszközökkel már nem érhetők el. A gerillaszervezetek fegyveres akciói és az állami megtorlás fokozatosan olyan légkört teremtettek, amelyben a politikai vita egyre inkább háttérbe szorult.

Az argentin katolikus egyház tagjai eltérő módon viszonyultak a kialakuló válsághoz. Egyes papok és szerzetesek aktívan támogatták a társadalmi reformokat sürgető mozgalmakat, mások a hagyományos intézményi

rend megőrzését tartották fontosabbnak. Voltak, akik közvetítő szerepet kívántak betölteni a konfliktusokban, és olyanok is, akik valamelyik politikai táborhoz kerültek közelebb. A különböző álláspontok olykor ugyanazon szerzetesi közösségen belül is súlyos vitákat idéztek elő.

A jezsuiták számára különösen nehéz helyzetet teremtett, hogy rendjük hagyománya egyszerre kívánta meg az egyházi engedelmességet és a társadalmi problémák iránti érzékenységet. A politikai radikalizálódás körülményei között nem volt könnyű megállapítani, hol húzódik a határ a társadalmi igazságosság melletti kiállás és a pártpolitikai vagy forradalmi tevékenység között. A kérdés gyakorlati jelentősége egyre nagyobb lett, hiszen a rendtagok döntései saját életüket és közösségeik biztonságát is veszélyeztethették.

Bergoglio 1973. április 22-én letette végső jezsuita fogadalmait. Ezzel lezárult a szerzetesi képzés hosszú, több mint másfél évtizedes folyamata, amelyben a fiatal argentin pap fokozatosan megismerkedett a rend szellemi hagyományaival, nemzetközi kapcsolatrendszerével és gyakorlati feladataival. A fogadalom egyúttal annak megerősítését jelentette, hogy életét tartósan a Jézus Társaságának szolgálatában

HÁTTÉRGYÁR

kívánja tölteni.

A képzés befejezése után azonban váratlanul gyorsan új feladatot kapott. 1973. július 31-én, Loyolai Szent Ignác ünnepén az argentin jezsuita rendtartomány tartományfőnökévé nevezték ki. Bergoglio ekkor mindössze harminchat éves volt, ami egy ilyen jelentős vezetői tisztség esetében szokatlanul fiatal kornak számított. A kinevezés azt jelezte, hogy elöljárói megfelelő képességeket láttak benne a rendi közösség irányítására, ugyanakkor különösen nehéz történelmi helyzetben kellett átvennie a felelősséget.

A tartományfőnöki tisztség az argentin jezsuiták működésének szinte valamennyi fontos területére kiterjedt. Bergogliónak részt kellett vennie a rendtagok feladatainak meghatározásában, az intézmények működésének ellenőrzésében, a képzés irányításában és a belső konfliktusok kezelésében. Döntései közvetlenül érinthették szerzetestársai életét, különösen akkor, amikor politikai vagy társadalmi tevékenységük miatt veszélybe kerültek.

A kinevezés időpontjában Argentína története újabb fordulathoz érkezett. Juan Domingo Perón hosszú száműzetés után 1973-ban visszatért az országba, és

HÁTTÉRGYÁR

hamarosan ismét államfővé választották. A peronista mozgalmon belül azonban súlyos ellentétek alakultak ki, a baloldali és jobboldali csoportok között egyre gyakrabban került sor erőszakos összecsapásokra. Az állami intézmények tekintélye meggyengült, a társadalmi konfliktusok pedig mind nehezebben voltak kezelhetők.

Bergoglio számára a vezetői kinevezés különös személyes kihívást jelentett. Addigi életének nagy részét tanulmányokkal, tanítással és lelki képzéssel töltötte. Most olyan közösség irányítását kellett vállalnia, amelynek tagjai között tapasztalt, nála idősebb szerzetesek is voltak, és amelynek működését jelentős politikai feszültségek befolyásolták. A rendi engedelmesség követelménye elvben biztosította a vezetői döntések végrehajtását, ám a tényleges közösségi viszonyok jóval összetettebbek voltak.

A későbbi pápa időskorában többször önkritikusan beszélt korai vezetői működéséről. Elismerte, hogy fiatal tartományfőnökként olykor túl gyorsan és túl határozottan hozott döntéseket, és nem mindig fordított kellő figyelmet a munkatársai véleményére. Saját értékelése szerint vezetői stílusa később jelentős változáson ment keresztül, különösen azoknak a konfliktusoknak a hatására, amelyekkel a következő

évtizedekben szembesült.

Ezeket az önkritikus megnyilatkozásokat ugyanakkor történeti összefüggésükben kell vizsgálni. A későbbi pápa visszatekintve már olyan tapasztalatok birtokában ítélte meg fiatalkori döntéseit, amelyek az adott pillanatban még nem álltak rendelkezésére. A rendi konfliktusoknak több szereplője és különböző értelmezése volt, ezért a történeti rekonstrukció nem szorítkozhat kizárólag Bergoglio későbbi emlékeire.

A Jézus Társasága történetében az engedelmesség és a személyes felelősség viszonya mindig alapvető kérdés volt. A rendtagoknak el kellett fogadniuk elöljáróik döntéseit, ugyanakkor a jezsuita lelkiség nagy jelentőséget tulajdonított a lelkiismeret és a személyes megkülönböztetés szerepének. A két követelmény közötti egyensúly különösen nehézzé vált olyan helyzetben, amikor egyes rendtagok meggyőződésük alapján társadalmi vagy politikai tevékenységre éreztek hivatást, vezetőik viszont ezt veszélyesnek vagy a rendi szabályokkal összeegyeztethetetlennek tartották.

Bergoglio számára ezek a konfliktusok hamarosan mindennapi valósággá váltak. A következő években Argentína egyre mélyebb politikai válságba sodródott, és

HÁTTÉRGYÁR

1976-ban katonai diktatúra került hatalomra. A rendtagok biztonságának megóvása, a politikai tevékenység határainak meghatározása és az egyházi intézmények működésének fenntartása olyan döntéseket követelt, amelyeknek később súlyos következményei lettek.

A tartományfőnöki kinevezéssel tehát véget ért Bergoglio életének viszonylag védett képzési időszaka. A szerzetesi iskolák, a filozófiai és teológiai tanulmányok, valamint a tanári munka után közvetlenül szembesülnie kellett a hatalomgyakorlás erkölcsi és gyakorlati nehézségeivel. A következő években már nem elegendőnek bizonyultak azok az általános elvek, amelyeket tanulmányai során elsajátított. Konkrét emberek sorsáról, intézmények működéséről és olykor életveszélyes helyzetek kezeléséről kellett döntenie.

A jezsuita képzés mindenesetre tartósan meghatározta gondolkodását. Loyolai Szent Ignác lelkisége, a lelki megkülönböztetés módszere, a közösségi fegyelem és a missziós szemlélet később is visszatérő elemei maradtak működésének. A pápaság idején gyakran hangsúlyozta, hogy az egyháznak képesnek kell lennie a változó történelmi helyzetek felismerésére, és nem elegendő a korábbi válaszok változatlan megismétlése. Ez a gondolat

HÁTTÉRGYÁR

szorosan kapcsolódott ahhoz a jezsuita hagyományhoz, amelyben fiatal szerzetesként nevelkedett.

Az 1973-ban kinevezett tartományfőnök azonban még távol állt attól a vezetői szemlélettől, amelyet évtizedekkel később Ferenc pápaként képviselt. A szerzetesi fegyelemhez való ragaszkodás, a határozott döntések és az intézményi egység megőrzésének igénye ekkor különösen erős szerepet játszott magatartásában. A következő évek tapasztalatai fokozatosan megmutatták e megközelítés korlátait, és olyan személyes konfliktusokhoz vezettek, amelyek emléke egész életében elkísérte.

Amikor Bergoglio 1973 nyarán átvette az argentin jezsuita rendtartomány vezetését, aligha sejthette, hogy néhány éven belül szerzetestársai eltűnéséről, letartóztatásokról, kínzásokról és az állami terror különböző formáiról kell majd értesülnie. Argentínában az erőszak már jelen volt, de a későbbi katonai diktatúra módszeres elnyomása még csak ezután bontakozott ki. A fiatal tartományfőnök döntései ebben a rendkívül veszélyes történelmi helyzetben váltak később súlyos viták tárgyává.

HÁTTÉRGYÁR

Az argentin diktatúra évei ezért Bergoglio életútjának különösen fontos, ugyanakkor nehezen értékelhető szakaszát jelentik. A történet megértéséhez pontosan rekonstruálni kell az ország politikai viszonyait, az egyház szerepét, a jezsuita rend belső konfliktusait és azoknak a szerzeteseknek a sorsát, akik az állami terror célpontjaivá váltak. Csak ezeknek a körülményeknek az ismeretében lehet megvizsgálni, milyen felelősség terhelte a fiatal rendi vezetőt, mely döntései bizonyultak helyesnek, és melyekkel kapcsolatban maradtak fenn jogos vagy vitatható kérdések.

HÁTTÉRGYÁR

4. fejezet – A diktatúra árnyékában

Amikor Jorge Mario Bergoglio 1973 nyarán átvette az argentin jezsuiták vezetését, olyan országban kellett felelősséget vállalnia szerzetestársaiért, amely fokozatosan elveszítette politikai stabilitását. A fiatal tartományfőnök harminchat éves volt, tapasztalatait nagyrészt az oktatásban és a szerzetesi képzésben szerezte, vezetői munkáját pedig egyszerre nehezítették a rend belső nézeteltérései és a társadalomban elharapózó erőszak. Argentína ekkor már hosszú ideje katonai beavatkozások, gazdasági válságok és egymással szemben álló politikai mozgalmak küzdelmének színtere volt. A következő években azonban olyan állami terrorrendszer alakult ki, amelynek következményei még évtizedek múltán is meghatározták az ország közéletét.

Juan Domingo Perón 1973-as visszatérése kezdetben reményt keltett azokban, akik a katonai kormányzatok után a politikai konszolidáció lehetőségét keresték. Az egykori elnök azonban rendkívül megosztott társadalomba érkezett vissza. A peronista mozgalmon belül a radikális baloldali fiatalok, a szakszervezeti vezetők, a nacionalista jobboldal és a hagyományos

HÁTTÉRGYÁR

politikai csoportok egymástól jelentősen eltérő elképzeléseket képviseltek. Perón személye átmenetileg összetarthatta a mozgalmat, a mögötte felsorakozó erők közötti ellentéteket azonban már nem lehetett tartósan feloldani.

A visszatérés napján, 1973. június 20-án az Ezeiza repülőtér közelében véres összecsapás tört ki a peronizmus különböző irányzatai között. A történtek egyértelműen jelezték, hogy a politikai mozgalom egysége nagyrészt látszólagos, és a hatalom megszerzéséért folyó küzdelemben a fegyveres erőszak is elfogadott eszközzé válhat. Az országban közben baloldali gerillaszervezetek hajtottak végre támadásokat, amelyekre az állami szervek és a szélsőjobboldali félkatonai csoportok egyre keményebb válaszokat adtak.

Bergoglio ezekben a hónapokban kezdte meg tartományfőnöki működését. A Jézus Társasága argentin rendtartománya nem volt elszigetelve a társadalmi konfliktusoktól. Tagjai között különböző nemzedékek, teológiai irányzatok és politikai tapasztalatok találkoztak. Egyes szerzetesek az oktatást, a hagyományos lelkipásztori szolgálatot és az intézmények fenntartását tartották elsődleges feladatuknak, mások a szegénynegyedekben, munkásközösségekben és

társadalmi mozgalmak közelében kívántak tevékenykedni.

A nézetkülönbségek mögött a katolikus egyház latin-amerikai átalakulásának nagy kérdései húzódtak meg. A II. vatikáni zsinat és az 1968-as medellíni püspöki konferencia nyomán egyre többen vallották, hogy a keresztény közösségeknek határozottabban kell fellépniük a társadalmi igazságtalanságokkal szemben. A szegénység felszámolása, a munkások jogainak védelme és a politikai elnyomás elleni tiltakozás egyes egyházi körökben a hit gyakorlati következményeként jelent meg. Mások viszont attól tartottak, hogy az egyház túlságosan szoros kapcsolatba kerül a forradalmi mozgalmakkal, és elveszíti vallási küldetésének önállóságát.

Az argentin jezsuiták között ezek a viták különösen élesen jelentkeztek. Bergoglio vezetői elképzeléseinek középpontjában a rend egységének megőrzése és a szerzetesi fegyelem állt. Úgy vélte, hogy a politikai konfliktusok közepette az intézményes közösség szétesése súlyos veszélyekhez vezethet. Határozott vezetési stílusa azonban ellenállást váltott ki azokból, akik nagyobb önállóságot kívántak a lelkipásztori tevékenységben, különösen a társadalom legszegényebb csoportjai között.

A tartományfőnök számára a döntéseknek gyakorlati következményeik voltak. Meg kellett határoznia, hogy a rendtagok hol és milyen körülmények között működhetnek, milyen kapcsolatot tarthatnak fenn politikai szervezetekkel, és miként lehet biztosítani személyes biztonságukat. A vezetői hatalom ekkor még viszonylag hagyományos formában működött: a tartományfőnöknek jelentős beleszólása volt a szerzetesek szolgálati helyébe, munkájába és közösségi életébe. Az elöljárói döntések elfogadása a rendi engedelmesség alapvető követelménye volt, ám a társadalmi válság körülményei között egyre nehezebbé vált ennek a követelménynek az érvényesítése.

1974-ben meghalt Perón, és az elnöki tisztséget özvegye, María Estela Martínez de Perón vette át. Az új államfő nem rendelkezett elődje politikai tekintélyével, miközben az országban gyorsan romlott a gazdasági helyzet. Az infláció, a társadalmi elégedetlenség és a politikai erőszak egymást erősítették. A kormányzati rendszer működésében mind jelentősebb szerepet kapott José López Rega, aki a szélsőjobboldali állami és félkatonai erőszak egyik kulcsfigurájává vált.

Az Argentin Antikommunista Szövetség, közismert nevén a Triple A, már a katonai hatalomátvétel előtt

HÁTTÉRGYÁR

gyilkosságokat, fenyegetéseket és üldözéseket hajtott végre. Célpontjai között baloldali politikusok, szakszervezeti aktivisták, értelmiségiek és társadalmi szerepvállalásuk miatt gyanússá vált személyek is szerepeltek. A katolikus egyházon belül működő progresszív csoportok sem érezhették magukat biztonságban. A politikai véleménykülönbségek egyre gyakrabban életveszélyes következményekkel jártak.

Az erőszak fokozódása különösen súlyos helyzetbe hozta a szegénynegyedekben dolgozó papokat. A nyomornegyedek lakóinak életében a lelkipásztor gyakran egyszerre töltött be vallási, szociális és közösségszervező szerepet. Segíthetett a betegeknek, közvetíthetett az intézmények és a lakosság között, oktatási vagy egészségügyi kezdeményezéseket támogathatott, és jelen lehetett azokban a konfliktusokban, amelyek a lakhatás, a munkavállalás vagy az alapvető szolgáltatások hiánya miatt alakultak ki.

A katonai és rendőri szervek azonban könnyen politikai tevékenységként értelmezhették ezt a munkát. A szegénység okairól szóló beszélgetések, a közösségi önszerveződés vagy az emberi jogok védelme elegendő lehetett ahhoz, hogy valaki a hatóságok gyanújába kerüljön. Az ilyen környezetben dolgozó papok számára

HÁTTÉRGYÁR

ezért a közösségeikhez való hűség és a saját biztonságuk közötti választás egyre nehezebbé vált.

Ebben a helyzetben került előtérbe két jezsuita, Orlando Yorio és Jalics Ferenc története. A magyar születésű Jalics 1927-ben látta meg a napvilágot Budapesten, majd hosszú szerzetesi pályája során Latin-Amerikában is dolgozott. Yorio argentin jezsuitaként kapcsolódott a társadalom peremére szorult közösségek lelkipásztori szolgálatához. A két szerzetes a Buenos Aires-i szegénynegyedek egyikében élt és dolgozott, miközben kapcsolatban maradtak a rend intézményeivel és a teológiai oktatással.

Szolgálatuk mögött az a meggyőződés állt, hogy a papnak közvetlenül osztoznia kell a szegények életkörülményeiben. A szegénynegyedekbe költözés nem pusztán munkaszervezési döntés volt, hanem vallási állásfoglalás is: a szerzetesek saját életükkel kívánták kifejezni, hogy a keresztény hit és a társadalmi szolidaritás összetartozik. Ez a szemlélet Latin-Amerika számos országában megjelent, és szorosan kapcsolódott a zsinat utáni egyházi megújuláshoz.

Bergoglio és a két szerzetes között azonban fokozatosan súlyos nézeteltérések alakultak ki. A

tartományfőnök aggályosnak tartotta működésük körülményeit, és arra törekedett, hogy tevékenységük jobban illeszkedjen a rendi irányítás követelményeihez. Yorio és Jalics viszont úgy érezhették, hogy munkájukat nem lehet elszakítani attól a közösségtől, amelynek szolgálatát vállalták. A vita egyszerre érintette az engedelmesség kérdését, a szegényekkel való együttélés teológiai jelentőségét és a politikai veszélyek megítélését.

A későbbi visszaemlékezések eltérően mutatták be az eseményeket. Bergoglio szerint megpróbálta figyelmeztetni a két szerzetest a növekvő veszélyre, és arra ösztönözte őket, hogy biztonságosabb körülmények között folytassák szolgálatukat. Yorio később úgy ítélte meg, hogy elöljárója nem biztosított számukra megfelelő védelmet, és döntéseivel hozzájárulhatott kiszolgáltatottságukhoz. A konfliktus értékelésénél ezért különösen fontos a szereplők állításainak elkülönítése és az események időrendjének pontos rekonstruálása.

március 24-én az argentin hadsereg átvette a hatalmat. A katonai junta élén Jorge Rafael Videla tábornok állt, aki társaival együtt a politikai rend helyreállítását és a baloldali fegyveres szervezetek felszámolását hirdette meg. A katonai vezetés azonban

hamarosan olyan elnyomó rendszert alakított ki, amely messze túllépett a fegyveres csoportok elleni fellépésen. A hatóságok szakszervezeti aktivistákat, diákokat, újságírókat, értelmiségieket, vallási személyeket és politikailag gyanúsnak minősített civileket is üldöztek.

A diktatúra egyik legjellemzőbb módszere a titkos elhurcolás volt. A biztonsági szervek embereket fogtak el otthonukban, munkahelyükön vagy az utcán, majd hivatalos nyilvántartás nélkül tartották fogva őket. A családtagok gyakran semmilyen tájékoztatást nem kaptak eltűnt hozzátartozóikról. A foglyokat titkos börtönökbe és kihallgatóközpontokba szállították, ahol kínzásnak, megalázásnak és sok esetben gyilkosságnak voltak kitéve.

A rendszer egyik legismertebb fogva tartási és kínzóközpontja a Buenos Aires-i haditengerészeti mechanikai iskola, az ESMA lett. A katonai létesítményben ezrek fordultak meg fogolyként, és az oda hurcoltak jelentős része soha nem tért vissza. A titkos fogva tartás intézménye lehetővé tette, hogy az állam egyidejűleg gyakoroljon szélsőséges erőszakot és tagadja a felelősségét. A hozzátartozók számára a bizonytalanság maga is a terror egyik eszközévé vált.

HÁTTÉRGYÁR

A katonai diktatúra idején tízezrek váltak közvetlen üldözés áldozatává. Az emberi jogi szervezetek emlékezetpolitikájában harmincezer eltűnt neve vált az állami terror jelképévé, míg az 1984-ben közzétett CONADEP-jelentés több mint nyolcezer eltűnési esetet dokumentált. A két szám eltérő forrásokra és számbavételi módszerekre épül, de egyik sem változtat azon, hogy az argentin állam szervezett, kiterjedt emberi jogi jogsértéseket követett el saját lakossága ellen.

Az egyház helyzete rendkívül ellentmondásos volt. A katolikus hierarchia egyes képviselői támogatták a katonai hatalom rendteremtő törekvéseit, és a kommunizmus elleni küzdelem részeként értelmezték a diktatúra fellépését. Más püspökök, papok és szerzetesek viszont nyíltan vagy titokban segítették az üldözötteket, tiltakoztak a jogsértések ellen, vagy maguk is a terror áldozataivá váltak. A történeti értékelés ezért nem beszélhet az argentin katolikus egyház egységes magatartásáról.

Az állami terror és az egyházi intézmények kapcsolata különösen érzékeny kérdés lett a demokratikus átmenet után. Egyes egyházi személyek közvetlenül együttműködtek a katonai szervekkel, mások hallgatásukkal járultak hozzá a rendszer

fennmaradásához, és voltak, akik saját biztonságukat kockáztatva segítették az üldözötteket. Az egyes szereplők felelősségét azonban csak konkrét cselekedeteik, döntéseik és a rendelkezésükre álló információk alapján lehet megítélni.

Bergoglio tartományfőnökként ebben a közegben irányította a jezsuitákat. Nem tartozott az ország legmagasabb rangú egyházi vezetői közé, de jelentős intézményi felelősséggel rendelkezett. Feladatai közé tartozott rendtársai védelme, szolgálatuk megszervezése, valamint a rend és a világi, illetve egyházi hatóságok közötti kapcsolatok kezelése. A diktatúra körülményei között ezek a feladatok rendkívüli körültekintést követeltek.

május 23-án fegyveresek elhurcolták Orlando Yoriót és Jalics Ferencet. A két jezsuita fogsága körülbelül öt hónapig tartott, és ez idő alatt súlyos megpróbáltatásoknak voltak kitéve. A szerzetesek eltűnése az argentin diktatúra egyik legtöbbet vitatott egyházi ügyévé vált, részben azért, mert később az egyik érintett elöljáró a katolikus egyház pápája lett.

A fogva tartás során a két szerzetest politikai kapcsolataikról és állítólagos baloldali tevékenységükről

kérdezték. A hatóságok gyanúja mögött a szegénynegyedekben végzett munka, a helyi kapcsolatrendszer és olyan személyekkel fennálló korábbi érintkezés is szerepet játszhatott, akik később fegyveres politikai mozgalmakhoz csatlakoztak. A katonai szervek számára az ilyen körülmények sokszor elegendő ürügyet szolgáltattak az elhurcolásra, függetlenül attól, hogy az érintettek ténylegesen részt vettek-e bármilyen illegális tevékenységben.

A két pap esete később azért vált különösen vitatottá, mert a rendi vezetés és a katonai hatóságok közötti kapcsolatok szerepéről eltérő állítások láttak napvilágot. Egyes beszámolók szerint Bergoglio döntései, különösen a két szerzetes rendi helyzetének bizonytalanná válása, hozzájárulhattak ahhoz, hogy elveszítették az intézményi védelem egy részét. Más értelmezések szerint a tartományfőnök éppen azért próbálta megváltoztatni szolgálatuk feltételeit, mert felismerte a közvetlen veszélyt.

A kérdés tisztázásához fontos megkülönböztetni két állítást. Az egyik szerint Bergoglio személyesen feljelentette volna a szerzeteseket a katonai hatóságoknál, a másik szerint vezetői döntései közvetve növelhették kiszolgáltatottságukat. A kettő történetileg

és erkölcsileg különböző természetű állítás, amelyeket nem lehet egymás helyett használni.

Jalics Ferenc 2013 márciusában, Ferenc pápává választását követően nyilvánosan tisztázta saját álláspontját. Kijelentette, hogy korábban maga is hajlott arra a feltételezésre, miszerint elhurcolásuk feljelentés következménye lehetett, ám a kilencvenes évek végén folytatott beszélgetések után arra jutott, hogy ez a gyanú nem megalapozott. Határozottan elutasította azt az állítást, hogy az ő és Yorio elhurcolása Bergoglio kezdeményezésére történt volna.

Ez a nyilatkozat meghatározó jelentőségű az ügy történeti megítélésében. Közvetlenül cáfolja az egyik legsúlyosabb vádat, amely a későbbi pápával szemben megfogalmazódott. Nem oldja fel azonban automatikusan a rendi vezetői döntésekkel, a szerzetesek védelmével és az intézményi konfliktusok kezelésével kapcsolatos valamennyi kérdést. Jalics nyilatkozatának pontos tartalmát ezért teljes egészében figyelembe kell venni, anélkül hogy abból olyan következtetéseket vonnánk le, amelyeket maga a kijelentés nem támaszt alá.

Orlando Yorio másként értékelte a történteket. A szerzetes 2000-ben bekövetkezett haláláig fenntartotta

több korábbi bírálatát Bergoglio magatartásával kapcsolatban. Úgy vélte, hogy a rendi vezetés nem biztosított megfelelő védelmet számukra, és döntéseivel súlyosan megnehezítette helyzetüket. Yorio álláspontját a későbbi történeti vizsgálatoknak akkor is figyelembe kell venniük, ha Jalics végül eltérő következtetésre jutott.

A két szerzetes sorsában közös volt az elhurcolás és a fogság, de későbbi életútjuk és emlékezetük eltérően alakult. Jalics később a szemlélődő imádság és a lelkigyakorlatok nemzetközileg ismert tanítója lett. A megpróbáltatásból olyan spirituális tapasztalatot is formált, amely az erőszak, a megbocsátás és a belső szabadság kérdéseivel foglalkozott. Yorio számára a történtekhez kapcsolódó intézményi sérelmek hosszabb ideig meghatározóak maradtak.

Bergoglio saját későbbi elbeszéléseiben hangsúlyozta, hogy igyekezett közbenjárni a két szerzetes szabadon bocsátása érdekében. Beszámolói szerint kapcsolatokat keresett a katonai és egyházi vezetés különböző szereplőihez, hogy információhoz jusson és segítséget szerezzen. Az ilyen közbenjárási kísérletek természetüknél fogva gyakran nem hagytak maguk után teljes dokumentációt, ezért minden részletüket nehéz függetlenül rekonstruálni.

HÁTTÉRGYÁR

A katonai diktatúra körülményei között a személyes kapcsolatok sok esetben valóban fontos szerepet játszhattak az üldözöttek megmentésében. Egy-egy magas rangú tiszt, politikai vezető vagy befolyásos egyházi személy közbenjárása olykor hozzájárulhatott egy fogoly szabadon engedéséhez, máskor azonban eredménytelen maradt. Az állam titkos erőszakszervezetei nem mindig működtek átlátható hierarchia szerint, és az egymással rivalizáló katonai, rendőri vagy hírszerzési csoportok döntései gyakran kiszámíthatatlanok voltak.

Jalicsot és Yoriót végül 1976 októberében szabadon engedték. A túlélés önmagában rendkívüli jelentőségű volt, hiszen az eltűntek jelentős része soha nem tért vissza családjához. A fogság azonban súlyos lelki következményekkel járt, és a két szerzetes kapcsolata rendi elöljárójukkal tartósan megromlott. Az ügy nem zárult le a szabadulásukkal, hanem tovább élt személyes emlékezetükben és az argentin jezsuiták belső viszonyaiban.

A történet későbbi megítélését megnehezítette, hogy a katonai diktatúra dokumentumai hiányosak, részben megsemmisültek, és sok döntést soha nem rögzítettek hivatalosan. Az emberi jogi vizsgálatok során ezért

különösen nagy jelentőséget kaptak a tanúvallomások, a túlélők beszámolói és az egymástól függetlenül fennmaradt iratok. Az ilyen források nélkülözhetetlenek, de eltérő időpontban keletkeztek, és gyakran különböző információkra épültek.

A Bergoglio körüli vita nem választható el az argentin egyház egészének történelmi felelősségétől. A katonai diktatúra időszakában az egyházi hierarchia nem alakított ki egységes, következetes nyilvános fellépést az emberi jogi jogsértésekkel szemben. Voltak olyan egyházi vezetők, akik együttműködtek a rendszerrel, és olyanok is, akik segítették az üldözötteket. A közéleti visszafogottságot egyesek a személyes mentőakciók szükséges feltételének tekintették, mások szerint azonban a hallgatás hozzájárult a diktatúra működéséhez.

Bergoglio személyes magatartásának vizsgálata ezért két különböző erkölcsi kérdést vet fel. Az egyik az, hogy konkrét helyzetekben milyen lépéseket tett az üldözöttek megsegítésére. A másik az, hogy vezető egyházi személyként mennyiben vállalt felelősséget az állami terror nyilvános elítéléséért. Az előbbi kérdésben több beszámoló személyes közbenjárásokról és segítségnyújtásról szól, az utóbbi területen viszont a

fiatal tartományfőnök nem vált a diktatúra nyilvánosan fellépő bírálójává.

A történeti elemzésnek figyelembe kell vennie, hogy a nyilvános tiltakozásnak Argentínában ebben az időszakban súlyos következményei lehettek. A rendszer egyházi személyeket is megfigyelt, üldözött és meggyilkolt. A hallgatás mögött ezért nem feltétlenül politikai egyetértés vagy közöny állt, hanem a személyes és intézményi veszély mérlegelése is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy valamennyi hallgatás erkölcsileg egyformán igazolható volna.

A jezsuita tartományfőnök feladatai között különösen nagy jelentősége volt a rendtagok védelmének. A katonai diktatúra körülményei között azonban a vezetői döntések sem biztosíthattak teljes védelmet. A politikai hatóságok bármikor figyelmen kívül hagyhatták az egyházi státust, és az intézmények közötti kapcsolatok gyakran bizonytalanul működtek. A történet tragikuma részben abban állt, hogy a hagyományos szerzetesi fegyelem és a rendi intézmények jogi helyzete egy olyan állammal került szembe, amely tudatosan megsértette saját törvényeit.

HÁTTÉRGYÁR

Az argentin diktatúra későbbi éveiben az emberi jogi mozgalmak fokozatosan egyre jelentősebb szerepet kaptak. A Plaza de Mayo anyáinak mozgalma különösen erős erkölcsi hatást gyakorolt az országra. Az eltűntek édesanyjai és hozzátartozói rendszeresen megjelentek a Buenos Aires-i főtéren, és követelték szeretteik sorsának tisztázását. A hatalom kezdetben igyekezett megfélemlíteni őket, de a mozgalom nemzetközi figyelmet kapott, és az argentin emberi jogi emlékezet egyik meghatározó intézményévé vált.

A mozgalom történetéhez kapcsolódott Esther Ballestrino de Careaga neve is, aki korábban Bergoglio laboratóriumi felettese volt. Ballestrino részt vett az eltűntek hozzátartozóinak szerveződésében, majd 1977 decemberében maga is a katonai terror áldozata lett. Elhurcolása és meggyilkolása különösen megrendítő példája volt annak, hogy a rendszer azokat is célpontnak tekintette, akik eltűnt hozzátartozóik vagy más áldozatok sorsáról próbáltak információt szerezni.

Bergoglio későbbi visszaemlékezéseiben fontos szerepet kapott Ballestrino személye. A fiatalkori munkakapcsolat és a nő későbbi sorsa összekapcsolta számára az ötvenes évek hétköznapi életét a hetvenes évek állami terrorjával. Ez a személyes történet jól

HÁTTÉRGYÁR

mutatja, hogy a diktatúra áldozatai nem elvont politikai kategóriákhoz tartoztak, hanem családtagok, munkatársak és barátok voltak, akiknek életét az állami erőszak szakította meg.

A diktatúra évei alatt Bergoglio helyzete a jezsuita rendben is egyre nehezebbé vált. Vezetői döntéseivel kapcsolatban belső kritikák fogalmazódtak meg, és a rendtagok között fennmaradtak a társadalmi szerepvállalásról, az engedelmességről és az intézményi irányításról szóló nézeteltérések. A tartományfőnök egyes törekvései az egység megőrzésére irányultak, de vezetési módszerei időnként újabb feszültségeket váltottak ki.

Bergoglio 1979-ben fejezte be tartományfőnöki megbízatását. Hatéves vezetői időszaka alatt Argentína politikai rendszere gyökeresen megváltozott, és a jezsuita rend olyan történelmi tapasztalatokkal szembesült, amelyek hosszú időre meghatározták belső viszonyait. A fiatal vezető számára a következő évek már a tapasztalatok feldolgozásának és az új feladatok keresésének időszakát jelentették.

A diktatúra azonban még nem ért véget. A katonai rendszer 1982-ben a Falkland-szigetek, argentin nevükön

Malvin-szigetek birtoklásáért háborút indított Nagy-Britannia ellen, amely súlyos vereséggel végződött. A katonai vezetés tekintélye összeomlott, és az országban felgyorsult a demokratikus átmenet. 1983-ban Raúl Alfonsín megválasztásával új korszak kezdődött, amelyben az állami terror felelőseinek felkutatása és az eltűntek sorsának tisztázása központi politikai kérdéssé vált.

Bergoglio a demokratikus átmenet időszakában már nem tartományfőnökként működött, de a diktatúra alatt szerzett tapasztalatok továbbra is elkísérték. A rendi konfliktusok, a két elhurcolt szerzetes története és az üldözöttek megsegítésével kapcsolatos kérdések olyan emlékek maradtak, amelyek későbbi életében újra meg újra előkerültek. Amikor évtizedekkel később Buenos Aires érsekeként, majd pápaként kellett szembenéznie saját múltjának értékelésével, ezek az események már Argentína történelmi emlékezetének legérzékenyebb kérdései közé tartoztak.

A későbbi pápa önkritikája részben vezetői módszereire irányult. Elismerte, hogy fiatalon túlzottan határozott és olykor merev volt, döntéseit pedig nem mindig előzte meg elegendő egyeztetés. Az ilyen megnyilatkozások azonban nem tekinthetők minden

egyes korabeli vád elismerésének. A személyes hibák felismerése és a konkrét történelmi felelősség kérdése külön elemzést igényel.

A diktatúra évei mindenesetre alapvetően megváltoztatták Bergoglio életét. A szerzetesi képzés során elsajátított elvek olyan történelmi helyzetben kerültek próbára, amelyben a döntéseknek közvetlen emberi következményeik voltak. A tartományfőnöki tisztség megmutatta számára a vezetői hatalom lehetőségeit és veszélyeit, az állami terror pedig azt, milyen súlyos következményekkel járhat, ha az intézmények nem képesek megvédeni a rájuk bízott embereket.

A későbbi Ferenc pápa egyik gyakran hangoztatott gondolata szerint az egyházi vezetőnek ismernie kell saját korlátait, és késznek kell lennie a tévedések felismerésére. Ezt a szemléletet nem lehet kizárólag a diktatúra éveiből levezetni, de az akkori tapasztalatok fontos szerepet játszhattak kialakulásában. Bergoglio vezetői pályájának következő szakaszában mindenesetre hosszú, konfliktusokkal terhelt önvizsgálat következett, amelynek során korábbi működésének több elemét újra kellett értékelnie.

HÁTTÉRGYÁR

A tartományfőnöki megbízatás lezárása után a jezsuita szerzetes újabb intézményi feladatokat kapott, de rendjén belüli helyzete fokozatosan megváltozott. A korábbi vezetői tekintély és az egyre erősödő belső ellenállás között olyan feszültség alakult ki, amely végül távolabb vitte az argentin jezsuiták központi irányításától. Életének ez a következő időszaka döntő szerepet játszott személyes átalakulásában, és előkészítette azt a váratlan fordulatot, amelynek eredményeként 1992-ben püspökké nevezték ki.

HÁTTÉRGYÁR

5. fejezet – Száműzetés, hallgatás, visszatérés

Jorge Mario Bergoglio életének egyik legnehezebben rekonstruálható időszaka az argentin jezsuita tartományfőnöki megbízatás lezárása és a püspöki kinevezés közötti tizenhárom év volt. Az 1979-ben negyvenkét éves szerzetes jelentős vezetői tapasztalatokkal rendelkezett, de rendjén belüli helyzete egyáltalán nem volt egyértelmű. Egyesek határozott, rendkívül munkabíró és fegyelmezett vezetőként tekintettek rá, mások túlságosan önállónak, tekintélyelvűnek és nehezen együttműködőnek tartották. A korábbi konfliktusok nem szűntek meg hivatalának lejártával, hanem tovább befolyásolták a személyes kapcsolatokat és az intézményi döntéseket.

A hetvenes évek végén a Jézus Társasága világszerte jelentős átalakuláson ment keresztül. A II. vatikáni zsinat nyomán a rend újraértelmezte küldetését, és egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a hit szolgálatának és az igazságosság előmozdításának kapcsolatára. A változások azonban korántsem zajlottak zökkenőmentesen. A hagyományos intézményi fegyelemhez ragaszkodó csoportok és a társadalmi

szerepvállalást sürgető irányzatok között számos országban súlyos nézeteltérések alakultak ki.

A rend általános elöljárója, Pedro Arrupe különösen fontos szerepet játszott ebben a folyamatban. A spanyol származású jezsuita korábban Japánban végzett missziós tevékenységet, és személyesen élte át a hirosimai atomtámadás következményeit. Nemzetközi tapasztalatai alapján különösen érzékenyen viszonyult a társadalmi igazságtalanságokhoz és az emberi szenvedéshez. Vezetése alatt a jezsuiták egyre határozottabban kapcsolták össze a keresztény küldetést a szegényekkel vállalt szolidaritással.

Arrupe elképzelései azonban nem mindenhol találkoztak egyetértéssel. A latin-amerikai rendtartományokban különösen nehéz volt meghatározni, hogyan érvényesíthető a társadalmi igazságosság követelménye a politikai erőszak és az ideológiai konfliktusok körülményei között. Bergoglio tartományfőnökként elsősorban a közösség egységének megőrzésére és a rendi fegyelem biztosítására törekedett. Ez az álláspont bizonyos kérdésekben eltért azoknak a jezsuitáknak a szemléletétől, akik a társadalmi mozgalmakkal való szorosabb együttműködést tartották szükségesnek.

HÁTTÉRGYÁR

A tartományfőnöki megbízatás befejezése után Bergoglio továbbra is fontos feladatokat kapott. 1980-ban a San Miguelben működő Colegio Máximo rektora lett, és a filozófiai, valamint teológiai képzés irányításában is szerepet vállalt. Az intézmény jelentős helyet foglalt el az argentin jezsuiták oktatási rendszerében. Feladata nemcsak a papnövendékek tudományos képzése volt, hanem a szerzetesi közösség szellemi és lelki életének alakítása is.

A rektori tisztség bizonyos értelemben folytatása volt korábbi vezetői pályájának. Bergogliónak ismét intézményt kellett irányítania, oktatókkal és hallgatókkal kellett együttműködnie, valamint részt kellett vennie a rendtagok képzésében. A feladatok azonban kevésbé kapcsolódtak közvetlenül az egész argentin rendtartomány működéséhez. A hangsúly az oktatásra, a lelkipásztori nevelésre és a közösségi élet szervezésére helyeződött át.

A nyolcvanas évek elején Argentína továbbra is katonai uralom alatt állt. A diktatúra társadalmi következményei egyre nyilvánvalóbbá váltak, miközben a gazdasági helyzet folyamatosan romlott. A katonai vezetés az infláció, az eladósodás és a növekvő társadalmi elégedetlenség problémáival küzdött, politikai

tekintélyét pedig egyre kevésbé tudta fenntartani. A közéletben fokozatosan erősödött a demokratikus átmenet iránti igény, bár a biztonsági szervek ellenőrzése továbbra is jelentős maradt.

A San Miguel-i intézményben Bergoglio olyan fiatalokat tanított és irányított, akik számára a papság már a zsinat utáni korszak természetes környezetét jelentette. A katolikus egyházban ekkor már széles körben elterjedtek a liturgikus reformok, és az újabb nemzedékek másképpen viszonyultak az intézményi hagyományokhoz, mint elődeik. A képzésben egyaránt jelen volt a klasszikus teológiai műveltség és a kortárs társadalmi kérdések iránti érdeklődés.

Bergoglio rektorként fontosnak tartotta a közösségi fegyelmet, ugyanakkor a személyes lelkipásztori kapcsolatokra is figyelmet fordított. Későbbi visszaemlékezéseiben gyakran hangsúlyozta, hogy a papképzés nem merülhet ki a tudományos ismeretek elsajátításában. A leendő lelkipásztoroknak meg kell tanulniuk kapcsolatot teremteni az emberekkel, megérteni életkörülményeiket, és különösen figyelniük kell azokra, akik a társadalom peremére szorultak.

HÁTTÉRGYÁR

A nyolcvanas évek elején a San Miguel-i térség szegényebb lakónegyedeiben közvetlenül is találkozhatott az argentin társadalom problémáival. Az iparosodás, a belső migráció és a gazdasági válság következtében Buenos Aires tágabb vonzáskörzetében jelentős társadalmi különbségek alakultak ki. Sok család bizonytalan lakhatási és foglalkoztatási körülmények között élt, miközben az állami szolgáltatások nem tudtak lépést tartani a népesség növekedésével.

Bergoglio részt vett a San José nevű helyi plébániai közösség kialakításában is. A plébániai szolgálat lehetőséget adott arra, hogy az oktatási intézmény vezetése mellett közvetlen kapcsolatot tartson fenn a hívőkkel. Az ilyen munka eltérő követelményeket támasztott, mint a rendi vezetés vagy a tanári tevékenység. A plébánián a családi konfliktusok, a betegségek, a munkanélküliség és a helyi közösségi problémák mindennapi lelkipásztori kérdésként jelentek meg.

Ezek a tapasztalatok hozzájárulhattak ahhoz, hogy Bergoglio egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítson a közvetlen emberi kapcsolatoknak. A későbbi pápa visszatérő gondolata lett, hogy a lelkipásztor nem irányíthatja közösségét kizárólag intézményi távolságból.

HÁTTÉRGYÁR

Ismernie kell az emberek életét, és személyesen kell jelen lennie azokban a helyzetekben, amikor segítségre van szükségük.

A nyolcvanas évek közepén azonban ismét változás következett be. Bergoglio 1986-ban befejezte rektori megbízatását, majd Németországba utazott, ahol tudományos munkát kívánt folytatni. A tervezett doktori kutatás középpontjában Romano Guardini gondolkodása állt. Az olasz származású, Németországban működő katolikus teológus és filozófus a huszadik századi keresztény gondolkodás egyik jelentős alakja volt, akinek művei az emberi személy, a liturgia, a modern kultúra és az ellentétek problémáival foglalkoztak.

Guardini különösen fontosnak tartotta, hogy a valóság különböző pólusait ne próbáljuk minden esetben egyszerű fogalmi egységbe kényszeríteni. Gondolkodásában a személyes szabadság és a közösségi kötődés, a hagyomány és a változás, az egyén és az intézmény közötti feszültségek alapvető szerepet játszottak. Bergoglio számára ez a megközelítés termékeny szellemi keretet kínálhatott azoknak a tapasztalatoknak az értelmezéséhez, amelyeket korábbi vezetői pályáján szerzett.

HÁTTÉRGYÁR

A doktori kutatás azonban nem jutott el a fokozatszerzésig. Németországi tartózkodása viszonylag rövidnek bizonyult, és Bergoglio végül visszatért Argentínába. A tervezett munka lezáratlansága később olykor előkerült életrajzának ismertetésében, különösen akkor, amikor szellemi képzettségét vagy teológiai gondolkodásának hátterét értékelték. A doktori fokozat hiánya azonban önmagában nem ad megfelelő képet tanulmányairól és szellemi érdeklődéséről.

A Guardini iránti érdeklődés különösen fontos maradt. Ferenc pápasága idején több alkalommal hivatkozott a német teológusra, és saját gondolkodásának egyik meghatározó témájává tette az ellentétek kezelését. Úgy vélte, hogy a társadalmi és egyházi konfliktusokat nem mindig lehet valamelyik fél teljes győzelmével megoldani. Bizonyos helyzetekben olyan folyamatokra van szükség, amelyek lehetővé teszik az eltérő szempontok együttélését, miközben megőrzik a közösség alapvető egységét.

Ez a szemlélet a későbbi pápai tanításban különösen az *Evangelii gaudium* című apostoli buzdításban vált hangsúlyossá. A dokumentumban Ferenc több olyan elvet fogalmazott meg, amelyek a társadalmi együttélés és az egyházi működés konfliktusainak kezelésére irányultak.

HÁTTÉRGYÁR

Ezek közé tartozott az idő elsőbbsége a térrel szemben, az egység fontossága a konfliktussal szemben, valamint a valóság elsőbbsége az elméleti elképzelésekkel szemben.

A későbbi gondolatok gyökerei részben a nyolcvanas évek szellemi útkeresésében találhatók meg. Bergoglio azonban ekkor még nem volt olyan egyházi vezető, akinek tanítása szélesebb nemzetközi nyilvánosságot kapott volna. Munkája elsősorban az argentin jezsuita közösséghez kapcsolódott, és a személyes kapcsolatok, valamint az intézményi feladatok határozták meg mindennapjait.

A rendjén belüli konfliktusok időközben tovább erősödtek. A korábbi tartományfőnök személye továbbra is megosztotta a jezsuitákat, és egyre nehezebbé vált megfelelő feladatot találni számára. Egyesek úgy vélték, hogy korábbi vezetői módszerei akadályozták a rend megújulását, mások viszont tapasztalatait és elkötelezettségét értékelték nagyra. Az intézményi ellentétek személyes bizalmatlansággal is összekapcsolódtak.

A helyzet végül oda vezetett, hogy Bergogliót 1990-ben Córdobába helyezték. Az új szolgálati hely nem jelentett vezetői előrelépést, és lényegesen szűkebb

mozgásteret biztosított számára, mint korábbi megbízatásai. A jezsuita közösség egyik házában élt, lelkipásztori feladatokat látott el, és mindennapjai elsősorban az imádság, a gyóntatás és a személyes lelki kísérés köré szerveződtek.

A későbbi életrajzok ezt az időszakot gyakran belső száműzetésként mutatták be. A kifejezés jól érzékelteti, hogy Bergoglio a korábbi intézményi befolyásához képest háttérbe szorult, de történeti szempontból óvatosan kell használni. Nem politikai vagy jogi értelemben vett száműzetésről volt szó, hanem a szerzetesi rend belső döntéséről, amelynek következtében korábbi vezetője elveszítette központi szerepét.

A córdobai évek különös jelentőséget kaptak a későbbi Ferenc önértelmezésében. A visszavonultság lehetőséget adott arra, hogy újraértékelje korábbi döntéseit, vezetői módszereit és a rendtagokkal kialakult konfliktusait. Az intézményi irányítás mindennapos feladatai nélkül több időt fordíthatott az imádságra és a személyes lelki életre. Ugyanakkor a háttérbe szorulás emberileg is nehéz tapasztalat lehetett, különösen egy olyan személy számára, aki fiatal kora óta jelentős felelősséget viselt.

HÁTTÉRGYÁR

Bergoglio később beszélt arról, hogy korábbi vezetői működésében túlzottan gyorsan hozott döntéseket, és nem mindig hallgatta meg megfelelően munkatársait. A személyes változás folyamatát azonban nem szabad egyetlen eseményhez vagy időszakhoz kötni. A vezetői tapasztalatok, a diktatúra alatti konfliktusok, a rektori évek és a córdobai visszavonultság együtt formálták azt a szemléletet, amely később püspöki szolgálatában jelent meg.

A jezsuita hagyományban a visszavonultságnak sajátos lelki jelentősége van. Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlatos módszere abból indul ki, hogy az embernek időnként el kell távolodnia megszokott feladataitól, hogy döntéseit és indítékait mélyebben megvizsgálhassa. A belső csend, az önvizsgálat és az imádság ezért a szerzetesi élet természetes elemei. Bergoglio córdobai tartózkodása ebben az értelemben lehetőséget jelentett a lelki elmélyülésre, még akkor is, ha az elhelyezés intézményi körülményei konfliktusokkal terheltek voltak.

A visszavonultság ugyanakkor nem jelentette a külvilággal való teljes kapcsolat megszakítását. Bergoglio továbbra is ismert személyiség maradt az argentin egyházi életben, és korábbi feladatai révén számos

HÁTTÉRGYÁR

kapcsolatot ápolt püspökökkel, papokkal és más egyházi vezetőkkel. E kapcsolatrendszer később meghatározó szerepet játszott abban, hogy váratlanul új feladatot kapott.

A kilencvenes évek elején Buenos Aires érseki széke jelentős változás előtt állt. Antonio Quarracino bíboros, aki korábban más egyházmegyékben szolgált, 1990-ben került az argentin főváros érsekségének élére. A tapasztalt egyházi vezető olyan munkatársakat keresett, akik jól ismerték Buenos Aires társadalmi és egyházi viszonyait, és képesek voltak segíteni egy rendkívül nagy, összetett főegyházmegye irányításában.

Bergoglio személye több szempontból megfelelőnek tűnhetett. Hosszú éveket töltött a jezsuita rend vezetésében, jelentős oktatási intézményt irányított, és közvetlen lelkipásztori tapasztalatokkal rendelkezett. Korábbi konfliktusai ugyanakkor azt is jelentették, hogy kinevezése nem feltétlenül váltott ki egyöntetű lelkesedést rendjén belül. A püspöki szolgálatra történő kiválasztás ezért egyben személyes és intézményi fordulatot is jelentett.

1992 májusában Bergoglio értesült arról, hogy II. János Pál pápa Buenos Aires segédpüspökévé kívánja

HÁTTÉRGYÁR

kinevezni. A döntést május 20-án hozták nyilvánosságra, püspökké szentelésére pedig június 27-én került sor. A szentelést Antonio Quarracino bíboros végezte, aki ettől kezdve közvetlen munkatársaként számíthatott rá.

A püspöki kinevezés gyökeresen megváltoztatta Bergoglio helyzetét. A korábbi jezsuita vezető immár az egyházmegyei hierarchia tagja lett, és feladatai közvetlenül a Buenos Aires-i érsekség működéséhez kapcsolódtak. Bár szerzetesi identitását továbbra is megőrizte, szolgálati feladatait már nem a jezsuita rend intézményi keretei határozták meg.

Buenos Aires a kilencvenes évek elején újabb jelentős társadalmi átalakulás időszakát élte. Carlos Menem elnöksége alatt az argentin gazdaságban széles körű liberalizáció, privatizáció és pénzügyi átalakítás kezdődött. A kormányzat az infláció visszaszorítására és a gazdaság modernizálására törekedett, de a reformok társadalmi következményei erősen vitatottak voltak. Az állami vállalatok átalakítása, a munkanélküliség és a növekvő társadalmi különbségek sok család életét bizonytalanná tették.

A katolikus egyháznak ebben a helyzetben újra kellett értelmeznie társadalmi szerepét. A demokratikus

HÁTTÉRGYÁR

intézmények helyreállítása után már nem az állami terror közvetlen veszélye jelentette a legfőbb problémát, hanem a szegénység, a társadalmi kirekesztés és a gazdasági átalakulás következményei. Az egyházi intézményeknek egyszerre kellett részt venniük a szociális segítségnyújtásban és megőrizniük politikai függetlenségüket.

Bergoglio számára a püspöki szolgálat lehetőséget adott arra, hogy korábbi tapasztalatait új körülmények között alkalmazza. A jezsuita közösség irányításával szemben most sokkal szélesebb társadalmi közeggel került kapcsolatba. Buenos Aires főegyházmegyéjében a hagyományos középosztálybeli plébániák mellett olyan városrészek is voltak, ahol a lakosság jelentős része szegénységben élt. A püspöknek mindkét világhoz meg kellett találnia az utat.

A későbbi pápa személyiségében ekkor egyre világosabban jelent meg az a kettősség, amely egész egyházi pályáját jellemezte. Teológiai és erkölcsi kérdésekben sokszor ragaszkodott a hagyományos katolikus tanításhoz, miközben a lelkipásztori gyakorlatban nagy figyelmet fordított a társadalom peremére szorult emberekre. A szegénység, a családi válságok és a társadalmi kirekesztés kérdésében

HÁTTÉRGYÁR

különösen fontosnak tartotta a személyes kapcsolatok kialakítását.

A püspöki feladatok között jelentős szerepet kapott a papokkal való kapcsolat. Bergoglio korábbi vezetői tapasztalatai alapján jól ismerte a szerzetesi és papi közösségek belső konfliktusait, és fokozatosan olyan vezetői szemléletet alakított ki, amelyben a személyes konzultáció és a közvetlen lelkipásztori jelenlét fontosabb szerepet kapott. Ez azonban nem jelentette azt, hogy feladta volna határozott döntéshozatali stílusát.

Az intézményi hatalom és a személyes szolgálat viszonyának kérdése továbbra is elkísérte. Püspökként egyszerre kellett képviselnie az egyház tanítását, irányítania a rá bízott intézményeket, valamint kapcsolatot tartania a társadalom különböző csoportjaival. A feladatok olyan egyensúlyt követeltek, amelyet korábbi rendi vezetőként nem mindig sikerült megteremtenie.

Az 1992-es kinevezés különösen figyelemre méltó annak fényében, hogy Bergoglio mindössze két évvel korábban még viszonylag visszavonult helyzetben élt Córdobában. A gyors fordulat azt mutatta, hogy az egyházi intézményrendszeren belül egy személy pályája

HÁTTÉRGYÁR

nem kizárólag saját rendjének belső viszonyaitól függ. A püspöki kar, az apostoli nunciatúra és a római döntéshozatal más szempontok alapján is értékelhette egy szerzetes képességeit és tapasztalatait.

Bergoglio személyes életében mindenesetre új korszak kezdődött. A püspöki szolgálat a nyilvánosság nagyobb figyelmét, szélesebb kapcsolatrendszert és jelentősebb társadalmi felelősséget jelentett. A jezsuita képzésben megszokott életformát és a korábbi visszavonultságot felváltotta a nagyvárosi egyházmegye mindennapi működésének összetettsége.

A következő években Antonio Quarracino egyre nagyobb bizalmat helyezett munkatársába. Bergoglio fokozatosan jelentős szerepet kapott Buenos Aires főegyházmegyéjének irányításában, és olyan tapasztalatokat szerzett, amelyek később érseki szolgálatának alapját képezték. A szociális problémák, a politikai vezetéssel folytatott kapcsolatok és a nagyvárosi lelkipásztori munka mindennapi kérdésekké váltak számára.

1997-ben II. János Pál pápa Buenos Aires koadjutor érsekévé nevezte ki. A tisztség azt jelentette, hogy Bergoglio az érseki szék megüresedésekor

automatikusan átveheti a főegyházmegye vezetését. A döntés egyértelműen jelezte, hogy a római egyházi vezetés hosszabb távon is számít rá, és alkalmasnak tartja az argentin főváros egyik legfontosabb egyházi intézményének irányítására.

Antonio Quarracino 1998. február 28-án meghalt, és Bergoglio átvette Buenos Aires érseki tisztségét. Ezzel olyan pozícióba került, amelyben közvetlen kapcsolatban állhatott Argentína politikai és társadalmi vezetőivel, miközben a főváros több millió katolikus hívőjének lelkipásztori irányításáért felelt. Az egykori jezsuita tartományfőnök immár az ország egyik legbefolyásosabb egyházi személyisége lett.

A változás szinte teljesnek tűnhetett. Az a szerzetes, akinek rendjén belüli helyzetét korábban súlyos konfliktusok nehezítették, és aki néhány évig visszavonultan élt Córdobában, most Buenos Aires érsekeként jelentős intézményi hatalommal rendelkezett. A fordulat azonban nem törölte el korábbi tapasztalatait. A rendi konfliktusok, a diktatúra emléke és a személyes visszavonultság továbbra is részei maradtak gondolkodásának.

HÁTTÉRGYÁR

A későbbi Ferenc pápa gyakran beszélt a hatalomgyakorlás veszélyeiről és arról, hogy az egyházi vezetők könnyen elszakadhatnak azoktól az emberektől, akiknek szolgálatára hivatottak. Ezek a gondolatok különös jelentőséget kaptak annak fényében, hogy saját életében is megtapasztalta a jelentős intézményi hatalmat és annak elvesztését. Az ilyen tapasztalatok azonban nem feltétlenül vezettek automatikusan kiegyensúlyozottabb vezetéshez, hanem hosszú személyes fejlődési folyamat részei voltak.

Buenos Aires érsekeként Bergogliónak már lehetősége nyílt arra, hogy saját elképzeléseit szélesebb körben valósítsa meg. Egyre nagyobb figyelmet fordított a szegénynegyedekben élő közösségekre, a papok és a hívők közvetlen kapcsolatára, valamint arra, hogy az egyház társadalmi jelenléte ne korlátozódjon a hagyományos intézmények működtetésére. Ezzel párhuzamosan megőrizte a katolikus erkölcsi tanítás több hagyományos eleméhez való ragaszkodását, ami később az argentin politikai vezetéssel is konfliktusokhoz vezetett.

A kilencvenes évek végén Argentína társadalmi helyzete egyre több aggodalomra adott okot. A gazdasági átalakulás korábbi eredményei mellett erősödött a

munkanélküliség, növekedett az eladósodás, és a társadalom jelentős csoportjai bizonytalan megélhetési helyzetbe kerültek. A következő években kibontakozó gazdasági összeomlás alapvetően meghatározta Bergoglio érseki szolgálatának első szakaszát.

A korábbi évtizedek tapasztalatai ekkor már új történelmi összefüggésbe kerültek. A katonai diktatúra éveiben a szerzetesi közösségek védelme és az állami erőszakkal való szembenézés jelentette a legnagyobb kihívást. A demokratikus Argentínában egyre inkább a társadalmi kirekesztés, a szegénység és a politikai intézményekbe vetett bizalom meggyengülése vált központi kérdéssé. Bergoglio a következő másfél évtizedben ezekkel a problémákkal foglalkozott érsekként, majd bíborosként.

Az 1998-as kinevezés ezért életútjának egyik döntő fordulópontját jelentette. A visszavonultság éveit követően olyan nyilvános szolgálat kezdődött számára, amelyben személyes tapasztalatai, jezsuita képzettsége és társadalmi érdeklődése új egységbe rendeződhettek. Buenos Aires érsekeként fokozatosan kialakult az a vezetői és lelkipásztori arculat, amely később nemzetközi ismertséget szerzett neki.

HÁTTÉRGYÁR

A következő években Argentína súlyos gazdasági és politikai válsággal szembesült. A társadalmi elégedetlenség, a munkanélküliség és az elszegényedés közvetlenül érintette a főváros lakosságát, az egyház pedig egyre fontosabb szerepet kapott a segítségnyújtásban és a közösségi kapcsolatok fenntartásában. Bergoglio ebben a közegben vált a szegényekkel vállalt szolidaritás egyik legismertebb argentin egyházi képviselőjévé, miközben országos politikai és egyházi tekintélye is fokozatosan növekedett.

HÁTTÉRGYÁR

6. fejezet – A nyomornegyedek érseke

Buenos Aires 1998-ban olyan város volt, amelyben a gazdagság és a szegénység egymás közvetlen közelében létezett. A belváros elegáns sugárútjai, a történelmi épületek, a nagy áruházak és a kulturális intézmények egy gazdag, európai mintákat követő főváros képét mutatták. A város más részein azonban családok tízezrei éltek bizonytalan lakhatási körülmények között, gyakran megfelelő közművek, állandó munkahely vagy rendszeres egészségügyi ellátás nélkül. Az argentin társadalomban évtizedek óta meglévő egyenlőtlenségeket a gazdasági átalakulás újabb feszültségekkel egészítette ki, miközben a kilencvenes évek elején meghirdetett modernizáció ígéretei egyre több ember számára váltak kétségessé.

Jorge Mario Bergoglio 1998. február 28-án vette át Buenos Aires érseki tisztségét, miután meghalt elődje, Antonio Quarracino bíboros. Ekkor már hatvanegy éves volt, és közel négy évtizedet töltött a Jézus Társaságában. A korábbi rendi vezető, teológiai tanár és segédpüspök most Argentína egyik legfontosabb egyházi intézményének élére került. A főegyházmegye irányítása jelentős szervezési, pénzügyi és lelkipásztori feladatokat

HÁTTÉRGYÁR

rótt rá, emellett az argentin közéletben is megkerülhetetlen szereplővé tette.

A katolikus egyház a latin-amerikai országban történelmi tekintéllyel rendelkezett, ám helyzete jóval összetettebb volt annál, mint amit a lakosság vallási hovatartozására vonatkozó adatok sugalltak. Az argentinok nagy része katolikusnak vallotta magát, de a rendszeres templomlátogatás és az egyházi tanításhoz való személyes viszony jelentős eltéréseket mutatott. A hagyományos plébániai életet a nagyvárosi társadalom változásai, a fogyasztói kultúra térnyerése és a vallási közösségek sokszínűbbé válása egyaránt érintette. A püspöknek ezért egyszerre kellett megőriznie az egyház intézményeinek működőképességét és választ keresnie arra, miként lehet megszólítani azokat, akik már alig kerültek kapcsolatba a hagyományos vallásgyakorlattal.

Bergoglio különös jelentőséget tulajdonított annak, hogy a papok és a püspökök közvetlen kapcsolatban maradjanak az emberekkel. A nagyvárosi egyházmegyékben könnyen kialakulhat olyan intézményi működés, amelyben a vezetők napjaik jelentős részét tanácskozásokkal, hivatalos levelezéssel és adminisztratív ügyekkel töltik. Az új érsek igyekezett megőrizni a személyes lelkipásztori szolgálat

lehetőségét, és fontosnak tartotta, hogy az egyház ne kizárólag a templomokban és hivatalokban legyen jelen.

Életvitele hamarosan figyelmet keltett. A hagyományos érseki reprezentáció több elemét háttérbe szorította, visszafogottan öltözködött, és a városon belüli közlekedéshez gyakran használta a tömegközlekedést. A róla kialakuló képben fontos szerepet kapott az egyszerűség, amely éles ellentétben állt az argentin politikai és gazdasági elit egy részének fényűző életmódjával. Az ilyen gesztusok azonban csak akkor nyerhettek tartós jelentőséget, ha a főegyházmegye működésében is érzékelhető változások kapcsolódtak hozzájuk.

Bergoglio egyik elsődleges célja a lelkipásztori munka megerősítése volt a szegényebb városrészekben. A Buenos Aires-i nyomornegyedeket *villas miserias* néven ismerték, lakóikat pedig gyakran sújtották olyan előítéletek, amelyek a szegénységet a bűnözéssel vagy a társadalmi felelőtlenséggel azonosították. A valóságban ezek a negyedek rendkívül sokféle közösségnek adtak otthont. Éltek itt Argentína más vidékeiről érkezett családok, szomszédos országokból bevándorolt munkások, alkalmi foglalkoztatásból élők és olyan emberek is, akik korábban stabilabb körülmények között

HÁTTÉRGYÁR

laktak, de elveszítették megélhetésüket.

A szegénynegyedek gyakran sajátos közösségi hálózatokat alakítottak ki. A lakók rokoni, szomszédsági és vallási kapcsolatok segítségével próbálták pótolni azokat a szolgáltatásokat, amelyekhez más városrészekben természetes módon hozzá lehetett férni. A helyi plébániák, közösségi konyhák, iskolák és segélyszervezetek ezért alapvető társadalmi szerepet töltöttek be. A katolikus papok egy része hosszabb időre beköltözött ezekbe a közösségekbe, és életkörülményeiket megosztva végzett lelkipásztori munkát.

Ezt a hagyományt a *curas villeros*, vagyis a nyomornegyedek papjai képviselték. A mozgalom gyökerei a hatvanas évek latin-amerikai egyházi változásaihoz kapcsolódtak, amikor egyre több pap választotta a társadalom legszegényebb rétegeivel való közvetlen együttélést. A nyomornegyedekben végzett szolgálat azonban a különböző történelmi korszakokban eltérő politikai és egyházi jelentést kapott. A katonai diktatúra idején gyanút kelthetett, a demokratikus Argentínában pedig elsősorban a szociális problémák kezelésében és a helyi közösségek megerősítésében vált jelentőssé.

HÁTTÉRGYÁR

Bergoglio érsekként tudatosan támogatta ezeket a papokat. A szegénynegyedekben működő egyházi közösségeket a főegyházmegye lelkipásztori munkájának lényeges részének tekintette, és igyekezett növelni az ott szolgáló papok számát. Az érsekség figyelme fokozatosan a város olyan területeire is kiterjedt, amelyek korábban kevesebb intézményi támogatást kaptak. Az érsek rendszeresen látogatta a helyi közösségeket, és fontosnak tartotta, hogy a papok ne ideiglenes segélyezési feladatként kezeljék a szegényekkel való kapcsolatot.

A szemlélet mögött sajátos teológiai megfontolás állt. Bergoglio számára a szegények nem pusztán segítségre szoruló emberek voltak, akiknek az egyház intézményei szolgáltatásokat nyújtanak. Olyan közösségeket látott bennük, amelyek saját vallási tapasztalattal, kulturális hagyományokkal és társadalmi tudással rendelkeznek. A lelkipásztornak ezért meg kellett ismernie életüket, meghallgatnia véleményüket, és el kellett fogadnia, hogy maga is tanulhat tőlük.

Ez a gondolkodás kapcsolatban állt az argentin *teología del pueblo*, vagyis a nép teológiája néven ismert irányzattal. A szemlélet képviselői, köztük Lucio Gera és Rafael Tello, a latin-amerikai katolicizmus társadalmi

küldetését a népi kultúra, a történelmi tapasztalat és a vallásos közösségek életéből kiindulva értelmezték. A szegénység és az igazságtalanság kérdését alapvetőnek tartották, de tartózkodtak attól, hogy a társadalmat kizárólag osztályharcos kategóriákban írják le.

Bergoglio számára ez az irányzat lehetőséget kínált arra, hogy a katolikus társadalmi tanítás és a latin-amerikai politikai tapasztalat között kapcsolatot teremtsen anélkül, hogy az egyházat valamelyik ideológiai mozgalomhoz kötné. A nép fogalma gondolkodásában nem azonosult egyetlen társadalmi osztállyal vagy politikai párttal. Inkább történelmi és kulturális közösséget jelentett, amelynek tagjait közös emlékezet, nyelv, vallási szokások és társadalmi kapcsolatok fűzik egymáshoz.

Ez a megközelítés később vitákat váltott ki. Egyes elemzők az argentin peronizmus hatását ismerték fel benne, mások a latin-amerikai egyházi gondolkodás sajátos fejlődésének eredményét hangsúlyozták. A kérdés azért sem dönthető el egyszerűen, mert a peronizmus maga is sokféle politikai irányzatot foglalt magában. Bergoglio társadalmi gondolkodásában valóban jelentős szerepet kapott a nép, a közösség és az összetartozás fogalma, de ebből nem következik, hogy a peronista

HÁTTÉRGYÁR

mozgalom valamelyik történelmi változatának politikai képviselője lett volna.

Az érsek tevékenysége közben Argentína gazdasági helyzete gyorsan romlott. Carlos Menem elnöksége alatt az ország vezetése nagyszabású piaci reformokat hajtott végre, amelyek kezdetben hozzájárultak az infláció visszaszorításához és a pénzügyi stabilizációhoz. A peso dollárhoz kötött árfolyama azonban fokozatosan megnehezítette a gazdaság alkalmazkodását a változó nemzetközi körülményekhez. Az eladósodás, a munkanélküliség és a versenyképességi problémák egyre súlyosabb társadalmi következményekkel jártak.

Az 1999-ben megválasztott Fernando de la Rúa kormányának már tartós recesszióval kellett szembenéznie. A gazdasági visszaesés a középosztály jelentős részét is érintette, miközben az államháztartás stabilizálását célzó intézkedések további elégedetlenséget váltottak ki. A politikai rendszer iránti bizalom fokozatosan meggyengült, és mind több ember érezte úgy, hogy a hagyományos pártok képtelenek megoldani az ország problémáit.

Bergoglio 2001 februárjában újabb jelentős egyházi elismerésben részesült. II. János Pál pápa bíborossá

nevezte ki, amivel bekerült abba a testületbe, amelynek tagjai a pápaválasztás legfontosabb résztvevői. A kinevezés egyúttal Buenos Aires érsekének nemzetközi egyházi tekintélyét is növelte. A bíborosi rang azonban nem változtatott alapvetően életvitelén, és a római ünnepség körüli döntései jól illeszkedtek korábban kialakított szemléletéhez.

Bergoglio arra kérte azokat, akik Argentínából Rómába szerettek volna utazni kinevezése alkalmából, hogy az utazásra szánt pénzt inkább a szegények támogatására fordítsák. A gesztus szélesebb nyilvánosságot kapott, mert világosan kifejezte az érsek által képviselt egyházi szerepfelfogást. A rang és az ünnepélyes elismerés helyett olyan cselekedetet kívánt előtérbe helyezni, amelynek közvetlen társadalmi következménye lehetett.

A következő hónapokban Argentína gazdasági összeomlása felgyorsult. A kormányzat egyre nagyobb nehézségekkel tudta finanszírozni adósságait, a bankrendszerből pedig jelentős betétkivonási hullám indult. A pénzügyi pánik megfékezésére 2001 decemberében korlátozták a bankszámlákról felvehető összegeket. Az intézkedés, amelyet a köznyelv *corralito* néven ismert meg, sok család számára egyik napról a

HÁTTÉRGYÁR

másikra tette hozzáférhetetlenné megtakarításainak jelentős részét.

A társadalmi elégedetlenség decemberben tömegtüntetésekhez vezetett. Buenos Airesben és más nagyvárosokban az emberek az utcára vonultak, edények és serpenyők ütögetésével tiltakoztak, és a politikai vezetés távozását követelték. A tüntetésekhez fosztogatások és erőszakos összecsapások is kapcsolódtak. A biztonsági szervek fellépése több tucat ember halálát okozta, Fernando de la Rúa pedig december 20-án lemondott, majd helikopterrel hagyta el az elnöki palotát.

Argentína rövid idő alatt példátlan politikai válságba került. Egymást váltották az ideiglenes államfők, az ország 2001 végén bejelentette államadóssága jelentős részének fizetésképtelenségét, a dollárhoz kötött árfolyamrendszer feladása pedig további megrázkódtatásokhoz vezetett. A peso leértékelődése, az infláció és a gazdasági visszaesés drámaian csökkentette a lakosság jelentős részének életszínvonalát.

A gazdasági válság társadalmi következményei Buenos Airesben különösen látványosan jelentkeztek. Olyan családok is segélyre szorultak, amelyek korábban

viszonylag biztos megélhetéssel rendelkeztek. A munkanélküliség, a megtakarítások értékvesztése és a közszolgáltatások problémái új társadalmi csoportokat sodortak bizonytalan helyzetbe. A szegénynegyedek lakóinak helyzete tovább romlott, miközben a korábban stabil középosztály egy része is megtapasztalta az anyagi kiszolgáltatottságot.

A katolikus egyház segélyszervezeteinek és helyi közösségeinek ekkor különösen nagy szerep jutott. A Karitász különböző intézményei, a plébániák és a vallási közösségek élelmiszersegélyeket, ruházatot és más alapvető támogatást próbáltak nyújtani. A kereslet azonban sokszor meghaladta a rendelkezésre álló forrásokat. Az egyházi munkatársak közvetlenül találkoztak azokkal a családokkal, amelyek korábbi életformájuk összeomlását élték át.

Bergoglio számára a válság megerősítette azt a meggyőződést, hogy a gazdasági döntések következményeit az emberi élet szempontjából kell értékelni. A pénzügyi stabilitás, a költségvetési fegyelem vagy a versenyképesség önmagukban nem adnak választ arra, milyen társadalmi terheket viselnek azok, akiknek semmilyen befolyásuk nincs a gazdaságpolitikai döntésekre. Az érsek rendszeresen figyelmeztetett a

HÁTTÉRGYÁR

szegénység, a korrupció és a politikai felelőtlenség veszélyeire.

Társadalomkritikája nem jelentette egyetlen gazdaságpolitikai modell teljes körű elutasítását. Bergoglio elsősorban erkölcsi és közösségi szempontból közelített a válsághoz. Az emberek közötti bizalom helyreállítását, a közjó szolgálatát és a kiszolgáltatott társadalmi csoportok védelmét hangsúlyozta. Az argentin összeomlás tanulságai később a pápasága alatt megfogalmazott gazdasági kritikában is felismerhetők voltak.

A válság következtében az egyház társadalmi tekintélye sajátos helyzetbe került. A politikai intézmények iránti bizalom rendkívül alacsony volt, miközben a vallási közösségek egy része közvetlen segítséget tudott nyújtani. Ez lehetőséget adott arra, hogy az egyház közvetítő szerepet vállaljon a társadalmi konfliktusokban, de veszélyeket is hordozott. A politikai szereplők olykor saját legitimitásuk megerősítésére próbálták felhasználni az egyházi intézmények tekintélyét.

Bergoglio igyekezett megőrizni az érsekség önállóságát, de teljesen nem kerülhette el a politikai

HÁTTÉRGYÁR

konfliktusokat. A 2003-ban hatalomra került Néstor Kirchner új politikai korszakot nyitott Argentínában. Kormányzata a korábbi neoliberális gazdaságpolitika bírálatára, az állami szerepvállalás erősítésére és a diktatúra emberi jogi bűneivel való szembenézésre helyezte a hangsúlyt. A gazdasági helyreállítás első éveiben a kormányzat jelentős társadalmi támogatottságot szerzett.

Az új politikai vezetés és Buenos Aires érseke között azonban fokozatosan feszültségek alakultak ki. A konfliktusok egyik forrása az volt, hogy Bergoglio nem kívánta az egyházat a kormányzat politikai törekvéseinek alárendelni, és rendszeresen bírálta a korrupciót, a társadalmi megosztottságot, valamint a politikai vezetés hatalomgyakorlási módszereit. A Kirchner-kormányzat környezetében viszont többen úgy tekintettek az érsekre, mint aki erkölcsi tekintélyét politikai ellenzéki célokra használja.

A viszonyt tovább nehezítette az argentin egyház katonai diktatúra alatti szerepének kérdése. A Kirchner-korszakban az emberi jogi múlt feldolgozása kiemelt állami feladattá vált, és a katonai rezsim egykori vezetőinek felelősségre vonása új lendületet kapott. Ebben a folyamatban az egyház korábbi vezetőinek

magatartása is vizsgálat tárgyává vált. Bergoglio személyes múltja különösen érzékeny kérdés volt, hiszen tartományfőnökként működött a diktatúra legsúlyosabb időszakában.

A szegényekkel való kapcsolat ugyanakkor továbbra is az érseki szolgálat egyik legfontosabb eleme maradt. Bergoglio rendszeresen felkereste a nyomornegyedeket, találkozott a helyi papokkal, és támogatta a közösségi kezdeményezéseket. Ezeknek a látogatásoknak nem kizárólag szimbolikus jelentőségük volt. Az érsek személyes jelenléte erősíthette a helyi közösségek intézményi támogatását, és hozzájárulhatott ahhoz, hogy problémáik szélesebb nyilvánosságot kapjanak.

A szegénynegyedekben végzett munka azonban számos gyakorlati és erkölcsi dilemmát vetett fel. A kábítószer-kereskedelem, a szervezett bűnözés és a közbiztonsági problémák olyan környezetet teremtettek, amelyben a papok személyes biztonsága is veszélybe kerülhetett. A helyi közösségek ugyanakkor gyakran éppen az egyházi intézményektől vártak segítséget a fiatalok védelmében, az oktatási lehetőségek megteremtésében és a szenvedélybetegségek következményeinek kezelésében.

HÁTTÉRGYÁR

Bergoglio szemléletében a szegények közötti szolgálat ezért egyre inkább a társadalmi jelenlét átfogó programjává vált. A plébániának nemcsak vallási szertartásokat kellett biztosítania, hanem olyan közösségi intézményként is működnie kellett, amely segít megőrizni az emberi méltóságot a legnehezebb körülmények között. Ez a gondolat később az egész katolikus egyházra vonatkozó elképzeléseinek egyik alapjává vált.

A 2005-ös év újabb jelentős fordulatot hozott. Április 2-án meghalt II. János Pál pápa, akinek több mint huszonhat éves pontifikátusa meghatározta a katolikus egyház helyét a huszadik század végének történelmében. A lengyel pápa halála világszerte rendkívüli figyelmet keltett, és a római temetésre politikai vezetők, egyházi személyek és hívők hatalmas tömege érkezett.

Bergoglio bíborosként részt vett a pápaválasztáson. A bíborosi testületben különböző elképzelések éltek arról, milyen irányban kell továbbhaladnia az egyháznak. Egyesek a tanításbeli folytonosságot, a központi irányítás stabilitását és a római intézmények tapasztalatát tartották elsődlegesnek. Mások a lelkipásztori megújulás, az egyházi kormányzás átalakítása és a globális katolicizmus növekvő sokszínűsége mellett érveltek.

HÁTTÉRGYÁR

A pápaválasztás eredményeként Joseph Ratzinger német bíboros XVI. Benedek néven lépett a katolikus egyház élére. A később nyilvánosságra került, nem hivatalos beszámolók szerint Bergoglio is jelentős támogatást kapott a konklávé bizonyos szakaszaiban. Ezeknek az értesüléseknek a megítélésénél azonban figyelembe kell venni, hogy a szavazások titkosak, és a résztvevőket szigorú hallgatási kötelezettség terheli. A konkrét szavazatszámokról szóló történetek ezért nem kezelhetők hivatalosan igazolt eredményként.

Bergoglio számára a 2005-ös konklávé mégis jelentős fordulópont lehetett. A pápaválasztó bíborosok között Argentínán és Latin-Amerikán kívül is ismert tekintélyre tett szert. A római egyházi körökben egyre többen ismerték meg személyét és lelkipásztori elképzeléseit, miközben ő maga visszatért Buenos Airesbe, ahol továbbra is a főegyházmegye vezetése maradt elsődleges feladata.

Ugyanebben az évben az Argentin Püspöki Konferencia elnökévé választották. A tisztség újabb országos felelősséggel járt, hiszen a püspöki kar munkájának koordinálása, a közös állásfoglalások előkészítése és az egyház társadalmi képviselete egyaránt fontos feladatot jelentett. Bergoglio 2011-ig

HÁTTÉRGYÁR

töltötte be ezt a pozíciót, és ebben az időszakban az argentin egyházi élet egyik legmeghatározóbb személyiségévé vált.

A püspöki konferencia vezetése különösen nehéz politikai körülmények között zajlott. A Kirchner-kormányzat és az egyházi hierarchia közötti viták több területen folytatódtak, köztük a társadalmi igazságosság, az oktatás és a családjogi szabályozás kérdésében. Bergoglio álláspontja ezekben az ügyekben jól mutatta gondolkodásának összetettségét. A szegénység, a korrupció és a társadalmi egyenlőtlenségek kérdésében határozott kritikát fogalmazott meg, ugyanakkor az abortusz és a házasság egyházi értelmezésének kérdésében megőrizte a hagyományos katolikus tanítás melletti elkötelezettségét.

A következő jelentős szellemi állomást a latin-amerikai püspökök 2007-es aparecidai konferenciája jelentette. A brazíliai zarándokhelyen tartott tanácskozás azt vizsgálta, miként tudja a katolikus egyház megőrizni és megújítani missziós küldetését egy gyorsan változó kontinensen. A társadalmi egyenlőtlenségek, a szekularizáció, a protestáns és pünkösdi közösségek növekedése, valamint a nagyvárosi életforma átalakulása egyaránt napirendre került.

HÁTTÉRGYÁR

Bergoglio fontos szerepet kapott a konferencia záródokumentumának előkészítésében. A tanácskozás egyik központi gondolata az volt, hogy a keresztény közösségeknek túl kell lépniük a pusztán fenntartó jellegű működésen, és aktívabban kell kapcsolatot keresniük azokkal, akik távol kerültek az egyháztól. A missziós megújulás nem feltétlenül új intézmények létrehozását jelentette, hanem a meglévő közösségek szemléletének átalakítását.

Az aparecidai konferencia később Ferenc pápaságának egyik legfontosabb szellemi előzményévé vált. A 2013-ban megjelent *Evangelii gaudium* számos gondolata kapcsolatba hozható a latin-amerikai püspökök által megfogalmazott elképzelésekkel. Bergoglio számára a misszió nem kizárólag földrajzi értelemben vett tevékenységet jelentett, hanem azt a feladatot is, hogy az egyház kilépjen saját intézményi megszokásaiból, és kapcsolatot teremtsen a társadalom különböző csoportjaival.

A konferencia egyúttal megerősítette nemzetközi egyházi tekintélyét. Latin-Amerika a világ katolikus népességének jelentős részét adta, és a kontinens püspökei egyre fontosabb szerepet játszottak az egyház jövőjéről folytatott vitákban. Bergoglio jelenléte és

HÁTTÉRGYÁR

munkája lehetőséget adott arra, hogy a régió tapasztalatait olyan módon fogalmazza meg, amely más kontinensek egyházi vezetői számára is érthető és alkalmazható volt.

Az argentin belpolitikai konfliktusok közben tovább éleződtek. 2007-ben Cristina Fernández de Kirchner követte férjét az elnöki tisztségben, és kormányzata több olyan társadalmi reformot kezdeményezett, amely vitát váltott ki az egyházi vezetésben. Bergoglio és a kormány közötti egyik legsúlyosabb konfliktus a házasság jogi meghatározásának kérdésében bontakozott ki.

Argentína 2010-ben Latin-Amerikában elsőként országos szinten lehetővé tette az azonos nemű párok házasságkötését. A jogszabály elfogadását széles körű politikai és társadalmi vita előzte meg. A támogatók az állampolgári egyenlőség és a diszkrimináció felszámolásának szükségességét hangsúlyozták, míg az ellenzők a házasság hagyományos intézményének megőrzésére hivatkoztak.

Bergoglio az argentin püspöki konferencia elnökeként ellenezte a törvénytervezetet. Nyilvános állásfoglalásaiban a katolikus házasságfelfogás védelmét hangsúlyozta, és a jogszabályt súlyos erkölcsi kérdésként

HÁTTÉRGYÁR

értékelte. A vita során használt egyes megfogalmazásai éles kritikát váltottak ki azokból, akik a jogegyenlőség kiterjesztéséért küzdöttek. Az érsek álláspontja ekkor lényegesen konzervatívabbnak tűnt annál a képnél, amelyet néhány évvel később Ferenc pápáról a nemzetközi közvélemény egy része kialakított.

A történet ugyanakkor ennél összetettebb volt. A későbbi beszámolók szerint Bergoglio az egyházi ellenállás különböző lehetőségeit mérlegelte, és a püspöki karon belül is eltérő elképzelések jelentek meg a helyes stratégiáról. A regisztrált élettársi kapcsolatok kérdése körül kialakult viták azt mutatták, hogy a katolikus egyházi vezetésen belül sem volt mindenki azonos álláspontón a jogi és lelkipásztori megoldások tekintetében. A házasságról szóló tanítás és az állami jogszabályokhoz való viszony két különböző kérdésnek bizonyult.

A konfliktus jelentősége a későbbi pápaság fényében különösen megnőtt. Ferenc 2013 után új hangot ütött meg a homoszexuális emberekkel kapcsolatos lelkipásztori megnyilatkozásokban, és rendszeresen hangsúlyozta a személyes méltóság, valamint a kirekesztés elutasításának fontosságát. Az egyházi házasságtanítás alapvető elemeit azonban nem

HÁTTÉRGYÁR

változtatta meg. Buenos Aires-i szerepvállalása ezért fontos előzménye annak a feszültségnek, amely később a nyitottabb lelkipásztori megközelítés és a változatlan dogmatikai keretek között jelentkezett.

Bergoglio egyházi tekintélye közben tovább növekedett, de életkorából adódóan saját pályáját egyre inkább a lezárulás felé közeledő szolgálatként értelmezhette. 2011 decemberében betöltötte hetvenötödik életévét, és az egyházjogi előírásoknak megfelelően benyújtotta lemondását Buenos Aires érseki tisztségéről. XVI. Benedek azonban nem fogadta el azonnal, így Bergoglio továbbra is hivatalában maradt.

A következő időszakban kevesen tekintettek rá a következő pápaválasztás egyértelmű esélyeseként. A 2005-ös konklávé után eltelt évek, életkora és az egyházban kialakuló új erőviszonyok inkább arra utaltak, hogy Rómában más jelöltek kerülhetnek előtérbe. Bergoglio Argentínában folytatta munkáját, miközben XVI. Benedek pápaságát egyre súlyosabb intézményi válságok terhelték.

A német pápa pontifikátusa alatt a katolikus egyháznak szembe kellett néznie a papi szexuális visszaélések korábban eltitkolt eseteivel, a Vatikán

pénzügyi és igazgatási problémáival, valamint a római vezetés belső konfliktusaival. A Vatileaks-botrány különösen súlyos következményekkel járt, mert a kiszivárgott dokumentumok betekintést engedtek a Kúria működésének zavaraira és a különböző intézményi csoportok közötti feszültségekre.

Buenos Airesből nézve mindez megerősíthette Bergoglio korábbi meggyőződését, hogy az egyháznak intézményi önvizsgálatra van szüksége. Az argentin érsek évtizedeken keresztül olyan társadalmi környezetben működött, amelyben az egyházi hitelesség közvetlenül függött a szegényekkel vállalt szolidaritástól és a lelkipásztorok személyes jelenlététől. A római problémák ennek fényében különösen élesen mutathatták meg a túlságosan központosított és belső konfliktusokkal terhelt kormányzás korlátait.

Bergoglio 2013 elején még nem számított arra, hogy saját életútjában újabb jelentős fordulat következik. Hetvenhat évesen már hosszú papi és püspöki szolgálat állt mögötte, és a visszavonulás lehetősége egyre közelebbinek tűnt. A pályáját meghatározó legfontosabb tapasztalatok a jezsuita rendhez, az argentin diktatúrához, Buenos Aires társadalmi válságaihoz és a latin-amerikai egyházi megújuláshoz kapcsolódtak.

HÁTTÉRGYÁR

február 11-én azonban XVI. Benedek olyan döntést jelentett be, amelyre az egész katolikus világ meglepetéssel reagált. A pápa közölte, hogy egészségi és életkori okokból lemond hivataláról. A bejelentés váratlanul új helyzetet teremtett a bíborosi testület számára, és olyan pápaválasztást tett szükségessé, amelynek tétje jóval túlmutatott az egyházfő személyének kiválasztásán.

Bergoglio számára az új konklávé már az életút lezárulásának tűnő időszakában érkezett el. Az argentin főváros nyomornegyedeinek érsekéből néhány héten belül olyan jelölt lett, akinek személyében a bíborosok egy része választ látott a római egyházi kormányzás válságára. A döntéshez vezető folyamatban meghatározó szerepet játszott az a kép, amely évtizedek alatt alakult ki róla: fegyelmezett jezsuita, tapasztalt intézményi vezető, a társadalmi igazságosság kérdéseire érzékeny lelkipásztor és olyan bíboros, aki nem tartozott a Vatikán hagyományos hatalmi központjaihoz.

HÁTTÉRGYÁR

7. fejezet – A konklávé tizenhárom napja

február 11-én délelőtt a Vatikánban összegyűlt bíborosok és egyházi tisztségviselők olyan bejelentést hallottak, amelynek történelmi jelentőségét kezdetben sokan fel sem fogták. XVI. Benedek pápa egy latin nyelven felolvasott nyilatkozatban közölte, hogy lemond a római püspöki hivatalról. Döntését előrehaladott életkorával és fizikai erejének csökkenésével indokolta. Úgy ítélte meg, hogy a modern világban az egyház kormányzása olyan szellemi és testi erőfeszítést követel, amelynek már nem képes megfelelően eleget tenni.

A bejelentés váratlansága abból is következett, hogy a modern katolikus egyházban a pápák rendszerint halálukig hivatalban maradtak. II. János Pál súlyos betegsége és utolsó éveinek szenvedése különösen erősen rögzítette a közvéleményben azt a képet, hogy a pápai szolgálat életre szóló feladat. XVI. Benedek azonban másként ítélte meg saját helyzetét, és arra a következtetésre jutott, hogy lemondása az egyház érdekét szolgálja.

Az egyháztörténet korábbi évszázadaiban már előfordult pápai lemondás, de ezek körülményei

HÁTTÉRGYÁR

jelentősen különböztek a huszonegyedik századi helyzettől. V. Celesztin 1294-ben néhány hónapos uralkodás után mondott le, XII. Gergely pedig 1415-ben az egyházszakadás felszámolásának érdekében távozott hivatalából. Benedek döntése ezzel szemben elsősorban személyes alkalmasságának megítéléséből következett, és olyan időszakban született, amikor az egyház intézményeit súlyos válságok terhelték.

A 2005-ben megválasztott Joseph Ratzinger hosszú teológiai és egyházi pályával rendelkezett. A II. vatikáni zsinat idején még a megújulást támogató teológusok közé tartozott, később azonban egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a katolikus tanítás folytonosságára és a relativizmus veszélyeire. II. János Pál pápasága alatt több mint két évtizeden keresztül vezette a Hittani Kongregációt, így pontosan ismerte az egyház belső működését és a modern társadalommal folytatott vitáit.

Pápaként azonban olyan problémákkal kellett szembenéznie, amelyek kezeléséhez a teológiai felkészültség önmagában nem bizonyult elegendőnek. A papi szexuális visszaélések feltárása, a római intézmények közötti rivalizálás, a pénzügyi szabálytalanságok és a Vatikán kommunikációs nehézségei egyre gyakrabban kerültek a nemzetközi

nyilvánosság elé. A pápaság tekintélyét nemcsak a világi társadalom kritikája, hanem az egyházon belüli bizalomvesztés is próbára tette.

A Vatileaks-botrány különösen súlyos következményekkel járt. A pápai környezetből kiszivárgott bizalmas dokumentumok a római hatalmi konfliktusokat, személyes rivalizálásokat és pénzügyi visszásságokra vonatkozó állításokat hoztak nyilvánosságra. A kiszivárogtatás miatt XVI. Benedek komornyikát, Paolo Gabrielét is elítélték, akinek ügyét a nemzetközi sajtó rendkívüli figyelemmel követte.

Az iratok körüli botrány arra világított rá, hogy a római intézmények működésében komoly belső feszültségek alakultak ki. A vatikáni kormányzás erősen függött a személyes kapcsolatoktól és az informális hatalmi viszonyoktól, amelyek nem mindig tették lehetővé az átlátható döntéshozatalt. A közvéleményben egyre erősebben jelent meg az a benyomás, hogy a katolikus egyház központjában a belső konfliktusok elvonják a figyelmet a vallási küldetésről.

XVI. Benedek lemondása ezért kétféle értelmezésre adott lehetőséget. Az egyik szerint a pápa reálisan felismerte életkorából és egészségi állapotából következő

HÁTTÉRGYÁR

korlátait, és felelősen döntött a hivatal átadásáról. A másik értelmezés nagyobb jelentőséget tulajdonított a vatikáni válságoknak, amelyek súlyos terhet jelenthettek számára. A két szempont nem zárta ki egymást, de a lemondás konkrét indokait csak a rendelkezésre álló dokumentumok és a pápa saját megnyilatkozásai alapján lehet értékelni.

A bejelentést követően az egyháznak gyorsan fel kellett készülnie az új pápaválasztásra. Benedek közölte, hogy február 28-án este nyolc órakor szűnik meg pápai szolgálata. Ettől az időponttól kezdve a Szentszék megüresedettnek számított, és a katolikus egyházat a konklávé idején érvényes szabályok alapján kellett irányítani.

A bíborosi testület tagjai a világ különböző részeiből Rómába utaztak. A hetvenkilenc évesnél idősebb bíborosok már nem rendelkeztek szavazati joggal, a fiatalabb választók azonban részt vehettek a konklávén. A 2013-as pápaválasztáson végül száztizenöt bíboros szavazott. Két szavazásra jogosult bíboros nem vett részt a tanácskozáson, így a választótestület létszáma kisebb volt az elméletileg lehetségesnél.

HÁTTÉRGYÁR

A bíborosok rendkívül különböző egyházi tapasztalatokkal érkeztek Rómába. Voltak közöttük nagy európai főegyházmegyék vezetői, latin-amerikai püspökök, afrikai és ázsiai bíborosok, valamint a római Kúria magas rangú tisztségviselői. A szavazók nem alkottak hagyományos politikai pártokhoz hasonló szervezett csoportokat, de a katolikus egyház jövőjéről eltérő elképzeléseket képviseltek.

Egyesek mindenekelőtt az egyházi kormányzás stabilizálását tartották szükségesnek. Mások szerint a római Kúria reformja, az átláthatóság megerősítése és a helyi egyházak szerepének növelése jelentette a legfontosabb feladatot. Az egyház társadalmi jelenlétével, a szekularizációval és a nem európai katolicizmus növekvő súlyával kapcsolatos kérdések szintén megjelentek a bíborosok közötti beszélgetésekben.

A konklávé előtt tartott általános bíborosi kongregációk ezért különösen nagy jelentőséget kaptak. Ezeken a tanácskozásokon a résztvevők megvitathatták a katolikus egyház helyzetét, a pápai szolgálat kihívásait és azokat a reformokat, amelyeket az új egyházfőnek végre kellene hajtania. A felszólalások lehetőséget adtak arra is, hogy a bíborosok olyan személyiségeket ismerjenek

meg, akikkel korábban csak korlátozott kapcsolatban álltak.

A résztvevők között jelen volt Jorge Mario Bergoglio, Buenos Aires érseke. Az argentin bíboros hetvenhat éves volt, és korábban már benyújtotta lemondását egyházmegyei tisztségéről. Életkora miatt a nemzetközi sajtóban nem mindenki sorolta a legesélyesebb jelöltek közé. A pápaválasztások történetében azonban az előzetes esélylatolgatások gyakran tévesnek bizonyultak, különösen akkor, amikor a bíborosoknak váratlan intézményi válságra kellett választ találniuk.

A római tanácskozásokon Bergoglio rövid, de nagy hatású felszólalást tartott. A katolikus egyház működésének alapvető problémájaként azt jelölte meg, hogy az intézmény könnyen önmaga köré zárulhat, és elveszítheti kapcsolatát azokkal az emberekkel, akiknek szolgálatára hivatott. A keresztény közösségnek ezért ki kell lépnie saját megszokott intézményi kereteiből, és a társadalom földrajzi, valamint egzisztenciális peremterületei felé kell fordulnia.

A felszólalás jelentőségét növelte, hogy Bergoglio gondolatai közvetlenül kapcsolódtak a konklávé előtti vitákhoz. A bíborosok egy része attól tartott, hogy a

HÁTTÉRGYÁR

római Kúria belső problémái a katolikus egyház egészének küldetését akadályozzák. Az argentin érsek ezzel szemben olyan egyházképet vázolt fel, amelyben az intézményi megújulás értelmét a lelkipásztori tevékenység megerősítése adta.

Bergoglio azt a veszélyt is megfogalmazta, hogy az önmagába zárkózó egyház saját intézményi tekintélyét állítja küldetésének középpontjába. A probléma szerinte nem kizárólag szervezeti jellegű volt, hanem lelki és teológiai természetű is. Ha az egyház vezetői elsősorban saját működésük fenntartásával foglalkoznak, könnyen háttérbe szorulhat az evangélium hirdetése és az emberekkel való személyes kapcsolat.

A felszólalás szövegét később Jaime Ortega havannai bíboros közreműködésével ismerték meg szélesebb körben. A dokumentum lehetővé teszi Bergoglio alapvető gondolatainak rekonstruálását, de azt már nehezebb pontosan meghatározni, milyen mértékben befolyásolta az egyes választók döntését. A bíborosok későbbi visszaemlékezései mindenesetre arra utalnak, hogy az argentin érsek szavai több résztvevőre jelentős benyomást tettek.

HÁTTÉRGYÁR

Gerard O'Connell vatikáni tudósító részletesen rekonstruálta a konklávét megelőző eseményeket és a bíborosok között kialakult erőviszonyokat. Beszámolója szerint a reformigény fokozatosan olyan közös szemponttá vált, amely különböző földrajzi és teológiai hátterű választókat kapcsolhatott össze. A bíborosok egy része olyan pápát keresett, aki megfelelő tekintéllyel rendelkezik a római intézmények átalakításához, ugyanakkor nem azonosul a Kúria korábbi hatalmi csoportjaival.

Az esélyesek között több jelentős bíboros neve felmerült. Angelo Scola milánói érsek a hagyományos olasz jelöltek egyik legfontosabb képviselője volt. A kanadai Marc Ouellet, a püspöki kinevezésekkel foglalkozó vatikáni intézmény vezetője széles nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkezett. A brazil Odilo Scherer, a São Pauló-i főegyházmegye vezetője szintén a lehetséges jelöltek között szerepelt. Mások az amerikai és afrikai bíborosok közül vártak új egyházfőt.

Az olasz pápa megválasztásának lehetősége történeti szempontból különösen fontos volt. II. János Pál 1978-as megválasztása előtt évszázadokon keresztül olaszok vezették a katolikus egyházat. A lengyel, majd a német pápa után többen elképzelhetőnek tartották, hogy a

bíborosok ismét Olaszországból választanak egyházfőt. Az ország egyházi intézményrendszere azonban maga is jelentős belső konfliktusokkal küzdött, ami gyengíthette az olasz jelöltek esélyeit.

A latin-amerikai katolicizmus növekvő súlya ugyanakkor egyre nyilvánvalóbbá vált. A kontinensen élt a világ katolikus népességének jelentős része, és az ottani egyházak évtizedek óta sajátos tapasztalatokat szereztek a szegénység, a társadalmi egyenlőtlenségek és a missziós megújulás kérdésében. Egy latin-amerikai pápa megválasztása ezért történeti szempontból új korszak kezdetét jelenthette.

Bergoglio esetében a földrajzi háttér mellett a jezsuita identitás is különös jelentőséget kapott. A Jézus Társasága történetében korábban nem fordult elő, hogy rendtagot választottak volna pápává. A jezsuiták hagyományosan a pápai szolgálat különleges támogatására tettek fogadalmat, de saját rendi lelkiségük a személyes karrier és az egyházi méltóságok keresésével szembeni óvatosságot is hangsúlyozta. Bergoglio megválasztása ezért nemcsak földrajzi, hanem rendtörténeti fordulatot is jelentett volna.

HÁTTÉRGYÁR

A bíborosok március 12-én vonultak be a Sixtus-kápolnába. A pápaválasztás évszázadok alatt kialakult szertartásrendje a katolikus egyház történelmi folytonosságát fejezte ki. A választók ünnepélyes esküt tettek, majd a kívülállóknak el kellett hagyniuk a kápolnát. A szavazás ettől kezdve szigorú titoktartás mellett zajlott.

A titkosság intézménye különösen fontos a konklávé történeti feldolgozásában. A hivatalos eljárás nem teszi lehetővé, hogy a közvélemény megismerje az egyes szavazások részletes eredményeit. A később megjelent beszámolók ezért csak közvetett információk, személyes visszaemlékezések és újságírói rekonstrukciók alapján próbálhatják feltárni a választás menetét. A konkrét szavazatszámokat ennek megfelelően nem lehet hivatalos jegyzőkönyvként kezelni.

A konklávé első szavazására március 12-én este került sor. A bíborosok közül egyik jelölt sem szerezte meg a megválasztáshoz szükséges kétharmados többséget, ezért a Sixtus-kápolna kéményéből fekete füst szállt fel. A Szent Péter téren várakozó tömeg ebből értesült arról, hogy az új pápa személyéről még nem született döntés.

A következő napon két délelőtti és két délutáni szavazási lehetőség állt rendelkezésre. A bíborosoknak ekkor már a korábbi fordulók eredményei alapján kellett mérlegelniük, mely jelöltek körül alakulhat ki a szükséges többség. A választási folyamatban a személyes alkalmasság, a teológiai szemlélet, az intézményi tapasztalat és a földrajzi háttér egyaránt szerepet játszhatott, de az egyes szavazók döntéseinek pontos indokait nem lehet teljes bizonyossággal rekonstruálni.

O'Connell beszámolója szerint Bergoglio támogatottsága gyorsan növekedett. Az argentin bíboros olyan kompromisszumos jelöltté válhatott, aki a reformigényt képviselő választók számára elfogadható volt, miközben hagyományos teológiai és erkölcsi meggyőződése nem tette őt a katolikus tanítás radikális megváltoztatásának képviselőjévé. Jezsuita képzettsége, latin-amerikai tapasztalata és egyszerű életvitele sajátos tekintélyt biztosított számára.

A választás történetében különösen fontos volt, hogy Bergoglio korábban már részt vett a 2005-ös konklávén, és a bíborosi testület több tagja személyesen ismerte. A 2013-as választás tehát nem egy teljesen ismeretlen személyiség váratlan felemelkedését jelentette. A nemzetközi közvélemény számára valóban meglepő volt

az eredmény, de a bíborosi testületen belül már korábban is számon tartották az argentin érsek képességeit.

A történeti rekonstrukciók szerint a március 13-i szavazások során fokozatosan körvonalazódott a szükséges többség. A délelőtti fordulók után még nem született döntés, délután azonban a választók többsége Bergoglio személye körül egyesült. Az ötödik szavazáson megszerezte a megválasztáshoz szükséges támogatást.

A megválasztott bíborost a konklávé szabályai szerint megkérdezték, elfogadja-e a pápai tisztséget. Bergoglio igennel válaszolt, majd közölte, hogy a Ferenc nevet kívánja felvenni. A döntés rendkívüli jelentőségű volt, mert a pápák korábban még nem választották ezt a nevet, noha Assisi Szent Ferenc a katolikus egyház egyik legnépszerűbb és legnagyobb hatású szentje volt.

A névválasztás mögött Bergoglio későbbi magyarázata szerint különösen fontos szerepet játszott Cláudio Hummes brazil bíboros. Amikor világossá vált, hogy az argentin érsek lesz az új pápa, Hummes arra emlékeztette, hogy ne feledkezzen meg a szegényekről. A felszólítás Assisi Szent Ferenc alakját idézte fel Bergoglióban, aki a középkori itáliai egyház történetében

HÁTTÉRGYÁR

a szegénység, a béke és a teremtett világ iránti tisztelet különösen jelentős képviselője volt.

A Ferenc név ezért már a megválasztás pillanatában a hagyományos pápai szerepfelfogástól eltérő programot sugallt. Assisi Szent Ferenc az egyháztörténetben a szegénység tudatos vállalásával és az evangéliumi életforma radikális megélésével vált ismertté. A későbbi pápa számára alakja lehetőséget adott arra, hogy saját latin-amerikai társadalmi tapasztalatait a keresztény hagyomány egyik legnagyobb tekintélyű szentjéhez kapcsolja.

A megválasztás után az új egyházfő felöltötte a fehér pápai ruhát. A konklávé szertartásrendje szerint ezután a bíborosok kifejezték hódolatukat, és megkezdődött a nyilvános bejelentés előkészítése. A Sixtus-kápolnán kívül várakozó tömeg mindebből csak a kéményből felszálló füst színét láthatta.

március 13-án este fehér füst jelent meg a kápolna kéménye fölött. A Szent Péter téren és a környező utcákon összegyűlt emberek ünnepelni kezdtek, miközben a nemzetközi televíziók élő közvetítésben számoltak be a döntésről. A világ azonban még nem tudhatta, ki lett a katolikus egyház új vezetője.

HÁTTÉRGYÁR

Jean-Louis Tauran bíboros később megjelent a Szent Péter-bazilika központi erkélyén, és a hagyományos latin formulával bejelentette, hogy az egyháznak új pápája van. A név elhangzásakor sokan meglepődtek. Jorge Mario Bergoglio neve a nemzetközi közvélemény számára kevésbé volt ismerős, mint a korábban legtöbbet emlegetett európai és észak-amerikai jelölteké.

Az új pápa néhány perccel később jelent meg az erkélyen. Egyszerű fehér reverendát viselt, és fellépése visszafogottabb volt annál, amit sokan a pápai bemutatkozások hagyományos ünnepélyességétől vártak. Az első pillanatokban csendesen állt a tömeg előtt, majd olaszul köszöntötte az összegyűlteket. Köszöntésének hétköznapi hangvétele már önmagában figyelmet keltett.

Ferenc első megszólalásában Róma püspökeként mutatkozott be, és hangsúlyozta az egyházi közösség szerepét. Megemlékezett elődjéről, XVI. Benedekről, majd arra kérte a hívőket, hogy imádkozzanak érte. Mielőtt ő maga áldást adott volna a tömegre, meghajtotta fejét, és csendben várta az emberek imádságát.

A gesztus egyszerűsége rendkívüli hatást váltott ki. A pápai tekintély hagyományos képében az egyházfő áldást ad a hívőknek, Ferenc azonban első nyilvános

megjelenésének egyik központi pillanatává azt tette, hogy maga kérte az emberek imádságát. A két cselekedet természetesen nem állt teológiai ellentétben egymással, de a sorrend és a hangsúly világosan kifejezte az új pápa személyes szemléletét.

A választás jelentőségét a nemzetközi sajtó hamarosan több történelmi újdonságban foglalta össze. Ferenc volt az első jezsuita pápa, az első Latin-Amerikából érkező egyházfő, és több mint ezer év után az első olyan pápa, aki Európán kívül született. Személye így a katolikus egyház földrajzi és kulturális átalakulásának jelképe lett.

A történelmi fordulat azonban nem jelentette azt, hogy a katolikus egyház problémái egyik napról a másikra megoldódtak volna. A római Kúria reformja, a pénzügyi átláthatóság kérdése, a szexuális visszaélések következményei és a világ különböző egyházi közösségei közötti feszültségek továbbra is fennmaradtak. Az új pápának olyan intézményt kellett átvennie, amelynek történelmi hagyományai egyszerre jelentettek erőforrást és korlátot.

Ferenc személyisége sajátos feszültséget hordozott. Jezsuita képzéséből a fegyelmet, az engedelmességet és a lelki megkülönböztetés módszerét hozta magával.

HÁTTÉRGYÁR

Argentin püspökként megtapasztalta a politikai konfliktusokat, az állami terror emlékezetének súlyát és a társadalmi egyenlőtlenségek következményeit. A szegénynegyedekben végzett lelkipásztori munka közvetlen kapcsolatot teremtett számára azokkal, akik gyakran kívül maradtak a gazdasági és politikai döntéshozatal világán.

A bíborosok jelentős része azonban nem feltétlenül ugyanazt várta tőle, amit később pápaként megvalósítani próbált. Egyes választók elsősorban az intézményi rend helyreállítását, mások a Kúria reformját vagy a lelkipásztori megújulást tekinthették fontosnak. A konklávé eredménye mögött ezért különböző remények és várakozások találkoztak, amelyek a következő években korántsem bizonyultak mindig összeegyeztethetőnek.

A Ferenc-pápaság kezdetének egyik alapvető kérdése éppen az volt, hogy az új egyházfő képes lesz-e a római intézmények működését úgy megváltoztatni, hogy közben megőrizze az egyház belső egységét. A jezsuita tartományfőnökként szerzett korábbi tapasztalatok óvatosságra inthették volna, hiszen fiatal vezetőként már megtapasztalta, milyen súlyos konfliktusokat válthatnak ki a határozott intézményi döntések. A pápai szolgálat azonban összehasonlíthatatlanul nagyobb felelősséget és

hatalmat jelentett.

Az új egyházfőnek a következő napokban és hetekben el kellett kezdenie kialakítani saját munkatársi körét, megismernie a római hivatalok működését, és meghatároznia, milyen feladatokat tekint elsődlegesnek. A nemzetközi közvélemény közben különös figyelemmel követte gesztusait, öltözködését, nyilatkozatait és találkozásait. A kezdeti lelkesedés időszakában könnyen kialakulhatott az a benyomás, hogy az egyház új vezetője pusztán személyes példájával képes lesz átalakítani a Vatikánt.

Ferenc azonban egy több mint egymilliárd hívőt összefogó, rendkívül összetett intézmény élére került. Az egyház teológiai, kulturális és politikai sokszínűsége lehetetlenné tette, hogy minden fontos kérdésben gyors és általánosan elfogadott döntések szülessenek. A latin-amerikai lelkipásztori tapasztalatokat össze kellett egyeztetnie az európai egyházi hagyományokkal, az afrikai és ázsiai közösségek sajátos helyzetével, valamint a római kormányzás évszázadok alatt kialakult szabályaival.

A 2013. március 13-i választás így olyan történelmi folyamat kezdete volt, amelynek eredményei és

HÁTTÉRGYÁR

konfliktusai csak a következő tizenkét év során váltak világossá. Bergoglio személyében a bíborosok olyan embert választottak, aki élete jelentős részében az európai egyházi hatalmi központoktól távol működött, és különösen fontosnak tartotta a szegényekkel való kapcsolatot. Ferenc számára azonban most már nem volt elegendő saját egyházmegyéjében vagy egy szerzetesi közösségben érvényesítenie elképzeléseit. A katolikus egyház egészének vezetőjeként kellett bizonyítania, hogy a Buenos Airesben kialakított szemlélet alkalmas lehet a világegyház megújítására.

Az új pápa életének következő szakasza szinte azonnal jelezte, hogy a változásokat saját személyes életvitelével kívánja kezdeni. A hagyományos pápai lakosztály helyett a Szent Márta-házban alakította ki lakóhelyét, közvetlenebb kommunikációs stílust vezetett be, és hamarosan megkezdte a római intézmények működésének felülvizsgálatát. A bíborosok által megválasztott argentin jezsuita néhány hét alatt olyan közéleti és vallási személyiséggé vált, akinek minden megnyilatkozását rendkívüli figyelem követte.

A kezdeti gesztusok mögött azonban fokozatosan kirajzolódott egy sokkal átfogóbb program. Ferenc olyan egyházat kívánt kialakítani, amely nagyobb figyelmet

HÁTTÉRGYÁR

fordít a társadalom peremére szorult emberekre, és kész szembenézni saját intézményi működésének hibáival. Elképzelései egyszerre épültek az evangéliumi hagyományra, a jezsuita lelkiségre és a latin-amerikai katolicizmus társadalmi tapasztalataira. Hogy ezek a gondolatok mennyiben alakíthatják át a katolikus egyházat, az a következő évek egyik legfontosabb egyháztörténeti kérdésévé vált.

HÁTTÉRGYÁR

8. fejezet – Egy pápa, aki másként akart élni

Ferenc pápa megválasztásának első napjaiban olyan figyelem irányult a Vatikánra, amilyenre az egyház vezetői az előző évtizedekben ritkán számíthattak. A nemzetközi televíziók és hírügynökségek részletesen beszámoltak az új egyházfő minden nyilvános megjelenéséről, miközben a katolikus világ különböző közösségei igyekeztek megérteni, milyen változásokat hozhat az argentin jezsuita megválasztása. Az érdeklődés természetes volt, hiszen a bíborosi testület történelmi döntést hozott: először választott latin-amerikai születésű pápát, ráadásul olyasvalakit, aki egész életében viszonylag távol működött a római egyházi kormányzás hagyományos központjaitól. A kezdeti lelkesedés azonban olyan várakozásokat is teremtett, amelyeknek teljesítése rendkívül nehéznek bizonyult.

Az új pápa személyes magatartása hamarosan legalább akkora figyelmet keltett, mint első hivatalos intézkedései. A Szent Péter-bazilika erkélyén visszafogottan mutatkozott be, és Róma püspökeként beszélt magáról, mielőtt az egész katolikus egyház vezetőjeként áldást adott volna a híveknek. Ezzel olyan

hangsúlyt választott, amelynek egyháztani jelentősége is volt. A pápa hatalma a katolikus tanítás szerint a római püspöki tisztséghez kapcsolódik, Ferenc pedig már első megszólalásában fontosnak tartotta, hogy erre a kapcsolatra emlékeztesse hallgatóságát.

A megválasztását követő órákban és napokban számos olyan történet terjedt el róla, amely egyszerűségét és közvetlenségét hangsúlyozta. Beszámoltak arról, hogy személyesen intézett telefonhívásokat, korábbi ismerőseivel kapcsolatot tartott, és lehetőség szerint kerülte a pápai udvartartás túlzott ünnepélyességét. Ezek a részletek gyorsan kialakították egy különösen szerény életvitelű egyházfő képét. A média azonban olykor hajlamos volt minden gesztust történelmi újításként bemutatni, noha a katolikus egyház korábbi pápái között is voltak olyanok, akik egyszerűségükkel vagy személyes közvetlenségükkel tűntek ki.

Ferenc esetében a különbséget inkább a gesztusok következetessége és a mögöttük álló vezetői elképzelés jelentette. Buenos Aires érsekeként hosszú időn keresztül tudatosan visszafogott életvitelt folytatott, és fontosnak tartotta, hogy az egyházi vezető ne szakadjon el a hívők mindennapi tapasztalataitól. A római környezetbe érkezve ezt a szemléletet igyekezett

megőrizni, miközben az új tisztség biztonsági, protokolláris és intézményi követelményeivel is alkalmazkodnia kellett.

Egyik legnagyobb visszhangot kiváltó döntése a lakóhelyével kapcsolatos volt. A pápák hagyományosan az Apostoli Palota megfelelően kialakított lakosztályában éltek, amely közvetlenül kapcsolódott a Vatikán történelmi reprezentációs és hivatali rendszeréhez. Ferenc azonban úgy határozott, hogy a Szent Márta-házban marad. Az épületet eredetileg olyan egyházi vendégek és bíborosok elhelyezésére alakították ki, akik a Vatikánban tartózkodtak, és a konklávé idején a pápaválasztó bíborosok is itt laktak.

A döntést a közvélemény elsősorban a szerénység jeleként értelmezte. Ferenc számára azonban a közösségi életnek is jelentősége volt. Jezsuitaként évtizedeken keresztül olyan intézményekben élt, ahol a napi találkozások, a közös étkezések és a személyes beszélgetések a szerzetesi élet természetes részei voltak. A nagy pápai lakosztály elszigeteltsége idegen lehetett attól az életformától, amelyhez hozzászokott. A Szent Márta-ház ezzel szemben lehetőséget adott arra, hogy rendszeresen találkozzon más egyházi személyekkel, munkatársakkal és vendégekkel.

HÁTTÉRGYÁR

A közösségi környezet ugyanakkor nem szüntette meg a pápai tisztséggel járó távolságot. Ferenc továbbra is a katolikus egyház legfőbb vezetője maradt, akinek döntéseit a Vatikán hivatalos intézményei hajtották végre. Lakóhelyének megváltoztatása nem jelentette a pápai hatalom csökkentését, és önmagában nem módosította a római kormányzás szabályait. Az új életforma azonban megváltoztatta a mindennapi kapcsolatok egy részét, és a pápa személyes környezetében más hangsúlyokat teremtett.

Ferenc reggeli szentmiséi a Szent Márta-ház kápolnájában hamarosan a pontifikátus jellegzetes eseményeivé váltak. Az alkalmakon kisebb közösségek vettek részt, a pápa pedig rendszeresen rövid, közvetlen hangvételű prédikációkat mondott. Ezekben gyakran mindennapi emberi helyzetekből indult ki, és az evangéliumi szövegeket a személyes kapcsolatok, a lelkiismeret és a társadalmi felelősség kérdéseivel kapcsolta össze. A beszédek összefoglalóit a vatikáni sajtó rendszeresen ismertette, így azok a világ különböző részein élő katolikusokhoz is eljutottak.

A reggeli prédikációk fontos szerepet játszottak Ferenc nyilvános arculatának kialakulásában. Elődeinek tanításait gyakran hosszabb, előre megírt teológiai

szövegek közvetítették, az argentin pápa viszont szívesen alkalmazott közvetlenebb, beszélgetésszerű megfogalmazásokat. Az egyszerű nyelvezet mögött ugyanakkor hosszú jezsuita képzés, teológiai érdeklődés és latin-amerikai lelkipásztori tapasztalat állt. A hallgatók számára ismerős helyzetek és képek segítségével olyan kérdéseket próbált megvilágítani, amelyeknek az egyházi tanításban komoly hagyományuk volt.

A közvetlenség azonban sajátos nehézségeket is okozott. A pápa szavait a nemzetközi sajtó sokszor kiragadta eredeti összefüggésükből, és egy-egy rövid mondatot önálló politikai vagy teológiai állásfoglalásként értelmezett. A különböző nyelvek közötti fordítás tovább növelhette a félreértések lehetőségét. Ferenc pápaságának későbbi éveiben ez rendszeresen visszatérő problémává vált, különösen az erkölcsi tanításról, a nemzetközi politikáról és a társadalmi konfliktusokról szóló megnyilatkozások esetében.

Az új pápa egyik első jelentős nyilvános gesztusára 2013 nagycsütörtökén került sor. A hagyományos ünnepi szertartás helyszínéül a római Casal del Marmo fiatalkorúak börtönét választotta, ahol az utolsó vacsorára emlékező szentmise keretében fogvatartott fiatalok lábát mosta meg. A résztvevők között lányok és

különböző vallási hátterű fiatalok is voltak, ami különösen nagy figyelmet keltett a katolikus liturgia hagyományos szabályaihoz szokott közösségekben.

A lábmosás szertartása János evangéliumának elbeszélésére épül, amelyben Jézus az utolsó vacsorán megmossa tanítványai lábát. A gesztus a keresztény hagyományban a szolgálat, az alázat és a mások iránti szeretet kifejezése. Ferenc azzal, hogy a szertartást fiatalkorú fogvatartottak között végezte, olyan társadalmi közegbe helyezte át, amely ritkán került a pápai liturgikus események középpontjába.

A döntés támogatói szerint az új pápa különösen világosan fejezte ki az evangéliumi tanítás lényegét. Mások azonban a liturgikus előírások alkalmazásának kérdését vetették fel, és attól tartottak, hogy a szertartási hagyományok egyéni döntésekkel történő módosítása bizonytalansághoz vezethet. A vita már a pontifikátus első heteiben jelezte, hogy Ferenc lelkipásztori szemlélete nem minden kérdésben találkozik majd egyetértéssel az egyházon belül.

Az argentin pápa számára a börtönök világa korábbról sem volt ismeretlen. Buenos Aires-i szolgálata idején rendszeresen hangsúlyozta, hogy a fogvatartottak

HÁTTÉRGYÁR

továbbra is rendelkeznek emberi méltósággal, és a büntetés végrehajtása nem szüntetheti meg a társadalom felelősségét velük szemben. A büntetés és az irgalom közötti kapcsolat ezért nem új gondolatként jelent meg pápasága kezdetén, hanem korábbi lelkipásztori tapasztalatainak folytatását jelentette.

A személyes gesztusok mellett már 2013 tavaszán megkezdődött a Vatikán intézményi működésének átalakítására irányuló előkészület. A konklávét megelőző bíborosi tanácskozásokon különösen nagy hangsúlyt kapott a római Kúria reformjának szükségessége. A különböző vatikáni hivatalok feladatainak átfedése, a pénzügyi intézmények működésével kapcsolatos problémák és az informális hatalmi kapcsolatok olyan helyzetet teremtettek, amelyben sok bíboros változásokat tartott szükségesnek.

Ferenc április 13-án bejelentette, hogy nyolc bíborosból álló tanácsadó csoportot hoz létre. A testület feladata az egyetemes egyház kormányzásával kapcsolatos tanácsadás és a Római Kúriáról szóló, 1988-ban kiadott *Pastor bonus* apostoli konstitúció felülvizsgálatának előkészítése volt. A döntés jelentősége abban állt, hogy a pápa a világ különböző térségeiből érkező bíborosokat kívánt bevonni a központi

HÁTTÉRGYÁR

intézményrendszer átalakításába.

A nyolcfős csoportban Európa, Amerika, Afrika, Ázsia és Óceánia egyházi tapasztalatai is megjelentek. A résztvevők között volt Óscar Andrés Rodríguez Maradiaga hondurasi bíboros, Reinhard Marx müncheni érsek, Seán Patrick O'Malley bostoni érsek és Oswald Gracias bombayi érsek is. A különböző háttérből érkező főpapok feladata az volt, hogy segítsék a pápát azoknak a változtatásoknak a megtervezésében, amelyek révén a római központ hatékonyabban szolgálhatná a helyi egyházakat.

A tanácsadó testület létrehozása összhangban állt Ferenc korábbi egyházi tapasztalataival. Latin-Amerikában a püspöki konferenciák és a regionális egyházi tanácskozások jelentős szerepet játszottak a közös lelkipásztori programok kialakításában. Az aparecidai konferencia tapasztalata különösen fontos volt számára, mert megmutatta, hogy a különböző országok egyházi vezetői közösen is képesek átfogó javaslatokat megfogalmazni. A római rendszerben azonban az ilyen együttműködés intézményesítése új kérdéseket vetett fel.

Az egyház központi kormányzása a katolikus egyháztan szerint sajátos szerepet tölt be. A pápa

HÁTTÉRGYÁR

rendelkezik a legfőbb egyházi kormányzati hatalommal, de a püspökök sem tekinthetők pusztán központi utasításokat végrehajtó tisztviselőknek. Saját egyházmegyéjükben lelkipásztori és tanítói felelősséget viselnek, és az egyetemes egyház vezetésében is részt vesznek. Ferenc a bíborosi tanácsadó testület létrehozásával ennek az együttműködésnek kívánt új intézményi formát adni.

A reformok kérdése azonban kezdettől fogva hatalmi természetű is volt. A római intézményrendszerben minden jelentősebb változtatás érinthette a hivatalok hatáskörét, a személyes kapcsolatrendszereket és az erőforrások elosztását. A Kúria tisztségviselői között olyanok is voltak, akik hosszú évtizedek óta dolgoztak a Vatikánban, és pontosan ismerték a szervezet működésének előnyeit, valamint hiányosságait. Mások viszont úgy vélték, hogy az intézményi folytonosság védelmére hivatkozva túl sokáig halogatták a szükséges változtatásokat.

Ferenc előtt ezért már pápasága első hónapjaiban világossá vált, hogy a személyes életvitel megváltoztatása és az intézményi reform két eltérő feladat. Az előbbihez elegendő volt saját döntése és környezetének alkalmazkodása, az utóbbihoz viszont

hosszú egyeztetésekre, jogi előkészítésre és a különböző érdekek összehangolására volt szükség. A hatalom központosításának csökkentését ráadásul éppen annak a pápának kellett kezdeményeznie, aki az egyházjog szerint a legfőbb hatalommal rendelkezett.

A pénzügyi reformok különösen érzékeny területet jelentettek. A Vatikán gazdasági és pénzügyi intézményeinek működése évtizedek óta a nemzetközi érdeklődés középpontjában állt. Az Istituto per le Opere di Religione, röviden IOR, amelyet a köznyelv gyakran vatikáni bankként emlegetett, sajátos feladatkörrel rendelkezett az egyházi pénzeszközök kezelésében. Működésének korábbi történetét botrányok és pénzügyi visszaélésekkel kapcsolatos viták is terhelték.

Ferenc 2013. június 24-én külön bizottságot állított fel az IOR működésének vizsgálatára. A testület feladata az intézmény jogi helyzetével, tevékenységével és működésével kapcsolatos információk összegyűjtése volt. A vizsgálat azt a célt szolgálta, hogy a pénzügyi intézmény működése jobban összhangba kerüljön a Szentszék küldetésével és a nemzetközi pénzügyi szabályozás követelményeivel.

HÁTTÉRGYÁR

A döntés azt mutatta, hogy a pápa nem elégedett meg az egyszerű életvitel személyes példájával. Az egyház anyagi erőforrásainak kezelését is a vallási küldetés szempontjából kívánta értékelni. Egy olyan intézmény esetében azonban, amely világszerte jelentős pénzügyi és ingatlanvagyonnal, oktatási és egészségügyi hálózattal, valamint számos önálló jogi szervezettel rendelkezett, az átláthatóság megteremtése különösen összetett feladatnak bizonyult.

A pápa reformtörekvéseit az is nehezítette, hogy a vatikáni pénzügyi intézmények korábban már több átalakítási kísérleten mentek keresztül. XVI. Benedek idején is történtek lépések a pénzmosás elleni szabályozás és a nemzetközi ellenőrzési követelmények teljesítése érdekében. Ferenc tehát ezen a területen meglévő folyamatokat örökölt, amelyeket saját intézményi elképzelései szerint kívánt továbbvinni. A későbbi eredményeket ezért nem lehet valamennyi esetben kizárólag az új pápa személyes kezdeményezéseinek tulajdonítani.

Az első hónapokban a média által kialakított kép és a tényleges kormányzati munka között fokozatosan különbség mutatkozott. A sajtó elsősorban az egyszerűség, a közvetlenség és a szegények iránti

HÁTTÉRGYÁR

figyelem gesztusait emelte ki, miközben a hivatalok átalakításával kapcsolatos egyeztetések jóval kevésbé voltak látványosak. Ferenc személyes népszerűsége gyorsan növekedett, de ez nem jelentette automatikusan a reformprogram intézményi támogatottságának növekedését.

A pápaság első évében az argentin egyházfő többször hangsúlyozta, hogy az egyházi vezetői tisztségeknek szolgálatot kell jelenteniük. A karrierizmust, az intézményi előnyök keresését és a hatalommal való visszaélést olyan magatartásnak tekintette, amely ellentmond a keresztény küldetésnek. Különösen bírálta azt a szemléletet, amelyben az egyházi rang személyes kiváltságokhoz és társadalmi tekintélyhez kapcsolódik, miközben háttérbe szorul a hívők mindennapi életével való kapcsolat.

Ezek a megnyilatkozások a római intézményrendszerben nem mindig találtak kedvező fogadtatásra. Egyes tisztségviselők úgy érezhették, hogy a pápa általános kritikája olyanokat is érint, akik hosszú időn keresztül lelkiismeretesen végezték munkájukat. Mások viszont üdvözölték, hogy az új egyházfő nyíltan beszél azokról a problémákról, amelyekről korábban gyakran csak zárt körben folyt vita. A reformokkal

HÁTTÉRGYÁR

kapcsolatos első feszültségek tehát már jóval a későbbi nyílt konfliktusok előtt megjelentek.

Ferenc vezetői magatartásában ekkor sajátos kettősség körvonalazódott. Nyilvános megszólalásaiban gyakran hangsúlyozta a meghallgatás, az együttműködés és a közös döntések jelentőségét, de szükség esetén határozottan élt saját pápai hatalmával. Egyes személyi döntései gyorsan és közvetlenül születtek, míg más kérdésekben hosszú tanácskozásokat kezdeményezett. A kétféle megközelítés között időnként feszültség keletkezett, ami a későbbi években a reformprogram egyik visszatérő problémájává vált.

A személyes döntéshozatal és a tanácsadó intézmények kapcsolata különösen érzékeny kérdés volt egy olyan egyházfő esetében, aki korábban maga is beszélt fiatal tartományfőnöki működésének hibáiról. Bergoglio a hetvenes években gyakran gyorsan döntött, és időskorában elismerte, hogy nem mindig hallgatta meg megfelelően munkatársait. Pápaként ezért tudatosan törekedett arra, hogy szélesebb körű egyeztetést alakítson ki, bár az intézményi folyamatokban továbbra is jelentős szerepet játszott személyes ítélőképessége.

HÁTTÉRGYÁR

A római Kúria reformja végül sokkal hosszabb időt igényelt, mint ahogyan azt a pontifikátus kezdetén számos megfigyelő várta. A tanácsadó testület munkája csak fokozatosan vezetett konkrét intézményi változtatásokhoz, és az új apostoli konstitúciót végül 2022-ben hirdették ki. A *Praedicate evangelium* megjelenése ezért hosszú folyamat eredménye volt, amelynek első lépéseit már 2013 tavaszán megtették.

A későbbi történeti értékelés szempontjából különösen fontos, hogy Ferenc személyes életvitele és kormányzati reformprogramja között ne tételezzünk fel automatikus azonosságot. A Szent Márta-házba költözés, a közvetlenebb megszólalások és a fogvatartott fiatalokkal való találkozások világosan kifejezték az új pápa lelkipásztori szemléletét, de a római intézmények működésének átalakítása ennél összetettebb feladat volt. A reformok eredményességét ezért a döntések tényleges következményei alapján kell megítélni.

Ferenc első hónapjainak jelentősége mindazonáltal vitathatatlan. Olyan egyházi vezetői képet alakított ki, amelyben az intézményi tekintély és a személyes közelség új kapcsolatba került egymással. A pápai hivatal hagyományos jogkörei változatlanok maradtak, de a közvélemény előtt másfajta hangsúlyt kapott a szolgálat,

az egyszerűség és a társadalmi felelősség. A katolikus egyházon belül sokan reményt láttak ebben a változásban, mások viszont aggódtak, hogy az új szemlélet elbizonytalaníthatja az intézményi hagyományokat.

A pontifikátus első évének legfontosabb programadó dokumentuma néhány hónappal később jelent meg. Az *Evangelii gaudium* olyan átfogó elképzelést fogalmazott meg, amelyben az egyházi intézmények reformja, a társadalmi igazságosság, a szegényekkel vállalt szolidaritás és a keresztény küldetés megújítása szorosan összekapcsolódott. A dokumentum világossá tette, hogy Ferenc nem kizárólag a Vatikán működésének megváltoztatását kívánja, hanem az egész katolikus egyház lelkipásztori szemléletét új alapokra szeretné helyezni.

A Buenos Airesből érkezett pápa ezzel olyan feladatot vállalt, amelynek nehézségei már korábbi életében is megmutatkoztak. A közösségek megújításához szerinte személyes megtérésre, intézményi változtatásokra és a társadalom peremére szorult emberek iránti figyelemre volt szükség. A római környezetben azonban ezek az elvek egy sokkal nagyobb, sokszínűbb és történelmileg összetettebb intézmény működésére vonatkoztak,

HÁTTÉRGYÁR

amelynek megváltoztatása nem történhetett meg pusztán személyes elhatározásból.

A következő évek konfliktusai éppen abból következtek, hogy a pápa által meghirdetett program eltérő várakozásokat keltett. A reformok támogatói gyors változtatásokat sürgettek, a hagyományos egyházi struktúrák védelmezői pedig attól tartottak, hogy a lelkipásztori megújulás címén olyan alapelvek is bizonytalanná válhatnak, amelyek hosszú időn keresztül az intézményi egység alapját jelentették. Ferenc első éve ezért a remények és a későbbi viták kezdete is volt.

HÁTTÉRGYÁR

9. fejezet – Szegény egyházat a szegényekért

július 8-án Ferenc pápa a Földközi-tenger közepén fekvő Lampedusa szigetére utazott. A helyszín kiválasztása önmagában politikai és erkölcsi jelentőséggel bírt. A Szicíliától délre, az észak-afrikai partokhoz viszonylag közel fekvő olasz sziget az előző évtizedekben az Európába irányuló tengeri migráció egyik legismertebb állomásává vált. Menekültek és bevándorlók ezrei próbáltak eljutni ide olyan hajókon, amelyek gyakran alkalmatlanok voltak a hosszú tengeri útra. A tragédiák rendszeresen szerepeltek az európai híradásokban, de a politikai viták középpontjában többnyire a határellenőrzés, a bevándorlás szabályozása és az államok közötti felelősségmegosztás állt.

Ferenc útja különösen figyelemre méltó volt, mert a Vatikánon és Rómán kívüli első olaszországi látogatását erre a helyszínre szervezte. A sziget nem rendelkezett olyan történelmi egyházi ranggal vagy politikai jelentőséggel, amely hagyományosan magyarázta volna a pápai utazást. A látogatás középpontjában azok az emberek álltak, akik a Földközi-tengeren próbáltak biztonságosabb életet keresni, és azok emléke, akik útjuk

HÁTTÉRGYÁR

során meghaltak.

A pápa megérkezése után a kikötőbe hajózott, és koszorút helyezett a tengerbe az áldozatok emlékére. A gesztus világosan jelezte, hogy a migráció kérdését mindenekelőtt az emberi életek elvesztése felől kívánja megközelíteni. A tengeri határellenőrzés, az európai menekültpolitika és a nemzetközi jog problémái természetesen továbbra is fennmaradtak, de Ferenc arra emlékeztetett, hogy a politikai döntések mögött konkrét emberek sorsa húzódik meg.

Lampedusán elmondott homíliája a pontifikátus egyik legfontosabb korai megnyilatkozásává vált. A pápa a bibliai történetekből kiindulva az emberi felelősség kérdését állította középpontba. Ádámhoz intézett isteni kérdésre és Káin testvére halála utáni felelősségére hivatkozva arról beszélt, hogy a modern társadalmak hajlamosak eltávolítani maguktól mások szenvedését. A távoli tragédiák híre könnyen a mindennapi információáramlás részévé válik, anélkül hogy tartós erkölcsi következményeket idézne elő.

A pápa különösen élesen bírálta a közöny társadalmi elterjedését. Úgy vélte, hogy a jólétben élő közösségek fokozatosan hozzászokhatnak más emberek

HÁTTÉRGYÁR

szenvedéséhez, és a tragédiákat olyan eseményeknek tekinthetik, amelyekért senki nem visel személyes felelősséget. A felelősség elhárítása azonban szerinte magát a közösséget is erkölcsileg rombolja. Az emberek közötti szolidaritás elvesztése végül olyan társadalmi állapothoz vezethet, amelyben a kiszolgáltatottak sorsa egyre kevésbé számít.

A lampedusai beszéd jelentősége abban állt, hogy Ferenc a migrációt a keresztény erkölcsi felelősség központi kérdésévé tette. A politikai határvédelem és az állami döntéshozatal jogosultságát nem szüntette meg, de ragaszkodott ahhoz, hogy minden intézkedésnek tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot. A menekültek és bevándorlók helyzetéről szóló vitában ezért különösen fontosnak tartotta a személyes történetek megismerését és az életmentés elsődlegességét.

Ez a szemlélet közvetlenül kapcsolódott a családi és argentin tapasztalataihoz. Bergoglio olasz bevándorlók leszármazottjaként nőtt fel, és Buenos Aires érsekeként olyan társadalomban működött, amelynek történetét jelentős mértékben a népességmozgások alakították. Az argentin fővárosban a bevándorlás nem távoli politikai kérdés volt, hanem a családok történetének és a

HÁTTÉRGYÁR

mindennapi társadalmi kapcsolatoknak természetes része. A különböző nemzetiségű közösségek együttélése ugyanakkor ott sem volt konfliktusmentes, ezért Bergoglio tapasztalatai a befogadás lehetőségei mellett annak nehézségeire is kiterjedtek.

A pápa migrációval kapcsolatos gondolkodásának azonban mélyebb egyházi gyökerei is voltak. A katolikus társadalmi tanítás régóta foglalkozott az emberi méltóság, a munkavállalás, a családegyesítés és a lakóhely szabad megválasztásának kérdésével. A huszadik századi pápák különböző történelmi körülmények között hangsúlyozták, hogy az államoknak felelősséget kell vállalniuk a menekültek és más kiszolgáltatott csoportok iránt. Ferenc tehát meglévő tanítási hagyományt folytatott, miközben a migrációt a pápai kommunikáció egyik legláthatóbb témájává emelte.

A lampedusai látogatás után az európai migrációs vitákban egyre gyakrabban hivatkoztak Ferenc álláspontjára. Egyes politikai és civil szereplők a humanitárius segítségnyújtás megerősítését sürgették, mások szerint a pápa megnyilatkozásai nem vették kellően figyelembe a befogadó társadalmak gazdasági, politikai és kulturális nehézségeit. A vita különösen kiéleződött a későbbi európai menekültválság során,

HÁTTÉRGYÁR

amikor a migráció a kontinens politikai életének egyik legmegosztóbb kérdésévé vált.

Ferenc azonban következetesen elutasította, hogy a menekültek helyzetét kizárólag nemzetbiztonsági vagy gazdasági szempontból vizsgálják. A keresztény tanításból kiindulva a rászorulók megsegítésének erkölcsi kötelezettségét hangsúlyozta, miközben a befogadás gyakorlati feltételeinek kialakítását az államok és társadalmak közös feladatának tekintette. A későbbi pápai megnyilatkozásokban egyre részletesebben foglalkozott a befogadás, a védelem, az előmozdítás és a társadalmi integráció követelményeivel.

A migráció kérdése ugyanakkor csak egyik eleme volt annak a társadalmi programnak, amelyet Ferenc pápasága kezdetén meghirdetett. A Buenos Aires-i érseki évek során egyre nagyobb jelentőséget tulajdonított a gazdasági egyenlőtlenségek, a munkanélküliség és a társadalmi kirekesztés problémájának. Argentína 2001-es összeomlása különösen mély nyomot hagyott gondolkodásában, mert közvetlenül megtapasztalhatta, milyen gyorsan elveszíthetik korábbi biztonságukat olyan családok, amelyek hosszú éveken keresztül stabil megélhetéssel rendelkeztek.

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc gazdasági gondolkodásában ezért visszatérő kérdéssé vált, hogy a piac és a pénzügyi rendszer működését milyen erkölcsi céloknak kell alárendelni. A katolikus társadalmi tanítás hagyományosan elismeri a magántulajdon és a gazdasági kezdeményezés jelentőségét, ugyanakkor hangsúlyozza a javak egyetemes rendeltetését és a közjó követelményét. Az argentin pápa ezen a hagyományon belül különösen erősen bírálta azokat a gazdasági folyamatokat, amelyek tartósan kizárnak embereket a munkából, a lakhatásból vagy az alapvető társadalmi szolgáltatásokból.

A pontifikátus első jelentős programadó dokumentuma 2013. november 24-én jelent meg. Az *Evangelii gaudium*, magyarul *Az evangélium öröme* című apostoli buzdítás az egyház missziós küldetéséről szólt, de a lelkipásztori megújulás kérdését széles társadalmi és gazdasági összefüggésben tárgyalta. A szöveg a 2012-es új evangelizációval foglalkozó püspöki szinódus munkájához kapcsolódott, ugyanakkor Ferenc saját egyházképének egyik legátfogóbb kifejtésévé vált.

Az apostoli buzdítás központi gondolata az volt, hogy az egyháznak ki kell lépnie saját intézményi megszokásaiból. A keresztény küldetés Ferenc szerint nem korlátozódhat a már meglévő hívő közösségek

fenntartására. A plébániáknak, szerzetesrendeknek, egyházi mozgalmaknak és püspöki intézményeknek kapcsolatot kell keresniük azokkal is, akik eltávolodtak a vallási élettől, vagy soha nem kerültek szoros kapcsolatba az egyházzal.

Ez a szemlélet jelentős változást kívánt a hagyományos intézményi működésben. A katolikus egyház számos országban hosszú ideig olyan társadalmi közegben működött, ahol a lakosság jelentős része természetes módon kapcsolódott a plébániai élethez. A szekularizáció, az urbanizáció és a társadalmi mobilitás következtében azonban ez a helyzet sok helyen megváltozott. A korábbi intézményi megoldások egy része már nem volt elegendő ahhoz, hogy a keresztény közösségek kapcsolatot tartsanak a változó társadalommal.

Ferenc ezért a missziós szemléletet nem valamely külön egyházi tevékenységnek tekintette, hanem az egész intézmény működését meghatározó alapelvnek. A plébániák feladatainak átalakítását, a laikus hívők szerepének erősítését és a püspöki közösségek nagyobb önállóságát egyaránt ehhez a célhoz kapcsolta. Az intézményi reform értelmét abban látta, hogy az egyház könnyebben hozzáférhetővé váljon az emberek számára,

HÁTTÉRGYÁR

és képes legyen meghallgatni a különböző társadalmi helyzetben élők tapasztalatait.

A dokumentum különösen nagy hangsúlyt helyezett az egyház társadalmi tanításának jelentőségére. Ferenc szerint az evangélium hirdetése és a szegények helyzetével való törődés között szoros kapcsolat áll fenn. Az emberi méltóság védelme, az igazságosság követelménye és a társadalmi szolidaritás ezért a keresztény közösség alapvető feladatai közé tartoznak. A vallásos élet nem válhat közömbössé azok iránt a viszonyok iránt, amelyek milliókat fosztanak meg a méltó élet lehetőségétől.

Az *Evangelii gaudium* gazdasági fejtegetései különösen nagy visszhangot váltottak ki. A pápa élesen bírálta a kirekesztésre épülő gazdasági rendszereket, a pénz öncélú felhalmozását és azt a szemléletet, amely a pénzügyi teljesítményt az emberi életnél fontosabbnak tekinti. A társadalom peremére szorult emberek helyzetét olyan erkölcsi problémának látta, amelyet nem lehet kizárólag gazdasági mutatók segítségével értelmezni.

A kritika célpontja elsősorban a gazdasági kirekesztés volt. Ferenc azt kifogásolta, hogy a modern gazdaságban

HÁTTÉRGYÁR

emberek milliói maradnak tartósan munka, társadalmi biztonság és megfelelő életlehetőségek nélkül. A piac működése ilyen körülmények között szerinte nem képes önmagában biztosítani a közjó megvalósulását. A társadalmi intézményeknek ezért tudatosan kell védeniük azokat, akik a gazdasági versenyben hátrányos helyzetbe kerülnek.

A megfogalmazásokat a nemzetközi sajtó egy része a kapitalizmus átfogó elutasításaként értelmezte. Különösen az Egyesült Államokban alakult ki élénk vita arról, hogy Ferenc társadalmi tanítása mennyiben egyeztethető össze a szabadpiaci gazdaság hagyományos konzervatív értelmezésével. Egyes bírálók szerint az új pápa túlságosan negatív képet festett a gazdasági növekedésről és a piac társadalmi szerepéről, mások viszont a keresztény szociális tanítás következetes folytatását látták megnyilatkozásaiban.

A vita megértéséhez fontos figyelembe venni Ferenc latin-amerikai tapasztalatait. Argentína gazdaságtörténete a huszadik század második felében ismétlődő válságokkal, magas inflációval, politikai beavatkozásokkal és a pénzügyi stabilitás megrendülésével jellemezhető. Bergoglio olyan országban élt, ahol a gazdaságpolitikai döntések

következményei rendszeresen tömegek megélhetését veszélyeztették. Ez a tapasztalat más hangsúlyokat eredményezhetett társadalmi gondolkodásában, mint azoknak a nyugati egyházi vezetőknek az esetében, akik hosszabb ideig stabilabb gazdasági környezetben működtek.

A pápa ugyanakkor a katolikus társadalmi tanítás régebbi hagyományaira is támaszkodott. XIII. Leó *Rerum novarum* című, 1891-ben megjelent enciklikája a munkáskérdésről, XI. Pius *Quadragesimo anno* című dokumentuma a társadalmi rend problémáiról, II. János Pál *Centesimus annus* című enciklikája pedig a piacgazdaság és az erkölcsi felelősség kapcsolatáról fogalmazott meg fontos tanításokat. Ferenc ezeket az előzményeket a globalizáció és a huszonegyedik századi társadalmi egyenlőtlenségek körülményei között értelmezte tovább.

Az *Evangelii gaudium* jelentős újítása elsősorban a hangsúlyokban és a lelkipásztori következtetésekben mutatkozott meg. A pápa a gazdasági kérdéseket nem különálló szakpolitikai problémaként kezelte, hanem a keresztény küldetés egészéhez kapcsolta. A szegényekkel való kapcsolatot az egyház identitásának egyik alapvető mércéjeként értelmezte, és azt várta, hogy a különböző

intézmények saját működésükben is érvényesítsék ezt a szempontot.

A dokumentumban megjelenő szegény egyház eszménye azonban nem jelentette az egyházi intézmények anyagi alapjainak teljes felszámolását. A katolikus egyház világszerte jelentős oktatási, egészségügyi és szociális hálózatot működtetett, amelynek fenntartásához megfelelő pénzügyi háttérre volt szükség. A kérdés ezért inkább az volt, miként lehet az intézményi erőforrásokat úgy felhasználni, hogy azok valóban a közösség szolgálatában álljanak, és ne a hatalom vagy a reprezentáció önálló céljait szolgálják.

Ferenc különösen fontosnak tartotta, hogy az egyház ne saját intézményi fennmaradását tekintse elsődleges céljának. A plébániák, iskolák, szerzetesi közösségek és római hivatalok szerinte csak akkor tölthetik be küldetésüket, ha működésük az emberek lelki és társadalmi szükségleteire irányul. Ez a gondolat a katolikus egyház belső működésében is jelentős következményekkel járhatott, hiszen számos országban hagyományos intézményi struktúrák fenntartása kötötte le az erőforrások jelentős részét.

HÁTTÉRGYÁR

A pápai program egyik legfontosabb eleme a társadalmi és földrajzi perifériák felé fordulás volt. A kifejezés Ferenc gondolkodásában különösen gazdag jelentéssel rendelkezett. A földrajzi periféria jelenthette a nagyvárosok nyomornegyedeit, a szegény vidéki térségeket vagy azokat az országokat, amelyek a nemzetközi politikai és gazdasági rendszerben háttérbe szorultak. Az egzisztenciális periféria viszont olyan emberi helyzetekre utalt, mint a magány, a betegség, a társadalmi kirekesztés, a családi válság vagy a vallási közösségektől való eltávolodás.

Ferenc számára a kétféle periféria gyakran összekapcsolódott. A szegénységben élő embereket sokszor a társadalmi kapcsolatok hiánya, a politikai képviselet gyengesége és az intézményekkel szembeni bizalmatlanság is sújtotta. Az egyháznak ezért olyan közösségi jelenlétet kellett kialakítania, amely képes kapcsolatot teremteni azokkal, akik a hagyományos társadalmi rendszerekből kiszorultak. A lelkipásztori szolgálat így a személyes kapcsolatok és a társadalmi szolidaritás megerősítésének feladatával is összekapcsolódott.

Az argentin pápa szemlélete ebben a kérdésben jelentősen különbözött attól a felfogástól, amely az

HÁTTÉRGYÁR

egyházat elsősorban tanító és szabályozó intézményként értelmezte. Ferenc természetesen nem utasította el a katolikus tanítás normatív jellegét, de úgy vélte, hogy a tanítás közvetítésének módja legalább olyan fontos, mint annak tartalma. A hívőkkel és a társadalommal folytatott párbeszédben ezért a személyes helyzetek megértésére, a fokozatosságra és az emberi kapcsolatokra helyezte a hangsúlyt.

A dokumentum lelkipásztori részeiben különösen fontos szerepet kapott az irgalmasság. A pápa szerint az egyház nem válhat olyan intézménnyé, amely elsősorban a szabályok megsértését vizsgálja, miközben kevés figyelmet fordít az emberi élet nehézségeire. A bűn és a felelősség kérdését nem kívánta eltörölni, de azt hangsúlyozta, hogy a keresztény közösség feladata a megbocsátás és a személyes megújulás lehetőségének felmutatása is.

Ez a szemlélet később különösen a családdal, az elváltakkal és az újraházasodottakkal kapcsolatos vitákban vált jelentőssé. Az *Evangelii gaudium* még nem adott részletes választ ezekre a kérdésekre, de megfogalmazta azt a lelkipásztori alapállást, amelyből Ferenc későbbi kezdeményezései kiindultak. A katolikus egyházon belüli ellenállás egy része éppen abból fakadt,

hogy a nyitottabb lelkipásztori megközelítést egyesek a tanítás következetességét veszélyeztető változásként értelmezték.

A pápa reformprogramja ugyanakkor sajátos belső feszültséget is hordozott. A katolikus egyház rendkívül sokszínű intézmény, amelynek különböző országokban élő közösségei eltérő társadalmi és kulturális körülmények között működnek. Az a lelkipásztori megoldás, amely Latin-Amerika bizonyos térségeiben megfelelőnek bizonyult, más földrészeken eltérő következményekkel járhatott. Ferenc ezért egyszerre hangsúlyozta az egyetemes egyházi egységet és a helyi közösségek sajátos tapasztalatainak jelentőségét.

A helyi egyházak szerepének erősítése összhangban állt a II. vatikáni zsinat egyháztani gondolkodásával. A zsinat jelentős hangsúlyt helyezett a püspöki kollegialitásra és az egyház különböző szintjei közötti együttműködésre. Ferenc ezt az örökséget kívánta továbbfejleszteni, amikor a püspöki konferenciák, a helyi közösségek és a laikus hívők nagyobb szerepéről beszélt. Az intézményi változtatások azonban további kérdéseket vetettek fel a tanítás egységéről és a római központ irányító szerepéről.

HÁTTÉRGYÁR

Az *Evangelii gaudium* a püspökök, papok és világi hívők feladataival is részletesen foglalkozott. Ferenc különösen bírálta azokat a magatartásformákat, amelyekben az egyházi tevékenység személyes tekintélykereséssé vagy intézményi önfenntartássá válik. A klerikalizmus, a lelki restség és a belső rivalizálás szerinte akadályozza a keresztény közösségek megújulását. A dokumentum ezért a személyes megtérés követelményét az egyházi vezetőkre is kiterjesztette.

A klerikalizmus bírálata később Ferenc pápaságának egyik meghatározó témája lett. A fogalom alatt olyan szemléletet értett, amely a felszentelt szolgálatot a laikus hívők fölötti különleges társadalmi rangként kezeli, és az egyházi hatalmat elszakítja a szolgálat követelményétől. A kritika nem a papi hivatás megszüntetésére irányult, hanem annak hangsúlyozására, hogy a felszentelt személyek feladata a közösség szolgálata, nem pedig saját kiváltságaik fenntartása.

Az ilyen megnyilatkozások különösen érzékenyen érintették a hagyományos egyházi kultúra bizonyos területeit. A katolikus egyház történetében a papi és püspöki méltóság hosszú időn keresztül sajátos társadalmi tisztelettel kapcsolódott össze, és egyes országokban ma is jelentős tekintélyt biztosít viselőinek.

Ferenc azt kívánta elérni, hogy az egyházi tisztségek megbecsülése elsősorban a szolgálat minőségéből, a személyes hitelességből és a közösség iránti felelősségből következzen.

A program megvalósítása azonban nem volt egyszerű. A hagyományos intézményi hierarchia és az új lelkipásztori szemlélet között sok esetben feszültség alakult ki, különösen ott, ahol a helyi egyházi vezetők eltérően értelmezték a pápa szándékait. Az egyházi megújulás támogatói gyakran gyorsabb változásokat sürgettek, míg a kritikusok a hagyományos tanítás és fegyelem következetesebb védelmét követelték. Ferenc így olyan konfliktusok középpontjába került, amelyeknek egy része már jóval megválasztása előtt jelen volt a katolikus világban.

Az *Evangelii gaudium* társadalmi tanításának jelentősége túlterjedt a katolikus egyház belső életén. A gazdasági egyenlőtlenségekről, a társadalmi kirekesztésről és a közjó követelményéről szóló gondolatok szélesebb nemzetközi vitákban is megjelentek. A pápa erkölcsi tekintélye lehetőséget adott arra, hogy olyan kérdésekre irányítsa a figyelmet, amelyek a gazdaságpolitikai döntéshozatalban gyakran háttérbe szorultak.

HÁTTÉRGYÁR

A dokumentum azonban nem tartalmazott részletes gazdaságpolitikai programot. Ferenc nem határozta meg, milyen adórendszert, szociális ellátási modellt vagy pénzügyi szabályozást kellene minden országnak alkalmaznia. Az ilyen döntéseket a politikai közösségek és a szakmai intézmények felelősségi körébe tartozónak tekintette. A keresztény társadalmi tanítás feladatát inkább abban látta, hogy erkölcsi mércét kínáljon a döntések következményeinek megítéléséhez.

A megközelítés erénye és korlátja ugyanabból a sajátosságból következett. Az erkölcsi követelmények általános megfogalmazása lehetővé tette, hogy a pápa különböző társadalmi és politikai rendszerekben is megszólaljon. Ugyanakkor az általános elvek gyakorlati alkalmazása számos vitát váltott ki, mert a különböző gazdasági és politikai irányzatok eltérően értelmezhették a megvalósítás lehetséges eszközeit. Ferenc társadalomkritikája ezért egyszerre vált a szolidaritási mozgalmak egyik hivatkozási alapjává és a gazdasági liberalizmus bizonyos képviselőinek bírálati célpontjává.

A dokumentum egyik tartós jelentősége abban állt, hogy a társadalmi problémákat a hit megélésének központi kérdéseihez kapcsolta. A szegényekkel való kapcsolat, a gazdasági felelősség és a közösségi élet

szerinte nem választható el a keresztény vallásosságtól. A szertartások és a személyes imádság fontosak, de az egyház hitelességét az is meghatározza, hogyan viszonyul a kiszolgáltatott emberekhez és a társadalmi igazságtalanságokhoz.

A program történeti gyökerei világosan felismerhetők Ferenc korábbi életében. Az olasz bevándorló család tapasztalata, a Buenos Aires-i szegénynegyedekben végzett lelkipásztori munka, az argentin gazdasági válság és a latin-amerikai katolikus gondolkodás mind hozzájárultak ahhoz a szemlélethez, amelyet pápaként meghirdetett. Ezeknek a tapasztalatoknak a jelentősége azonban nem merült ki személyes emlékeiben. A katolikus társadalmi tanítás hosszú történetéhez kapcsolódva olyan programot alakított ki, amely az egyetemes egyház egészének megújítására irányult.

Ferenc számára a szegény egyház eszménye ezért egyszerre jelentett személyes életformát, lelkipásztori feladatot és intézményi követelményt. Az egyszerű pápai lakóhely, a szegényekkel való találkozások és a közvetlen kommunikáció fontos jelképei voltak ennek a szemléletnek, de a program valódi tétje a katolikus egyház működésének tartós átalakítása volt. A következő évek megmutatták, hogy ezen a területen a változásokat

jóval nehezebb megvalósítani, mint a személyes példamutatásban.

Az *Evangelii gaudium* megjelenésével Ferenc pápasága világos szellemi alapot kapott. A dokumentum kijelölte azokat a célokat, amelyekhez későbbi reformjai, társadalmi megnyilatkozásai és lelkipásztori kezdeményezései kapcsolódtak. A missziós egyház, a szegények iránti felelősség, a lelki megkülönböztetés és az intézményi megújulás gondolata ettől kezdve összefüggő programként jelent meg.

A program gyakorlati megvalósítása azonban olyan kérdéseket vetett fel, amelyekre a dokumentum önmagában nem adhatott választ. A helyi egyházak sokszínűsége, a tanítás és a lelkipásztori gyakorlat kapcsolata, a római intézmények ellenállása és a katolikus közösségek politikai megosztottsága mind olyan tényezők voltak, amelyek a következő években befolyásolták a reformokat. Ferenc első nagy programadó írása ezért egy hosszú, vitákkal kísért egyházi átalakulás kiindulópontjává vált.

A pápa hamarosan újabb olyan terület felé fordult, amelyen társadalmi és erkölcsi gondolkodása jelentős nemzetközi visszhangot válthatott ki. A

HÁTTÉRGYÁR

környezetvédelem, a klímaváltozás és a teremtett világ megőrzésének kérdése fokozatosan pápaságának egyik legfontosabb témájává vált. Ebben a kérdésben ugyanazok az alapvető megfontolások tértek vissza, amelyek a szegénységgel kapcsolatban is meghatározták álláspontját: az emberi közösségek kölcsönös függése, a legkiszolgáltatottabbak iránti felelősség és annak felismerése, hogy a gazdasági döntések következményei gyakran messze túlnyúlnak a közvetlen haszonélvezők körén.

HÁTTÉRGYÁR

10. fejezet – A teremtett világ védelmében

Amikor Ferenc pápa 2015 júniusában közzétette *Laudato si'* kezdetű enciklikáját, a katolikus egyház történetében különleges jelentőségű dokumentum született. A pápák korábban is foglalkoztak a természet védelmével, az emberi tevékenység környezeti következményeivel és a gazdasági fejlődés erkölcsi kérdéseivel, de Ferenc elődei közül senki nem szentelt ilyen átfogó enciklikát a környezeti válságnak. Az írás a klímaváltozást, a természeti erőforrások kimerülését, a társadalmi egyenlőtlenségeket és a modern technológiai civilizáció működését közös összefüggésben vizsgálta. A pápa egyúttal olyan területre lépett, amelyen az egyházi megnyilatkozások szükségszerűen találkoztak a tudomány, a gazdaság és a nemzetközi politika vitáival.

A dokumentum címe Assisi Szent Ferenc Naphimnuszának kezdőszavaira utalt. A középkori szent a teremtett világot az emberrel kapcsolatban álló közösségként jelenítette meg, amelyben a Nap, a Hold, a víz, a tűz és a föld egyaránt Isten teremtő munkájáról tanúskodik. A természet ebben a felfogásban sajátos vallási jelentőséget kapott, amely nem merült ki az

emberi szükségletek kielégítésében. A teremtés dicsérete ugyanakkor a keresztény hagyományban nem jelentette az ember és a természet közötti különbség megszüntetését. Az embernek különleges felelőssége volt a rábízott világ megőrzésében.

A *Laudato si'* címválasztása már önmagában jelezte Ferenc szellemi tájékozódását. A 2013-as pápaválasztás után felvett neve a szegénységhez, a békéhez és a teremtett világ iránti tisztelethez kapcsolódott, az enciklika pedig ezt a hagyományt kívánta alkalmazni a huszonegyedik század ökológiai problémáira. Assisi Szent Ferenc alakja különösen alkalmasnak bizonyult arra, hogy a gazdasági fejlődés és a környezetvédelem kérdését szélesebb erkölcsi összefüggésbe helyezze. A középkori szerzetes emlékezete a katolikus világon kívül is ismert volt, ezért személye a különböző vallási és világnézeti közösségek közötti párbeszédben is szerepet kaphatott.

Az enciklika megjelenése előtt a világpolitikában egyre nagyobb jelentőséget kapott a klímaváltozás problémája. A tudományos kutatások évtizedek óta figyelmeztettek arra, hogy az emberi tevékenység következtében növekvő üvegházhatásúgáz-kibocsátás megváltoztatja a Föld éghajlati rendszerét. A fosszilis

HÁTTÉRGYÁR

energiahordozók használata, az erdőirtás és a földhasználat átalakulása hozzájárult a globális átlaghőmérséklet növekedéséhez, amelynek következményei a tengerszint emelkedésében, a szélsőséges időjárási események egyes típusainak gyakoribbá válásában és az ökoszisztémák átalakulásában is megmutatkoztak.

A nemzetközi tudományos együttműködés egyik legfontosabb intézménye, az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület, az IPCC, rendszeresen értékelte a rendelkezésre álló kutatási eredményeket. Jelentései fokozatosan egyre pontosabban mutatták be az emberi tevékenység szerepét a felmelegedésben, valamint a várható következményekkel kapcsolatos bizonytalanságokat. A tudományos álláspont megerősödése azonban nem vezetett automatikusan megfelelő politikai cselekvéshez. Az országok eltérő gazdasági érdekei, az energiaellátás kérdései és a fejlesztési szükségletek rendszeresen akadályozták a nemzetközi megállapodások végrehajtását.

Ferenc ebben a helyzetben kívánt erkölcsi és vallási szempontból hozzájárulni a vitához. A *Laudato si’* nem természettudományos kutatási jelentésként született, hanem egyházi tanító dokumentumként, amelynek

megállapításai a tudományos eredményekre és a keresztény társadalmi tanításra egyaránt támaszkodtak. A pápa nem kívánta átvenni a klímakutatók szerepét, de úgy vélte, hogy a tudomány által feltárt veszélyek erkölcsi következményeiről az egyháznak is meg kell szólalnia.

A dokumentum egyik legfontosabb kiindulópontja az volt, hogy a környezeti problémák nem választhatók el a társadalmi viszonyoktól. A természeti erőforrások kimerülése, a szennyezés és a klímaváltozás gyakran azokat a közösségeket érinti legsúlyosabban, amelyeknek a legkevesebb lehetőségük van a védekezésre. A szegény országok lakossága, a bizonytalan lakhatási körülmények között élők és a mezőgazdasági termelésre erősen támaszkodó közösségek különösen sérülékenyek lehetnek. Ferenc ezért a környezetvédelmet a társadalmi igazságosság egyik alapvető kérdéseként értelmezte.

Ez a gondolat szorosan kapcsolódott az argentin tapasztalatokhoz. Buenos Aires érsekeként Bergoglio rendszeresen találkozott olyan családokkal, amelyeknek életkörülményeit közvetlenül befolyásolta a szennyezett ivóvíz, a hiányos szennyvízelvezetés, a hulladékkezelés elégtelensége vagy a rossz lakásállomány. A szegénynegyedekben a környezeti problémák gyakran

nem elvont globális veszélyként jelentkeztek, hanem a mindennapi életet érintő egészségügyi és társadalmi nehézségként. A gyermekbetegségek, a lakókörnyezet állapota és az alapvető közszolgáltatások hiánya közvetlenül összekapcsolódott egymással.

A későbbi pápa ezért olyan környezetvédelmi szemléletet képviselt, amelyben a természet védelme és az emberi élet minőségének javítása közös feladatot jelentett. Az enciklika ezt az összefüggést az átfogó vagy integrális ökológia fogalmával írta le. A kifejezés arra utalt, hogy a környezeti, gazdasági, társadalmi és kulturális folyamatok kölcsönösen hatnak egymásra, ezért a problémák kezeléséhez is összetett megközelítés szükséges.

Az integrális ökológia Ferenc gondolkodásának egyik legjellegzetesebb fogalma lett. A környezetvédelmet hagyományosan sokan a természeti területek megőrzésével, a szennyezés csökkentésével vagy a veszélyeztetett fajok védelmével azonosították. Ezek a feladatok továbbra is fontosak maradtak, de az argentin pápa szerint nem adtak teljes képet az ember és környezete kapcsolatáról. A városok szerkezete, a lakhatás, a közlekedés, a munkahelyek és a társadalmi kapcsolatok szintén részei annak a környezetnek,

HÁTTÉRGYÁR

amelyben az ember él.

Az enciklika ezért részletesen foglalkozott a modern városi élet problémáival. A túlzsúfoltság, a rosszul szervezett közlekedés, a zöldterületek hiánya és a társadalmi csoportok térbeli elkülönülése olyan jelenségként jelent meg, amely az emberi élet minőségét befolyásolja. Ferenc különösen hangsúlyozta, hogy a szegénységben élő emberek gyakran olyan környezetben kénytelenek lakni, amelynek állapotára alig van befolyásuk. A lakhatási problémák kezelése ezért a közjó szolgálatának egyik alapvető feltétele.

A pápa álláspontjában jelentős szerepet kapott a fogyasztói kultúra kritikája is. Úgy vélte, hogy a modern gazdaság számos területén a folyamatos növekedés és a fogyasztás bővítése önálló céllá vált. A termékek gyors cseréje, a rövid élettartamú áruk elterjedése és a hulladék mennyiségének növekedése olyan folyamatokat eredményezett, amelyeknek környezeti költségeit a piac nem mindig tükrözi megfelelően. A fogyasztás mértékét ezért szerinte nem lehet kizárólag az egyéni vásárlóerő és a gazdasági teljesítmény szempontjából megítélni.

Ez a társadalomkritika a katolikus gondolkodás hosszú hagyományához kapcsolódott. A keresztény erkölcstan

HÁTTÉRGYÁR

évszázadok óta foglalkozott a mértékletesség, a javak helyes használata és a szegények iránti felelősség kérdésével. Ferenc ezeket az elveket olyan gazdasági rendszerre alkalmazta, amelyben a fogyasztási döntések globális termelési láncokon keresztül távoli országok környezetére és társadalmaira is hatást gyakorolhatnak. Az egyéni életmód erkölcsi következményei így jóval szélesebb összefüggésbe kerültek.

Az enciklika azonban nem kizárólag az egyéni fogyasztási szokások megváltoztatását sürgette. Ferenc tisztában volt azzal, hogy a környezeti válság jelentős részben intézményi és gazdaságszerkezeti problémákból következik. A nemzetközi energiarendszer, a mezőgazdasági termelés, az ipari beruházások és a várostervezés olyan döntésektől függnek, amelyekre az egyes embereknek csak korlátozott befolyásuk van. A politikai intézmények és a vállalatok felelősségét ezért ugyanúgy hangsúlyozta, mint a személyes életmód megváltoztatását.

A technológiai fejlődés megítélésében szintén árnyalt álláspontot képviselt. Elismerte a tudomány és a technika rendkívüli eredményeit, amelyek hozzájárultak az egészségügyi ellátás, a közlekedés, a kommunikáció és az életminőség javulásához. Ugyanakkor bírálta azt a

szemléletet, amely szerint minden társadalmi probléma megoldható újabb technikai eszközök segítségével. A technológia alkalmazását szerinte erkölcsi, politikai és közösségi szempontoknak is irányítaniuk kell.

A *Laudato si'* egyik központi fogalma a technokrata paradigma lett. Ferenc ezzel olyan gondolkodásmódot írt le, amely a természetet és a társadalmat elsősorban irányítható, átalakítható és gazdaságilag hasznosítható rendszerként kezeli. A technikai hatékonyság ebben a felfogásban könnyen önálló mércévé válhat, miközben háttérbe szorulnak az emberi kapcsolatok, a kulturális hagyományok és a hosszú távú környezeti következmények. A pápa szerint a modern civilizáció egyik alapvető problémája éppen az, hogy technikai lehetőségei gyorsabban bővülnek, mint az ezek használatát irányító erkölcsi és politikai intézmények.

Ez a kritika különösen fontos volt a világgazdaság fejlődéséről folytatott vitában. A technológiai újítások valóban hozzájárulhatnak a környezeti károk mérsékléséhez, például az energiahatékonyság javításával vagy a megújuló energiaforrások alkalmazásával. Ferenc azonban arra figyelmeztetett, hogy a technikai megoldások eredményessége attól is függ, milyen társadalmi célokat szolgálnak. Ha a

HÁTTÉRGYÁR

gazdasági működés alapvető szempontjai változatlanok maradnak, az új technológiák egyes környezeti terheket csökkenthetnek, miközben más problémákat idézhetnek elő.

A pápa külön figyelmet fordított a természet erőforrásaihoz való hozzáférés egyenlőtlenségeire. Az ivóvíz kérdését az emberi méltósághoz és az élethez kapcsolódó alapvető szükségletnek tekintette, és bírálta azokat a gazdasági viszonyokat, amelyekben a legszegényebbek megfelelő vízellátása nem biztosított. A vízhiány a világ számos térségében már a dokumentum megjelenésekor jelentős társadalmi és politikai feszültségeket okozott, amelyeket a klímaváltozás és a népességnövekedés egyes régiókban tovább súlyosbíthatott.

Az erdők, a talaj és a biológiai sokféleség védelme szintén fontos helyet kapott az enciklikában. Ferenc különösen aggasztónak tartotta, hogy a gazdasági hasznosítás rövid távú szempontjai gyakran háttérbe szorítják az ökoszisztémák hosszú távú működésének feltételeit. A fajok eltűnését és az élőhelyek pusztulását olyan veszteségként értelmezte, amelyet nem lehet kizárólag pénzügyi értékben kifejezni. A teremtett világ önálló értékének elismerése ebben a felfogásban az

HÁTTÉRGYÁR

emberi felelősség egyik alapvető eleme lett.

Az őslakos közösségek helyzete különös jelentőséget kapott Ferenc gondolkodásában. Latin-Amerikában a természeti erőforrások kitermelése gyakran olyan területeket érintett, amelyekhez a helyi közösségek történelmi, kulturális és vallási kapcsolatokat fűztek. A bányászati, erdőgazdálkodási és energetikai beruházások ezért nemcsak környezeti, hanem társadalmi és identitásbeli konfliktusokat is okozhattak. A pápa szerint az érintett közösségeknek megfelelő beleszólást kell biztosítani a földjüket és életkörülményeiket alakító döntésekbe.

A környezetvédelem és az őslakos kultúrák kapcsolatának kérdése később az amazóniai szinódus egyik fontos témájává vált. A 2019-ben tartott tanácskozás az Amazonas-medence egyházi és társadalmi problémáit vizsgálta, különös tekintettel az erdőirtásra, az őslakos népek jogaira és az egyházi szolgálat sajátos helyi feltételeire. A szinódus jelentősége abban állt, hogy a környezeti problémákat közvetlenül összekapcsolta az egyházi kormányzás és a lelkipásztori szolgálat kérdéseivel.

HÁTTÉRGYÁR

A tanácskozás azonban újabb vitákat is kiváltott. Egyes konzervatív katolikus szereplők attól tartottak, hogy az őslakos kultúrák iránti nyitottság a keresztény tanítás sajátosságainak elhalványulásához vezethet. Mások a cölibátus és a helyi papi szolgálat lehetőségeivel kapcsolatos javaslatokat bírálták. Ferencnek így ismét olyan helyzettel kellett szembenéznie, amelyben társadalmi és környezeti elképzelései az egyház belső identitásvitáival kapcsolódtak össze.

A *Laudato si'* megjelenésének időzítése különösen jelentős volt. 2015 végére Párizsba hívták össze az ENSZ éghajlatváltozási keretegyezményének részes feleit, hogy új globális klímamegállapodásról tárgyaljanak. Az előző években világossá vált, hogy a kibocsátáscsökkentés nemzetközi szabályozása komoly politikai és gazdasági akadályokba ütközik. A fejlett és fejlődő országok között különösen éles viták folytak a történelmi felelősségről, a finanszírozásról és a gazdasági fejlődés lehetőségeinek igazságos elosztásáról.

Ferenc enciklikája ebben a helyzetben erkölcsi támogatást nyújtott a nemzetközi együttműködés megerősítését sürgetőknek. A dokumentum nem tartalmazott részletes diplomáciai tárgyalási javaslatokat, de hangsúlyozta, hogy az országoknak

közös felelősséget kell vállalniuk a bolygó jövőjéért. A pápa különösen fontosnak tartotta, hogy a gazdagabb országok figyelembe vegyék saját történelmi kibocsátásuk következményeit és a szegényebb államok eltérő lehetőségeit.

A párizsi klímaegyezményt 2015 decemberében fogadták el. A megállapodás célja az volt, hogy a globális átlaghőmérséklet emelkedését jóval két Celsius-fok alatt tartsák az iparosodás előtti szinthez képest, és törekedjenek a másfél fokos korlát betartására. Az országok nemzeti vállalások alapján határozták meg kibocsátáscsökkentési céljaikat, miközben rendszeres felülvizsgálati mechanizmust hoztak létre. A megállapodás történelmi jelentőségét széles körben elismerték, de végrehajtásának nehézségei már az elfogadáskor nyilvánvalóak voltak.

Ferenc hozzájárulását a párizsi megállapodás elfogadásához nem lehet pontosan számszerűsíteni. Az enciklika jelentős nemzetközi figyelmet kapott, és a klímatárgyalások résztvevői közül többen hivatkoztak erkölcsi üzenetére. A döntéseket azonban államok hozták meg, saját gazdasági és politikai érdekeik mérlegelése alapján. A pápai megnyilatkozás szerepe elsősorban abban állt, hogy a klímaváltozást a politikai és

HÁTTÉRGYÁR

tudományos viták mellett szélesebb erkölcsi kérdésként is megjelenítette.

A dokumentum fogadtatása az egyházon belül sem volt egységes. Sok püspök, szerzetesrend és katolikus intézmény üdvözölte az enciklikát, és környezetvédelmi programokat indított annak szellemében. Egyházi iskolákban, egyetemeken és plébániákon tanulmányozták a szöveget, miközben katolikus civil szervezetek a helyi környezeti problémák kezelésében is felhasználták a pápai tanítást. A dokumentum ösztönözte az ökológiai szemlélet és a társadalmi felelősség kapcsolatának újragondolását.

Más körökben azonban fenntartások jelentkeztek. Egyes konzervatív katolikusok szerint a pápa túlságosan nagy jelentőséget tulajdonított a környezetvédelmi mozgalmak álláspontjának, és olyan politikai vitákba avatkozott be, amelyekben az egyháznak nagyobb távolságot kellene tartania. A klímaváltozás emberi okait vitató szereplők különösen élesen bírálták az enciklika tudományos alapjait, bár ezek a kritikák nem változtattak a klímakutatás meghatározó eredményein.

A viták mögött mélyebb ideológiai különbségek is húzódtak. Az Egyesült Államokban például a

HÁTTÉRGYÁR

környezetvédelem kérdése már hosszú ideje a pártpolitikai megosztottság egyik területévé vált. Ferenc társadalmi és ökológiai tanítását egyes katolikus közösségek a hagyományos erkölcsi tanítással összhangban állónak tekintették, mások viszont olyan politikai irányváltást láttak benne, amely eltávolíthatja az egyházat konzervatív társadalmi szövetségeseitől. A pápa ezzel akaratlanul is olyan politikai konfliktusok részévé vált, amelyekben az egyházi tanítás eltérő elemeit különböző szereplők saját céljaikhoz igazítva hangsúlyozták.

Ferenc ugyanakkor következetesen igyekezett megőrizni környezeti tanításának sajátos keresztény jellegét. Az enciklikában az emberi élet méltóságát, a család szerepét, a teremtés teológiáját és az erkölcsi felelősséget közös összefüggésben tárgyalta. Nem fogadta el azt a szemléletet, amely a természet védelmét az emberi élet védelmével szembeállította volna. Egyes kérdésekben ezért a progresszív környezetvédelmi mozgalmaktól is eltérő álláspontot képviselt, különösen az emberi élet kezdetével és a biotechnológiai beavatkozások erkölcsi határaival kapcsolatban.

A pápa környezeti gondolkodásának egyik legfontosabb eleme a nemzedékek közötti felelősség volt.

HÁTTÉRGYÁR

A mai társadalmak gazdasági és politikai döntései olyan következményekkel járhatnak, amelyeket a következő nemzedékeknek kell viselniük. Az éghajlati rendszer lassú változásai, a természeti erőforrások kimerülése és az ökoszisztémák pusztulása hosszú időre meghatározhatják az emberi élet feltételeit. Ferenc szerint ezért a jelenlegi gazdasági haszon nem lehet elegendő indok olyan döntésekre, amelyek súlyosan veszélyeztetik a jövő társadalmainak lehetőségeit.

Ez a szempont összekapcsolta a környezetvédelmet a keresztény gondolkodásban régóta jelen lévő felelősség fogalmával. Az ember nem kizárólag saját életének körülményeiért tartozik felelősséggel, hanem azokért a közösségekért is, amelyekre döntései hatással vannak. A jövő nemzedékeinek érdekei nem képviselhetők közvetlenül a jelenlegi politikai intézményekben, ezért különösen fontos, hogy a társadalmak hosszú távú erkölcsi szempontokat is figyelembe vegyenek.

A következő években Ferenc többször visszatért a klímaváltozás kérdéséhez. Nemzetközi beszédeiben, diplomáciai találkozóin és egyházi megnyilatkozásaiban rendszeresen sürgette a környezetvédelmi vállalások teljesítését. A kérdés azonban egyre kedvezőtlenebb politikai környezetbe került. A nemzetközi

együttműködést kereskedelmi konfliktusok, geopolitikai feszültségek, energiapiaci válságok és a klímapolitika körüli belpolitikai megosztottság nehezítette.

A 2020-ban kezdődő koronavírus-járvány újabb összefüggésbe helyezte a pápa tanítását. A világjárvány megmutatta, milyen gyorsan terjedhetnek globális következményekkel járó egészségügyi problémák a nemzetközi kapcsolatok rendszerében. Ferenc gyakran hivatkozott arra, hogy a modern társadalmak kölcsönös függése különös felelősséget teremt. A járvány idején felszínre kerülő egyenlőtlenségek, a közszolgáltatások sérülékenysége és a nemzetközi együttműködés nehézségei számára megerősítették az enciklikában megfogalmazott társadalmi felismeréseket.

2023-ban, nyolc évvel a *Laudato si'* megjelenése után újabb jelentős pápai dokumentum született. A *Laudate Deum* című apostoli buzdítás közvetlenül a klímaválság sürgető problémáival foglalkozott, és arra figyelmeztetett, hogy a korábbi nemzetközi vállalások ellenére a szükséges változások nem valósultak meg megfelelő ütemben. A pápa élesebben bírálta a politikai halogatást és a klímaváltozás tudományos tényeinek tagadását, mint korábbi enciklikájában.

HÁTTÉRGYÁR

A dokumentum megjelenése előtt a világ számos térségében rekordközeli vagy rekordot döntő hőmérsékleti értékeket mértek, és a klímakutatók egyre részletesebben mutatták be a felmelegedés következményeit. Ferenc úgy vélte, hogy a nemzetközi közösségnek már elegendő tudományos ismeret áll rendelkezésére ahhoz, hogy határozottabb intézkedéseket hozzon. A bizonytalanságok fennmaradása nem szolgálhat általános indokként a cselekvés elhalasztására.

A *Laudate Deum* egyik legfontosabb gondolata a nemzetközi politikai intézmények működésével kapcsolatos bírálat volt. Ferenc szerint a globális környezeti problémák kezelésére kialakított együttműködési formák gyakran túl lassan reagálnak a változásokra, miközben a gazdasági érdekek és a nemzeti politikai szempontok akadályozzák a közös döntéseket. Az egyes országok szuverenitásának tiszteletben tartása mellett ezért olyan nemzetközi intézményi megoldásokat sürgetett, amelyek eredményesebben képesek érvényesíteni a közös környezeti érdekeket.

A pápa a dokumentumot a 2023 végén Dubajban tartott COP28 klímakonferencia előtt tette közzé. Személyesen is részt kívánt venni a tanácskozáson, de

egészségi állapota miatt végül lemondta utazását. Az esemény jól mutatta, hogy idős korában is a környezetvédelmet tekintette nemzetközi tevékenysége egyik fontos területének. A részvétel elmaradása azonban arra is emlékeztetett, hogy a 2013-ban megválasztott pápa fizikai lehetőségei egyre szűkültek.

Ferenc környezetvédelmi tanításának hatását több szinten lehet értékelni. Az egyházi gondolkodásban tartósan megerősítette az ökológiai kérdések jelentőségét, és a katolikus társadalmi tanítás egyik központi témájává tette a környezeti felelősséget. A világi közéletben hozzájárult ahhoz, hogy a klímaváltozás erkölcsi és társadalmi következményei nagyobb figyelmet kapjanak. A konkrét kibocsátáscsökkentési eredmények azonban állami, vállalati és nemzetközi döntésektől függtek, amelyeket a pápai tanítás csak közvetett módon befolyásolhatott.

A *Laudato si’* egyik tartós jelentősége éppen abban állt, hogy a környezetvédelem kérdését olyan vallási és erkölcsi nyelven fogalmazta meg, amely korábban kevésbé volt jelen a nemzetközi klímapolitikai vitákban. A pápa szerint az ember természeti környezetéhez való viszonya összefügg azzal is, hogyan bánik embertársaival, miként szervezi meg gazdaságát és

milyen társadalmat kíván örökül hagyni gyermekeinek. A környezeti felelősség így az emberi együttélés minőségének egyik alapvető kérdésévé vált.

Ferenc gondolkodása ezen a területen egyszerre mutatta személyes tapasztalatainak jelentőségét és a katolikus hagyományhoz való ragaszkodását. Buenos Aires szegénynegyedeiben közvetlenül találkozott a társadalmi és környezeti problémák összefonódásával, jezsuita képzése pedig olyan szellemi módszert adott számára, amely a különböző jelenségek közötti kapcsolatok felismerésére ösztönözte. A teremtés teológiája és a katolikus szociális tanítás mindehhez olyan erkölcsi keretet biztosított, amelyben a környezet védelme vallási kötelezettségként is értelmezhető volt.

A környezetvédelmi tanítás azonban a katolikus egyházon belül meglévő más konfliktusokat sem oldotta fel. Ferenc reformprogramjának támogatói gyakran a *Laudato si'*-ban látták annak bizonyítékát, hogy a katolikus egyház képes bekapcsolódni a modern világ legfontosabb társadalmi vitáiba. Kritikusai viszont arra figyelmeztettek, hogy a politikailag megosztó kérdések előtérbe helyezése új feszültségeket teremthet a hívők között. A környezeti felelősség kérdése így ugyanannak a szélesebb egyházi vitának a részévé vált, amely Ferenc

pápaságának számos más területén is megjelent.

A pápa életművében a *Laudato si'* mégis különleges helyet foglalt el. Olyan átfogó társadalmi és erkölcsi gondolkodást képviselt, amelynek jelentősége nem korlátozódott a katolikus közösségekre. A dokumentum a huszonegyedik századi környezeti válság egyik fontos vallási értelmezésévé vált, és hosszú időre meghatározta, milyen szerepet vállalhat a katolikus egyház a bolygó jövőjéről folytatott vitában.

Ferenc számára a teremtett világ védelme ugyanahhoz az alapvető emberképhez kapcsolódott, amely a szegényekkel, a menekültekkel és a társadalom peremére szorult emberekkel kapcsolatos tanítását is formálta. Az emberi élet méltósága, a közösségi felelősség és a jövő nemzedékek iránti kötelesség olyan erkölcsi összefüggést alkotott, amelyben a természeti környezet állapota a társadalom egészének ügyévé vált. A következő években azonban a pápa reformprogramjának legélesebb konfliktusai nem ezen a területen, hanem a házasság, a család és a szentségekhez járulás kérdésében bontakoztak ki. Ezek a viták közvetlenül érintették a katolikus egyház tanításának értelmezését, és olyan ellentéteket hoztak felszínre, amelyek a pontifikátus végéig fennmaradtak.

HÁTTÉRGYÁR

11. fejezet – A család körüli nagy vita

Ferenc pápa megválasztása után az egyik legfontosabb kérdés az volt, milyen változásokat kíván végrehajtani a katolikus egyház családdal és házassággal kapcsolatos lelkipásztori gyakorlatában. Az argentin egyházfő korábbi pályája alapján egyáltalán nem számított a hagyományos erkölcsi tanítás radikális ellenfelének. Buenos Aires érsekeként következetesen képviselte a házasság férfi és nő életre szóló kapcsolataként történő katolikus értelmezését, ellenezte az azonos nemű párok házasságának törvényesítését, és az abortusz kérdésében is fenntartotta az egyház megszokott álláspontját. Pápasága kezdetén mégis olyan kezdeményezéseket indított, amelyek a családi élet összetett helyzeteinek újragondolására ösztönözték az egyházi közösségeket.

A változás igénye mögött jelentős társadalmi átalakulás húzódott meg. A huszadik század második felében Európában, Észak-Amerikában és a világ számos más térségében megváltoztak a házassági és családi kapcsolatok. Emelkedett a válások száma, sok országban elterjedtté vált a házasság nélküli együttélés, és az

HÁTTÉRGYÁR

egyéni életutak változatosabbá váltak. A gazdasági bizonytalanság, a munkavállalási lehetőségek átalakulása és a társadalmi mobilitás ugyancsak befolyásolta a családalapítás feltételeit. A katolikus egyháznak olyan társadalomban kellett képviselnie hagyományos tanítását, amelyben a hívők jelentős része már nem a korábban megszokott családi életformában élt.

A katolikus tanítás szerint a szentségi házasság férfi és nő olyan életre szóló szövetsége, amely alapvetően felbonthatatlan. A házastársak kapcsolata a keresztény hitben különleges vallási jelentőséggel bír, és az egyház ezért a házasságot nem tekinti pusztán magánjogi megállapodásnak. A tanítás azonban a mindennapi lelkipásztori gyakorlatban nehéz kérdéseket vetett fel azoknak az embereknek az esetében, akiknek házassága felbomlott, majd új polgári kapcsolatban kezdtek élni.

A probléma különösen az eucharisztiához való hozzáférés kérdésében jelentkezett. A katolikus egyház hagyományos fegyelme szerint azok a hívők, akik érvényes szentségi házasságuk fennállása mellett új kapcsolatban éltek, bizonyos feltételek hiányában nem járulhattak szentáldozáshoz. A gyakorlat mögött az a teológiai megfontolás állt, hogy az új kapcsolat objektív helyzete ellentétben állhat a házasság

felbonthatatlanságáról szóló tanítással. Az érintettek azonban sokszor olyan élethelyzetekben éltek, amelyekben a korábbi kapcsolat helyreállítása már nem volt lehetséges, az új család felbontása pedig további súlyos emberi következményekkel járt volna.

Az egyházi gyakorlat ezért hosszú ideje viták tárgyát képezte. A hagyományos álláspont képviselői szerint a házasság felbonthatatlanságáról szóló tanítás következetes alkalmazása alapvető egyházi kötelesség. Mások úgy vélték, hogy a lelkipásztori felelősség megköveteli az egyes helyzetek körültekintőbb vizsgálatát, különös tekintettel a személyes felelősségre, a korábbi kapcsolat megszűnésének körülményeire és az új családban élő gyermekek érdekeire.

II. János Pál 1981-ben közzétett *Familiaris consortio* című apostoli buzdítása jelentős szerepet játszott a kérdés szabályozásában. A dokumentum megerősítette a házasság felbonthatatlanságáról szóló tanítást, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az elvált és újraházasodott emberek továbbra is az egyházi közösség tagjai, akiknek lelkipásztori támogatásra van szükségük. A szentségekhez járulás lehetőségét azonban továbbra is korlátozta olyan esetekben, amikor a hívők élethelyzete nem felelt meg az egyházi fegyelem követelményeinek.

HÁTTÉRGYÁR

XVI. Benedek pápasága alatt a kérdésben lényeges tanításbeli változás nem történt. A német pápa különösen fontosnak tartotta, hogy a lelkipásztori gyakorlat összhangban maradjon az egyház hagyományos szentségtanával. Ferenc azonban más hangsúlyt választott, amikor a családdal kapcsolatos kérdéseket pápasága egyik első jelentős tanácskozási témájává tette.

2013 októberében bejelentették, hogy rendkívüli püspöki szinódust tartanak a család lelkipásztori kihívásairól. A tanácskozást 2014-re hívták össze, majd 2015-ben rendes püspöki szinódus követte. A két egymáshoz kapcsolódó esemény lehetőséget adott arra, hogy a világ különböző egyházi közösségeinek tapasztalatait szélesebb körben összegyűjtsék, és a házassággal, valamint a családdal kapcsolatos lelkipásztori problémákat átfogóan megvitassák.

A szinódusi folyamat előkészítése önmagában is figyelmet keltett. A Vatikán kérdőíveket és konzultációs anyagokat juttatott el a püspöki konferenciákhoz, hogy képet kapjon a helyi közösségek tapasztalatairól. A kérdések között szerepelt a házasságra való felkészítés, a családi élet társadalmi feltételeinek változása, az elváltak helyzete, az élettársi kapcsolatok és más olyan problémák, amelyek a hagyományos katolikus tanítás

gyakorlati alkalmazását nehezítették.

A konzultációk jelentősége abban állt, hogy a központi egyházi intézmények nem kizárólag kész szabályok alkalmazásáról kívántak tájékozódni, hanem arról is, hogyan élnek a hívők a különböző országokban. A kezdeményezés összhangban állt Ferenc szinodális egyházképével, amely a meghallgatást és a közös mérlegelést az egyházi döntéshozatal fontos részének tekintette. A módszer azonban már kezdetben vitát váltott ki azokból, akik attól tartottak, hogy az eltérő helyi tapasztalatok túlzott hangsúlyozása gyengítheti az egyetemes egyházi tanítás egységét.

A 2014 októberében megnyílt rendkívüli szinóduson a családi élet különböző problémái kerültek napirendre. A püspökök megvitatták a házasság intézményének társadalmi változásait, a családok gazdasági nehézségeit, a szegénység és a migráció következményeit, valamint azokat a helyzeteket, amelyekben a hívők életformája eltért a katolikus egyház által ideálisnak tekintett modelltől. A tanácskozás azonban hamarosan különösen az elvált és polgárilag újraházasodott emberek szentségi helyzetéről szóló vita miatt került a nemzetközi figyelem középpontjába.

HÁTTÉRGYÁR

A német Walter Kasper bíboros különösen fontos szerepet játszott a lelkipásztori gyakorlat átgondolását sürgető álláspont képviseletében. Kasper már korábban is foglalkozott az irgalmasság teológiájával, és úgy vélte, hogy bizonyos esetekben lehetőséget kell teremteni a hívők személyes helyzetének gondos mérlegelésére. Javaslatai nem a házasság felbonthatatlanságáról szóló tanítás nyílt elutasítására irányultak, hanem olyan lelkipásztori eljárások kialakítására, amelyek figyelembe veszik a személyes felelősség összetettségét.

A Kasper által képviselt szemlélet azonban határozott ellenállást váltott ki. Raymond Burke amerikai bíboros, Gerhard Ludwig Müller, a Hittani Kongregáció prefektusa, valamint más konzervatív egyházi vezetők arra figyelmeztettek, hogy a szentségi fegyelem megváltoztatása elkerülhetetlenül érintheti a házasságról szóló tanítás értelmezését. Szerintük nem lehet tartósan elválasztani egymástól a tanítást és a gyakorlatot, mert az egyházi döntések a hívők számára maguk is tanító jelentőséggel bírnak.

A vita egyik legfontosabb kérdése az lett, hogy megengedhető-e a lelkipásztori gyakorlat módosítása a tanítás formális megváltoztatása nélkül. A reformokat támogatók szerint az egyes emberek konkrét helyzetének

figyelembevétele nem jelentett szükségszerűen tanításbeli ellentmondást. Kritikusai viszont attól tartottak, hogy a kivételek fokozatos elterjedése a hagyományos norma gyakorlati kiüresedéséhez vezethet. A két álláspont közötti különbség így az egyházi tekintély, a lelkiismeret és a szentségi fegyelem alapvető kérdéseit érintette.

A 2014-es szinódus munkája során különös figyelmet kapott egy közbenső jelentés, amely a családi élet különböző helyzeteivel kapcsolatos nyitottabb megfogalmazásokat tartalmazott. A dokumentum körüli vita gyorsan eljutott a nemzetközi sajtóba, ahol egyes értelmezések a katolikus családtanítás jelentős változásának kezdetét látták benne. A szinódusi résztvevők azonban eltérően fogadták a szöveget, és a végleges jelentés több ponton módosult.

A közbenső dokumentum és a végső szinódusi jelentés közötti különbség jól mutatta a tanácskozás természetét. A szinódus nem olyan törvényhozó testületként működött, amelynek valamennyi előzetes javaslata automatikusan egyházi döntéssé válik. A püspökök vitatkoztak, módosításokat javasoltak, és a végső megfogalmazásokról szavaztak. A folyamat éppen azért kapott szokatlanul nagy nyilvánosságot, mert az eltérő

álláspontok a korábbi szinódusokhoz képest láthatóbban jelentek meg.

Ferenc számára a nyilvános vita önmagában nem jelentette az egyházi egység kudarcát. A pápa többször hangsúlyozta, hogy a szinódusi tanácskozásokon a résztvevőknek szabadon kell elmondaniuk véleményüket, és nem szabad attól tartaniuk, hogy az eltérő álláspontok megfogalmazása önmagában fegyelmi következményekkel jár. Ez a szemlélet összhangban állt a jezsuita megkülönböztetés hagyományával, amelyben a különböző lehetőségek gondos vizsgálata és az indítékok tisztázása fontos szerepet kap.

A szabad vita azonban a római egyházi rendszerben sajátos nehézségeket okozott. A püspökök között meglévő teológiai különbségek a sajtónyilvánosság előtt könnyen politikai táborok közötti küzdelemként jelentek meg. A reformokat támogató és ellenző bíborosok kijelentéseit olykor úgy értelmezték, mintha az egyházon belül hagyományos parlamenti pártok működnének. A katolikus egyházi döntéshozatal azonban más elvekre épült, és a viták résztvevői gyakran ugyanazoknak a tanításbeli alapelveknek eltérő gyakorlati alkalmazásáról beszéltek.

HÁTTÉRGYÁR

A 2015-ös rendes püspöki szinódus ezért még nagyobb figyelmet kapott. A tanácskozásra részletesebb előkészítő munka után került sor, és a résztvevők már pontosabban ismerték azokat a kérdéseket, amelyekben jelentős véleménykülönbségek alakultak ki. A család társadalmi és gazdasági problémái továbbra is napirenden maradtak, de az elvált és újraházasodott hívők helyzete ismét az egyik legfontosabb vitatémává vált.

A különböző földrészek püspökei eltérő tapasztalatokat hoztak magukkal. Európában a válások és a házasság nélküli együttélés elterjedtsége különösen nagy lelkipásztori kihívást jelentett, míg Afrika több országában a poligámia, a hagyományos családi struktúrák és a házasságkötés társadalmi feltételei okoztak sajátos problémákat. Latin-Amerikában a szegénység, a migráció és az informális kapcsolatok jelentősége került előtérbe, Ázsiában pedig a vallási sokszínűség és a vegyes házasságok kérdése kapott különös hangsúlyt.

A szinódus így világosan megmutatta, hogy a katolikus egyház családdal kapcsolatos lelkipásztori feladatai nem írhatók le kizárólag az európai társadalmak tapasztalatai alapján. Az egyetemes tanítás különböző kulturális és

HÁTTÉRGYÁR

gazdasági környezetekben eltérő nehézségekkel találkozott, és a püspökök között nem alakult ki minden kérdésben teljes egyetértés. A közös záródokumentum ezért számos ponton olyan megfogalmazásokat alkalmazott, amelyek lehetőséget adtak a további teológiai és lelkipásztori értelmezésre.

A 2015. október 24-én elfogadott zárójelentés mind a kilencvennégy bekezdése megszerezte a szükséges kétharmados támogatást. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a korábbi viták megszűntek volna. A legérzékenyebb kérdésekben a szöveg különösen nagy hangsúlyt helyezett a személyes helyzetek megkülönböztetésére, a lelkipásztori kísérésre és a hívők egyházi közösségbe történő integrációjára. A konkrét szentségi következmények részletes meghatározása ugyanakkor a későbbi pápai döntésre maradt.

Ferenc 2016. március 19-én írta alá az *Amoris laetitia*, magyarul *A szeretet öröme* című apostoli buzdítást, amelyet április 8-án tettek közzé. A dokumentum a családi életről szóló két szinódus eredményeit foglalta össze, de egyúttal a pápa saját lelkipásztori szemléletét is részletesen bemutatta. A szöveg jóval szélesebb témakört tárgyalt annál, mint amely később a körülötte kialakult viták középpontjába került.

HÁTTÉRGYÁR

Az *Amoris laetitia* kilenc fejezetben foglalkozott a családi élet különböző kérdéseivel. A házastársi szeretet, a gyermeknevelés, a családi kapcsolatok, az idősek szerepe, a házasságra való felkészítés és a nehéz élethelyzetekben nyújtandó lelkipásztori segítség egyaránt jelentős teret kapott. Ferenc részletesen írt a szeretet mindennapi megnyilvánulásairól, a türelemről, a megbocsátásról és azokról a konfliktusokról, amelyek minden tartós emberi kapcsolatban megjelenhetnek.

A dokumentum egyik sajátossága az volt, hogy a házasságot nem kizárólag jogi és erkölcsi szabályok segítségével kívánta bemutatni. A pápa nagy figyelmet fordított a családtagok közötti érzelmi kapcsolatokra, a kommunikáció nehézségeire és az együttélés mindennapi felelősségére. A keresztény házasság eszményét fenntartotta, de hangsúlyozta, hogy az emberi kapcsolatok fejlődése fokozatos folyamat, amelyben a személyes érettség és a külső körülmények is fontos szerepet játszanak.

A legnagyobb vitát azonban a nyolcadik fejezet váltotta ki, amely a törékeny és úgynevezett rendezetlen családi helyzetek lelkipásztori kezelésével foglalkozott. Ferenc szerint az egyháznak meg kell különböztetnie az objektív élethelyzetet az érintett személy szubjektív

HÁTTÉRGYÁR

felelősségétől. A katolikus erkölcstan korábban is ismerte ezt a különbséget, de a pápa olyan gyakorlati következtetéseket kapcsolt hozzá, amelyek különösen érzékenyen érintették az elvált és polgárilag újraházasodott hívők helyzetét.

Az apostoli buzdítás 300. pontja hangsúlyozta a személyes és lelkipásztori megkülönböztetés szükségességét. A pápa szerint az egyes emberek élethelyzetei annyira eltérőek lehetnek, hogy nem mindig adható minden esetre egyformán alkalmazható, részletes szabályozás. A 305. ponthoz kapcsolódó 351. lábjegyzet pedig arra utalt, hogy bizonyos esetekben az egyházi segítség a szentségekhez való hozzáférést is magában foglalhatja.

A lábjegyzet rendkívüli jelentőséget kapott. A dokumentum szövegében nem szerepelt olyan általános rendelkezés, amely minden elvált és polgárilag újraházasodott katolikus számára automatikusan lehetővé tette volna a szentáldozást. A megfogalmazás azonban teret adott annak az értelmezésnek, hogy személyes lelkipásztori mérlegelés után bizonyos esetekben megnyílhat ez a lehetőség. A különbség a korábbi, általánosabb fegyelmi megközelítéshez képest jelentős volt.

A dokumentum támogatói szerint Ferenc a katolikus erkölcstan meglévő elveit alkalmazta következetesebben. Arra hivatkoztak, hogy az ember személyes bűnössége nem mindig azonosítható teljes mértékben azzal az objektív helyzettel, amelyben él. A személyes felelősséget befolyásolhatja a tudás, a szabadság, a kényszerítő körülmények és más olyan tényezők jelenléte, amelyeket a hagyományos erkölcstan is figyelembe vesz. Ebből a szemléletből következően a lelkipásztori döntésnek az egyes ember konkrét helyzetének vizsgálatára kell épülnie.

A kritikusok viszont úgy vélték, hogy a dokumentum szövege bizonytalanságot teremtett az egyházi fegyelemben. Ha ugyanis az érvényes házasság fennállása mellett új kapcsolatban élő hívők bizonyos esetekben szentáldozáshoz járulhatnak, akkor felmerül a kérdés, hogyan egyeztethető össze ez a gyakorlat a házasság felbonthatatlanságáról szóló tanítással. A bírálók szerint a személyes felelősség mérlegelése önmagában nem oldja fel az objektív élethelyzet és az egyházi norma közötti feszültséget.

A vita különösen élessé vált 2016 őszén, amikor négy bíboros — Walter Brandmüller, Raymond Burke, Carlo Caffarra és Joachim Meisner — öt kérdést, úgynevezett

HÁTTÉRGYÁR

dubiát intézett Ferenc pápához. A kérdések az *Amoris laetitia* bizonyos rendelkezéseinek értelmezésére, valamint az erkölcsi normák és a személyes lelkiismeret kapcsolatára vonatkoztak. A bíborosok azt kérték, hogy a pápa egyértelműen tisztázza, milyen következményekkel jár a dokumentum a katolikus tanítás és a szentségi fegyelem szempontjából.

A *dubia* intézménye az egyházi gyakorlatban korábban is ismert volt. A megfelelő hatósághoz intézett kérdések segítségével tisztázni lehetett egyes jogi vagy tanításbeli rendelkezések értelmét. A négy bíboros fellépése azonban szokatlan politikai és egyházi jelentőséget kapott, mert a kérdéseket végül nyilvánosságra hozták, és azok a pápai tanítás körüli viták egyik legfontosabb hivatkozási pontjává váltak.

Ferenc nem adott olyan közvetlen, a bíborosok által kért formában megfogalmazott választ, amely valamennyi kérdést lezárta volna. A hallgatás mögött eltérő értelmezések húzódtak meg. Támogatói szerint a pápa nem kívánta az összetett lelkipásztori problémákat rövid, igen-nem típusú válaszokra egyszerűsíteni. Kritikusai viszont úgy vélték, hogy az egyértelmű válasz hiánya tovább növeli a bizonytalanságot és gyengíti az egyházi tanítás következetességét.

HÁTTÉRGYÁR

A vita időközben a helyi egyházi gyakorlatban is megjelent. A világ különböző püspöki konferenciái és egyházmegyéi eltérő útmutatásokat fogalmaztak meg az *Amoris laetitia* alkalmazásához. Egyes közösségek a korábbi szentségi fegyelem szigorúbb értelmezését tartották fenn, mások nagyobb hangsúlyt helyeztek a személyes lelkipásztori mérlegelésre. Az eltérő gyakorlatok különösen érzékennyé tették az egyetemes egyházi egység kérdését.

Fontos szerepet játszott ebben a folyamatban a Buenos Aires-i egyháztartomány püspökeinek 2016 szeptemberében megfogalmazott útmutatása. A dokumentum a személyes megkülönböztetés lehetőségeit részletezte, és bizonyos körülmények között megengedhetőnek tekintette a szentségekhez való hozzáférést. Ferenc írásban támogatta az útmutatást, és jelezte, hogy annak értelmezése megfelel az apostoli buzdítás szándékának.

A Buenos Aires-i püspökök dokumentuma és a pápa hozzá kapcsolódó levele 2017-ben az Apostoli Szentszék hivatalos közlönyében, az *Acta Apostolicae Sedis*-ben is megjelent. A közzétételhez olyan rendelkezés kapcsolódott, amely a dokumentumok hiteles tanítóhivatali jellegét hangsúlyozta. Ez jelentős fejlemény

volt, mert világosabbá tette, hogy Ferenc melyik értelmezést tekinti saját tanításával összhangban állónak.

A vita azonban ezzel sem szűnt meg. Az apostoli buzdítás kritikusai továbbra is úgy vélték, hogy a személyes megkülönböztetésre épülő gyakorlat nehezen egyeztethető össze a korábbi tanítóhivatali megnyilatkozásokkal. A támogatók viszont arra hivatkoztak, hogy az új megközelítés nem szünteti meg a házasság felbonthatatlanságáról szóló tanítást, hanem a személyes felelősség és a lelkipásztori kísérés kérdésében biztosít nagyobb mozgásteret.

Az *Amoris laetitia* körüli konfliktus azért vált a Ferenc-pápaság egyik legfontosabb vitájává, mert jóval szélesebb kérdéseket érintett, mint az elvált és újraházasodott hívők szentségi helyzete. A tanítóhivatali tekintély, a lelkiismeret szabadsága, az erkölcsi normák alkalmazása és a helyi egyházak önállósága egyaránt a vita részévé vált. A különböző szereplők sokszor ugyanazokat a teológiai fogalmakat használták, de eltérő következtetésekre jutottak.

Ferenc számára a lelkipásztori megkülönböztetés olyan módszert jelentett, amely egész jezsuita

képzéséhez kapcsolódott. Loyolai Szent Ignác hagyományában a személyes döntések meghozatala gondos önvizsgálatot, a körülmények mérlegelését és a lelkiismeret működésének tisztázását követeli meg. A pápa ezt a módszert kívánta alkalmazni olyan családi helyzetekben is, amelyekre az általános normák önmagukban nem adtak megfelelő lelkipásztori választ.

Az ellenzők szerint azonban a jezsuita megkülönböztetés módszere nem írhatja felül azokat az erkölcsi és szentségi normákat, amelyek a katolikus egyház tanításának részét alkotják. A személyes körülmények mérlegelésének szükségességét sokan közülük sem vitatták, de úgy vélték, hogy a mérlegelés eredménye nem vezethet olyan gyakorlatra, amely ellentmond a korábban következetesen képviselt egyházi fegyelemnek.

A két megközelítés közötti konfliktus részben az egyházi hatalom értelmezéséről is szólt. A katolikus egyházban a pápa rendelkezik legfőbb tanítói és kormányzati tekintéllyel, de hatalmát a hitletéteményhez való hűség keretében gyakorolja. A kritikus bíborosok ezért azt hangsúlyozták, hogy az egyházi vezetés tekintélye nem jelenthet korlátlan lehetőséget a hagyományos tanítás megváltoztatására. Ferenc

támogatói viszont arra emlékeztettek, hogy a pápai tanítóhivatal feladata a tanítás hiteles értelmezése és a változó lelkipásztori körülményekre történő alkalmazása is.

Az *Amoris laetitia* körüli vita hamarosan összekapcsolódott Ferenc pápaságának szélesebb megítélésével. Az egyház konzervatív szárnyának egy része úgy vélte, hogy a pápa reformprogramja veszélyezteti a katolikus identitás alapvető elemeit. A reformok támogatói szerint viszont éppen a változó társadalmi körülmények figyelmen kívül hagyása gyengítheti az egyház hitelességét. A konfliktus mindkét oldalon erős érzelmi és intézményi elköteleződést váltott ki.

A vita különösen az Egyesült Államokban kapott szélesebb politikai jelentőséget. Az amerikai katolikus egyházon belül már korábban is éles nézetkülönbségek alakultak ki az abortusz, a családpolitika, a migráció és a gazdasági igazságosság kérdésében. Ferenc megnyilatkozásai ezekhez a konfliktusokhoz újabb szempontokat adtak, és egyes egyházi szereplők számára a pápai reformprogram támogatása vagy bírálata szélesebb politikai identitásuk részévé vált.

HÁTTÉRGYÁR

Az argentin pápa számára különösen nehéz feladatot jelentett, hogy a tanítás és a lelkipásztori gyakorlat közötti egyensúlyt az egész világegyház számára elfogadható módon alakítsa ki. A különböző országok társadalmi viszonyai és vallási kultúrái jelentősen eltértek egymástól, ezért ugyanazok a rendelkezések különböző helyeken más következményekkel járhattak. A nagyobb helyi mozgástér lehetőséget adott az alkalmazkodásra, ugyanakkor növelte annak veszélyét, hogy az egyházi gyakorlat az egyes országokban eltérővé válik.

Ferenc saját megnyilatkozásaiban gyakran hangsúlyozta, hogy a házasságról szóló hagyományos katolikus tanítás továbbra is érvényes. Az *Amoris laetitia* nem változtatta meg a szentségi házasság felbonthatatlanságának elvét, és nem vezette be az egyházi válás általános lehetőségét. A reform lényegét a lelkipásztori mérlegelés és a személyes felelősség értelmezésének módosulása jelentette, amelynek gyakorlati következményei azonban jelentősek lehettek.

A dokumentum fogadtatása rávilágított a katolikus egyház egyik alapvető intézményi problémájára. Az egyetemes tanítás egysége és a helyi közösségek sajátos tapasztalatainak figyelembevétele között tartós

feszültség állhat fenn. Ha minden kérdésben kizárólag a központi intézmények határozzák meg a gyakorlatot, fennáll a veszély, hogy a döntések nem veszik kellően figyelembe a helyi körülményeket. Ha viszont túl nagy mozgástér jut az egyes püspöki konferenciáknak és lelkipásztoroknak, az egyházi fegyelem egysége kerülhet veszélybe.

Ferenc pápaságának egyik legfontosabb törekvése éppen ennek a feszültségnek a kezelése volt. A szinodalitás fogalmával olyan egyházi működést kívánt kialakítani, amelyben a különböző közösségek tapasztalatai és a központi tanítóhivatal feladatai közötti kapcsolat szorosabbá válik. A családszinódusok azonban megmutatták, hogy a közös tanácskozás nem feltétlenül vezet minden kérdésben egyetértéshez, és a nyilvános vita olykor újabb megosztottságot idézhet elő.

A pápai reform eredményeinek megítélése ezért hosszabb történeti távlatot igényel. Az *Amoris laetitia* kétségtelenül új hangsúlyt adott a családi élet lelkipásztori kérdéseinek, és több országban hozzájárult a személyes kísérésre épülő gyakorlat megerősítéséhez. Ugyanakkor olyan teológiai és egyházjogi vitákat is elindított, amelyeknek kérdései Ferenc halála után sem veszítették el jelentőségüket.

A dokumentum 2026-ban ismét különös figyelmet kapott. XIV. Leó pápa októberben egyhetes tanácskozást kezdeményezett az *Amoris laetitia* gyakorlati alkalmazásának értékelésére. A találkozó célja nem a dokumentum azonnali felülvizsgálata volt, hanem annak vizsgálata, miként valósult meg a különböző egyházi közösségekben a családok lelkipásztori támogatása. Ez a kezdeményezés arra utalt, hogy Ferenc egyik legfontosabb reformjának utóélete az új pontifikátus alatt is napirenden maradt.

A 2026-os tanácskozás különösen alkalmas volt annak megvizsgálására, hogy az eredeti reformelképzelések milyen eredményeket hoztak. A személyes megkülönböztetés módszere egyes közösségekben új lelkipásztori lehetőségeket nyithatott meg, másutt viszont az egységes iránymutatás hiánya okozhatott bizonytalanságot. A különböző tapasztalatok összevetése ezért fontos szerepet játszhatott annak meghatározásában, hogy a katolikus egyház miként kívánja folytatni Ferenc örökségének ezt a részét.

Ferenc családdal kapcsolatos tanításának történelmi jelentősége mindenesetre túlterjedt az elvált és újraházasodott hívők szentségi helyzetén. Az *Amoris laetitia* részletesen foglalkozott a házastársi szeretettel, a

gyermekneveléssel, a családi konfliktusokkal és az idősek helyzetével, miközben a katolikus családeszményt a modern társadalmi viszonyok közé kívánta helyezni. A dokumentum e területeken gyakran háttérbe szorult a szentségi fegyelemről folytatott vita miatt, noha a pápai szöveg jelentős része ezeknek a mindennapi kérdéseknek a megértését szolgálta.

A családszinódusok a katolikus egyház működéséről is sokat elárultak. Megmutatták, hogy az egyházi vezetők közötti teológiai különbségek a legfontosabb erkölcsi kérdésekben is jelentősek lehetnek, és hogy a közös tanácskozás eredményeinek elfogadása nem mindig történik meg konfliktusok nélkül. Ferenc számára a folyamat egyszerre jelentett reformlehetőséget és komoly vezetői próbatételt.

A pápa a viták közepette továbbra is ragaszkodott ahhoz az alapvető meggyőződéséhez, hogy az egyháznak személyes közelséget kell keresnie azokhoz az emberekhez, akiknek élethelyzete eltér a hagyományos vallási és társadalmi elvárásoktól. Ez a szemlélet később a nők egyházi szerepével, a homoszexuális emberek lelkipásztori helyzetével és más erkölcsi kérdésekkel kapcsolatban is meghatározóvá vált. Az *Amoris laetitia* körüli konfliktus azonban előre jelezte, hogy a nyitottabb

HÁTTÉRGYÁR

lelkipásztori gyakorlat és a hagyományos tanítás közötti viszony tisztázása újabb, olykor rendkívül éles vitákat válthat ki.

Ferenc pápaságának egyik alapvető ellentmondása éppen itt mutatkozott meg. A hagyományos katolikus tanítás számos elemét változatlanul megőrizte, ugyanakkor olyan lelkipásztori következtetéseket vont le belőle, amelyek korábban kevésbé jelentek meg az egyházi gyakorlatban. Egyes hívők és egyházi vezetők ezt a folytonosság hiteles megélésének tekintették, mások viszont attól tartottak, hogy a gyakorlati változások idővel a tanítás tartalmát is átalakítják.

A család körüli nagy vita így a Ferenc-pápaság egészének egyik legfontosabb értelmezési kulcsává vált. A pápa olyan egyházat kívánt kialakítani, amely képes meghallgatni az emberek életének összetett történeteit, és a hagyományos tanítást a konkrét emberi helyzetek figyelembevételével alkalmazza. A reform ellenzői azonban arra figyelmeztettek, hogy az egyházi hitelességhez világos és következetes normákra is szükség van. A két megfontolás közötti feszültség végigkísérte Ferenc pápaságát, és utódjára is fontos kérdéseket hagyott örökül.

HÁTTÉRGYÁR

12. fejezet – A nők és a világiak helye az egyházban

Amikor Ferenc pápa 2025. január 6-án Simona Brambilla olasz szerzetesnővért nevezte ki a megszentelt élet intézményeiért és az apostoli élet társaságaiért felelős vatikáni dikasztérium prefektusává, olyan határt lépett át, amelyet a katolikus egyház központi kormányzásában korábban nem sikerült átlépni. Első alkalommal került nő egy római dikasztérium élére. A kinevezés önmagában is jelentős intézményi változást jelentett, hiszen a Vatikán legfontosabb hivatalaiban évszázadokon keresztül szinte kizárólag felszentelt férfiak töltötték be a vezető tisztségeket. A döntés azonban Ferenc pápaságának egyik legellentmondásosabb kérdésére is ráirányította a figyelmet: meddig terjedhet a nők egyházi szerepének bővítése egy olyan intézményben, amely változatlanul kizárja őket a papszentelésből?

Brambilla kinevezése több mint egy évtizedes folyamat eredménye volt. Ferenc 2013-as megválasztása után rendszeresen beszélt arról, hogy a nők nagyobb szerepet érdemelnek az egyházi döntéshozatalban. A kérdés azonban jóval korábban megjelent a katolikus világban. A

HÁTTÉRGYÁR

huszadik század második felében a nők társadalmi helyzetének átalakulása, az oktatásban és a munkaerőpiacon betöltött szerepük növekedése, valamint a modern egyenjogúsági mozgalmak jelentős nyomást gyakoroltak a vallási intézményekre is. A katolikus egyháznak egyre gyakrabban kellett választ adnia arra, hogyan egyeztethető össze a férfiak és nők egyenlő emberi méltóságáról szóló tanítás a felszentelt szolgálat kizárólag férfiak számára fenntartott rendszerével.

A kérdés történeti gyökerei a kereszténység első évszázadaihoz vezetnek. Az újszövetségi iratokban több olyan nő jelenik meg, aki jelentős szerepet játszott az első keresztény közösségek életében. Pál apostol levelei munkatársként, közösségi vezetőként vagy támogatóként említenek nőket, akik nélkül a korai keresztény misszió működése nehezen lenne elképzelhető. A Rómaiakhoz írt levélben szereplő Főbé különösen fontos a későbbi egyháztörténeti viták szempontjából, mert Pál a kenkreai közösség szolgájaként, a görög *diakonosz* szóval mutatja be.

Az első keresztény évszázadokban a nők különböző szolgálati feladatokat láttak el. Egyes közösségekben diakonisszákról is beszámolnak a fennmaradt források,

bár ezek feladatköre és kapcsolatuk a később kialakuló szentségi diakonátussal történeti viták tárgya. A diakonisszák bizonyos helyeken a női keresztelendők felkészítésében, a keresztelési szertartások lebonyolításában és a rászorulók gondozásában vettek részt. Az azonban nem állítható általános érvénnyel, hogy szolgálatuk minden korszakban és minden egyházi területen megfelelt volna a férfi diakónusok későbbi szentségi feladatainak.

A kereszténység intézményesülésével a felszentelt szolgálat rendszere fokozatosan egységesebb szabályokat kapott, és a papi, püspöki, valamint diakónusi tisztségek a nyugati és keleti kereszténységben is alapvetően férfiakhoz kapcsolódtak. A nők vallási szerepe ugyanakkor más területeken jelentős maradt. A szerzetesi közösségek, az oktatás, a betegápolás és a karitatív tevékenység évszázadokon keresztül lehetőséget adott számukra az egyházi szolgálatra, sőt bizonyos kolostorok apátnői jelentős intézményi és gazdasági hatalommal is rendelkeztek.

A modern korra a katolikus egyházban sajátos kettősség alakult ki. Az egyházközségek mindennapi életében, a vallásoktatásban, a szociális munkában és a szerzetesi intézményekben a nők nélkülözhetetlen

HÁTTÉRGYÁR

szerepet játszottak, de a legfontosabb kormányzati döntésekben rendszerint korlátozott beleszólással rendelkeztek. A püspöki és papi tisztségekhez kapcsolódó hatalom jelentős része a férfi felszentelt személyek kezében összpontosult, miközben az egyházi szolgálat gyakorlati terheiből a nők sok helyen aránytalanul nagy részt vállaltak.

A II. vatikáni zsinat új hangsúlyt adott a világi hívők szerepének. A *Lumen gentium* dogmatikai konstitúció az egyházat Isten népeként is bemutatta, és hangsúlyozta, hogy a megkeresztelteknek közös méltósága megelőzi az egyházi szolgálatok közötti különbségeket. A zsinat nem változtatta meg a papszentelésre vonatkozó hagyományos fegyelmet, de jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a laikus hívők küldetése önállóbb teológiai jelentőséget kapjon.

Ferenc ebbe a zsinati hagyományba illesztette saját reformelképzeléseit. Pápasága első éveiben gyakran bírálta a klerikalizmust, amelyet olyan szemléletnek tekintett, amely a felszentelt személyek intézményi tekintélyét a keresztény közösség egészének szolgálata fölé helyezi. A probléma szerinte nem kizárólag az egyházi tisztségviselők magatartásában jelentkezik. A világi hívők is hozzájárulhatnak fennmaradásához, ha az

egyház valamennyi fontos döntését a papoktól várják, saját felelősségüket pedig háttérbe szorítják.

Az argentin pápa ebben a kérdésben saját korábbi tapasztalataira is támaszkodott. Buenos Aires szegénynegyedeiben a katolikus közösségek gyakran olyan körülmények között működtek, amelyekben a papok száma nem volt elegendő a hagyományos lelkipásztori feladatok teljes körű ellátásához. A helyi közösségi szervezők, hitoktatók, karitatív munkatársak és családok ezért jelentős felelősséget vállaltak az egyházi élet fenntartásában. Ezeknek a feladatoknak nagy részét nők végezték, sokszor megfelelő intézményi elismerés nélkül.

Ferenc úgy vélte, hogy a nők egyházi szerepének megerősítéséhez nem elegendő általános elismerő kijelentéseket tenni. A gyakorlati döntéshozatalban is nagyobb lehetőségeket kell biztosítani számukra, és át kell vizsgálni azokat az intézményi szabályokat, amelyek a vezető feladatok betöltését automatikusan a felszentelt férfiakhoz kötik. Ugyanakkor már korán világossá tette, hogy nem kívánja megváltoztatni a nők pappá szentelésének tilalmát.

HÁTTÉRGYÁR

Ez a kettősség végigkísérte pápaságát. A nők nagyobb vezetői szerepét támogató kijelentéseit sokan üdvözölték, mások azonban elégtelennek tartották azokat. A katolikus női szervezetek, a teológusok és a szerzetesnők között különböző elképzelések éltek arról, milyen változtatásokra volna szükség. Egyesek elsősorban a meglévő, felszentelést nem igénylő tisztségek megnyitását sürgették, mások a női diakonátus helyreállítását, megint mások a papszentelés teljes körű megnyitását tekintették hosszú távú célnak.

Ferenc egyik első jelentős lépése a vatikáni intézmények személyi összetételének átalakítása volt. A római hivatalokban korábban is dolgoztak nők, különösen adminisztratív, tudományos, kommunikációs és szakértői feladatkörökben. A legmagasabb vezetői tisztségek azonban nagyrészt férfi egyházi személyek számára maradtak fenntartva. A pápa fokozatosan változtatott ezen a gyakorlaton, és több olyan pozícióba nevezett ki nőket, amelyek korábban ritkán vagy egyáltalán nem álltak nyitva előttük.

A Vatikáni Múzeumok élére 2016 végén Barbara Jattát nevezte ki, aki 2017 januárjában kezdte meg igazgatói munkáját. A művészettörténész korábban a Vatikáni Könyvtárban dolgozott, és jelentős szakmai tapasztalattal

HÁTTÉRGYÁR

rendelkezett a műtárgyak, valamint a kulturális intézmények kezelésében. A kinevezés azért is fontos volt, mert a Vatikáni Múzeumok a katolikus egyház egyik legismertebb kulturális intézménye, amelynek működése jelentős tudományos, pénzügyi és nemzetközi feladatokat foglal magában.

A döntés ugyanakkor olyan területet érintett, ahol a vezetői tisztség nem kapcsolódott közvetlenül a szentségi papsághoz. Ferenc reformjainak egyik alapvető iránya éppen az volt, hogy pontosabban megkülönböztesse egymástól a felszentelést igénylő feladatokat és azokat az intézményi megbízatásokat, amelyek megfelelő szakmai felkészültség birtokában laikus személyekre is bízhatók. Ez a különbségtétel később a római Kúria reformjában is meghatározó szerepet kapott.

A pápa 2021 februárjában Nathalie Becquart francia szerzetesnővért nevezte ki a Püspöki Szinódus Főtitkárságának egyik altitkárává. A kinevezés különösen jelentős volt, mert a tisztséghez a szinódusi tanácskozásokon szavazati jog kapcsolódhatott. Becquart korábban a francia katolikus ifjúsági és hivatásgondozási munkában szerzett tapasztalatokat, és a szinodalitás kérdésének egyik ismert képviselőjévé vált.

HÁTTÉRGYÁR

A szinódusi intézményrendszer átalakítása szorosan összefüggött Ferenc egyházképével. A pápa szerint a keresztény közösség döntéseinek előkészítésébe szélesebb körben kell bevonni azokat, akiket az adott kérdések érintenek. A püspökök különleges felelőssége továbbra is megmaradt, de az egyházi élet tapasztalatai nem kizárólag a felszentelt vezetők körében halmozódnak fel. A világi hívők, a szerzetesnők és a különböző társadalmi helyzetben élő katolikusok megfigyelései ugyancsak fontosak lehetnek.

A 2023-as és 2024-es szinódusi közgyűlés ezért történelmi újítást hozott. A résztvevők között első alkalommal jelentős számban voltak olyan nők és férfi világi hívők, akik teljes jogú szavazó tagként vehettek részt a tanácskozásokon. A döntés megváltoztatta a szinódus korábbi működésének egyik alapvető sajátosságát, amely szerint a szavazati jog lényegében a püspökökhöz és más meghatározott felszentelt résztvevőkhöz kapcsolódott.

A változásnak komoly egyháztani jelentősége volt. A szinódus továbbra sem vált a modern parlamentekhez hasonló képviseleti testületté, és a végső döntések meghozatalának joga sem került át a résztvevőkhöz. A szavazati jog kiterjesztése azonban azt fejezte ki, hogy az

egyházi tanácskozásban a megkereszteltek közös felelőssége nagyobb szerepet kaphat. A reform támogatói szerint ez a II. vatikáni zsinat örökségének következetesebb alkalmazását jelentette, míg bírálói a püspöki szinódus sajátos intézményi jellegének megváltozását kifogásolták.

Ferenc a liturgikus szolgálatok területén is módosította a korábbi szabályokat. A 2021. január 10-én kiadott *Spiritus Domini* kezdetű motu proprio megváltoztatta az egyházi törvénykönyv 230. kánonjának első paragrafusát. Az új rendelkezés lehetővé tette, hogy nők is megkapják az állandó lektori és akolitusi szolgálatra történő hivatalos beiktatást. A két szolgálat a Szentírás liturgikus felolvasásához, illetve az oltár körüli és eucharisztikus feladatokhoz kapcsolódik, de nem jelent papi vagy diakónusi felszentelést.

A változás gyakorlati jelentőségét azért is érdemes pontosan meghatározni, mert számos országban nők már korábban is végeztek hasonló feladatokat. Felolvastak a szentmiséken, hitoktatást tartottak, és bizonyos feltételek mellett az áldoztatásban is részt vettek. Ferenc döntése így sok esetben egy korábban kialakult gyakorlat intézményes és jogi elismerését jelentette. Ugyanakkor az állandó szolgálatra történő beiktatás sajátos egyházi

HÁTTÉRGYÁR

megbízatás, amely nagyobb stabilitást és nyilvános elismerést biztosít.

A pápa a döntést a keresztségből fakadó közös keresztény küldetéssel indokolta. A katolikus egyháztan szerint minden megkeresztelt személy részesedik Krisztus papi, prófétai és királyi küldetésében, bár ez a részvétel különbözik a felszentelt szolgálattól. A lektori és akolitusi szolgálat megnyitása ezért Ferenc értelmezésében annak elismerése volt, hogy a nők és férfiak egyaránt fontos feladatokat láthatnak el az egyházi közösség életében.

Ugyanebben az évben az *Antiquum ministerium* kezdetű apostoli levél létrehozta a világi katekéta hivatalosan beiktatható szolgálatát. A hitoktatók és katekéták különösen Latin-Amerikában, Afrikában és Ázsiában játszottak fontos szerepet a helyi közösségek életében. Számos olyan térségben, ahol kevés pap állt rendelkezésre, ők biztosították a keresztény tanítás továbbadását, a közösségi élet szervezését és a szentségekre való felkészítést.

A katekétai szolgálat intézményesítése Ferenc számára az egyház missziós küldetésének megerősítését jelentette. Az új megbízatás nem korlátozódott férfiakra,

így a nők számára is nagyobb elismerést biztosíthatott. A pápa egyúttal azt kívánta hangsúlyozni, hogy a világi hívők tevékenysége sajátos egyházi küldetés, amelynek értékét nem kizárólag a paphiány pótlásában kell keresni.

A női diakonátus kérdése azonban ennél jóval nehezebbnek bizonyult. A diakónusok a katolikus egyházban az egyházi rend szentségének első fokozatában részesülnek, és bizonyos liturgikus, karitatív, valamint lelkipásztori feladatokat láthatnak el. A latin egyházban a II. vatikáni zsinat után helyreállították az állandó diakonátust, de ezt a szolgálatot továbbra is férfiak számára tartották fenn. A nők diakónussá szentelésének lehetősége ezért közvetlenül érintette a szentségi rend értelmezését.

Ferenc 2016-ban történeti és teológiai vizsgálóbizottságot állított fel a női diakonátus kérdésének tanulmányozására. A kezdeményezésre különösen a női szerzetesi elöljárók nemzetközi szervezetének kérdései irányították rá a figyelmet. A bizottság feladata annak vizsgálata volt, milyen szerepet töltöttek be a diakonisszák a korai keresztény közösségekben, és a történeti forrásokból milyen következtetések vonhatók le a mai egyházi gyakorlat

számára.

A kutatás azonban nem vezetett egyértelmű, széles körben elfogadott eredményhez. A fennmaradt ókeresztény dokumentumok különböző korokból és földrajzi térségekből származnak, ezért nem mutatnak teljesen egységes gyakorlatot. Egyes források a diakonisszák liturgikus beiktatásáról beszélnek, mások inkább a nők körében végzett karitatív és lelkipásztori feladatokat hangsúlyozzák. A történészek és teológusok között ezért vita maradt arról, hogy a korai női diakonátus milyen kapcsolatban állt a férfiak szentségi diakonátusával.

A pápa 2020-ban újabb bizottságot hozott létre, amely ismét foglalkozott a kérdéssel. A két vizsgálat léte jól mutatta, hogy Ferenc nem kívánta egyszerűen félretenni a női diakonátus iránti igényt, de nem is tartotta megfelelőnek, hogy a történeti és teológiai bizonytalanságok ellenére gyors döntést hozzon. A folyamat ugyanakkor csalódást okozott azoknak, akik azt remélték, hogy a vizsgálatok eredményeként belátható időn belül megnyílik a diakónusi szolgálat a nők előtt.

A papszentelés kérdésében Ferenc még határozottabb álláspontot képviselt. Többször megerősítette II. János

HÁTTÉRGYÁR

Pál 1994-es *Ordinatio sacerdotalis* kezdetű apostoli levelének tanítását, amely szerint az egyház nem rendelkezik felhatalmazással arra, hogy nőket pappá szenteljen. Az argentin pápa úgy vélte, hogy a női méltóság és a döntéshozatalban való részvétel kérdését nem szabad kizárólag a papszentelés lehetőségére szűkíteni. Ez az érvelés azonban sok kritikus számára elégtelennek bizonyult, mert szerintük az egyházi hatalom alapvető szerkezete továbbra is a felszentelt férfiak köré épült.

A vitában egy további nehézség is jelentkezett. Ferenc gyakran beszélt arról, hogy az egyháznak jobban kell értékelnie a nők sajátos ajándékait és tapasztalatait. Ezt a megközelítést azonban egyes katolikus teológusnők bírálták, mert úgy vélték, hogy a női szerep sajátosságainak hangsúlyozása könnyen megerősítheti a hagyományos nemi szerepeket. A kérdés ezért nemcsak arról szólt, hány nő kerülhet vezető tisztségbe, hanem arról is, milyen teológiai és intézményi gondolkodás alapján történik a feladatok elosztása.

A római Kúria 2022-es reformja új lehetőségeket nyitott a nők intézményi szerepvállalásában. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció a pápai kormányzás szerkezetét átalakítva világosabbá

HÁTTÉRGYÁR

tette, hogy bizonyos vezetői tisztségek betöltéséhez nem feltétlenül szükséges püspöki vagy papi felszentelés. A hangsúly az egyházi küldetésen, a megfelelő szakmai alkalmasságon és a pápától kapott megbízatáson volt. Ez lehetővé tette, hogy világi személyek, köztük nők is egyes dikasztériumok vezetőivé válhassanak.

A változás jogi és egyháztani jelentősége különösen fontos volt. A római hivatalok vezetésében korábban a felszentelt szolgálat és az intézményi hatalom szorosan összekapcsolódott. Ferenc reformja viszont nagyobb teret adott annak az értelmezésnek, amely szerint a kúriai tisztségek hatalma közvetlenül a pápai megbízatásból származik. Ez a megoldás nem változtatta meg az egyházi rend szentségének tanítását, de új lehetőségeket teremtett a központi kormányzati feladatok elosztásában.

Az intézményi változások fokozatosan konkrét kinevezésekben is megjelentek. Alessandra Smerilli szerzetesnővér 2021-ben fontos vezetői megbízást kapott az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatának Dikasztériumában, Raffaella Petrini pedig a Vatikánvárosi Állam Kormányzóságának vezetésében vállalt növekvő szerepet. María Lía Zervino, az argentin katolikus női szervezetek ismert képviselője 2022-ben a

Püspöki Dikasztérium tagja lett, ami különösen érzékeny területre, a püspöki kinevezések előkészítésének munkájába is bevonta a nőket.

Ezek a kinevezések önmagukban nem változtatták meg az egyházi hierarchia egészét, de jelezték, hogy a pápa a korábban meghirdetett elveket a gyakorlatban is érvényesíteni kívánja. A női vezetők jelenléte új tapasztalatokat hozhatott a döntéshozatalba, különösen olyan kérdésekben, amelyek a családokat, a szerzetesi közösségeket, az oktatást vagy a társadalmi segítségnyújtást érintették. Ugyanakkor a kinevezések hatását nem lehet pusztán a betöltött tisztségek számával mérni. A tényleges döntési jogkör, az intézményi önállóság és a munkatársak közötti viszony ugyanilyen fontos szempont maradt.

Simona Brambilla 2025. januári kinevezése ennek a folyamatnak az egyik legjelentősebb állomása lett. A szerzetesnővér korábban missziós tapasztalatokat szerzett Mozambikban, majd saját rendjének általános elöljárójaként működött. A vatikáni dikasztérium vezetésére ezért jelentős intézményi és szerzetesi tapasztalattal érkezett. A kinevezéshez ugyanakkor Ángel Fernández Artime bíboros proprefektusi megbízása is kapcsolódott, ami jól mutatta, hogy az új

HÁTTÉRGYÁR

vezetési modell továbbra is kapcsolatban maradt a római egyházi struktúra hagyományos elemeivel.

A nők intézményi részvételének bővítése fontos kérdéseket vetett fel a világi hívők egészének szerepéről is. Ferenc gyakran hangsúlyozta, hogy az egyház megújulása nem valósítható meg kizárólag a püspökök és papok döntéseivel. A keresztény közösségek életében a megkereszteltek mindegyike sajátos feladattal és felelősséggel rendelkezik, ezért a döntések előkészítésében a helyi tapasztalatoknak is nagyobb szerepet kell kapniuk.

A szinodalitás fogalma ebben az összefüggésben különösen jelentőssé vált. A kifejezés eredetileg a közös úton járás gondolatára utalt, az egyházi működésben pedig a meghallgatást, a tanácskozást és a közös felelősségvállalást fejezte ki. Ferenc szerint a szinodális egyház nem szünteti meg a püspöki és pápai hatalmat, hanem olyan működést kíván kialakítani, amelyben a döntések előkészítése szélesebb körű részvételre épül.

A gyakorlatban azonban a szinodalitás megvalósítása sem volt problémamentes. Egyes katolikus közösségekben valóban új párbeszéd alakult ki a hívők és az egyházi vezetés között, máshol viszont a konzultációk

HÁTTÉRGYÁR

inkább formális eljárásként működtek. A világi résztvevők joggal kérdezhették, milyen hatással lesz véleményük a későbbi döntésekre, miközben a püspökök és papok egy része attól tartott, hogy az új eljárások bizonytalanná teszik saját felelősségi körüket.

A női részvétel kérdése ezért az egyház egészének intézményi átalakulásához kapcsolódott. Ferenc reformjai azt kívánták megmutatni, hogy az egyházi szolgálat és a kormányzati felelősség bizonyos formái nyitottabbá tehetők a nők előtt a hagyományos papszentelési szabályok megváltoztatása nélkül. A reform azonban szükségszerűen felvetette, hogy meddig lehet eljutni ebben az irányban, és milyen feladatok maradnak tartósan a felszentelt férfiak számára fenntartva.

A pápa halálakor a kérdés nem tekinthető lezártnak. A nők nagyobb szerepet kaptak egyes vatikáni intézmények vezetésében, a liturgikus és katekétai szolgálatokban, valamint a szinódusi tanácskozásokban. A női papszentelés tilalma változatlan maradt, a diakonátus kérdésében pedig nem született végleges, általánosan elfogadott döntés. A tényleges előrelépések mellett tehát jelentős intézményi és teológiai korlátok is fennmaradtak.

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc örökségét ezen a területen különösen nehéz egyetlen megállapítással jellemezni. Azokhoz az elődeihez képest, akik a római intézmények vezetését szinte teljes egészében felszentelt férfiakra bízták, kétségtelenül jelentős változásokat hajtott végre. Ugyanakkor nem fogadta el azt az érvelést, amely szerint a férfiak és nők egyenlő méltóságából a felszentelt szolgálatokhoz való azonos hozzáférésnek kellene következnie.

A reformok legfontosabb következménye talán az volt, hogy az egyház központi kormányzásában több olyan kérdést tett gyakorlati döntések tárgyává, amelyet korábban sokan megváltoztathatatlan intézményi szokásként kezeltek. A női vezetők kinevezése, a szinódusi részvétel kiterjesztése és a világi szolgálatok megerősítése megmutatta, hogy a történelmileg kialakult feladatmegosztás egyes elemei módosíthatók. A felszentelt szolgálat határainak kérdésében viszont Ferenc maga is a folytonosságot választotta, és a további viták jelentős részét utódjára hagyta.

A nők helyzetének kérdése így a Ferenc-pápaság egyik legfontosabb ellentmondását fejezte ki. Az argentin egyházfő következetesen bírálta a klerikalizmust, és nagyobb szerepet kívánt biztosítani a hívők egészének.

Az intézményi hatalom hagyományos alapjai azonban csak részben változtak meg. A pontifikátus eredményeinek megítélésében ezért különbséget kell tenni a ténylegesen megvalósított reformok és azok között az elvárások között, amelyek teljesítésére a pápa nem vállalkozott.

Ferenc életművének ezen a területén a változás és a folytonosság együtt jelent meg. A katolikus egyház történetében először nő vezethetett önállóan fontos római dikasztériumot, miközben a papi és püspöki felszentelés továbbra is férfiak számára maradt fenntartva. Az argentin pápa reformjainak tartós jelentőségét ezért részben az határozza meg, hogy a későbbi egyházi vezetés mennyire tudja továbbfejleszteni az általa megnyitott intézményi lehetőségeket, és milyen választ talál azokra a teológiai kérdésekre, amelyeket ő maga nyitva hagyott.

HÁTTÉRGYÁR

13. fejezet – Melegek, áldások és az irgalom határai

2013 júliusának végén Ferenc pápa a brazíliai ifjúsági világtalálkozóról tért vissza Rómába. A Rio de Janeiróban rendezett esemény a pontifikátus első jelentős nemzetközi útjai közé tartozott, és hatalmas tömegeket vonzott. A hazafelé tartó repülőgépen az újságírók hagyományos sajtóbeszélgetésre készültek, amelyen az új pápa több egyházi és társadalmi kérdésre válaszolt. A beszélgetés egyik részletéből hamarosan világszerte idézett kijelentés lett, amely jelentősen befolyásolta a Ferenc-pápaságról kialakuló képet.

A pápa arra a kérdésre válaszolva, hogyan viszonyul a homoszexuális emberekhez, sajátos különbséget tett a személyes hitbeli törekvés és az ember megítélése között. Kijelentésének lényege az volt, hogy ha valaki homoszexuális, Istent keresi és jó szándékkal él, akkor ő nem tekintheti magát illetékesnek arra, hogy elítélje. A mondat gyorsan elterjedt a nemzetközi sajtóban, és sokan a katolikus egyház homoszexualitással kapcsolatos álláspontjának történelmi megváltozását látták benne.

A kijelentés jelentőségét azonban csak a katolikus tanítás történeti hátterének figyelembevételével lehet

HÁTTÉRGYÁR

pontosan értékelni. Ferenc szavai nem jelentették a házasságról, a szexualitásról vagy az azonos nemű kapcsolatokról szóló egyházi tanítás formális megváltoztatását. A pápa elsősorban a személyes magatartás és a lelkipásztori kapcsolat kérdésében választott olyan hangot, amely jelentősen különbözött a korábbi közéleti viták megszokott stílusától. A nemzetközi visszhang mégis azt jelezte, hogy sokan régóta vártak ilyen jellegű megszólalásra.

A katolikus egyház hagyományos tanítása különbséget tesz a homoszexuális irányultság és a homoszexuális cselekedetek erkölcsi megítélése között. A Katekizmus hangsúlyozza, hogy a homoszexuális személyeket tisztelettel, együttérzéssel és tapintattal kell fogadni, és kerülni kell velük szemben az igazságtalan megkülönböztetést. Ugyanakkor az azonos neműek közötti szexuális kapcsolatokat nem tekinti összeegyeztethetőnek a katolikus szexuáletikával, és a nemi élet erkölcsi helyét a férfi és nő közötti házasságban határozza meg.

A tanításnak ez a kettőssége korábban is jelentős feszültségeket okozott. Egyes katolikus közösségek elsősorban az erkölcsi normák következetes képviseletére helyezték a hangsúlyt, míg mások

HÁTTÉRGYÁR

fontosabbnak tartották a homoszexuális emberekkel való személyes kapcsolat kialakítását és az egyházi közösségben elfoglalt helyük biztosítását. A két megközelítés között gyakran éles konfliktusok alakultak ki, különösen olyan országokban, ahol az azonos nemű kapcsolatok jogi elismerése szélesebb társadalmi viták tárgyává vált.

Ferenc ebbe a helyzetbe érkezett pápaként, és korábbi életútja alapján egyáltalán nem számított a katolikus szexuáletika reformjának következetes képviselőjére. Buenos Aires érsekeként 2010-ben határozottan ellenezte az azonos nemű párok házasságának argentin törvényesítését. A törvény körüli vitában az egyházi házasságfelfogás védelmét tekintette alapvető feladatnak, és a püspöki konferencia vezetőjeként aktívan részt vett az ellenállásban.

Az argentin konfliktus azonban nem kizárólag a vallási tanításról szólt. A Kirchner-kormányzat és az egyházi hierarchia között már korábban is súlyos politikai feszültségek alakultak ki, amelyek a házassági jogszabály kérdésében újabb formát öltöttek. Bergoglio számára a törvénytervezet a család intézményének hagyományos értelmezését érintette, a reform támogatói viszont az állampolgári jogegyenlőség kiterjesztését tekintették

elsődleges célnak. A vita egyik alapvető nehézségét az jelentette, hogy a katolikus szentségi házasság és a polgári jogi házasság eltérő intézményi keretek között működik.

Ferenc 2013-as repülőgépes kijelentése ezért meglepte azokat is, akik ismerték korábbi argentin szerepvállalását. A pápa azonban nem saját 2010-es álláspontjának teljes visszavonásáról beszélt, hanem más kérdést helyezett előtérbe. A személyes lelkipásztori kapcsolat és a homoszexuális emberek emberi méltósága került megszólalásának középpontjába, miközben a házasságról szóló katolikus tanítás alapvető elemeit továbbra is fenntartotta.

A különbség Ferenc gondolkodásában tudatos volt. Az argentin pápa gyakran bírálta azt a szemléletet, amelyben az egyházi közösség egyes embereket elsősorban erkölcsi helyzetük alapján ítél meg. Úgy vélte, hogy a lelkipásztori szolgálat kiindulópontja a személyes kapcsolat, amelynek során az ember életének egészét kell figyelembe venni. A vallási tanítás közvetítése ebben a felfogásban csak akkor lehet hiteles, ha az érintettek megtapasztalják, hogy az egyházi közösség nem kizárólag erkölcsi problémaként tekint rájuk.

HÁTTÉRGYÁR

Ez a megközelítés szorosan kapcsolódott Ferenc irgalmasságról szóló tanításához. A pápa szerint az egyháznak különösen figyelnie kell azokra, akik úgy érzik, hogy személyes élethelyzetük miatt eltávolodtak a vallási közösségtől. A bűn, a felelősség és az erkölcsi norma kérdését továbbra is fontosnak tartotta, de elutasította, hogy a lelkipásztori kapcsolat az elítélés vagy a kirekesztés tapasztalatával kezdődjön. A személyes méltóság és az isteni irgalom hangsúlyozása ezért pontifikátusának egyik legjellegzetesebb eleme lett.

A homoszexuális emberekkel kapcsolatos kijelentések nemzetközi fogadtatása ugyanakkor világossá tette, hogy a különböző társadalmi csoportok eltérő várakozásokat kapcsoltak Ferenc személyéhez. Egyes meleg katolikusok és családtagjaik a korábbinál befogadóbb egyházi légkör kialakulásának lehetőségét látták benne. Mások viszont úgy vélték, hogy a barátságosabb megszólalások csak akkor rendelkeznek tartós jelentőséggel, ha az egyházi intézmények tényleges gyakorlata is megváltozik.

A hagyományos katolikus tanítás védelmezői közül többen attól tartottak, hogy a pápa közvetlen kommunikációs stílusa félreértésekhez vezethet. A rövid, gyakran kötetlenül megfogalmazott mondatok nem mindig tartalmazták azokat a teológiai pontosításokat,

amelyeket a hivatalos tanítóhivatali dokumentumokban megszoktak. A nemzetközi média pedig különösen hajlamos volt azokat a kijelentéseket kiemelni, amelyek látványos változás benyomását keltették.

A vita az elkövetkező években újra meg újra megjelent. Ferenc több alkalommal hangsúlyozta, hogy a homoszexuális embereknek helyük van az egyházi közösségben, és elutasította azokat a magatartásformákat, amelyek megalázáshoz vagy igazságtalan megkülönböztetéshez vezetnek. Ugyanakkor a katolikus házasságfelfogást változatlanul a férfi és nő kapcsolatára épülő intézményként képviselte, és nem fogadta el, hogy az azonos neműek polgári házasságát az egyházi szentségi házassággal azonosnak tekintsék.

A személyes befogadás és az intézményi tanítás közötti különbség különösen a 2014-es és 2015-ös családszinódusok idején vált láthatóvá. A tanácskozásokon a püspökök az azonos nemű vonzalmat megélő emberek családi és egyházi helyzetéről is vitatkoztak. Egyes résztvevők nyitottabb nyelvezetet és nagyobb lelkipásztori figyelmet sürgettek, mások attól tartottak, hogy a megfogalmazások félreérthetővé teszik az egyházi tanítást.

HÁTTÉRGYÁR

A szinódusi dokumentumok végül nem változtatták meg a katolikus házasságtanítást. A családi élet különböző helyzeteinek figyelembevétele és a személyes kísérés követelménye ugyanakkor nagyobb hangsúlyt kapott. A homoszexuális emberek lelkipásztori támogatásáról szóló megállapítások azt mutatták, hogy az egyházon belül növekvő igény mutatkozott a korábbi gyakorlat átgondolására, de a konkrét változások mértékéről nem alakult ki általános egyetértés.

Ferenc 2016-os *Amoris laetitia* című apostoli buzdítása elsősorban a házasság és a család kérdéseivel foglalkozott, de érintette a homoszexuális személyekkel való bánásmód problémáját is. A dokumentum hangsúlyozta az emberi méltóság tiszteletét és az igazságtalan megkülönböztetés elutasítását, miközben fenntartotta, hogy az azonos nemű kapcsolatok nem tekinthetők a házassággal egyenértékűnek. A szöveg ezzel jól kifejezte azt a kettősséget, amely a Ferenc-pápaság egészére jellemző maradt.

A következő években a pápa személyes találkozói is nagy figyelmet kaptak. Több alkalommal fogadott meleg katolikusokat, lelkipásztorokat és olyan szervezetek képviselőit, amelyek a homoszexuális emberek egyházi helyzetének javításán dolgoztak. Az ilyen találkozók

szimbolikus jelentősége gyakran meghaladta közvetlen intézményi következményeiket, mert azt jelezték, hogy a pápai hivatal kész személyes párbeszédet folytatni olyan közösségekkel is, amelyek korábban sokszor távol érezték magukat a katolikus hierarchiától.

A párbeszéd ugyanakkor nem mindig volt konfliktusmentes. Ferenc egyes megnyilatkozásait a meleg katolikusok képviselői is bírálták, különösen akkor, amikor a pápa a nemi identitással kapcsolatos modern társadalmi elméleteket általánosító módon utasította el. A nemi identitás, a biológiai nem és a társadalmi szerepek kapcsolatáról szóló viták a katolikus egyházon belül is jelentős nézetkülönbségeket eredményeztek.

Ferenc különösen kritikus volt azzal szemben, amit genderideológiának nevezett. A kifejezéssel olyan elképzeléseket bírált, amelyek szerinte figyelmen kívül hagyják az emberi test adottságait és a férfiak, valamint nők közötti különbségek jelentőségét. Kritikusai viszont arra figyelmeztettek, hogy a fogalom gyakran túlságosan általános, és különböző tudományos, társadalmi, valamint politikai megközelítéseket mos össze. Az ilyen megnyilatkozások ezért újabb feszültségeket okoztak azokkal a csoportokkal, amelyek a pápát más

kérdésekben nyitottabbnak tekintették elődeinél.

A transznemű emberek helyzetének kérdésében szintén sajátos kettősség jelentkezett. Ferenc személyes megszólalásaiban hangsúlyozta az emberi méltóságot és a lelkipásztori kapcsolat fontosságát, ugyanakkor a nemi identitással kapcsolatos elméleti vitákban sokszor konzervatív álláspontot képviselt. A keresztelés, a keresztszülőség és más egyházi szerepek kérdésében ezért külön figyelmet kapott, hogy a hivatalos vatikáni rendelkezések milyen konkrét lehetőségeket biztosítanak az érintettek számára.

2023 novemberében a Hittani Dikasztérium olyan választ tett közzé, amely bizonyos feltételek mellett lehetővé tette transznemű személyek megkeresztelését és keresztszülői szerepének vállalását. A dokumentum hangsúlyozta, hogy az egyes esetekben lelkipásztori mérlegelésre van szükség, és figyelembe kell venni a közösség életére gyakorolt következményeket. A rendelkezés sokak számára a személyes befogadás irányába tett újabb lépést jelentett, de nem változtatta meg a katolikus antropológia és szexuáletika alapvető tanítását.

HÁTTÉRGYÁR

A homoszexuális emberek egyházi helyzetének kérdése időközben újabb területen vált vitatottá. A német katolikus egyházban a papi szexuális visszaélések következményei és az intézményi reformok iránti igény nyomán olyan szinodális folyamat indult, amely a nők helyzetével, a papi cölibátussal és a szexuáletikával is foglalkozott. A német reformtörekvések egy része az azonos nemű párok egyházi megáldásának lehetőségét is napirendre tűzte.

A kérdés különösen érzékeny volt, mert az áldás a katolikus hagyományban egyszerre rendelkezik liturgikus, lelkipásztori és teológiai jelentőséggel. Az egyház különböző helyzetekben kérheti Isten segítségét emberekre, közösségekre vagy tárgyakra, de az áldás formája és értelme eltérhet. A vita középpontjában ezért az állt, hogy az azonos nemű párkapcsolatban élő személyek közös megáldása milyen viszonyban áll a házasságról szóló hagyományos katolikus tanítással.

2021 februárjában a Hittani Kongregáció elutasító választ adott arra a kérdésre, hogy az egyház megáldhatja-e az azonos neműek kapcsolatát. A dokumentum megállapította, hogy az egyháznak nincs felhatalmazása olyan kapcsolatok liturgikus megáldására, amelyeket a katolikus tanítás nem ismer el

házasságként. A válasz ugyanakkor különbséget tett az emberek személyes megáldása és egy kapcsolat egyházi jóváhagyásának látszatát keltő szertartás között.

A rendelkezés több országban elégedetlenséget váltott ki. Egyes papok és teológusok úgy vélték, hogy az általános elutasítás nem veszi kellően figyelembe azokat az emberi kapcsolatokat, amelyekben a hűség, a gondoskodás és a kölcsönös felelősség fontos szerepet játszik. Mások szerint viszont a dokumentum következetesen alkalmazta a katolikus házasságtanítás alapelveit, és megakadályozta a liturgikus gyakorlat félreérthető átalakulását.

Ferenc a következő években tovább kereste a lelkipásztori megoldás lehetőségét. A 2023 őszén közzétett pápai válaszok már arra utaltak, hogy bizonyos, nem liturgikus formában adható áldások kérdését másként lehet megítélni, mint egy kapcsolat hivatalos egyházi elismerését. A különbségtétel a katolikus tanítás változatlan fenntartása mellett kívánt nagyobb lelkipásztori mozgásteret biztosítani.

A döntő fordulat 2023. december 18-án következett be, amikor a Hittani Dikasztérium közzétette a *Fiducia supplicans* című nyilatkozatot. A dokumentumot Víctor

HÁTTÉRGYÁR

Manuel Fernández bíboros, a dikasztérium prefektusa és munkatársai készítették elő Ferenc jóváhagyásával. A szöveg új megközelítést fogalmazott meg az áldások lelkipásztori jelentőségéről, és bizonyos feltételek mellett lehetővé tette a katolikus tanítás szerint rendezetlen kapcsolatban élő párok, köztük azonos nemű párok spontán megáldását.

A nyilatkozat egyik alapvető állítása az volt, hogy az áldás nem minden esetben tekinthető valamely élethelyzet vagy kapcsolat erkölcsi jóváhagyásának. Az emberek akkor is kérhetik Isten segítségét, amikor életük különböző területein nehézségekkel, bizonytalanságokkal vagy az egyházi tanítással össze nem egyeztethető helyzetekkel szembesülnek. A lelkipásztor ilyen esetekben a személyekért imádkozhat, anélkül hogy az adott kapcsolatnak az egyházi házassággal azonos státust tulajdonítana.

A dokumentum ezért élesen különbséget tett a liturgikus és a spontán lelkipásztori áldás között. Az előbbi meghatározott szertartási keretekhez kapcsolódik, és a hívők számára egyházi jóváhagyást vagy intézményi jelentést közvetíthet. Az utóbbi egyszerű imádság, amelyben a lelkipásztor Isten segítségét kéri az érintett személyek számára. A *Fiducia supplicans* ezt a második

lehetőséget kívánta megnyitni olyan párok előtt is, akiknek kapcsolata nem felel meg a katolikus házasságtanítás követelményeinek.

A nyilatkozat ugyanakkor világosan fenntartotta a házasság hagyományos katolikus meghatározását. Kifejezetten kizárta, hogy az új lehetőséget házassági szertartással, polgári kapcsolat bejegyzésével vagy annak egyházi jóváhagyásával összetéveszthető módon alkalmazzák. Az áldás nem történhetett az esküvőhöz hasonló öltözékben, gesztusokkal vagy szertartási formában. A dokumentum ezért egyszerre nyitott új lelkipásztori lehetőséget és állított fel annak alkalmazására szigorú korlátokat.

A nemzetközi visszhang rendkívül erős volt. Egyes sajtóbeszámolók úgy értelmezték a döntést, mintha a katolikus egyház hivatalosan jóváhagyta volna az azonos nemű párok kapcsolatát. Ez azonban nem felelt meg a dokumentum tartalmának. Mások viszont éppen azért bírálták a nyilatkozatot, mert szerintük a kapcsolatok megáldásának bármilyen lehetősége elkerülhetetlenül félreérthetővé teszi a házasságra vonatkozó egyházi tanítást.

HÁTTÉRGYÁR

A reform támogatói szerint a döntés jelentős lelkipásztori előrelépést jelentett. Az egyházi intézmények így közvetlenebbül fejezhették ki, hogy a vallási közösségből korábban kirekesztettnek érzett emberek továbbra is kérhetik Isten segítségét. A dokumentum ugyan nem változtatta meg a homoszexuális kapcsolatok erkölcsi megítélését, de lehetőséget adott olyan személyes találkozásokra, amelyek korábban sok helyen bizonytalanságot okoztak.

A bírálók azonban több különböző szempontból fogalmazták meg fenntartásaikat. Egyes konzervatív katolikusok szerint a nyilatkozat ellentmondásos kapcsolatot teremtett a hagyományos tanítás és a tényleges lelkipásztori gyakorlat között. Mások a dokumentum szövegének pontatlanságát kifogásolták, mert úgy vélték, hogy az áldásban részesülő pár és a kapcsolatuk között a gyakorlatban nem mindig lehet egyértelmű különbséget tenni. A vita ezért ismét az egyházi tanítás és annak mindennapi alkalmazása közötti feszültség körül bontakozott ki.

A legsúlyosabb intézményi ellenállás az afrikai katolikus egyházakban jelentkezett. A kontinens több püspöki konferenciája úgy ítélte meg, hogy az azonos nemű párok megáldásának lehetősége saját társadalmi

és kulturális környezetükben félreértéseket okozhat, és komoly konfliktusokat válthat ki a hívők között. Az afrikai egyházi vezetők különösen hangsúlyozták, hogy a katolikus házasságtanítás változatlanul érvényes, és az új rendelkezés gyakorlati alkalmazását nem tartják megfelelőnek saját egyházmegyéikben.

Fridolin Ambongo Besungu kinshasai érsek, az afrikai és madagaszkári püspöki konferenciák szimpóziumának elnöke fontos szerepet játszott a közös álláspont kialakításában. A 2024 januárjában nyilvánosságra hozott dokumentum megerősítette az afrikai püspökök közösségét Ferenc pápával, ugyanakkor világossá tette, hogy a kontinens egyházi közösségeiben általában nem kívánják bevezetni az azonos nemű párok spontán megáldását. A döntést kulturális, lelkipásztori és társadalmi megfontolásokkal indokolták.

Az afrikai reakció különösen fontos volt a Ferenc-pápaság egészének megítélésében. Az argentin egyházfő rendszeresen hangsúlyozta, hogy a katolikus egyház nem maradhat kizárólag európai gondolkodású intézmény, és a különböző földrészek sajátos tapasztalatait is figyelembe kell vennie. A *Fiducia supplicans* körüli vita azonban megmutatta, hogy a globális katolicizmus sokszínűsége nem minden esetben

támogatja azokat a lelkipásztori reformokat, amelyeket Nyugat-Európa vagy Észak-Amerika egyes közösségei előrelépésnek tekintenek.

A különböző társadalmak eltérő szexuáletikai és családfelfogása jelentős egyházi konfliktusforrássá vált. Egyes afrikai országokban a homoszexualitással kapcsolatos jogszabályok és társadalmi attitűdök rendkívül szigorúak, és az érintettek súlyos megkülönböztetéssel, sőt büntetőjogi fenyegetéssel is szembesülhetnek. A katolikus püspökök ezért saját közösségeik kulturális és politikai környezetére hivatkoztak, miközben az emberi méltóság védelmének kérdése továbbra is alapvető erkölcsi követelmény maradt.

Ferenc számára a kialakult helyzet különösen nehéz feladatot jelentett. Egyrészt meg kívánta őrizni az egyházi tanítás egységét és saját lelkipásztori reformjának alapelveit, másrészt fontosnak tartotta a helyi közösségek tapasztalatainak figyelembevételét. A különbségtétel végül abban jelent meg, hogy a nyilatkozat által megengedett áldások lehetőségét nem tekintették mindenütt kötelezően bevezetendő gyakorlatnak. A püspökök bizonyos mozgásteret kaptak az alkalmazás körülményeinek mérlegelésére.

HÁTTÉRGYÁR

A Hittani Dikasztérium 2024. január 4-én újabb közleményt tett közzé, amelynek célja a félreértések tisztázása volt. A dokumentum megerősítette, hogy a *Fiducia supplicans* nem változtatja meg a katolikus házasságtanítást, és a spontán áldásokat nem szabad liturgikus vagy házassági szertartásként értelmezni. A szöveg rövid, egyszerű, néhány másodperces imádság lehetőségéről beszélt, amelyben a lelkipásztor az érintett személyek számára kérheti Isten segítségét.

A pontosítás jól mutatta, milyen nehézségeket okozott az új rendelkezés gyakorlati értelmezése. A Vatikán igyekezett különbséget tenni a személyek megáldása és kapcsolatuk intézményi elismerése között, de a különbség a nyilvánosság számára nem mindig volt egyértelmű. A helyi közösségekben a szertartások szimbolikus jelentősége gyakran túlmutatott a hivatalos teológiai meghatározásokon, ezért a dokumentum alkalmazása továbbra is vitatott maradt.

Ferenc 2024-ben több interjúban is visszatért az áldások kérdésére. A pápa hangsúlyozta, hogy az egyház személyeket áld meg, és az áldás nem jelentheti az azonos nemű házasság egyházi jóváhagyását. Úgy vélte, hogy az emberi méltóság tiszteletben tartása és a lelkipásztori figyelem nem függhet attól, hogy valaki

mindenben megfelel-e az egyházi tanítás követelményeinek. A megkülönböztetés szerinte lehetőséget ad a közvetlen vallási kapcsolatra anélkül, hogy a házasság hagyományos értelmezését megváltoztatnák.

A kijelentések azonban a reform támogatói és ellenzői között fennmaradó különbségeket nem szüntették meg. A befogadóbb gyakorlatot sürgetők egy része szerint a spontán áldások engedélyezése fontos, de korlátozott jelentőségű lépés volt. Az érintett párok továbbra sem részesülhettek olyan egyházi elismerésben, amely a házasság szentségéhez kapcsolódik, és kapcsolatuk erkölcsi megítélése sem változott meg. A konzervatív kritikusok viszont már a korlátozott áldási lehetőséget is túlzott engedménynek tekintették.

A vita egyik különösen érzékeny kérdése az egyházi kommunikáció hitelessége volt. Ferenc közvetlen, személyes hangvételű megszólalásai gyakran reményt keltettek azokban, akik nagyobb intézményi reformokra számítottak. Amikor azonban a hivatalos dokumentumok világossá tették a változások határait, csalódottság is jelentkezett. A pápa személyes nyitottsága és a katolikus egyházi tanítás intézményi folytonossága közötti különbséget ezért egyre nehezebb volt a közvélemény

számára érthető módon bemutatni.

Ferenc saját döntéseiben ugyanakkor felismerhető volt egy következetes alapelv. A keresztény közösségnek lehetőséget kell teremtenie arra, hogy az emberek személyes élethelyzetüktől függetlenül kapcsolatot kereshessenek Istennel. A lelkipásztori szolgálat feladata nem kizárólag az erkölcsi normák ismertetése, hanem a személyes fejlődés, a megbocsátás és az egyházi közösséghez való kötődés támogatása is. A normák alkalmazása ezért bizonyos helyzetekben körültekintő mérlegelést követel.

Az ellenzők szerint azonban éppen ebben a megközelítésben rejlett a reform veszélye. Ha a személyes élethelyzetek mérlegelése egyre nagyobb szerepet kap, felmerülhet, hogy a hívők számára mennyire maradnak világosak az általános erkölcsi követelmények. A katolikus egyház egyetemessége ugyanis nemcsak a személyes befogadás lehetőségére, hanem a közös tanítás és szentségi gyakorlat egységére is épül. A kérdés ezért túlterjedt az azonos nemű párok megáldásán, és az egyházi tekintély egészének működését érintette.

HÁTTÉRGYÁR

A *Fiducia supplicans* történeti jelentősége abból is következett, hogy a dokumentum a katolikus egyház belső földrajzi különbségeit különösen láthatóvá tette. Nyugat-Európában egyes egyházi közösségek az új lehetőséget természetes lelkipásztori fejlődésként fogadták, Afrikában viszont több püspöki konferencia tartózkodott az alkalmazásától. A különbségek nem kizárólag a vallási tanítás értelmezéséből származtak, hanem az egyes társadalmak történelmi, kulturális és politikai tapasztalataiból is.

A pápa számára mindez személyes vezetői próbatételt jelentett. Latin-amerikai tapasztalatai alapján különösen fontosnak tartotta a helyi kultúrák és közösségek sajátosságainak megőrzését, de az egyházi egység védelme továbbra is pápai feladat maradt. A különböző földrészek eltérő reakciói megmutatták, hogy a decentralizáció és az egységes tanítás közötti egyensúlyt rendkívül nehéz megteremteni. A kérdés jelentősége a szinodalitásról folytatott szélesebb egyházi vitákban is megjelent.

Ferenc pápaságának utolsó éveiben a meleg emberekkel kapcsolatos lelkipásztori gyakorlat a reformok egyik legismertebb, de leginkább félreértett területévé vált. Az argentin egyházfő szavai és személyes

HÁTTÉRGYÁR

találkozói valóban hozzájárultak ahhoz, hogy az egyházi közbeszédben nagyobb figyelmet kapjon az emberi méltóság és az igazságtalan megkülönböztetés elutasítása. Ugyanakkor a katolikus szexuáletika alapvető rendelkezései, a házasság szentségi értelmezése és a papszentelésre vonatkozó szabályok ezen a területen sem változtak meg.

A reform hatásainak megítélésében ezért különbséget kell tenni a kommunikáció, a lelkipásztori gyakorlat és az egyházi tanítás szintje között. Ferenc az első két területen jelentős változásokat kezdeményezett, miközben a harmadikban többnyire a folytonosságot képviselte. A három szint közötti eltérés azonban rendszeresen vitákat okozott, és mind a reformokat támogatók, mind azok ellenzői számára elégedetlenség forrásává válhatott.

Az azonos nemű párok áldásáról szóló vita az egyházi közösség belső működésének egyik alapvető kérdésére is rámutatott. Miként képes egy több mint egymilliárd hívőt összefogó világegyház közös erkölcsi tanítást képviselni olyan társadalmakban, amelyeknek családfelfogása, jogrendszere és kulturális hagyományai jelentősen eltérnek egymástól? A kérdésre Ferenc sem tudott mindenki számára elfogadható választ adni. A helyi

HÁTTÉRGYÁR

közösségek sajátosságainak figyelembevétele és az egyetemes tanítás egységének megőrzése között tartós feszültség maradt fenn.

A *Fiducia supplicans* ennek a feszültségnek egyik legfontosabb dokumentuma lett. Megfogalmazásaiban olyan lelkipásztori megoldást keresett, amely a hagyományos katolikus tanítás formális megváltoztatása nélkül teszi lehetővé a személyes befogadás új formáját. A fogadtatás azonban megmutatta, hogy a vallási gyakorlatot nem mindig lehet pusztán jogi és teológiai különbségtételekkel egyértelműen szabályozni. Az áldások szimbolikus jelentése, a hívők várakozásai és a helyi társadalmi viszonyok mind befolyásolták a dokumentum értelmezését.

Ferenc számára a vita egyúttal annak bizonyítéka volt, hogy a katolikus egyház megújulása szükségszerűen konfliktusokkal járhat. A pápa nem kívánta minden kérdésben megváltoztatni a korábbi tanítást, de úgy vélte, hogy a lelkipásztori szolgálat nem maradhat érzéketlen az emberi élet változó körülményei iránt. Az egyház történelmi hagyománya szerinte nem kizárólag szabályokból és intézményekből áll, hanem olyan vallási tapasztalatból is, amelyet minden nemzedéknek saját körülményei között kell megélnie.

HÁTTÉRGYÁR

A pápaság végére azonban világossá vált, hogy ennek a szemléletnek jelentős határai vannak. Az egyes közösségek eltérő teológiai és társadalmi meggyőződései, a római intézmények belső működése és a tanítás egységének követelménye korlátozta a változtatások lehetőségét. Ferenc így olyan örökséget hagyott hátra, amelyben a személyes befogadás és az intézményi folytonosság közötti feszültség továbbra is megoldásra várt.

A homoszexuális emberek egyházi helyzetéről folytatott vita különösen erősen kapcsolódott Ferenc reformprogramjának egészéhez. A szegényekkel, a menekültekkel és a társadalom más peremére szorult csoportjaival kapcsolatban ugyanazt az alapvető erkölcsi követelményt hangsúlyozta: az egyháznak figyelnie kell azokra, akik a közösségből kirekesztettnek érzik magukat. A személyes méltóság elismerése azonban nem minden esetben vezetett az intézményi szabályok átfogó megváltoztatásához, ami a reformok legfontosabb belső ellentmondásai közé tartozott.

Ferenc történelmi jelentősége ezen a területen részben abban állt, hogy a homoszexuális emberek lelkipásztori helyzetét a katolikus egyház legmagasabb szintű nyilvános vitáinak egyik rendszeres témájává

tette. A korábbi évtizedekben az erkölcsi tanítás megfogalmazása gyakran háttérbe szorította az érintettek személyes tapasztalatait, az argentin pápa viszont új hangsúlyt adott a meghallgatásnak és a közvetlen kapcsolatnak. A változás mértékéről továbbra is eltérő vélemények alakultak ki, de a kérdés tartósan bekerült az egyházi döntéshozatal középpontjába.

A reformok körüli konfliktusok ugyanakkor Ferenc pápaságának egy másik, egyre súlyosabb problémájára is ráirányították a figyelmet. A római intézményekben és a nemzetközi katolikus közösségekben olyan ellenállás alakult ki, amely már nem kizárólag egyes dokumentumok értelmezését érintette, hanem magának a pápai kormányzásnak a működését is. A konzervatív bírálatok, a személyi konfliktusok és a hagyományos liturgiával kapcsolatos viták fokozatosan szélesebb intézményi szembenállássá alakultak, amely a következő években Ferenc reformprogramjának egyik legnagyobb akadályává vált.

HÁTTÉRGYÁR

14. fejezet – A Vatikán belső háborúja

Ferenc pápa 2013 márciusában olyan intézmény élére került, amelynek történelmi tekintélye és nemzetközi befolyása mögött egyre súlyosabb szervezeti problémák húzódtak meg. A Római Kúria évszázadok alatt kialakult hivatali rendszere jelentős tapasztalattal rendelkezett a katolikus egyház ügyeinek intézésében, de működése sok tekintetben nehezen volt áttekinthető. A különböző kongregációk, tanácsok, bíróságok és gazdasági intézmények hatáskörei részben átfedték egymást, a döntések előkészítését pedig gyakran személyes kapcsolatok és informális befolyási hálózatok alakították. A rendszer előnye a folytonosság és a felhalmozott szakértelem volt, gyengesége viszont az, hogy az intézmények közötti rivalizálás időnként az egyházi kormányzás alapvető feladatait is akadályozta.

XVI. Benedek lemondása előtt a Vatikán belső viszonyai már a nemzetközi sajtó figyelmének középpontjába kerültek. A Vatileaks-botrányban nyilvánosságra hozott dokumentumok olyan konfliktusokat tártak fel, amelyekről korábban legfeljebb egyházi körökben beszéltek. Az iratok egy része

személyes rivalizálásokat, pénzügyi szabálytalanságokra vonatkozó állításokat és a vatikáni döntéshozatal nehézségeit mutatta be. A botrány különösen azért érintette érzékenyen az egyházat, mert a nyilvánosságban megerősítette azt a benyomást, hogy a római vezetés jelentős energiákat fordít saját belső konfliktusaira, miközben a hívők és a helyi közösségek problémái háttérbe szorulnak.

A 2013-as konklávét megelőző bíborosi tanácskozásokon ezért a Kúria reformja fontos kérdéssé vált. A választók egy része olyan pápát keresett, aki képes visszaszerezni a központi egyházi kormányzás hitelességét, és elegendő függetlenséggel rendelkezik a korábbi római hatalmi csoportoktól. Jorge Mario Bergoglio személye több szempontból megfelelt ennek az elképzelésnek. Latin-Amerikából érkezett, hosszú ideig vezetett nagy egyházmegyét, és bár jól ismerte a római intézményeket, nem tartozott a Vatikánban kialakult hivatali kapcsolatrendszerek meghatározó szereplői közé.

Megválasztását követően azonban hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a kívülről érkező vezető helyzete egyszerre jelent előnyt és nehézséget. Ferenc kevésbé kötődött a római intézmények megszokott működéséhez,

ezért könnyebben kérdőjelezhetett meg korábban természetesnek tekintett eljárásokat. Ugyanakkor nem rendelkezett olyan részletes hivatali tapasztalattal, amilyennel a Kúriában évtizedeket eltöltő bíborosok és tisztségviselők. A reformok előkészítéséhez ezért megbízható munkatársakra, megfelelő információkra és következetes intézményi stratégiára volt szüksége.

Első jelentős lépései közé tartozott a nyolc bíborosból álló tanácsadó testület létrehozása. A 2013 áprilisában bejelentett csoportot a világ különböző térségeiből érkező egyházi vezetők alkották. Feladatuk a Római Kúria átalakításának előkészítése és a pápa segítése volt az egyetemes egyház kormányzásában. A testület később változó összetételben működött tovább, és a bíborosi tanács a Ferenc-féle intézményi reform egyik legfontosabb eszközévé vált.

A tanács létrehozása azt jelezte, hogy Ferenc nem kívánta kizárólag a Kúria meglévő szerveire bízni azok saját átalakítását. A különböző földrészek püspöki tapasztalatainak bevonásával olyan szempontokat kívánt érvényesíteni, amelyek a római hivatali gondolkodásban korábban kisebb hangsúlyt kaptak. A helyi egyházak sokszínűsége, a missziós feladatok és a társadalmi változások így közvetlenebbül jelenhettek meg a

reformok előkészítésében.

A rendszer azonban kezdettől fogva hordozott egy alapvető ellentmondást. A pápa az együttműködés és a közös tanácskozás megerősítését hirdette, miközben a végső döntések továbbra is saját hatáskörében maradtak. Az intézményi decentralizációt ezért olyan központi hatalomnak kellett megvalósítania, amelynek jogkörei lényegében változatlanok voltak. Ez a feszültség később több fontos személyi és szervezeti konfliktusban is megjelent.

A pénzügyi intézmények átalakítása különösen nagy nehézséget jelentett. A Vatikán gazdasági működését történetileg több, egymástól eltérő szervezet biztosította, amelyek sajátos jogi státusszal és feladatkörrel rendelkeztek. Az Apostoli Szentszék Vagyonkezelő Hivatala, az IOR és az Államtitkárság gazdasági tevékenysége között olyan kapcsolatok alakultak ki, amelyek áttekintése kívülállók számára rendkívül nehéz volt. A pénzügyi szabályozás korszerűsítése ezért egyszerre érintette a hivatali hatásköröket, az ellenőrzési eljárásokat és a korábban kialakult befolyási viszonyokat.

Ferenc 2014 februárjában létrehozta a Gazdasági Titkárságot, amelynek első prefektusává George Pell

HÁTTÉRGYÁR

ausztrál bíborost nevezte ki. Pell határozott vezetési stílusáról volt ismert, és azt a feladatot kapta, hogy erősítse a vatikáni pénzügyek átláthatóságát és az ellenőrzési rendszert. A kinevezés azt jelezte, hogy Ferenc kész jelentős felhatalmazást adni olyan munkatársaknak, akiktől konkrét intézményi eredményeket vár.

A reform azonban hamarosan ellenállásba ütközött. A pénzügyi szervezetek közötti hatáskörmegosztás, az információkhoz való hozzáférés és az egyes hivatalok önállósága körül viták alakultak ki. Az átláthatóság követelményével elvben sokan egyetértettek, de annak gyakorlati megvalósítása érintette a korábbi döntéshozatali és gazdálkodási szokásokat. Pell és munkatársai ezért olyan intézményi környezetben próbáltak változtatásokat végrehajtani, ahol a hivatalos szabályok mellett a személyes kapcsolatoknak továbbra is jelentős szerepük volt.

A pénzügyi reform történetének egyik legvitatottabb alakja Angelo Becciu olasz bíboros lett. Becciu 2011 és 2018 között az Államtitkárság általános ügyekért felelős helyetteseként működött, majd a szenttéavatási ügyekkel foglalkozó kongregáció prefektusává nevezték ki. Korábbi hivatalában jelentős szerepet játszott a vatikáni

adminisztráció és a pénzügyi döntéshozatal bizonyos területein, ezért személye később a gazdasági visszaélésekkel kapcsolatos vizsgálatok középpontjába került.

A londoni ingatlanberuházással kapcsolatos ügy különösen súlyos következményekkel járt. A Vatikán Államtitkársága jelentős összegeket fordított egy londoni ingatlanhoz kapcsolódó befektetésre, amelynek pénzügyi és jogi konstrukciói később vizsgálatok tárgyává váltak. A beruházás jelentős veszteséget okozott, és felvetette a pénzügyi ellenőrzés, a befektetési döntések és az intézményi felelősség kérdését. Az ügy különösen kínos volt Ferenc számára, mert éppen akkor került nyilvánosságra, amikor a pápa a vatikáni pénzügyi rendszer megtisztítását hirdette.

2020 szeptemberében Ferenc elfogadta Becciu lemondását a prefektusi tisztségről és a bíborosi jogok gyakorlásáról. A döntés rendkívüli volt, hiszen a bíborosi testület egyik jelentős tagját érintette, és egyértelműen jelezte, hogy a pápa kész magas rangú munkatársaival szemben is szigorú intézkedéseket hozni. Becciu ugyanakkor következetesen tagadta, hogy bűncselekményt követett volna el, és a későbbi büntetőeljárásban is vitatta az ellene felhozott vádakat.

HÁTTÉRGYÁR

A vatikáni bíróság 2023 decemberében első fokon öt és fél év szabadságvesztésre ítélte Becciut a pénzügyi ügyben. Az ítélet jelentős nemzetközi visszhangot váltott ki, mert korábban rendkívül ritkán fordult elő, hogy bíborost ilyen súlyú pénzügyi bűncselekmények miatt ítéljenek el a Vatikánban. Az eljárás ugyanakkor továbbra sem tekinthető egyszerűen lezárt ügynek. A vádlottak fellebbeztek, és 2026 márciusában a vatikáni fellebbviteli bíróság eljárási szabálytalanságok miatt az ügy egyes részeinek megismétlését rendelte el.

A 2026-os fejlemény különösen fontos a Ferenc-féle pénzügyi reformok történeti értékelésében. Az elsőfokú ítélet önmagában a felelősségre vonásra való intézményi készség jele volt, a fellebbviteli bíróság megállapításai azonban a tisztességes eljárás és a védelem jogainak kérdését is előtérbe helyezték. A korrupció elleni fellépés hitelességéhez ugyanis nem elegendő a magas rangú tisztségviselők felelősségre vonásának lehetősége. Az is szükséges, hogy a vizsgálatok és bírósági eljárások megfeleljenek a jogállami alapelveknek, különösen az iratokhoz való hozzáférés és a védekezés feltételeinek tekintetében.

A gazdasági reformokkal párhuzamosan egyre erősebb ellenállás alakult ki Ferenc teológiai és lelkipásztori

kezdeményezéseivel szemben. A családszinódusok és az *Amoris laetitia* körüli viták megmutatták, hogy az egyház jelentős vezetői között alapvető különbségek vannak a tanítás és a lelkipásztori gyakorlat kapcsolatának értelmezésében. A reformok kritikusai attól tartottak, hogy a pápa túlságosan nagy mozgásteret enged a helyi egyházaknak és az egyéni lelkiismereti döntéseknek. Támogatói viszont úgy vélték, hogy a korábbi merev intézményi megközelítés miatt az egyház egyre nehezebben tud kapcsolatot teremteni a modern társadalommal.

A konfliktus legismertebb szereplői közé tartozott Raymond Leo Burke amerikai bíboros. Burke hosszú ideig fontos egyházi tisztségeket töltött be, és különösen nagy jelentőséget tulajdonított a kánonjog, a hagyományos liturgia és a katolikus erkölcsi tanítás következetes alkalmazásának. Ferenc pápasága alatt több kérdésben nyilvánosan bírálta a reformok irányát, különösen az elvált és újraházasodott hívők szentségi helyzetének kezelését.

A bíboros 2014-ben elveszítette az Apostoli Szignatúra Legfelsőbb Bíróságának prefektusi tisztségét, és a Máltai Lovagrend patrónusává nevezték ki. A változást sok megfigyelő a pápa és Burke közötti nézeteltérésekkel

HÁTTÉRGYÁR

kapcsolta össze, bár a személyi döntések hivatalos indokai és tényleges háttere nem minden részletükben ismertek. Az ügy azonban jól mutatta, hogy a reformok körüli teológiai viták a római intézmények személyi viszonyaiban is következményekkel jártak.

A konzervatív ellenállás nem alkotott egységes mozgalmat. Egyes szereplők elsősorban a liturgikus hagyomány megőrzését tartották fontosnak, mások a családdal és szexualitással kapcsolatos tanítás változatlanságát védték, megint mások a pápai kormányzás módszereit vagy a Vatikán diplomáciai döntéseit bírálták. Ezek az irányzatok bizonyos kérdésekben együttműködtek, de nem feltétlenül képviseltek azonos egyházképet vagy politikai álláspontot.

A Ferenc-pápaság körüli konfliktusokban ugyanakkor fokozatosan megjelent egy szélesebb kulturális és politikai törésvonal is. A pápa társadalmi igazságosságról, migrációról és klímaváltozásról szóló megnyilatkozásai különösen az Egyesült Államok konzervatív katolikus köreiben váltottak ki bírálatot. Egyes szereplők úgy vélték, hogy Ferenc túlságosan nagy hangsúlyt helyez olyan kérdésekre, amelyek a liberális politikai irányzatok számára fontosak, miközben a

HÁTTÉRGYÁR

hagyományos erkölcsi tanítás védelme háttérbe szorul.

Ez az értelmezés azonban sokszor figyelmen kívül hagyta, hogy Ferenc több alapvető erkölcsi kérdésben változatlanul a korábbi katolikus tanítást képviselte. Az abortusz, a papszentelés és a házasság szentségi értelmezésének kérdésében nem hajtott végre radikális tanításbeli fordulatot. Reformjainak középpontjában inkább a lelkipásztori gyakorlat, az intézményi működés és a társadalmi felelősség hangsúlyainak átalakítása állt. A politikailag megosztott közegben azonban a különbségek gyakran elhalványultak, és a pápát támogatók, illetve ellenzők szélesebb ideológiai táborok részeként kezdték értelmezni.

A belső ellenállás egyik legsúlyosabb megnyilvánulása 2018 augusztusában történt. Carlo Maria Viganò érsek, a Szentszék korábbi washingtoni nunciusa hosszú nyilatkozatot tett közzé, amelyben Ferencet és más magas rangú egyházi vezetőket súlyos mulasztásokkal vádolta a Theodore McCarrick körüli ügy kezelésében. Viganò azt állította, hogy az egyházi vezetés korábban is rendelkezett információkkal McCarrick visszaéléseiről, és Ferenc pápa megfelelő ismeretek birtokában sem lépett fel időben.

A nyilatkozat rendkívüli visszhangot váltott ki, mert közvetlenül a pápa személyes felelősségét kérdőjelezte meg. Viganò Ferenc lemondását is követelte, ami szokatlanul éles fellépésnek számított egy korábbi magas rangú vatikáni diplomatától. Az ügy értékelésében ugyanakkor elengedhetetlen különbséget tenni a nyilvánosan megfogalmazott vádak, az azokat alátámasztó dokumentumok és a későbbi intézményi vizsgálatok megállapításai között.

Ferenc kezdetben nem adott részletes nyilvános választ Viganò állításaira. Ez a döntés különböző értelmezéseket váltott ki. Egyesek szerint a pápa nem kívánta a személyes támadások szintjére helyezni a vitát, mások viszont úgy vélték, hogy a hallgatás bizonytalanságot teremtett egy olyan ügyben, amely az egyház vezetőinek hitelességét érintette. A kérdés súlyosságát tovább növelte, hogy a McCarrick-ügy maga is a papi szexuális visszaélések kezelésének egyik legjelentősebb intézményi kudarcát tárta fel.

A Vatikán 2020 novemberében részletes jelentést tett közzé McCarrick egyházi pályájáról és az ügyében hozott döntésekről. A dokumentum jelentős mennyiségű levéltári anyagot, tanúvallomást és korabeli intézményi információt dolgozott fel. A jelentés több korábbi pápa és

vatikáni hivatal működését is vizsgálta, és olyan hiányosságokat tárt fel, amelyek hozzájárultak McCarrick egyházi előmeneteléhez és az ellene megfogalmazott panaszok elégtelen kezeléséhez.

A jelentésből összetettebb kép rajzolódott ki, mint amit Viganò nyilatkozata sugallt. A dokumentum nem támasztotta alá valamennyi személyes vádját, ugyanakkor súlyos intézményi mulasztásokat mutatott be. A McCarrick körüli figyelmeztetések, a hiányos vizsgálatok és a vezetői döntések következményei arra utaltak, hogy az egyházi rendszer hosszú időn keresztül nem működött megfelelően az áldozatok védelme és a felelősségre vonás területén.

Viganò későbbi tevékenysége fokozatosan túlterjedt a McCarrick-ügyön. Egyre élesebben bírálta Ferenc pápaságát, a II. vatikáni zsinat örökségét és az egyház modern társadalommal folytatott párbeszédét. Megnyilatkozásai között különböző összeesküvés-elméletek és szélsőséges politikai értelmezések is megjelentek, amelyek jelentős részét még a pápa konzervatív kritikusai sem fogadták el. A Hittani Dikasztérium 2024 júliusában megállapította, hogy Viganò egyházszakadást jelentő magatartást tanúsított, és kiközösítését állapította meg.

HÁTTÉRGYÁR

Az ügy történeti jelentősége abban állt, hogy megmutatta a pápai tekintéllyel szembeni nyilvános ellenállás új formáit. A modern kommunikációs környezetben egy korábbi egyházi diplomata saját közleményeivel és médiakapcsolataival közvetlenül megszólíthatta a nemzetközi katolikus közvéleményt. A római intézmények hagyományos tájékoztatási és fegyelmi eszközei ilyen helyzetben csak korlátozottan bizonyultak alkalmasnak a konfliktus kezelésére.

A belső viták másik fontos területét a hagyományos latin liturgia kérdése jelentette. XVI. Benedek 2007-ben kiadott *Summorum Pontificum* kezdetű rendelkezése szélesebb lehetőséget biztosított az 1962-es római misekönyv használatára. A döntés célja részben az volt, hogy elősegítse a hagyományos liturgiához kötődő katolikus közösségek és az egyház egészének kapcsolatát, valamint csökkentse a liturgikus reform körüli évtizedes feszültségeket.

Ferenc azonban úgy ítélte meg, hogy a rendelkezés alkalmazása nem mindenütt vezetett a kívánt eredményre. A hagyományos latin miséhez kötődő csoportok egy részében szerinte olyan szemlélet erősödött meg, amely elutasította a II. vatikáni zsinat liturgikus reformját és bizonyos esetekben az egyházi

tekintélyt is megkérdőjelezte. A pápa ezért 2021. július 16-án kiadta a *Traditionis custodes* kezdetű apostoli levelet, amely jelentősen szigorította az 1970 előtti római liturgikus könyvek használatának feltételeit.

Az új rendelkezés a helyi püspökök hatásköréhez kapcsolta a hagyományos latin mise engedélyezését, és több korlátozást vezetett be a szertartások helyszínére, valamint az új közösségek létrehozására vonatkozóan. A döntés jelentős ellenállást váltott ki azokból a katolikusokból, akik a korábbi liturgikus formához kötődtek, de elfogadták a pápai tekintélyt és a II. vatikáni zsinat alapvető tanítását. Számukra a szigorítás kollektív büntetésnek tűnhetett olyan konfliktusok miatt, amelyekért személyesen nem viseltek felelősséget.

Ferenc ezzel saját reformprogramjának egyik legnehezebb dilemmájával szembesült. Miközben más kérdésekben a helyi közösségek sajátos tapasztalataira és a lelkipásztori megkülönböztetésre helyezte a hangsúlyt, a hagyományos liturgia területén központosító és korlátozó intézkedéseket hozott. Támogatói szerint a döntés az egyházi egység védelmét szolgálta, kritikusai viszont következetlenséget láttak abban, hogy a pápa egyes közösségek számára nagyobb mozgásteret biztosított, másoktól pedig korábban meglévő

HÁTTÉRGYÁR

lehetőségeket vont meg.

A liturgikus konfliktus azért vált különösen élessé, mert a szertartások kérdése mélyebb egyháztani és történeti vitákhoz kapcsolódott. A hagyományos latin mise támogatói között voltak, akik elsősorban esztétikai, spirituális vagy családi kötődésük miatt részesítették előnyben a korábbi formát. Mások a II. vatikáni zsinat utáni liturgikus reformot teológiailag is bírálták. A két csoport azonban nem volt azonos, ezért a rendelkezés általános alkalmazása különböző helyzetű közösségeket érintett.

A római Kúria szervezeti reformja eközben tovább folytatódott. A bíborosi tanács munkájának eredményeként 2022. március 19-én kihirdették a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúciót, amely június 5-én lépett hatályba. A dokumentum felváltotta II. János Pál 1988-as *Pastor bonus* rendelkezését, és új szerkezetet adott a római központi hivataloknak. Az intézmények feladatainak átrendezése mellett hangsúlyt kapott az evangelizáció, a karitatív tevékenység és a helyi egyházak szolgálata.

A reform egyik legfontosabb eleme az volt, hogy a Kúria működését közvetlenebbül kapcsolta a pápa

HÁTTÉRGYÁR

missziós egyházképéhez. Az evangelizációért felelős új dikasztérium különleges helyet kapott a rendszerben, és a dokumentum nagyobb lehetőséget teremtett világi hívők, köztük nők vezetői szerepvállalására is. A változás Ferenc egyik alapvető meggyőződését tükrözte: a római központ feladata nem saját intézményi jelentőségének fenntartása, hanem az egyház küldetésének támogatása.

A dokumentum azonban nem oldotta fel automatikusan a Vatikán valamennyi működési problémáját. Az új szervezeti szabályok eredményessége attól függött, hogyan alkalmazzák őket a mindennapi döntéshozatalban, milyen személyi összetételű vezetés működteti az intézményeket, és mennyire sikerül összehangolni a különböző hivatalok munkáját. A reform jogi lezárása ezért nem jelentette az intézményi átalakulás teljes befejezését.

A Ferenc-pápaság belső konfliktusainak történetében fontos különbséget tenni az elvi és az intézményi ellenállás között. Az egyes teológiai döntések bírálata a katolikus egyház életében hosszú hagyománnyal rendelkezik, és önmagában nem tekinthető az egyházi egység megsértésének. Más természetű azonban az olyan fellépés, amely a legitim pápai tekintély egészét elutasítja, vagy bizonyítatlan állítások segítségével

HÁTTÉRGYÁR

kívánja ellehetetleníteni az egyházi vezetést. A két jelenség összemosása ugyanúgy torzítaná a történeti képet, mint valamennyi kritikus automatikus felmentése.

Ferenc saját vezetői módszerei szintén hozzájárultak egyes konfliktusok elmélyüléséhez. A pápa gyakran hangsúlyozta a meghallgatás és a közös mérlegelés fontosságát, de bizonyos személyi és fegyelmi kérdésekben rendkívül határozottan döntött. Egyes munkatársak és egyházi vezetők úgy érezték, hogy a reformprogram megvalósítása során nem mindig érvényesültek azok az együttműködési elvek, amelyeket Ferenc nyilvánosan hirdetett. Mások viszont úgy vélték, hogy a mélyen gyökerező intézményi ellenállással szemben csak erős pápai fellépéssel lehet eredményeket elérni.

A történeti értékeléshez ezért mindkét szempontot figyelembe kell venni. Ferenc kétségtelenül fontos lépéseket tett a római intézmények átalakítására, a pénzügyi ellenőrzés megerősítésére és a világegyház különböző közösségeinek bevonására. Ugyanakkor reformjai egy részét személyes konfliktusok, következetlen döntések és elhúzódó intézményi viták kísérték. A változtatások eredményessége nem minden területen felelt meg azoknak a várakozásoknak, amelyek

HÁTTÉRGYÁR

megválasztásakor kialakultak.

A Vatikán belső háborúja így jóval több volt néhány bíboros személyes rivalizálásánál. A katolikus egyház kormányzásának alapvető kérdései kerültek napirendre: mekkora önállósággal rendelkezzenek a helyi egyházak, hogyan működjön a központi pénzügyi ellenőrzés, milyen kapcsolat álljon fenn a hagyomány és a lelkipásztori alkalmazkodás között, és miként gyakorolhatja a pápa saját tekintélyét anélkül, hogy az intézményi együttműködés sérülne. Ezek a kérdések Ferenc halálával sem veszítették el jelentőségüket.

Az argentin pápa pápaságának egyik legnagyobb paradoxona az volt, hogy az egyházi hatalommal szembeni kritikája gyakran saját pápai hatalmának határozott alkalmazásával párosult. A jezsuita rend korábbi tartományfőnökeként jól ismerte az intézményi fegyelem szükségességét, és időskorában többször beszélt fiatal vezetői működésének hibáiról. A római környezetben azonban ismét olyan helyzetekkel találkozott, amelyekben a döntések gyorsasága, a személyes tekintély és az intézményi egyeztetés közötti egyensúly megteremtése nehéznek bizonyult.

HÁTTÉRGYÁR

A reformok jelentősége ezért részben abban mérhető, hogy milyen intézményi lehetőségeket hagytak hátra. A *Praedicate evangelium* új szerkezete, a világi vezetők kinevezésének lehetősége és a pénzügyi ellenőrzési rendszer változásai Ferenc személyétől függetlenül is fennmaradhatnak. A konfliktusok ugyanakkor arra figyelmeztetnek, hogy egy intézmény jogi átalakítása önmagában nem biztosítja a működési kultúra megváltozását.

A Vatikán belső vitáinál azonban volt egy olyan kérdés, amely a katolikus egyház erkölcsi hitelességét még súlyosabban érintette. A papi szexuális visszaélések és azok intézményi eltussolása a pápaság egyik legnagyobb válságát jelentette. Ferenc ezen a területen is fontos intézkedéseket hozott, de személyes döntései között súlyos hibák és késedelmek is voltak. A reformok értékeléséhez ezért különösen fontos megvizsgálni, hogyan viszonyult az áldozatokhoz, milyen felelősséget vállalt saját tévedéseiért, és milyen eredményeket hoztak az egyházi eljárások átalakítására irányuló törekvései.

HÁTTÉRGYÁR

15. fejezet – A visszaélések és az elveszített bizalom

2018 januárjában Ferenc pápa Chilébe utazott, ahol pápaságának egyik legsúlyosabb erkölcsi és vezetői válságával szembesült. A látogatás hivatalos programja a katolikus egyház társadalmi küldetésére, az őslakos közösségek helyzetére és a chilei hívőkkel való találkozásokra összpontosított. A nyilvánosság figyelme azonban hamarosan a papi szexuális visszaélések és azok egyházi kezelésének kérdése felé fordult. A chilei katolicizmus hosszú ideje súlyos bizalmi válságban volt, amelynek egyik központi alakja Fernando Karadima pap lett. Az egykori befolyásos lelkipásztor által elkövetett visszaélések és az egyházi vezetők magatartása olyan problémákat tárt fel, amelyek messze túlmutattak egyetlen személy bűnein.

Karadima a chilei katolikus elit több tagjával szoros kapcsolatban állt, és különösen jelentős befolyást gyakorolt a környezetében nevelkedő fiatal papokra. Szolgálata során olyan közösséget alakított ki, amelyben személyes tekintélye és lelki vezetői szerepe rendkívül erős volt. A később nyilvánosságra került beszámolók azonban azt mutatták, hogy ezt a tekintélyt szexuális és

HÁTTÉRGYÁR

lelki visszaélések elkövetésére használta fel. Az áldozatok hosszú időn keresztül hiába próbálták elérni, hogy panaszaikat megfelelően kivizsgálják.

A Karadima-ügy különösen azért vált jelentőssé, mert az egyházi intézményrendszer működésének több súlyos hiányosságát is megmutatta. A tekintélyes lelkipásztorral szemben megfogalmazott állításokat egyes vezetők hosszú ideig nem kezelték kellő súllyal, miközben az áldozatok beszámolói nehezen jutottak el a megfelelő döntéshozókhoz. A személyes kapcsolatok, az intézményi tekintély védelme és a botránytól való félelem olyan akadályokat teremthettek, amelyek késleltették a felelősségre vonást.

A Vatikán 2011-ben Karadimát bűnösnek találta a kánonjogi eljárásban, és szigorú korlátozásokat rendelt el vele szemben. A volt papnak visszavonultan kellett élnie, és nem gyakorolhatta korábbi nyilvános szolgálatát. Az ítélet azonban nem zárta le az ügyet, mert az áldozatok és támogatóik szerint az egyházi vezetők felelősségét továbbra sem tisztázták megfelelően. A chilei katolikus közösségben ezért egyre nagyobb elégedetlenség alakult ki az intézményi eljárásokkal kapcsolatban.

HÁTTÉRGYÁR

A konfliktus egyik legfontosabb szereplője Juan Barros püspök volt, aki korábban Karadima környezetéhez tartozott. Barros 2015-ben az osornói egyházmegye élére került, kinevezése azonban már kezdettől fogva tiltakozásokat váltott ki. Az áldozatok közül többen azt állították, hogy a püspök tudott Karadima visszaéléseiről, és nem tett megfelelő lépéseket azok megakadályozására vagy feltárására. Barros tagadta a vádakat, Ferenc pedig kezdetben támogatta a püspököt.

A pápai magatartás különösen súlyos következményekkel járt. Ferenc más kérdésekben rendszeresen hangsúlyozta az emberi szenvedés iránti figyelmet, a kiszolgáltatottak meghallgatását és az intézményi hatalommal való visszaélések elutasítását. A chilei ügyben azonban hosszú ideig olyan döntéseket hozott és kijelentéseket tett, amelyek az áldozatok számára azt a benyomást kelthették, hogy az egyházfő inkább egy püspök tekintélyét védi, mint a panaszokat megfogalmazó embereket.

A 2018-as chilei látogatás során a pápa nyilvánosan kiállt Barros mellett, és az ellene megfogalmazott vádakat bizonyítékok hiányára hivatkozva utasította el. A kijelentés különösen nagy felháborodást váltott ki, mert az áldozatok és támogatóik szerint a szükséges

bizonyítékok és tanúvallomások rendelkezésre álltak, az intézményi vezetés azonban nem foglalkozott velük megfelelően. A pápa megnyilatkozása így újabb fájdalmat okozott azoknak, akik hosszú évek óta próbálták elérni a történtek elismerését.

A helyzet súlyosságát az is növelte, hogy Ferenc korábban már több alkalommal elítélte a papi szexuális visszaéléseket. A katolikus egyházon belüli válságot örökölte elődeitől, és megválasztása után fontos feladatának nevezte az áldozatok védelmét. A chilei ügy azonban megmutatta, hogy az általános elvek hangoztatása nem biztosítja automatikusan a helyes döntést egy konkrét esetben. A pápa személyes bizalma egy egyházi vezető iránt súlyos ítélőképességi hibához vezethetett.

A nemzetközi tiltakozás hatására Ferenc később felülvizsgálta álláspontját. 2018 februárjában Charles Scicluna máltai érseket és Jordi Bertomeu vatikáni tisztségviselőt bízta meg a chilei ügy részletes vizsgálatával. Scicluna jelentős tapasztalattal rendelkezett a papi szexuális visszaélések egyházi kivizsgálásában, és korábban már több nagy jelentőségű ügyben vett részt. A vizsgálat során tanúvallomásokat gyűjtöttek, dokumentumokat tanulmányoztak, és

részletes képet próbáltak kialakítani a chilei egyházban kialakult helyzetről.

A vizsgálat eredménye alapvetően megváltoztatta Ferenc álláspontját. A pápa 2018 áprilisában levelet írt a chilei püspököknek, amelyben elismerte, hogy súlyos tévedéseket követett el az ügy megítélésében. Kijelentette, hogy nem rendelkezett megfelelően megalapozott információkkal, és tévesen mérte fel a helyzetet. A levél jelentősége abban állt, hogy a pápa saját személyes felelősségét is elismerte, nem csupán az intézményi rendszer hibáiról beszélt.

A fordulat azonban nem tette semmissé a korábbi mulasztásokat. Az áldozatok számára a pápai bocsánatkérés fontos erkölcsi elismerést jelenthetett, de nem szüntette meg a hosszú évek alatt elszenvedett sérelmeket. Az egyházi vezetés hitelességének helyreállításához konkrét intézkedésekre, felelősségre vonásra és olyan eljárások kialakítására volt szükség, amelyek megakadályozhatják a hasonló esetek megismétlődését.

Ferenc 2018 tavaszán több chilei áldozatot is fogadott a Vatikánban. A találkozások során személyesen hallgatta meg beszámolóikat, és bocsánatot kért korábbi

HÁTTÉRGYÁR

magatartásáért. Az események különösen fontosak voltak, mert a papi szexuális visszaélések áldozatai hosszú időn keresztül gyakran éppen azt tapasztalták, hogy az egyházi intézmények nem kívánják megismerni történetüket. A személyes meghallgatás ezért az igazságtétel egyik alapvető, bár önmagában nem elegendő feltételévé vált.

A chilei püspökök 2018 májusában Rómába utaztak, ahol a pápa részletesen megvitatta velük az egyházi válságot. A találkozó végén a résztvevő püspökök valamennyien felajánlották lemondásukat. A döntés rendkívüli volt, hiszen egy egész ország püspöki karának közös felelősségvállalását fejezte ki. Ferenc később több lemondást elfogadott, köztük Juan Barrosét is, akinek kinevezése és korábbi támogatása a válság egyik központi kérdése volt.

A chilei események jelentősége túlterjedt az ország határain. A katolikus világban egyre erősebben jelentkezett az az igény, hogy a papi szexuális visszaélések ügyében ne kizárólag az egyes elkövetők felelősségét vizsgálják. Az intézményi mulasztások, a panaszok eltussolása és a püspökök döntései ugyanilyen fontos kérdésekké váltak. A chilei válság megmutatta, hogy az egyházi hierarchia korábbi működése sok

esetben akadályozta a visszaélések feltárását, és a vezetők közötti bizalmi kapcsolatok felülírhatták az áldozatok védelmének követelményét.

Ferenc személyes hibája különösen fontos tanulságot hordozott. A pápa korábban gyakran bírálta az intézményi önvédelmet és a klerikalizmust, mégis olyan helyzetbe került, amelyben saját döntései éppen ezt a működési mintát erősítették. A chilei ügy ezért nem kizárólag egy rosszul előkészített kinevezés története volt. Arra is rámutatott, hogy a reformokat hirdető vezető személyes kapcsolatai és előfeltevései milyen könnyen akadályozhatják a szükséges önvizsgálatot.

A chilei válsággal szinte egy időben az Egyesült Államokban is súlyos ügy került nyilvánosságra. Theodore Edgar McCarrick, Washington korábbi érseke és bíboros olyan visszaélésekkel kapcsolatos vádak középpontjába került, amelyek több évtizedre nyúltak vissza. McCarrick hosszú egyházi pályája során jelentős tekintélyre és nemzetközi kapcsolatrendszerre tett szert, miközben később kiderült, hogy ellene korábban is érkeztek panaszok és figyelmeztetések.

A McCarrick-ügy különösen megrendítő volt, mert az intézményi vezetés több szintjén is felvetette a felelősség

kérdését. A volt bíboros egyházi előmenetele, püspöki kinevezései és magas rangú kapcsolatai olyan időszakban alakultak ki, amikor már léteztek vele kapcsolatos aggasztó információk. A későbbi vizsgálatok azt mutatták, hogy az egyes jelzések nem jutottak el megfelelő módon a döntéshozókhoz, vagy nem kaptak kellő súlyt az intézményi eljárásokban.

A 2018-ban nyilvánosságra került vádak után Ferenc megfosztotta McCarricket a bíborosi jogállástól, majd a Hittani Kongregáció egyházi eljárása 2019 februárjában megállapította felelősségét súlyos visszaélésekben. A volt bíborost elbocsátották a klerikusi állapotból, ami az egyházi fegyelmi rendszer egyik legsúlyosabb büntetése. A döntés jelentősége abban állt, hogy korábban ilyen magas rangot viselő egyházi személy esetében rendkívül ritkán alkalmaztak hasonló intézkedést.

A felelősségre vonás azonban nem oldotta fel azokat a kérdéseket, amelyek McCarrick hosszú egyházi pályájával kapcsolatban felmerültek. Miért nem vizsgálták ki korábban megfelelően a panaszokat? Milyen információkkal rendelkeztek a különböző püspökök és római hivatalok? Hogyan lehetséges, hogy egy jelentős nemzetközi tekintéllyel rendelkező egyházi vezető hosszú időn keresztül elkerülhette a következetes ellenőrzést?

Ferenc 2018 őszén részletes vatikáni vizsgálatot rendelt el az ügy történetének feltárására. A jelentést 2020 novemberében tették közzé, és az egyházi intézmények működésének egyik legfontosabb önvizsgálati dokumentumává vált. A vizsgálat levéltári anyagokat, tanúvallomásokat és korabeli döntéseket dolgozott fel, és több pápaság időszakára kiterjedően rekonstruálta McCarrick egyházi előmenetelét.

A jelentésből olyan intézményi működés képe rajzolódott ki, amelyben a személyes tekintély, a hiányos ellenőrzés és az információk elégtelen megosztása súlyos következményekkel járt. Egyes döntéshozók nem rendelkeztek minden szükséges adattal, más esetekben a figyelmeztetések nem vezettek megfelelő vizsgálathoz. A jelentés azt is megmutatta, hogy a magas rangú egyházi személyekkel szembeni panaszok kezelésére korábban nem léteztek kellően hatékony és következetes intézményi eljárások.

A McCarrick-ügy különösen fontos volt a püspöki felelősség kérdésében. A katolikus egyházban a püspökök saját egyházmegyéjükben jelentős önállósággal rendelkeznek, de a pápai tekintélynek is alá vannak rendelve. A rendszer történetileg arra épült, hogy a püspökök megbízható lelkipásztori vezetők, akik képesek

saját közösségükben biztosítani az egyházi fegyelmet. A visszaélési botrányok azonban megmutatták, hogy a püspökök maguk is követhetnek el súlyos mulasztásokat, sőt bizonyos esetekben közvetlenül hozzájárulhatnak az elkövetők védelméhez.

Az egyházi intézmények ezért olyan ellenőrzési rendszert igényeltek, amely nem kizárólag az egyes püspökök személyes lelkiismeretére és becsületére épül. A panaszok fogadásának, az előzetes vizsgálatoknak és a felelősségre vonásnak világos szabályokra volt szüksége, amelyek a magas rangú vezetőkre is alkalmazhatók. A kérdés különösen azért volt érzékeny, mert a püspöki hatalom hagyományosan a katolikus egyháztan egyik alapvető intézményi elemének számított.

Ferenc 2014 decemberében létrehozta a Kiskorúak Védelmének Pápai Bizottságát, amelynek feladata az egyházi gyermekvédelmi és visszaélés-megelőzési gyakorlat fejlesztése volt. A testület vezetésére Seán Patrick O'Malley bostoni bíborost nevezte ki, aki korábban az Egyesült Államokban jelentős tapasztalatokat szerzett a papi szexuális visszaélések következményeinek kezelésében. A bizottság munkájába szakértőket és túlélőket is bevontak, ami fontos újításnak számított az egyházi intézményi gyakorlatban.

A kezdeményezés azonban hamarosan belső nehézségekkel szembesült. Egyes tagok úgy érezték, hogy a bizottság nem rendelkezik elegendő hatáskörrel a konkrét ügyek kezelésére, és javaslatai nem mindig jutnak el megfelelő módon a döntéshozókhoz. Különösen nagy visszhangot váltott ki Marie Collins ír túlélő 2017-es távozása, aki arra hivatkozott, hogy a vatikáni hivatalok ellenállása akadályozza a gyermekvédelmi reformok következetes megvalósítását.

Collins kritikája azért volt különösen súlyos, mert saját tapasztalatai alapján beszélt az áldozatok intézményi kiszolgáltatottságáról. A gyermekvédelmi intézkedések hitelessége szerinte attól függött, hogy az egyházi vezetés hajlandó-e valóban meghallgatni a túlélőket, és biztosítja-e a szükséges eljárási garanciákat. A bizottság létrehozása önmagában nem volt elegendő, ha a római intézmények működése változatlanul akadályozta az áldozatok panaszainak érdemi kezelését.

A chilei és amerikai válságok hatására Ferenc 2019 februárjára rendkívüli vatikáni tanácskozást hívott össze a kiskorúak védelméről. A találkozón püspöki konferenciák vezetői, szerzetesi elöljárók és más egyházi szereplők vettek részt. A tanácskozás célja az volt, hogy az egyetemes egyház egészében erősítsék a

felelősségvállalás, az átláthatóság és a gyermekvédelem közös követelményeit.

A találkozó különösen fontos felismerése az volt, hogy a papi szexuális visszaélések nem kizárólag néhány ország problémáját jelentik. A nemzetközi nyilvánosság korábban elsősorban az Egyesült Államok, Írország, Ausztrália és Nyugat-Európa botrányaival foglalkozott, de a visszaélések és az intézményi mulasztások más földrészeken is jelen voltak. Az eltérő jogrendszerek, társadalmi viszonyok és kulturális környezetek miatt azonban a feltárás lehetőségei jelentősen különböztek.

Ferenc a tanácskozáson hangsúlyozta, hogy az egyháznak a konkrét intézkedésekre kell összpontosítania. Az áldozatok iránti együttérzés és a bűnök általános elítélése önmagában nem elegendő. A megfelelő eljárásokhoz képzett szakemberekre, világos felelősségi körökre és olyan intézményekre van szükség, amelyek képesek kezelni a panaszokat akkor is, ha azok magas rangú egyházi személyeket érintenek.

A 2019-es tanácskozást követően május 7-én megjelent a *Vos estis lux mundi* kezdetű apostoli levél. A dokumentum jelentős változásokat vezetett be a visszaélések bejelentésének és kivizsgálásának

rendszerében. Előírta, hogy az egyházmegyékben megfelelő lehetőséget kell biztosítani a panaszok fogadására, és meghatározta a püspökökkel, valamint más magas rangú egyházi vezetőkkel szembeni vizsgálatok alapvető szabályait.

A rendelkezés egyik legfontosabb eleme a felelősségre vonás körének kiterjesztése volt. A szabályok nemcsak a közvetlenül elkövetett visszaélésekkel foglalkoztak, hanem azokkal a vezetői magatartásokkal is, amelyek a vizsgálatok akadályozására vagy az elkövetők védelmére irányultak. A dokumentum így intézményes választ kívánt adni arra a problémára, amely a chilei és McCarrick-ügyben különösen élesen megmutatkozott.

A *Vos estis lux mundi* ugyanakkor nem alakította át teljesen a katolikus egyház büntetőjogi rendszerét. Az egyházi vizsgálatok továbbra is a kánonjog keretei között működtek, és a világi államok büntetőjogi eljárásai ettől különálló rendszert alkottak. A dokumentum hangsúlyozta, hogy az egyházi szabályok alkalmazása nem sértheti az adott ország jogszabályaiból eredő kötelezettségeket, különösen a hatósági bejelentésekre vonatkozó rendelkezéseket. A két jogrendszer közötti kapcsolat azonban továbbra is jelentős gyakorlati kérdéseket vetett fel.

HÁTTÉRGYÁR

Az áldozatok jogainak védelme különösen fontos maradt. A papi szexuális visszaélések sok esetben olyan intézményi környezetben történtek, ahol az elkövetők vallási tekintélyük, tanári vagy lelkipásztori szerepük révén jelentős hatalommal rendelkeztek. Az érintettek ezért gyakran nehezen tudtak segítséget kérni, különösen akkor, ha családjuk vagy közösségük erősen kötődött az adott egyházi intézményhez. A felelősségre vonásnak ezért figyelembe kellett vennie a hatalmi visszaélés és a pszichológiai kiszolgáltatottság sajátos körülményeit.

Ferenc reformjainak egyik jelentős eleme volt, hogy az egyházi eljárásokban egyre nagyobb figyelmet fordítottak a visszaélések bejelentését követő megtorlás tilalmára. A panaszt tevő személyek, tanúk és más érintettek védelme különösen fontos, mert az intézményi függőség sok esetben megakadályozhatja az igazság feltárását. A 2019-es rendelkezés és annak későbbi módosításai ezért olyan szabályokat is tartalmaztak, amelyek a bejelentőkkel szembeni hátrányos intézkedések megakadályozását célozták.

A pápa 2019 decemberében további fontos lépést tett, amikor megszüntette a pápai titoktartás alkalmazását a kiskorúakkal és kiszolgáltatott személyekkel szembeni

HÁTTÉRGYÁR

bizonyos szexuális visszaélésekkel kapcsolatos eljárásokban. A döntés jelentősége abban állt, hogy a korábbi titoktartási szabályok gyakran megnehezítették az információk megfelelő megosztását, és az áldozatok számára az intézményi elzárkózás benyomását kelthették.

A változtatás nem jelentette valamennyi személyes adat vagy bizalmas információ nyilvánossá tételét. Az eljárások résztvevőinek magánéletét és a vizsgálatok tisztességes lefolytatásának feltételeit továbbra is védeni kellett. A rendelkezés azonban világosabbá tette, hogy a titoktartás nem használható a visszaélések eltussolásának vagy az állami hatóságokkal való együttműködés indokolatlan akadályozásának eszközeként.

Az egyházi büntetőjog reformja 2021-ben újabb állomáshoz érkezett. Ferenc a *Pascite gregem Dei* kezdetű apostoli konstitúcióval átdolgozta az egyházi törvénykönyv büntetőjogi rendelkezéseit. A reform pontosabb szabályokat kívánt teremteni a különböző egyházi bűncselekmények kezelésére, és erősítette a püspökök felelősségét a megfelelő fegyelmi intézkedések alkalmazásában. A korábbi gyakorlat egyik problémája ugyanis az volt, hogy az egyházi vezetők olykor túlzottan

HÁTTÉRGYÁR

tartózkodtak a büntetőjogi eszközök használatától.

A 2023. március 25-én kihirdetett új *Vos estis lux mundi* a korábbi ideiglenes szabályozást állandó rendelkezésekkel váltotta fel, és több ponton pontosította az eljárásokat. A dokumentum ismét hangsúlyozta az áldozatok méltóságának védelmét, a panaszok megfelelő kezelését és a magas rangú egyházi vezetők felelősségét. A módosítások azt mutatták, hogy Ferenc a gyermekvédelmi reformokat hosszabb intézményi folyamatként kezelte, amelyben a korábbi tapasztalatok alapján további változtatásokra lehet szükség.

A jogszabályok megváltoztatása azonban önmagában nem bizonyította, hogy az egyházi gyakorlat mindenütt megfelelően működik. A világ különböző országaiban jelentős különbségek maradtak a bejelentési rendszerek, a szakmai felkészültség és az áldozatsegítés lehetőségei között. Egyes egyházmegyék és szerzetesrendek hatékony gyermekvédelmi programokat alakítottak ki, másutt viszont az intézményi ellenállás, az erőforrások hiánya vagy a társadalmi tabuk továbbra is akadályozták a visszaélések feltárását.

A katolikus egyház nemzetközi működéséből következően különösen nehéz volt egységes gyakorlatot

kialakítani. Az egyes országok jogrendszerei eltérően szabályozták a szexuális bűncselekmények bejelentését, a bizonyítékok kezelését és az áldozatok védelmét. Bizonyos társadalmakban a vallási tekintély különösen erős volt, ami még nehezebbé tehette az elkövetőkkel szembeni panasztételt. Az egyházi intézményeknek ezért olyan szabályokat kellett alkalmazniuk, amelyek egyszerre biztosítják a közös felelősséget és figyelembe veszik a helyi jogi környezetet.

A reformok mellett továbbra is előfordultak olyan ügyek, amelyek megkérdőjelezték a vatikáni intézmények következetességét. A francia származású Marko Ivan Rupnik jezsuita művész körüli botrány különösen nagy figyelmet kapott. Rupnik egyházi művészeti tevékenysége nemzetközileg ismert volt, mozaikjai és más alkotásai számos fontos templomban, valamint vallási intézményben jelentek meg. Később azonban több nő súlyos lelki, szexuális és hatalmi visszaélésekkel vádolta meg.

Az ügy egyik legsúlyosabb kérdését az jelentette, hogy a korábbi egyházi eljárások és fegyelmi döntések nem vezettek megfelelő időben átfogó felelősségre vonáshoz. A nyilvánosságban felmerült, hogy az elkövetéssel kapcsolatos állítások, a korábbi vizsgálatok és a döntések

közötti kapcsolat nem volt kellően átlátható. A történtek különösen érzékenyen érintették a Ferenc-pápaság megítélését, mert Rupnik jezsuita háttere és vatikáni kapcsolatai miatt sokan azt kérdezték, vajon a reformokat hirdető egyházvezetés megfelelően alkalmazza-e saját gyermekvédelmi és visszaélés-megelőzési elveit.

A Rupnik-ügyben a későbbi vizsgálatok során különösen fontos volt megkülönböztetni az áldozatok állításait, az egyházi fegyelmi intézkedéseket és a még folyamatban lévő eljárásokat. A nyilvánosságban megfogalmazott vádak súlyossága nem helyettesítheti az eljárási garanciákat, ugyanakkor az áldozatok beszámolóinak megfelelő vizsgálata alapvető intézményi kötelesség. Az ügy különösen erősen mutatta meg, milyen nehézségekkel járhat, ha a vallási tekintély és a személyes kapcsolatrendszer hosszú időn keresztül befolyásolja a panaszok kezelését.

Ferenc 2023 őszén lehetővé tette, hogy a Hittani Dikasztérium az elévülési akadályt félretéve vizsgálja az ügyet. A döntés fontos lépés volt, de azt is jelezte, hogy a korábbi intézményi működés nem biztosított megfelelő megoldást. Az ilyen esetekben a késedelmes fellépés következményeit nem lehet teljesen jóvátenni azzal, hogy

a későbbi vizsgálat már alaposabb szabályok alapján történik.

A gyermekvédelmi reformok történetében különösen fontos az áldozatok saját nézőpontja. A visszaélések következményei gyakran évtizedekig meghatározzák az érintettek életét. A vallási közösségben elszenvedett szexuális erőszak sajátos lelki következményekkel járhat, mert az elkövető sok esetben éppen azt a bizalmat használja ki, amely a hit, a lelki vezetés és az intézményi tekintély kapcsolatára épül. A történtek ezért nemcsak fizikai és pszichológiai sérüléseket okozhatnak, hanem az ember vallási meggyőződését és közösségi kapcsolatait is tartósan megrendíthetik.

A katolikus egyház korábbi működésében különösen súlyos problémát jelentett, hogy az áldozatok beszámolóit sokszor az intézmény jó hírének védelme szempontjából kezelték. Az elkövetők áthelyezése, a panaszok elhallgatása és az ügyek belső rendezésére irányuló törekvések olyan következményekkel járhattak, amelyek újabb visszaélések lehetőségét teremtették meg. Ferenc reformjai ennek a működésnek a megváltoztatására irányultak, de a korábbi intézményi kultúra hatása nem szűnt meg egyik napról a másikra.

HÁTTÉRGYÁR

Az egyházi vezetők személyes felelőssége ezért továbbra is alapvető kérdés maradt. A püspökök és szerzetesi elöljárók nem hivatkozhatnak pusztán arra, hogy nem rendelkeztek teljes körű információkkal, ha elmulasztották a szükséges vizsgálatok elrendelését vagy figyelmen kívül hagyták az ismétlődő figyelmeztetéseket. Ugyanakkor a felelősség megállapításához minden egyes ügyben tisztázni kell, hogy az érintett vezető milyen információk birtokában, milyen jogkörben és milyen körülmények között hozta meg döntéseit.

Ferenc saját chilei tévedése különösen fontos példa erre. A pápa kezdetben nem mérte fel megfelelően az áldozatok állításainak jelentőségét, és nyilvánosan támogatta azt a püspököt, akinek magatartását később maga is újraértékelte. A történet súlyosságát nem csökkenti, hogy végül bocsánatot kért és intézményi változtatásokat kezdeményezett. A személyes felelősség elismerése fontos volt, de a korábbi döntések következményei továbbra is a pápaság történetéhez tartoznak.

A Ferenc-pápaság gyermekvédelmi örökségét ezért nem lehet kizárólag a meghozott rendelkezések alapján értékelni. A *Vos estis lux mundi*, a kánonjogi reform és a pápai titoktartás szabályainak módosítása jelentős

HÁTTÉRGYÁR

intézményi előrelépést jelentett. Az áldozatokkal való kapcsolat, a konkrét ügyekben hozott döntések és a vizsgálatok eredményessége azonban több esetben továbbra is komoly hiányosságokat mutatott.

A gyermekvédelmi intézményrendszer egyik alapvető kérdése az maradt, hogyan lehet biztosítani a vizsgálatok megfelelő függetlenségét. Ha egy püspökkel vagy más magas rangú egyházi vezetővel szemben panasz érkezik, az érintett intézmények közötti személyes és hivatali kapcsolatok könnyen összeférhetetlenségi problémákat teremthetnek. A megfelelő eljárásokhoz ezért olyan külső vagy intézményileg független szakértők bevonására lehet szükség, akik képesek az ügyeket a hagyományos egyházi hierarchiától megfelelő távolságban vizsgálni.

A kérdés a világi hatóságokkal való együttműködésben is megjelent. A papi szexuális visszaélések jelentős része nemcsak kánonjogi szabálysértés, hanem az adott ország büntetőjoga szerint is bűncselekmény. Az egyházi eljárások ezért nem helyettesíthetik az állami igazságszolgáltatást. A két rendszer megfelelő együttműködése különösen fontos az áldozatok védelme, a bizonyítékok megőrzése és az elkövetők felelősségre vonása szempontjából.

HÁTTÉRGYÁR

A Ferenc által meghirdetett reformok ebben az irányban is változásokat hoztak, de a különböző országokban eltérő eredmények születtek. Egyes helyeken az egyházi szervezetek szorosabb együttműködést alakítottak ki a rendőrséggel és a gyermekvédelmi hatóságokkal, máshol viszont továbbra is intézményi ellenállás vagy bizonytalan jogi helyzet nehezítette a megfelelő fellépést. A katolikus egyház nemzetközi jellege ezért ezen a területen is sajátos kihívást jelentett.

A visszaélések kezelésének eredményességét tovább nehezítette az egyházi eljárások átláthatóságának kérdése. Az áldozatok, családtagjaik és a helyi közösségek gyakran csak korlátozott információkat kaptak arról, milyen vizsgálat zajlik, milyen döntések születnek, és milyen következményekkel járnak azok. A titoktartás bizonyos formái indokoltak lehetnek a személyes adatok és az eljárási jogok védelmében, de a túlzott intézményi elzárkózás tovább erősítheti a bizalmatlanságot.

Ferenc reformprogramjának egyik legnagyobb nehézsége az volt, hogy az átláthatóság iránti igényt olyan intézményi kultúrában kellett érvényesítenie, amely hosszú időn keresztül nagy jelentőséget

HÁTTÉRGYÁR

tulajdonított a belső ügyek bizalmas kezelésének. Az egyházi vezetés számára a botrányok nyilvánosságra kerülése korábban gyakran a közösség tekintélyét veszélyeztető eseménynek számított. A visszaélések története azonban megmutatta, hogy az intézményi hírnév védelme nem előzheti meg az áldozatok jogait és a bűncselekmények feltárásának követelményét.

A reformok végrehajtása ezért mélyebb szemléletváltást kívánt. A papok és püspökök tekintélye nem jelenthetett automatikus védelmet a panaszokkal szemben, a lelkipásztori hivatás pedig nem szolgálhatott felmentésként a világi jogszabályok alkalmazása alól. A vallási intézmények hitelességének alapját a tényleges cselekedeteknek, az igazság feltárásának és a felelősség vállalásának kellett biztosítania.

Ferenc pápaságának utolsó éveiben a gyermekvédelmi reformok továbbra is fontos helyet kaptak az egyházi döntéshozatalban. A Kiskorúak Védelmének Pápai Bizottsága intézményi helyzete megváltozott, és a 2022-es kúriai reform nyomán a Hittani Dikasztériumhoz kapcsolódva működött tovább, saját feladatainak megőrzésével. A változás célja az volt, hogy a gyermekvédelmi munka szorosabban kapcsolódjon az egyházi kormányzás központi intézményeihez.

HÁTTÉRGYÁR

Az intézményi átalakítás azonban újabb kérdéseket is felvetett. A gyermekvédelmi bizottság megfelelő függetlensége és szakmai önállósága különösen fontosnak számított, mert feladatai között éppen az egyházi intézmények működésének értékelése szerepelt. A központi hivatalhoz történő kapcsolódás erősíthette befolyását, de az ellenőrzési szerep hitelességéhez továbbra is szükség volt a megfelelő működési garanciákra.

A visszaélések történetének egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy az intézményi reformok csak akkor lehetnek eredményesek, ha az áldozatok tapasztalata valóban befolyásolja a döntéshozatalt. A túlélők meghallgatása, a panaszok megfelelő kivizsgálása és a segítségnyújtás nem válhat pusztán kommunikációs feladattá. A személyes és közösségi károk helyreállítása sokszor hosszú éveket igényel, és nem minden esetben érhető el teljes egészében.

Ferenc pápaságában ezen a területen egyszerre jelentek meg jelentős eredmények és súlyos kudarcok. Az argentin egyházfő olyan szabályokat vezetett be, amelyek megerősítették a püspökök felelősségre vonásának lehetőségét, és nagyobb hangsúlyt adtak az áldozatok védelmének. Ugyanakkor saját döntései, különösen a

chilei válság kezdeti kezelése, megmutatták, hogy a reformokat hirdető vezető sem mentes a súlyos ítélőképességi hibáktól.

A történeti értékeléshez fontos az is, hogy Ferenc nem a visszaélési válság kezdetén került a katolikus egyház élére. Az Egyesült Államokban, Írországban és más országokban már korábban jelentős botrányok és vizsgálatok zajlottak, amelyek II. János Pál és XVI. Benedek pápasága idején is intézkedéseket eredményeztek. Az argentin pápa ezért olyan válságot örökölt, amelynek gyökerei évtizedekre nyúltak vissza. Ez azonban nem csökkenti saját felelősségét azokért a döntésekért, amelyeket pápasága alatt hozott meg.

Ferenc gyermekvédelmi örökségének egyik legfontosabb kérdése az maradt, hogy a meghozott rendelkezések mennyire tudják tartósan megváltoztatni az egyházi intézmények működését. A jogszabályok létezése önmagában nem garantálja megfelelő alkalmazásukat, és az egyházi vezetők személyes tekintélye továbbra is befolyásolhatja a panaszok kezelését. A következő pápaságok feladata ezért nemcsak a Ferenc által bevezetett szabályok fenntartása, hanem azok gyakorlati eredményességének folyamatos ellenőrzése is.

A visszaélések és az elveszített bizalom története különösen élesen mutatja meg a katolikus egyház intézményi természetének belső ellentmondásait. A közösség vallási tanítása az emberi méltóságot, a gyengék védelmét és a hatalom szolgálatként történő gyakorlását hangsúlyozza, de története során egyes vezetői súlyosan megsértették ezeket az elveket. A reformok hitelessége ezért azon múlik, hogy az egyház képes-e saját intézményi érdekeivel szemben is következetesen érvényesíteni a meghirdetett erkölcsi követelményeket.

Ferenc személyes példája ezen a területen különösen összetett. A chilei ügyben elkövetett hibája után nyilvánosan elismerte tévedését, és jelentős személyi, valamint jogi intézkedéseket hozott. A bocsánatkérés és az önkorrekció fontos vezetői magatartás volt, de az áldozatok számára nem helyettesíthette az igazságtételt. A pápa pápaságának értékelésében ezért mindkét tényt figyelembe kell venni: a súlyos kezdeti mulasztást és a későbbi intézményi reformokat.

Az argentin egyházfő történelmi szerepe ezen a területen részben abban állt, hogy a püspöki felelősségre vonás és az intézményi mulasztások kérdését egyre világosabban beemelte a katolikus egyház központi

szabályozásába. Az eredmények azonban nem igazolták azt a kezdeti várakozást, hogy a személyes pápai tekintély önmagában képes lesz felszámolni a visszaélések eltussolásának hosszú történeti hagyományát.

Ferenc pápaságának egyik legnehezebb tanulsága éppen az volt, hogy az intézményi reformokhoz a vezető erkölcsi meggyőződésén túl megfelelő ellenőrzési rendszerre, szakmai felkészültségre és a hatalom korlátozásának világos szabályaira van szükség. Az áldozatok védelme nem függhet egyetlen püspök vagy pápa személyes jóindulatától, mert a személyes ítélőképesség tévedhet, a kapcsolatok torzíthatják a döntéseket, és az intézményi érdekek sokszor erősebbnek bizonyulhatnak az erkölcsi követelményeknél.

A visszaélések történetének feldolgozása ezért a Ferenc-pápaság egészének megértéséhez nélkülözhetetlen. Az argentin pápa olyan egyházat kívánt kialakítani, amely közelebb kerül a kiszolgáltatott emberekhez, és nagyobb figyelmet fordít a személyes méltóságra. A gyermekvédelmi válság azonban megmutatta, hogy ezek az elvek csak akkor válhatnak hitelessé, ha az intézmény saját tagjaival és vezetőivel

HÁTTÉRGYÁR

szemben is következetesen alkalmazza őket.

Az elveszített bizalom helyreállítása ezért Ferenc halálakor továbbra is befejezetlen feladat maradt. Az egyházi eljárások változtak, a püspöki felelősség intézményi keretei erősödtek, és az áldozatok hangja nagyobb figyelmet kapott. A visszaélések következményei, az intézményi mulasztások emléke és a konkrét ügyek körüli viták azonban továbbra is meghatározták a katolikus egyház társadalmi megítélését. Ferenc örökségének egyik legfontosabb mércéje ezért az maradt, hogy a későbbi egyházi vezetés mennyire képes a meghozott rendelkezéseket következetes, átlátható és az áldozatok érdekeit valóban előtérbe helyező gyakorlattá alakítani.

HÁTTÉRGYÁR

16. fejezet – A világ egyházának új térképe

Amikor Ferenc pápa 2024. december 7-én huszonegy új bíborost kreált a Szent Péter-bazilikában, a névsor önmagában is sokat elárult arról, milyen irányba kívánta alakítani a katolikus egyház vezetését. A bíborosi méltóságot elnyerők között szerepelt a japán Tarcisio Isao Kikuchi, az elefántcsontparti Ignace Bessi Dogbo, a szerbiai Német László, a Fülöp-szigeteki Pablo Virgilio David, valamint több latin-amerikai főpap. Olyan országok és egyházi közösségek képviselői kerültek nagyobb szerephez, amelyek a katolikus egyház történetében korábban jóval kisebb befolyással rendelkeztek, mint Olaszország, Franciaország, Németország vagy az Egyesült Államok. A decemberi bíborosi kinevezések egy tizenkét éven át következetesen alakított személyi politika utolsó jelentős állomásai közé tartoztak.

A katolikus egyház földrajzi átalakulása azonban jóval Ferenc megválasztása előtt elkezdődött. A huszadik század folyamán a világ katolikus népességének megoszlása jelentősen megváltozott, miközben a hagyományos európai központok társadalmi befolyása

HÁTTÉRGYÁR

számos országban csökkent. Latin-Amerikában továbbra is hatalmas katolikus közösségek éltek, Afrikában pedig a kereszténység különböző felekezeteinek népessége gyorsan növekedett. Ázsiában a katolikus egyház sok országban kisebbségi közösség maradt, de egyes térségekben, különösen a Fülöp-szigeteken, jelentős társadalmi és kulturális szerepet töltött be.

A változás egyik legfontosabb sajátossága az volt, hogy az európai eredetű intézményi struktúrák egyre sokszínűbb társadalmi és kulturális környezetben működtek. A római központ hagyományai hosszú időn keresztül nagyrészt Európa vallási, jogi és politikai történetéhez kapcsolódtak. Az egyház helyi közösségeinek jelentős része azonban már olyan társadalmakban élt, amelyekben a gyarmati örökség, a társadalmi egyenlőtlenség, a vallási sokszínűség vagy a gyors népességnövekedés egészen más kérdéseket vetett fel.

A latin-amerikai katolicizmus sajátos jelentőségét Ferenc személyes élettörténete is mutatta. Buenos Aires érsekeként olyan társadalomban működött, amelyben a vallási hagyomány és a modern nagyvárosi élet között jelentős feszültségek alakultak ki. A szegénység, a migráció, a munkanélküliség és a politikai instabilitás a

lelkipásztori szolgálat mindennapi kérdései közé tartozott. Az argentin püspök számára ezért az egyház társadalmi jelenléte nem elsősorban elméleti teológiai probléma volt, hanem olyan gyakorlati feladat, amelynek megoldása közvetlen emberi kapcsolatokat és intézményi döntéseket igényelt.

Az afrikai katolicizmus helyzete több tekintetben különbözött a latin-amerikaitól. A kontinens számos országában az egyház növekvő közösségeket, jelentős oktatási és egészségügyi intézményeket, valamint erős vallási életet tudhatott magáénak. Ugyanakkor a politikai instabilitás, a fegyveres konfliktusok, a szegénység és a különböző vallási közösségek közötti feszültségek gyakran súlyos nehézségeket okoztak. Az afrikai püspökök számára ezért az egyházi tanítás társadalmi következményei sok esetben más hangsúlyt kaptak, mint Nyugat-Európában.

Ázsiában még összetettebb vallási és kulturális viszonyokkal kellett számolni. A katolikus közösségek jelentős része olyan országokban működött, ahol a kereszténység kisebbségi vallás volt, és a buddhista, hindu, muszlim vagy más vallási hagyományokkal való együttélés a mindennapok természetes részét alkotta. A vallásközi párbeszédnek ezért gyakran közvetlen

gyakorlati jelentősége volt. A helyi egyházaknak úgy kellett megőrizniük saját identitásukat, hogy közben megfelelő kapcsolatot alakítottak ki más vallások követőivel és a különböző politikai rendszerekkel.

Ferenc már pápasága kezdetén világossá tette, hogy ezeket a különbségeket az egyház erőforrásának tekinti. Meggyőződése szerint a katolikus egyetemesség nem jelentheti valamennyi helyi közösség kulturális és lelkipásztori gyakorlatának teljes azonosságát. A közös hit és a szentségi egység mellett szükség van arra is, hogy a keresztény élet különböző történelmi és társadalmi környezetekben sajátos formákat ölthessen.

Ennek a gondolkodásnak fontos szellemi előzménye volt a II. vatikáni zsinat. A zsinati dokumentumok az egyházat olyan közösségként mutatták be, amelynek egysége nem zárja ki a helyi hagyományok és a különböző szolgálatok sokféleségét. A püspöki kollegialitásról, a missziós tevékenységről és a liturgikus alkalmazkodásról szóló tanítás lehetőséget adott arra, hogy az egyház nagyobb figyelmet fordítson a nem európai közösségek tapasztalataira. A reformok gyakorlati megvalósítása azonban hosszú időn keresztül korlátozott maradt.

HÁTTÉRGYÁR

Massimo Faggioli Ferenc pápaságát a globális katolicizmus átalakulásának egyik meghatározó szakaszaként értelmezte. Ebben a megközelítésben az argentin pápa jelentősége összekapcsolódott azzal a történelmi folyamattal, amelyben a katolikus egyház kulturális és társadalmi súlypontja fokozatosan eltávolodott Európától. A változás azonban nem vezetett új, egységes központ kialakulásához. Latin-Amerika, Afrika és Ázsia katolikus közösségei egymástól is jelentősen különböztek, ezért az egyház növekvő földrajzi sokszínűsége újabb intézményi és teológiai kérdéseket vetett fel.

Ferenc személyi politikájában mindez különösen világosan jelentkezett. Bíborosi kinevezései során rendszeresen előnyben részesített olyan egyházi vezetőket, akik kevésbé ismert országokban vagy társadalmilag nehéz helyzetű közösségekben végeztek szolgálatot. A hagyományos európai bíborosi székhelyek képviselői továbbra is fontos szerepet kaptak, de az új kinevezésekben egyre nagyobb számban jelentek meg a katolikus világ korábban háttérbe szorult térségei.

A bíborosi testület összetételének átalakítása azért is jelentős volt, mert a nyolcvanadik életévüket még be nem töltött bíborosok rendelkeznek pápaválasztási joggal. A

HÁTTÉRGYÁR

kinevezések ezért hosszú távon is befolyásolhatták az egyház vezetését. Ferenc nem határozhatta meg, ki lesz az utódja, de az általa kiválasztott bíborosok jelentős részt képviselhettek a következő konklávé választótestületében.

A személyi döntések ugyanakkor nem tekinthetők egyszerű politikai szövetségépítésnek. A kinevezett bíborosok teológiai és társadalmi meggyőződése korántsem volt egységes. A különböző földrészek egyházi vezetői számos kérdésben eltérő álláspontot képviseltek, és önmagában a Ferenc által történt kinevezés sem jelentette, hogy később valamennyi reformját támogatni fogják. Az afrikai püspököknek az azonos nemű párok áldásával kapcsolatos fenntartásai különösen világosan megmutatták, hogy a földrajzi sokszínűség növekedése nem feltétlenül jár együtt a lelkipásztori reformok egységes elfogadásával.

A 2024 decemberében kinevezett bíborosok névsora ezt a sokszínűséget különösen jól érzékeltette. Az új tagok között szerepelt a tokiói érsek, a belgrádi érsek, a limai és a chilei egyházi vezetés több képviselője, valamint olyan afrikai főpapok, akik kisebbségi vagy társadalmilag nehéz helyzetben működő közösségekben szereztek tapasztalatokat. Az európai kinevezések közül

Német László személye a magyar olvasók számára is különös jelentőséggel bírt. A verbita szerzetes szerbiai szolgálata és későbbi bíborosi kinevezése jól mutatta, hogy Ferenc figyelme olyan közép- és délkelet-európai közösségekre is kiterjedt, amelyek korábban ritkán kerültek a világegyház vezető testületének középpontjába.

A bíborosi kinevezések mögött azonban átfogóbb egyházkép állt. Ferenc szerint a különböző helyi közösségek tapasztalatainak nagyobb szerepet kell kapniuk az egyetemes döntések előkészítésében. A római központi intézményeknek ezért nem szabad úgy működniük, mintha valamennyi fontos kérdésre kizárólag a Vatikánban születhetne megfelelő válasz. A püspöki konferenciáknak és a helyi egyházaknak saját feladatkörükben nagyobb felelősséget kell vállalniuk.

Ez a megközelítés közvetlenül kapcsolódott a szinodalitás gondolatához. A fogalom az egyházi hagyományban a közös tanácskozás és az együtt haladás képét idézte fel, Ferenc azonban olyan átfogó működési elvvé kívánta alakítani, amely a plébániai közösségektől a római intézményekig meghatározhatja az egyházi döntések előkészítését. A szinodalitás az ő értelmezésében a meghallgatás, a részvétel és a közös

HÁTTÉRGYÁR

felelősségvállalás megerősítését jelentette.

A püspöki szinódus intézménye már a II. vatikáni zsinat után létrejött, de hosszú időn keresztül elsősorban a pápa tanácsadó testületeként működött. A püspökök időről időre összegyűltek, hogy megvitassanak egy-egy fontos egyházi kérdést, majd javaslatokat fogalmaztak meg a pápának. A végső döntések továbbra is az egyházfő hatáskörébe tartoztak, és a résztvevők köre nagyrészt felszentelt egyházi vezetőkből állt.

Ferenc fokozatosan átalakította ezt a gyakorlatot. A családról, a fiatalokról és az Amazonas térségéről tartott tanácskozások után 2021-ben olyan szélesebb szinódusi folyamatot indított el, amelynek központi témája maga a szinodalitás lett. Az előkészítés során a világ különböző egyházi közösségeiben helyi konzultációkat szerveztek, amelyekbe papokat, szerzeteseket és világi hívőket is igyekeztek bevonni.

A folyamat jelentősége abban állt, hogy a tanácskozásokat nem kizárólag Rómában tartott ülések sorozataként képzelték el. A helyi közösségek tapasztalatainak összegyűjtése, a püspöki konferenciák közötti egyeztetés és a kontinensek sajátos problémáinak bemutatása egy hosszabb intézményi folyamat részévé

HÁTTÉRGYÁR

vált. Az egyház így elvben lehetőséget kapott arra, hogy szélesebb körben megismerje saját tagjainak véleményét.

Az eredmények azonban vegyesek voltak. Egyes országokban a helyi konzultációk jelentős érdeklődést váltottak ki, és olyan emberek is bekapcsolódtak az egyházi vitákba, akik korábban ritkán kaptak lehetőséget véleményük megfogalmazására. Más közösségekben viszont a részvétel korlátozott maradt, a tanácskozásokat kevesen ismerték, vagy a folyamatot elsősorban intézményi feladatként kezelték. A szinodalitás tényleges megvalósulása ezért erősen függött a helyi egyházi vezetés hozzáállásától.

A 2023-as római közgyűlés történelmi újítást hozott. A résztvevők között első alkalommal jelentős számban voltak olyan nők és világi férfiak, akik szavazati joggal vehettek részt a tanácskozásban. A döntés nem szüntette meg a püspökök sajátos egyházi szerepét, de megváltoztatta a szinódusi közgyűlés korábbi összetételét. Az egyházi tanácskozásban így közvetlenebbül jelentek meg olyan tapasztalatok, amelyek a hagyományos püspöki vezetői körön kívül keletkeztek.

HÁTTÉRGYÁR

A tanácskozás módszere is eltért a korábbi gyakorlattól. A résztvevők kisebb csoportokban, közös asztaloknál vitatták meg az egyes kérdéseket, és hangsúlyt helyeztek a figyelmes meghallgatásra, valamint az eltérő álláspontok közötti kapcsolatok keresésére. Ferenc számára ez a módszer a jezsuita lelki megkülönböztetés közösségi alkalmazását is jelentette. A döntések előkészítésének nem kizárólag az érvek ütköztetésére, hanem a résztvevők tapasztalatainak megértésére kellett épülnie.

A módszer támogatói szerint a közös beszélgetések csökkenthették az egyházon belüli politikai táborok közötti feszültségeket. A hagyományos intézményi viták gyakran úgy működtek, hogy a résztvevők saját álláspontjuk védelmére összpontosítottak, miközben kevés figyelmet fordítottak az eltérő tapasztalatok megismerésére. A szinodális eljárás ezzel szemben a közös felelősség érzését kívánta erősíteni.

Kritikusai viszont felvetették, hogy a módszer nem minden esetben biztosít megfelelő lehetőséget a teológiai álláspontok pontos ütköztetésére. A vallási tanítás kérdéseit nem lehet pusztán a résztvevők személyes tapasztalataiból levezetni, és a közös egyetértés keresése önmagában nem garantálja a tanítás következetességét.

HÁTTÉRGYÁR

Egyesek attól is tartottak, hogy a szinódusi folyamatot később olyan reformok legitimálására használhatják fel, amelyekről valójában nem alakult ki kellően széles egyházi egyetértés.

A 2024 októberében tartott második közgyűlés végül átfogó záródokumentumot fogadott el. Ferenc október 26-án jóváhagyta a szöveget, és annak közzétételével újabb fontos lépést tett a szinodalitás intézményesítése felé. A dokumentum a közösség, a részvétel és a misszió kapcsolatát állította középpontba, és iránymutatást adott a helyi egyházak számára a szinodális működés továbbfejlesztéséhez.

A záródokumentum hangsúlyozta a keresztségből fakadó közös keresztény méltóságot, a különböző szolgálatok együttműködését és a helyi közösségek tapasztalatainak jelentőségét. A püspöki és pápai tekintély továbbra is alapvető szerepet kapott, de az egyházi vezetés feladatát erősebben kapcsolták a meghallgatáshoz és a közös mérlegeléshez. A döntéshozatal és a döntések előkészítése közötti különbség ezért különösen fontos fogalommá vált.

A szinodalitás intézményesítése azonban számos kérdést nyitva hagyott. Nem volt mindenütt egyértelmű,

HÁTTÉRGYÁR

milyen mértékben kell a helyi közösségek véleményének befolyásolnia a püspöki döntéseket, és hogyan lehet biztosítani, hogy a konzultációk ne váljanak puszta formalitássá. A pápai tekintély, a püspöki felelősség és a világi részvétel közötti kapcsolat pontos működése ezért további egyházi és jogi fejlődést igényelt.

Ferenc számára a szinodalitás különösen fontos eszköz volt a világegyház növekvő sokszínűségének kezelésében. A különböző földrészek katolikus közösségei eltérő problémákkal szembesültek, ezért a kizárólag központi intézményekből kiinduló szabályozás sok esetben nehezen tudott megfelelő választ adni a helyi körülményekre. A közös tanácskozás lehetőséget adott arra, hogy ezek a különbségek nagyobb súllyal jelenjenek meg az egyetemes egyházi döntésekben.

A földrajzi sokszínűség azonban a konfliktusok lehetőségét is növelte. A családról, a női szolgálatokról, a homoszexuális emberek lelkipásztori helyzetéről és más erkölcsi kérdésekről folytatott viták megmutatták, hogy az egyes kontinensek katolikus közösségei gyakran jelentősen eltérő társadalmi tapasztalatokból indulnak ki. Az egyházi egység fenntartásához ezért olyan intézményi megoldásokra volt szükség, amelyek egyszerre teszik lehetővé a különbségek elismerését és a közös tanítás

HÁTTÉRGYÁR

megőrzését.

Ez a probléma a Ferenc-pápaság egyik legfontosabb örökségévé vált. Az argentin pápa következetesen törekedett arra, hogy az egyház vezetésében nagyobb szerepet kapjanak a korábban háttérbe szorult országok és közösségek. Bíborosi kinevezései, a szinódusi tanácskozások átalakítása és a római intézmények reformja egyaránt ezt a célt szolgálta. A változtatások azonban azt is megmutatták, hogy a kulturális sokszínűség elismerése önmagában nem oldja fel a teológiai és erkölcsi nézetkülönbségeket.

Az európai katolicizmus helyzete különösen jelentős kérdés maradt. A kontinens számos országában az egyházi intézmények továbbra is jelentős kulturális, oktatási és társadalmi erőforrásokkal rendelkeztek, de a rendszeres vallásgyakorlás és a papi hivatások száma sok helyen csökkent. Ferenc számára ezért Európa egyszerre jelentette a katolikus hagyomány egyik legfontosabb történelmi központját és olyan térséget, amelynek társadalmi átalakulása komoly lelkipásztori kihívásokat teremtett.

A pápa több alkalommal bírálta az európai társadalmak önmagukba zárkózását és a bevándorlókkal

kapcsolatos félelmeket. Meggyőződése szerint a kontinens keresztény örökségéhez hozzátartozik a szolidaritás, a vendégszeretet és az emberi méltóság védelme. Ugyanakkor az európai egyházi közösségek részéről sem alakult ki egységes fogadtatása ezeknek a megnyilatkozásoknak. A migráció, a szekularizáció és a társadalmi identitás kérdéseiben jelentős különbségek maradtak fenn az egyes országok között.

A globális átalakulás hosszú távú következményeit ezért nehéz volt pontosan előre látni. A katolikus népesség földrajzi eloszlásának változása nem jelentette automatikusan, hogy a nem európai közösségek minden területen átveszik a hagyományos központok szerepét. Az egyházi intézmények anyagi erőforrásai, az oktatás, a teológiai kutatás és a történelmi kapcsolatrendszerek továbbra is jelentős részben Európához és Észak-Amerikához kötődtek. A személyi kinevezések és az intézményi reformok azonban fokozatosan új egyensúlyt alakíthattak ki.

Ferenc halálakor a katolikus egyház vezetése már sokkal szélesebb földrajzi tapasztalatot képviselt, mint megválasztása idején. A bíborosi testület összetételének megváltozása, a szinodális folyamatok és a nem európai közösségek növekvő jelentősége olyan örökséget

alkottak, amelyet utódja sem hagyhatott figyelmen kívül. A változás azonban korántsem jelentette a központi római hatalom megszűnését, és nem teremtett minden kérdésben egységes új egyházképet.

Ferenc történelmi szerepe ezen a területen elsősorban abban állt, hogy a globális katolicizmus átalakulását közvetlenül összekapcsolta az egyház kormányzásának kérdésével. A növekvő földrajzi és kulturális sokszínűség szerinte intézményi következményeket is igényelt, mert a világegyház nem működhet tartósan kizárólag egyetlen történelmi térség tapasztalatai alapján. A reformok eredményességét ezért hosszabb távon az határozhatja meg, milyen mértékben sikerül a helyi közösségek felelősségét és a római központ szolgálati szerepét összehangolni.

A világegyház új térképe ugyanakkor a pápai diplomácia számára is új lehetőségeket teremtett. Ferenc egyre nagyobb figyelmet fordított azokra az országokra és vallási közösségekre, amelyek korábban a nemzetközi katolikus politika peremén helyezkedtek el. A vallásközi párbeszéd, a békeközvetítés és a kiszolgáltatott keresztény közösségek támogatása így szorosan összekapcsolódott az egyház földrajzi és kulturális átalakulásával. Az argentin pápa számára a nemzetközi

HÁTTÉRGYÁR

diplomácia olyan eszközzé vált, amellyel a vallási közösségek közötti kapcsolatokat és a politikai konfliktusok kezelését egyaránt befolyásolni kívánta.

HÁTTÉRGYÁR

17. fejezet – A pápa, aki hidakat akart építeni

december 17-én Barack Obama amerikai elnök és Raúl Castro kubai államfő csaknem egy időben jelentette be, hogy Washington és Havanna több mint fél évszázados ellenségeskedés után megkezdi diplomáciai kapcsolatainak helyreállítását. A döntés jelentős fordulatot hozott a nyugati félteke politikai történetében. Az 1959-es kubai forradalmat követően a két ország kapcsolata fokozatosan megromlott, az 1961-ben megszakított diplomáciai viszonyt pedig a hidegháború alatt súlyos konfliktusok, gazdasági szankciók és kölcsönös bizalmatlanság jellemezték. A két vezető bejelentése ezért olyan történelmi folyamat kezdetét jelezte, amelynek megvalósulására korábban kevés esély mutatkozott.

A közeledés egyik fontos közreműködője Ferenc pápa volt. A Vatikán a bejelentés napján hivatalosan megerősítette, hogy az egyházfő személyes levelet küldött Obama elnöknek és Raúl Castrónak, amelyben arra kérte őket, hogy oldják meg a közös humanitárius kérdéseket, köztük egyes fogvatartottak helyzetét. A Szentszék 2014 októberében a két ország

HÁTTÉRGYÁR

küldöttségeinek találkozójához is helyszínt és diplomáciai segítséget biztosított. A vatikáni közreműködés fontos szerepet játszott a bizalomépítésben, bár a közeledés természetesen hosszabb amerikai–kubai tárgyalási folyamat eredménye volt.

Ferenc számára a kubai ügy különös jelentőséggel bírt. Latin-Amerikában született és töltötte életének túlnyomó részét, ezért közvetlenül ismerte azt a politikai környezetet, amelyben Kuba a hidegháború egyik legfontosabb szimbólumává vált. Az ország forradalmi rendszere és az Egyesült Államok közötti szembenállás évtizedeken keresztül befolyásolta az egész kontinens politikai viszonyait. A kubai kommunizmus támogatói és ellenzői között olyan ideológiai törésvonal alakult ki, amely más latin-amerikai országok belpolitikai vitáira is jelentős hatást gyakorolt.

Az argentin pápa ugyanakkor nem a kubai politikai rendszer támogatására vagy az amerikai külpolitika általános bírálatára törekedett. A diplomáciai közeledést elsősorban annak lehetőségeként értelmezte, hogy a két ország rendezettebb kapcsolatokat alakíthat ki, és javulhat az érintett lakosság helyzete. A humanitárius kérdések hangsúlyozása lehetőséget teremtett arra, hogy a diplomáciai tárgyalásokat ne kizárólag ideológiai vagy

HÁTTÉRGYÁR

stratégiai szempontok határozzák meg.

A Szentszék közvetítő szerepe hosszú történelmi hagyományba illeszkedett. A pápai diplomácia különböző korszakokban számos nemzetközi konfliktus kezelésében vállalt szerepet, bár eredményessége erősen függött az érintett államok politikai szándékaitól. A Vatikán sajátos helyzetben működik: területe és gazdasági ereje csekély, de vallási és erkölcsi tekintélye, valamint kiterjedt diplomáciai kapcsolatrendszere lehetőséget biztosíthat olyan szerepre, amelyet hagyományos nagyhatalmi eszközökkel nem lehetne betölteni.

Ferenc ezt a hagyományt sajátos szemlélettel folytatta. A diplomáciai kapcsolatokban gyakran hangsúlyozta a személyes találkozások, a bizalomépítés és a fokozatos közeledés jelentőségét. Úgy vélte, hogy a tartós konfliktusok kezelésében különösen fontos az egymással szemben álló felek közötti kommunikáció fenntartása, még akkor is, ha a nézetkülönbségek rövid időn belül nem oldhatók fel. Ez a megközelítés összhangban állt jezsuita képzésével, amelyben a különböző szempontok megkülönböztetése és a döntések fokozatos előkészítése jelentős szerepet kapott.

HÁTTÉRGYÁR

A kubai közeledés látványos diplomáciai sikernek bizonyult. Az Egyesült Államok és Kuba 2015-ben hivatalosan helyreállította diplomáciai kapcsolatait, újranyitották nagykövetségeiket, és megindult a kapcsolatok bizonyos területeinek rendezése. Ferenc ugyanabban az évben Kubába és az Egyesült Államokba is ellátogatott, ami különleges diplomáciai és egyházi jelentőséget adott az utazásnak.

A látogatás során a pápa egyszerre fordult a kubai társadalomhoz és az amerikai közvéleményhez. Kubában az egyház helyzetéről, a személyes szabadságról és a társadalmi kapcsolatok jelentőségéről beszélt, az Egyesült Államokban pedig a bevándorlás, a gazdasági igazságosság és a környezetvédelem kérdéseit is előtérbe helyezte. A két ország eltérő politikai rendszere és történelmi tapasztalata lehetőséget adott arra, hogy Ferenc saját diplomáciai szemléletét különböző társadalmi környezetekben mutassa be.

A kubai–amerikai közeledés tartóssága azonban hamarosan kérdésessé vált. Donald Trump első elnöksége idején Washington több korábbi enyhítő intézkedést visszavont, és ismét szigorúbb politikát alkalmazott Havannával szemben. A változások megmutatták, hogy a vallási közvetítés eredményei

mennyire függnek a politikai vezetők döntéseitől. A Szentszék hozzájárulhatott a párbeszéd elindításához, de nem rendelkezett olyan eszközökkel, amelyekkel biztosíthatta volna a megállapodások hosszú távú fennmaradását.

A kubai ügy Ferenc diplomáciájának egyik alapvető sajátosságát világította meg. A pápa elsősorban a kapcsolatok megnyitására és a bizalomépítésre törekedett, még olyan felek között is, amelyeknek politikai és ideológiai különbségei mélyen gyökereztek. Ez a módszer bizonyos helyzetekben eredményesnek bizonyult, máskor azonban kritikát váltott ki azokból, akik szerint a párbeszéd túl nagy engedményeket biztosíthat olyan rendszereknek, amelyek súlyosan megsértik az emberi jogokat.

A diplomáciai kapcsolatokban Ferenc különösen nagy jelentőséget tulajdonított a vallások közötti párbeszédnek. Meggyőződése szerint a vallási közösségek történelmi konfliktusai nem tehetik lehetetlenné az együttműködést olyan kérdésekben, amelyek az egész emberiség jövőjét érintik. A béke, a társadalmi igazságosság, a szegénység és a környezetvédelem olyan feladatok, amelyek megoldásában különböző vallási meggyőződésű emberek

HÁTTÉRGYÁR

is közös felelősséget vállalhatnak.

A keresztény felekezetek közötti kapcsolatokban az ortodox egyházakkal folytatott párbeszéd különösen fontos szerepet kapott. A nyugati és keleti kereszténység közötti történelmi különbségek évszázadokra nyúltak vissza, és a teológiai nézeteltérések mellett politikai, kulturális és nemzeti konfliktusok is nehezítették az együttműködést. A katolikus egyház a II. vatikáni zsinat óta nagyobb hangsúlyt helyezett az ökumenikus kapcsolatokra, de a különböző ortodox egyházakhoz fűződő viszony továbbra is összetett maradt.

Ferenc 2013-as megválasztását követően hamarosan kapcsolatot keresett az ortodox egyházi vezetőkkel. Bartholomaiosz konstantinápolyi ökumenikus pátriárka jelenléte a pápai szolgálat kezdetét jelző szertartáson már önmagában fontos gesztus volt. A két egyházi vezető később több alkalommal találkozott, és különösen a környezetvédelem, a keresztény egység és a Közel-Kelet vallási közösségeinek helyzete területén alakított ki együttműködést.

Bartholomaiosz korábban is jelentős figyelmet fordított az ökológiai kérdésekre, ezért Ferenc környezetvédelmi tanítása természetes kapcsolódási

HÁTTÉRGYÁR

pontot kínált közöttük. A két egyházi vezető úgy vélte, hogy a teremtett világ védelme olyan keresztény feladat, amelyben a felekezeti különbségek nem akadályozhatják az együttműködést. A környezetvédelem így az ökumenikus párbeszéd egyik új területévé vált.

Az orosz ortodox egyházzal folytatott kapcsolat azonban sokkal nehezebbnek bizonyult. A moszkvai patriarchátus a világ egyik legnagyobb ortodox közösségét vezette, és történetileg szoros kapcsolatban állt az orosz állam politikai és kulturális identitásával. A katolikus egyházhoz fűződő viszonyát az évszázados teológiai különbségek mellett Kelet-Európa vallási és politikai konfliktusai is befolyásolták.

A katolikus és az orosz ortodox vezetés között különösen érzékeny kérdés volt Ukrajna helyzete. Az ukrán görögkatolikus egyház a római pápával egységben működött, de keleti liturgikus és egyházi hagyományait megőrizte. Az orosz ortodox vezetés történetileg gyakran bírálta a görögkatolikus intézmények működését, és a két közösség közötti feszültségek a huszadik század politikai konfliktusaiban is jelentős szerepet játszottak.

Ferenc számára ezért különösen fontos diplomáciai vállalkozás volt a Moszkvával való közvetlen kapcsolat

HÁTTÉRGYÁR

megteremtése. A törekvés eredményeként 2016. február 12-én Havannában találkozott Kirill moszkvai és egész Oroszország pátriárkájával. A két egyházi vezető a kubai főváros repülőterén folytatott megbeszélést, majd közös nyilatkozatot írt alá. A találkozó történelmi jelentőségű volt, mert korábban nem került sor a római pápa és a moszkvai pátriárka hasonló személyes megbeszélésére.

A helyszín kiválasztásának is jelentősége volt. Kuba olyan országként szolgált a találkozó színhelyéül, amely földrajzilag és politikailag távol esett a kelet-európai keresztény közösségek történelmi konfliktusainak közvetlen területétől. A két vezető közös nyilatkozata a keresztények üldözésével, a család helyzetével, a vallásszabadsággal és a nemzetközi béke kérdéseivel foglalkozott.

A dokumentum azonban nem minden katolikus közösségben talált kedvező fogadtatásra. Az ukrán görögkatolikus egyház több képviselője úgy vélte, hogy a nyilatkozat nem veszi kellően figyelembe Ukrajna politikai és vallási helyzetét, különösen a Krím 2014-es orosz annektálását és a kelet-ukrajnai konfliktust követően. A bírálatok arra figyelmeztettek, hogy a katolikus–ortodox közeledés nem történhet az érintett helyi közösségek tapasztalatainak figyelmen kívül

hagyásával.

Ferenc számára a helyzet alapvető diplomáciai dilemmát teremtett. Az orosz ortodox egyházzal való párbeszéd lehetőséget kínált a keresztény közösségek közötti történelmi feszültségek csökkentésére, ugyanakkor a moszkvai patriarchátus politikai kapcsolatai és Ukrajnával szembeni álláspontja komoly erkölcsi kérdéseket vetett fel. A pápa azt remélhette, hogy a személyes kapcsolat hosszabb távon a békét és a keresztény együttműködést szolgálhatja, de a későbbi események megmutatták ennek a megközelítésnek a korlátait.

A keresztény–muszlim párbeszéd területén Ferenc szintén jelentős kezdeményezéseket indított. A Közel-Kelet és Észak-Afrika politikai konfliktusai, a vallási szélsőségesség és a keresztény kisebbségek helyzete olyan problémákat jelentettek, amelyekkel a Szentszék hosszú ideje foglalkozott. Az argentin pápa azonban különösen nagy hangsúlyt helyezett arra, hogy a különböző vallások vezetői közösen lépjenek fel az erőszak és az emberi méltóság megsértése ellen.

A párbeszéd egyik legfontosabb partnere Ahmad at-Tajjeb, az egyiptomi al-Azhar főimámja lett. Az

HÁTTÉRGYÁR

al-Azhar a szunnita iszlám világ egyik jelentős vallási és tudományos intézménye, amelynek tekintélye messze túlterjed Egyiptom határain. Ferenc és a főimám kapcsolata fokozatosan fejlődött, és olyan együttműködés alapjává vált, amely a vallási közösségek közötti béke és a társadalmi együttélés kérdéseit állította középpontba.

A folyamat legfontosabb állomására 2019. február 4-én került sor Abu-Dzabiban. Ferenc és Ahmad at-Tajjeb aláírta az emberi testvériségről, a világbékéről és az együttélésről szóló dokumentumot. A nyilatkozat a vallásszabadság, az emberi méltóság, a nők jogai, a társadalmi igazságosság és a vallási erőszak elutasításának kérdéseivel foglalkozott. A két vallási vezető közös állásfoglalása különösen nagy jelentőséget kapott olyan korszakban, amikor a terrorizmus és a vallási konfliktusok rendszeresen a nemzetközi politika középpontjába kerültek.

A dokumentum egyik legfontosabb gondolata az volt, hogy a vallás nem használható fel a gyilkosság, a terrorizmus vagy a más közösségekkel szembeni gyűlölet igazolására. A közös nyilatkozat a békés együttélés alapvető feltételének tekintette a személyes és közösségi méltóság elismerését, valamint a vallási különbségek kölcsönös tiszteletét. A szöveg egyúttal arra ösztönözte a

politikai vezetőket és a nemzetközi intézményeket, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak a társadalmi igazságtalanságokra és a fegyveres konfliktusok emberi következményeire.

Az abu-dzabi nyilatkozat azonban teológiai vitákat is kiváltott. Egyes katolikus értelmezők különösen azt a megfogalmazást kifogásolták, amely a vallási sokféleség kérdését az isteni akarattal kapcsolta össze. A kritikusok szerint a megfogalmazás félreérthető lehetett a keresztény hit igazságigényének szempontjából. Ferenc később igyekezett tisztázni, hogy a dokumentumot a vallásszabadság és az emberi méltóság összefüggésében kell értelmezni, nem pedig valamennyi vallási tanítás teológiai azonosságának állításaként.

A vita jól mutatta, milyen nehézségekkel járhat a vallások közötti párbeszéd. A közös erkölcsi célok megfogalmazásához olyan nyelvezetre van szükség, amelyet a különböző vallási közösségek elfogadhatnak, ugyanakkor mindegyik közösség saját tanításának következetes képviseletét is elvárja vezetőitől. Ferenc számára ezért az együttműködés alapvető feltétele az volt, hogy a vallási különbségek elismerése mellett is lehetséges legyen közös fellépés az emberi méltóság védelmében.

HÁTTÉRGYÁR

A dokumentum szellemi hatása később a *Fratelli tutti* című enciklikában is megjelent. Ferenc 2020. október 3-án írta alá Assisiben a társadalmi testvériségről és barátságról szóló dokumentumot, amely a globalizáció, a politikai megosztottság, a migráció és a nemzetközi együttműködés kérdéseit tárgyalta. Az enciklika központi gondolata az volt, hogy az emberi közösségeknek olyan társadalmi kapcsolatokat kell kialakítaniuk, amelyekben az egyéni és nemzeti érdekek mellett a közös felelősség is érvényesül.

A *Fratelli tutti* történeti hátterét jelentős részben a koronavírus-járvány határozta meg. A pandémia idején különösen világossá vált, milyen erősen függnek egymástól a világ különböző társadalmai. A fertőzések terjedése, az egészségügyi rendszerek megterhelése és a gazdasági válság következményei egyaránt azt mutatták, hogy a nemzetközi együttműködés hiánya súlyos emberi árat követelhet. Ferenc ezért olyan társadalmi és politikai szemléletet sürgetett, amely nagyobb figyelmet fordít a közösségek közötti kapcsolatokra.

Az enciklika különösen élesen bírálta a nacionalizmus és a populizmus bizonyos formáit, amelyek az emberi közösségek identitását más csoportok kizárására vagy ellenségként történő bemutatására építik. Ferenc szerint

HÁTTÉRGYÁR

a politikai közösségek jogosan őrizhetik saját kulturális hagyományaikat és intézményi önállóságukat, de ez nem vezethet más népek méltóságának megtagadásához. A nemzetközi kapcsolatokban ezért olyan együttműködésre van szükség, amely képes összeegyeztetni a helyi közösségek érdekeit a szélesebb emberi felelősséggel.

A pápa gondolkodásában fontos szerepet kapott az irgalmas szamaritánus bibliai története. A példázatban egy sebesült ember segítségére olyan idegen siet, akit a korabeli társadalmi és vallási különbségek alapján nem feltétlenül tekintettek volna természetes szövetségesének. Ferenc ezt a történetet a modern társadalmak alapvető erkölcsi kérdésének értelmezésére használta. A másik ember iránti felelősség nem korlátozódhat a saját nemzeti, vallási vagy kulturális közösség tagjaira.

Az enciklika ugyanakkor nem adott részletes nemzetközi politikai programot. A pápa elsősorban erkölcsi szempontokat fogalmazott meg, és arra ösztönözte a különböző társadalmak vezetőit, hogy a politikai döntésekben nagyobb figyelmet fordítsanak a közjóra, a békére és az emberi méltóságra. A gyakorlati megoldások kidolgozása továbbra is az államok, a nemzetközi szervezetek és a társadalmi közösségek

HÁTTÉRGYÁR

feladata maradt.

Ferenc vallásközi diplomáciájának egyik legfontosabb eseménye a 2021 márciusában tett iraki látogatás volt. Az ország több évtizedes háborúk, diktatúra, külföldi katonai beavatkozások és vallási konfliktusok következményeit viselte. Az Iszlám Állam terrorszervezet uralma különösen súlyos pusztítást okozott az észak-iraki közösségekben, és a keresztény, jazidi, valamint más kisebbségek jelentős része elmenekült otthonából. A pápai látogatás ezért olyan országba vezetett, ahol a vallási együttélés kérdése közvetlenül kapcsolódott a háborús tapasztalatokhoz.

Ferenc volt az első pápa, aki Irakba látogatott. Az utazásra a koronavírus-járvány idején került sor, amikor a nemzetközi közlekedést és a nyilvános rendezvényeket még jelentős egészségügyi korlátozások nehezítették. A döntés ezért különösen nagy személyes és intézményi előkészítést igényelt. A pápa ugyanakkor fontosnak tartotta, hogy a háborúk által sújtott iraki közösségekkel személyesen is találkozzon.

Az út egyik legjelentősebb eseményére 2021. március 6-án került sor Nedzsefben, ahol Ferenc találkozott Ali asz-Szisztáni nagyajatollahhal, az iraki síita közösség

HÁTTÉRGYÁR

egyik legtekintélyesebb vallási vezetőjével. A találkozó mintegy háromnegyed órán át tartott, és történelmi jelentőségű kapcsolatfelvételt jelentett a katolikus egyház vezetője és a síita iszlám egyik meghatározó tekintélye között. A megbeszélésen a vallási közösségek együttműködéséről, az emberi élet védelméről és az iraki társadalom békés jövőjéről volt szó.

A találkozó különösen azért kapott jelentőséget, mert a síita iszlám világa nem rendelkezik a katolikus pápasághoz hasonló egységes központi intézménnyel. A nagyajatollahok tekintélye a vallási tanítás, a tudományos felkészültség és a hívők bizalma alapján alakul ki, és az egyes vallási vezetők közötti kapcsolatok jelentősen különbözhetnek. Asz-Szisztáni személye ezért sajátos vallási és társadalmi tekintélyt képviselt, amelynek politikai jelentősége is volt Irakban.

Ferenc számára a találkozó azt fejezte ki, hogy a különböző vallási közösségeknek a történelmi különbségek ellenére is közös felelősséget kell vállalniuk a békéért. Az iraki keresztények és muszlimok közötti kapcsolat különösen fontos volt egy olyan országban, ahol a vallási identitás politikai és társadalmi konfliktusokkal is összekapcsolódott. A pápa ezért nem kizárólag a keresztény közösségek védelméről beszélt,

hanem az egész iraki társadalom békés együttélésének szükségességét hangsúlyozta.

Az utazás során Ferenc ellátogatott Ur térségébe is, amelyet a bibliai hagyomány Ábrahám történetéhez kapcsol. A helyszín különleges jelképes jelentőséggel bírt, hiszen a zsidó, keresztény és muszlim vallási hagyományban egyaránt fontos szerepet kap Ábrahám alakja. A vallásközi találkozón a pápa a közös történeti és spirituális gyökerek jelentőségére hivatkozva sürgette a békés együttélést.

Az iraki út másik fontos része a háború által sújtott keresztény közösségekkel való találkozás volt. Ferenc Moszulban és Karakosban is járt, ahol a korábbi harcok és az Iszlám Állam uralma súlyos pusztítást okozott. A lerombolt templomok, lakóépületek és közösségi intézmények látványa közvetlenül mutatta meg a vallási üldözés és a fegyveres konfliktusok következményeit.

A keresztény közösségek helyzete Irakban különösen súlyos problémát jelentett. A huszadik század végén még jelentős létszámú keresztény lakosság élt az országban, de a háborúk, az üldözések és a gazdasági bizonytalanság következtében sokan emigráltak. A különböző keleti katolikus és ortodox közösségek

HÁTTÉRGYÁR

történelmi jelenléte így egyre sérülékenyebbé vált. Ferenc látogatása erkölcsi támogatást kívánt nyújtani azoknak, akik a nehézségek ellenére is szülőföldjükön maradtak.

A pápai látogatás azonban nem oldhatta meg az iraki keresztények alapvető problémáit. A biztonsági helyzet, a gazdasági lehetőségek hiánya és az állami intézmények működésének nehézségei továbbra is befolyásolták a visszatérés lehetőségét. A vallási közösségek közötti megbékélés sem valósulhatott meg kizárólag ünnepélyes találkozások révén. A politikai intézmények, a helyi vezetők és a társadalmi szervezetek együttműködésére is szükség volt ahhoz, hogy az üldözött közösségek biztonságban élhessenek.

Ferenc iraki útja mégis a pontifikátus egyik legjelentősebb vallásközi eseményévé vált. A látogatás világosan kifejezte azt a meggyőződését, hogy a vallási vezetőknek a konfliktusok által sújtott társadalmakban is személyesen kell képviselniük a békés együttélés lehetőségét. A történelmi helyszínek, a különböző vallási közösségek képviselőivel folytatott találkozások és a háborús pusztítás következményeivel való szembesülés olyan összefüggő üzenetet alkottak, amely a keresztény és muszlim közösségeken túl is figyelmet kapott.

A vallásközi diplomácia eredményeinek megítélésében azonban különbséget kell tenni a szimbolikus és a gyakorlati hatások között. Egy történelmi találkozó jelentősen hozzájárulhat a kölcsönös bizalom erősítéséhez, de önmagában nem biztosítja a politikai konfliktusok lezárását vagy a vallási kisebbségek jogainak védelmét. A pápai diplomácia lehetőségei ezért elsősorban az erkölcsi figyelemfelhívásban, a közvetítésben és a hosszú távú kapcsolatok építésében mutatkozhattak meg.

Ferenc nemzetközi tevékenységében a béke kérdése egyre nagyobb jelentőséget kapott. A szíriai polgárháború, az iraki konfliktusok, a közel-keleti feszültségek és a különböző afrikai háborúk rendszeresen megjelentek beszédeiben. A pápa különösen aggasztónak tartotta, hogy a fegyveres konfliktusok következményeit gyakran a polgári lakosság, a menekültek és a társadalom legkiszolgáltatottabb csoportjai viselik.

2013 szeptemberében, amikor a szíriai polgárháborúban a vegyi fegyverek használata miatt újabb nemzetközi katonai beavatkozás lehetősége merült fel, Ferenc külön ima- és böjtnapot hirdetett a békéért. A Szent Péter téren tartott virrasztáson jelentős tömeg vett

HÁTTÉRGYÁR

részt, és a pápa a háború emberi következményeire figyelmeztetett. A fellépés olyan diplomáciai és erkölcsi üzenetet hordozott, amely a katonai eszközök alkalmazásának kockázataira kívánta felhívni a figyelmet.

A szíriai kérdésben Ferenc álláspontja nem jelentette a polgári lakosság ellen elkövetett bűncselekmények relativizálását. A pápa rendszeresen elítélte az erőszakot és a civil áldozatok szenvedését, de tartott attól, hogy az újabb katonai beavatkozások tovább súlyosbíthatják a konfliktust. Ez a megközelítés összhangban állt a Szentszék hagyományos diplomáciai óvatosságával, amely különösen nagy figyelmet fordított a háborúk humanitárius következményeire.

Ferenc ugyanakkor a katonai erő alkalmazásának erkölcsi kérdését sem kezelte teljesen elutasító módon. A katolikus hagyományban az igazságos háború tanítása meghatározott feltételek mellett elismeri a fegyveres védekezés lehetőségét. Az argentin pápa azonban egyre nagyobb hangsúlyt helyezett arra, hogy a modern háborúk pusztító következményei miatt a katonai megoldások erkölcsi igazolhatósága különösen szigorú mérlegelést igényel.

HÁTTÉRGYÁR

A pápai diplomácia ezen a ponton sajátos feszültséggel szembesült. A fegyveres konfliktusok lezárását és a párbeszéd fenntartását sürgető megszólalások fontos erkölcsi figyelmeztetést jelenthettek, de a támadás alatt álló országok vagy közösségek számára olykor elégtelennek tűnhettek. A béke követelményét ugyanis össze kellett egyeztetni az önvédelem jogával, az agresszió elítélésével és az áldozatok biztonságának megteremtésével.

Ez a dilemma később különösen az Ukrajna elleni orosz háború idején vált élessé. Ferenc korábbi diplomáciai kapcsolatai és a párbeszéd elsődlegességéről alkotott meggyőződése olyan helyzetben került próbára, amikor a katonai agresszió, a nemzetközi jog megsértése és a civil lakosság szenvedése közvetlen választ követelt. A pápa egyes megnyilatkozásai ezért eltérő fogadtatásra találtak azokban az országokban, amelyek a háborúban saját biztonságukat vagy nemzeti létüket látták veszélyben.

A közel-keleti konfliktusok szintén komoly próbára tették Ferenc békediplomáciáját. Az izraeli–palesztin viszony, a Gázai övezet helyzete és a térség vallási közösségeinek biztonsága folyamatosan napirenden maradt. A pápa a különböző felek szenvedésére, a civil

HÁTTÉRGYÁR

lakosság védelmére és a politikai megoldás szükségességére helyezte a hangsúlyt, miközben a régió konfliktusainak történelmi és vallási összetettsége erősen korlátozta a közvetítés lehetőségeit.

Ferenc diplomáciájában ezért a morális tekintély gyakorlása mellett a politikai realitások felismerése is fontos feladat maradt. A Szentszék nem rendelkezett katonai vagy jelentős gazdasági eszközökkel, és közvetítő szerepe attól függött, hogy az érintett felek hajlandók-e elfogadni a párbeszédet. Az egyházfő személyes tekintélye elősegíthette a találkozásokat, de a tartós megállapodásokhoz politikai döntésekre és megfelelő nemzetközi garanciákra volt szükség.

A Ferenc-féle diplomácia egyik legfontosabb sajátossága a konfliktusokban érintett felekkel való kapcsolat fenntartásának igénye volt. A pápa gyakran úgy vélte, hogy a párbeszéd megszakítása csökkentheti a békés megoldás lehetőségét, még akkor is, ha a tárgyalópartnerek magatartása súlyos erkölcsi bírálatot érdemel. Ez a szemlélet bizonyos helyzetekben eredményes közvetítést tett lehetővé, máskor azonban azt a veszélyt hordozta, hogy az egyház diplomáciai óvatosságát a jogsértő féllel szembeni túlzott engedékenységként értelmezik.

HÁTTÉRGYÁR

A pápai diplomácia történeti értékelése ezért nem korlátozódhat a látványos találkozók és nyilatkozatok számbavételére. Meg kell vizsgálni, milyen konkrét eredményeket hoztak a közvetítési kísérletek, mennyiben járultak hozzá az emberi jogok védelméhez, és milyen következményekkel jártak az érintett vallási közösségek számára. A kubai–amerikai közeledés, az abu-dzabi nyilatkozat és az iraki látogatás különböző természetű vállalkozások voltak, ezért eredményességük sem mérhető azonos szempontok alapján.

A kubai ügyben a Szentszék diplomáciai közreműködése konkrét államközi közeledéshez kapcsolódott. Az abu-dzabi dokumentum elsősorban vallási és erkölcsi együttműködést kívánt megalapozni, míg az iraki látogatás a háború által sújtott közösségekkel vállalt szolidaritás és a vallásközi párbeszéd jelentős eseménye volt. A különböző kezdeményezésekben azonban közös volt az a törekvés, hogy a személyes találkozások és a kölcsönös tisztelet segítségével csökkentsék a történelmileg kialakult bizalmatlanságot.

Ferenc ezzel a katolikus egyház diplomáciai hagyományának egyik fontos elemét kívánta megerősíteni. A pápai szolgálatot nem kizárólag az

egyház belső kormányzásának feladataként értelmezte, hanem olyan erkölcsi szerepként is, amely a nemzetközi közösség egészéhez szólhat. A vallási meggyőződésből fakadó békevágyat és az emberi méltóság védelmét ezért olyan kérdésekben is képviselte, amelyekben a katolikus egyház közvetlen intézményi érdekei nem voltak meghatározók.

A diplomáciai program ugyanakkor jelentős ellentmondásokat is hordozott. A párbeszédre való törekvés időnként olyan politikai vezetőkkel vagy vallási intézményekkel való együttműködéshez vezetett, amelyek maguk is kapcsolatban álltak emberi jogi visszaélésekkel vagy autoriter hatalmi rendszerekkel. Ferenc számára a kapcsolatok fenntartása lehetőséget jelenthetett a közvetítésre, kritikusai viszont arra figyelmeztettek, hogy az ilyen találkozások a másik fél számára politikai legitimitást is biztosíthatnak.

A dilemma különösen a Moszkvával folytatott párbeszédben jelentkezett. A 2016-os havannai találkozó történelmi jelentőségű esemény volt, de a későbbi orosz–ukrán konfliktusban az ortodox egyházi vezetés szerepe új megvilágításba helyezte a korábbi közeledést. A vallásközi diplomácia így olyan politikai következményekkel szembesült, amelyekre a kezdeti

találkozások idején nem minden résztvevő számított.

Ferenc pápaságának nemzetközi öröksége ezért egyszerre tartalmazott jelentős diplomáciai eredményeket és súlyos, megoldatlan kérdéseket. Az argentin egyházfő képes volt olyan szereplőkkel kapcsolatot teremteni, akik között korábban hosszú ideje nem volt közvetlen párbeszéd. A vallási vezetők közötti együttműködést a béke és az emberi méltóság védelmének szolgálatába kívánta állítani, és számos alkalommal személyesen is vállalta a politikai és biztonsági kockázatokat.

A történelem azonban megmutatta, hogy a találkozások önmagukban nem biztosítják a konfliktusok lezárását. A diplomáciai közeledés eredményei változóak maradtak, a vallási vezetők közötti megállapodások pedig nem mindig befolyásolták érdemben az államok politikáját. A Szentszék erkölcsi tekintélye fontos lehetett a nemzetközi közvélemény alakításában, de nem helyettesíthette a politikai hatalmat, a jogi garanciákat és a felek tényleges megállapodási szándékát.

Ferenc számára a béke keresése mindenesetre pápaságának egyik legfontosabb feladata maradt. A személyes találkozások, a vallási közösségek közötti

HÁTTÉRGYÁR

együttműködés és a diplomáciai kapcsolatok fenntartása olyan eszközöket jelentettek, amelyekkel az egyházfő sajátos módon kívánt hozzájárulni a nemzetközi konfliktusok kezeléséhez. A párbeszéd jelentőségéről alkotott meggyőződése azonban a következő években rendkívül súlyos próbatétellel szembesült. Oroszország 2022 februárjában teljes körű támadást indított Ukrajna ellen, és a háború olyan erkölcsi, politikai és diplomáciai kérdéseket vetett fel, amelyekre Ferenc korábbi módszerei csak korlátozott választ tudtak adni.

HÁTTÉRGYÁR

18. fejezet – Oroszország, Ukrajna és a béke ára

február 24-én hajnalban Oroszország teljes körű háborút indított Ukrajna ellen. Az orosz fegyveres erők több irányból lépték át a határt, rakétacsapások érték az ukrán katonai létesítményeket és városokat, az ország lakosságának pedig néhány óra alatt szembe kellett néznie azzal, hogy a nyolc éve tartó kelet-ukrajnai konfliktus egész államának létét fenyegető háborúvá szélesedett. A támadás nemzetközi jogi megítélése egyértelmű volt: Oroszország egy szuverén állam ellen alkalmazott fegyveres erőt. Az agresszió Európa biztonsági rendszerét is alapjaiban rendítette meg, és olyan erkölcsi kérdéseket vetett fel, amelyekkel a katolikus egyház vezetőjének is szembe kellett néznie.

Ferenc pápa számára a háború különösen nehéz helyzetet teremtett. A pontifikátus első éveiben a nemzetközi párbeszéd, a konfliktusok békés rendezése és a vallási közösségek közötti kapcsolatok erősítése diplomáciájának meghatározó eleme volt. A katolikus egyházfő abból indult ki, hogy a kapcsolatok megszakítása hosszú távon megnehezíti a megbékélést, ezért még a súlyos politikai nézetkülönbségekkel terhelt

HÁTTÉRGYÁR

helyzetekben is érdemes fenntartani a kommunikációt. Ez a módszer a kubai–amerikai közeledés során bizonyos eredményeket hozott, az orosz–ukrán háborúban azonban olyan korlátokba ütközött, amelyeket a pápa korábbi diplomáciai tapasztalatai sem tudtak feloldani.

Az orosz támadásnak hosszú történelmi előzményei voltak. A Szovjetunió 1991-es felbomlása után Ukrajna független állammá vált, de Oroszország politikai vezetésének jelentős része nem fogadta el maradéktalanul az ukrán államiság és nemzeti identitás önállóságát. A két ország kapcsolata különösen a 2004-es narancsos forradalom, majd a 2013–2014-es Majdan-tüntetések után romlott meg. Az ukrán társadalomban egyre erősebbé vált az európai integráció iránti igény, miközben Moszkva saját geopolitikai befolyásának csökkenésétől tartott.

2014 februárjában Oroszország elfoglalta és később annektálta a Krím félszigetet. A lépést Ukrajna és a nemzetközi közösség túlnyomó része jogellenesnek tekintette. A kelet-ukrajnai Donbasz térségében orosz támogatással fegyveres szeparatista mozgalmak alakultak ki, és a harcok több ezer ember életét követelték. A minszki megállapodások nem biztosítottak tartós rendezést, a konfliktus pedig fokozatosan az

HÁTTÉRGYÁR

európai biztonságpolitika egyik legsúlyosabb problémájává vált.

A Szentszék ebben az időszakban a diplomáciai párbeszédet és a békés megoldást sürgette. Ferenc rendszeresen megemlékezett az ukrajnai áldozatokról, de nyilvános megnyilatkozásaiban sokáig kerülte azokat a kifejezéseket, amelyek közvetlenül valamelyik fél kizárólagos politikai felelősségét hangsúlyozták volna. Ez a megközelítés összhangban állt a vatikáni diplomácia hagyományos óvatosságával, ugyanakkor Ukrajnában már a 2022-es támadás előtt is elégedetlenséget válthatott ki.

Az ukrán katolikus közösségek helyzete különösen összetett volt. Az ország nyugati részén jelentős befolyással rendelkezett az ukrán görögkatolikus egyház, amely a római pápával egységben működött, de megőrizte keleti liturgikus és egyházi hagyományait. A görögkatolikusok történelme szorosan összekapcsolódott az ukrán nemzeti önazonosság, az orosz birodalmi politika és a szovjet vallásüldözés kérdéseivel. A huszadik században az egyház súlyos elnyomást szenvedett el, különösen a sztálini korszakban, amikor intézményeit felszámolták és a hivatalos ortodox struktúrákba kényszerítették.

HÁTTÉRGYÁR

A görögkatolikus közösség számára ezért az orosz állam és az orosz ortodox egyház közötti kapcsolat különösen érzékeny kérdés volt. Moszkva egyházi vezetői történetileg gyakran vitatták a görögkatolikus intézmények létjogosultságát, és a vallási konfliktusok mögött nemzeti, valamint politikai érdekek is meghúzódtak. A Szentszéknek így egyszerre kellett fenntartania a kapcsolatot saját ukrajnai híveivel és keresnie az ökumenikus közeledés lehetőségét a moszkvai patriarchátussal.

Ferenc 2016 februárjában Havannában találkozott Kirill moszkvai pátriárkával. A történelmi eseményt sokan az ökumenikus párbeszéd nagy eredményeként értékelték, hiszen korábban nem került sor hasonló személyes találkozóra a római pápa és az orosz ortodox egyház első számú vezetője között. A találkozón kiadott közös nyilatkozat azonban Ukrajnában már akkor is bírálatokat váltott ki. Egyes görögkatolikus vezetők szerint a dokumentum megfogalmazásai nem tükrözték megfelelően az orosz beavatkozás és az ukrán társadalom szenvedésének körülményeit.

Szvjatoszlav Sevcsuk, az ukrán görögkatolikus egyház nagyérseke különösen fontos szerepet játszott ezekben a vitákban. Az egyházi vezető a keleti katolikus hagyomány

HÁTTÉRGYÁR

képviselőjeként rendszeresen felhívta a figyelmet az ukrán hívek helyzetére, és arra, hogy a Moszkvával folytatott párbeszédben az érintett közösségek tapasztalatait is figyelembe kell venni. Álláspontja mögött az a történelmi tapasztalat állt, hogy az ukrán görögkatolikus egyház évszázadokon keresztül gyakran nagyobb hatalmi központok közötti konfliktusok következményeit viselte.

A 2022-es invázió alapvetően új helyzetet teremtett. Oroszország már nem kizárólag egy korlátozott területű konfliktusban vett részt, hanem egész Ukrajna ellen indított katonai támadást. Az első hetekben az orosz csapatok Kijev közelébe jutottak, miközben Harkiv, Mariupol és más városok súlyos támadásokat szenvedtek el. A menekültek milliói indultak el az ország nyugati része és a szomszédos államok felé, a civil infrastruktúra pusztítása pedig hosszú időre meghatározta a lakosság életét.

Ferenc a háború kitörése után rendszeresen imádkozott Ukrajnáért, elítélte a pusztítást és a polgári lakosság szenvedését. Nyilvános megnyilatkozásaiban gyakran használta a meggyötört Ukrajna kifejezést, amely a pápai beszédek visszatérő fordulatává vált. Ugyanakkor a felelősség közvetlen megnevezésében

továbbra is óvatos maradt, különösen a háború első időszakában. A vatikáni diplomáciai megközelítés szerint a közvetítés lehetőségének megőrzése érdekében fontos volt elkerülni a kapcsolatok teljes megszakítását Moszkvával.

Ez az álláspont azonban súlyos kritikákat váltott ki. Az ukrán társadalom számára a háború nem két egyenrangú fél közötti vitát jelentett, hanem idegen katonai agressziót, amely ellen az országnak joga volt megvédenie magát. A támadó és a megtámadott fél közötti különbség ezért a konfliktus erkölcsi és jogi megítélésének alapvető eleme volt. Amikor a pápai megszólalások elsősorban a háború általános pusztítását hangsúlyozták, sok ukrán úgy érezhette, hogy a Szentszék nem fordít kellő figyelmet erre a különbségre.

A helyzetet tovább nehezítette Kirill pátriárka magatartása. Az orosz ortodox egyház vezetője a háború során olyan megnyilatkozásokat tett, amelyek támogatták az orosz állam politikáját, és vallási, valamint civilizációs keretbe helyezték a konfliktust. A moszkvai patriarchátus jelentős része szorosan kapcsolódott a Kreml politikai elképzeléseihez, ami különösen súlyos kérdéseket vetett fel az egyházi felelősségről és a keresztény béketanításról.

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc 2022 márciusában videókapcsolaton keresztül beszélt Kirill pátriárkával. A találkozó után a pápa később nyilvánosan arról számolt be, hogy az egyházi vezetőknek nem szabad a politikai hatalom vallási kiszolgálóivá válniuk. A megfogalmazás jelentős visszhangot váltott ki, mert korábban ritkán fordult elő, hogy a római pápa ilyen közvetlenül bírálja egy másik nagy keresztény egyház vezetőjének politikai szerepvállalását. A moszkvai patriarchátus ugyanakkor kifogásolta Ferenc szavait, és saját álláspontjának eltérő bemutatásával próbálta mérsékelni a kijelentés hatását.

A pápa ezzel nehéz helyzetbe került. A Moszkvával fenntartott kapcsolat lehetőséget adhatott volna humanitárius ügyekben történő közbenjárásra, ugyanakkor a vallási vezető politikai szerepvállalása aláásta a párbeszéd erkölcsi alapjait. Az ökumenikus közeledés korábbi reményei egyre kevésbé tűntek megvalósíthatónak, miközben az ukrán görögkatolikus közösségek egyértelműbb kiállást vártak Rómától.

Ferenc 2022 novemberében egy amerikai jezsuita lapnak adott interjúban közvetlenebbül beszélt Oroszország felelősségéről. Megfogalmazásai azonban újabb vitákat idéztek elő, amikor a harcok brutalitásával kapcsolatban egyes oroszországi nemzetiségi

csoportokra utalt. Ezeket a kijelentéseket Moszkvában sértőnek tekintették, és a pápa később igyekezett tisztázni szándékait. A történet jól mutatta, milyen nehézségekhez vezethetett közvetlen kommunikációs stílusa olyan konfliktusban, ahol minden mondatnak komoly diplomáciai következménye lehetett.

A háború elhúzódásával Ferenc egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a humanitárius kérdésekre. A menekültek helyzete, a hadifoglyok sorsa, a polgári fogvatartottak ügye és az Oroszországba vitt ukrán gyermekek visszatérésének lehetősége olyan területek voltak, amelyeken a Szentszék tényleges közreműködést próbálhatott vállalni. A politikai rendezés feltételeiről a felek között alapvető nézetkülönbségek maradtak fenn, de egyes humanitárius ügyekben korlátozott megállapodásokra lehetett törekedni.

2023 májusában Ferenc Matteo Maria Zuppi bolognai érseket, az Olasz Püspöki Konferencia elnökét bízta meg különleges békemisszióval. Zuppi személye nem véletlen választás volt. Az olasz bíboros hosszú ideje kapcsolatban állt a Sant'Egidio közösséggel, amely több nemzetközi konfliktusban, köztük a mozambiki polgárháború lezárásának elősegítésében is közvetítő szerepet vállalt. A közösség tapasztalatai a személyes kapcsolatokra, a

hosszú tárgyalási folyamatokra és a humanitárius ügyekben kialakítható együttműködésre épültek.

Zuppi 2023 júniusában Kijevbe, majd Moszkvába utazott. Az ukrán fővárosban találkozott Volodimir Zelenszkij elnökkel, az orosz fővárosban pedig a politikai vezetés képviselőivel és Kirill pátriárkával is tárgyalt. A misszió hivatalos célja a humanitárius kezdeményezések előmozdítása és olyan kapcsolatok keresése volt, amelyek később hozzájárulhatnak az igazságos békéhez. A tárgyalások azonban nem jelentették, hogy a két ország elfogadta volna a Szentszéket a háború átfogó politikai rendezésének közvetítőjeként.

A különbség fontos volt. Ukrajna vezetése többször hangsúlyozta, hogy az ország területi integritásának helyreállítása és az orosz csapatok kivonása alapvető követelmény. Oroszország ezzel szemben olyan feltételeket kívánt érvényesíteni, amelyek az elfoglalt területek feletti ellenőrzésének elismerését is magukban foglalhatták. A két álláspont között olyan távolság volt, amelyet a vatikáni diplomácia személyes kapcsolatokra épülő módszerei önmagukban nem tudtak áthidalni.

Zuppi missziójának egyik központi kérdésévé ezért az ukrán gyermekek ügye vált. A háború során jelentős

számú gyermeket vittek orosz ellenőrzés alá került területekről Oroszországba vagy más megszállt térségekbe. Az ukrán hatóságok ezeknek az eseteknek a jelentős részét jogellenes elhurcolásként tartották számon. A Nemzetközi Büntetőbíróság 2023 márciusában elfogatóparancsot adott ki Vlagyimir Putyin és Marija Lvova-Belova orosz gyermekjogi biztos ellen, a gyermekek jogellenes deportálásával és áttelepítésével kapcsolatos megalapozott gyanú miatt.

A Szentszék humanitárius közreműködése ezen a területen különösen érzékeny volt. A gyermekek visszatéréséhez gyakran olyan információkra, kapcsolatokra és egyedi egyeztetésekre volt szükség, amelyekben a vatikáni diplomácia segítséget nyújthatott. Ugyanakkor minden eredményt pontosan kellett értékelni, mert a nemzetközi szervezetek, az ukrán hatóságok és más közvetítők is jelentős szerepet játszottak a folyamatban. A Szentszék közreműködését ezért nem lehetett valamennyi hazatérés kizárólagos okaként bemutatni.

Zuppi 2023 júliusában Washingtonba is ellátogatott, ahol Joe Biden amerikai elnökkel találkozott. A tárgyalások azt mutatták, hogy a pápai békemisszió az ukrán és orosz kapcsolatok mellett a háború nemzetközi

hátországával is foglalkozott. Az Egyesült Államok Ukrajna egyik legfontosabb katonai és pénzügyi támogatója volt, ezért a béke lehetőségeiről folytatott bármilyen érdemi nemzetközi egyeztetésben Washington álláspontját sem lehetett figyelmen kívül hagyni.

A misszió legfontosabb korlátja azonban továbbra is fennmaradt. A két háborúzó fél alapvető céljai nem közeledtek érdemben egymáshoz, és a közvetlen politikai tárgyalások feltételei nem alakultak ki. A Szentszék ezért elsősorban humanitárius szerepet tudott vállalni, miközben az átfogó rendezésről szóló megszólalásai továbbra is jelentős vitákat váltottak ki.

Különösen nagy felháborodást okozott Ferenc 2023 augusztusában, orosz katolikus fiatalokhoz intézett beszédének egyik részlete. A pápa arra biztatta hallgatóit, hogy ne feledkezzenek meg országuk történelmi és kulturális örökségéről, és ennek kapcsán Nagy Pétert, valamint II. Katalint is megemlítette. A kijelentés Ukrajnában rendkívül kedvezőtlen fogadtatásra talált, mert a két orosz uralkodó neve szorosan kapcsolódott az Orosz Birodalom terjeszkedésének történetéhez.

HÁTTÉRGYÁR

Az ukrán görögkatolikus vezetés különösen határozottan bírálta a beszédet. A történelmi környezetben az orosz birodalmi örökségre történő pozitív utalás könnyen a jelenlegi agresszió kulturális igazolásának tűnhetett. A Vatikán később hangsúlyozta, hogy a pápa nem kívánta támogatni az imperialista gondolkodást, és a fiatalokat saját történelmi kultúrájuk értékeinek megőrzésére akarta ösztönözni. A magyarázat azonban nem tudta teljesen feloldani a kijelentés következményeit.

Az eset jól megmutatta a különböző történelmi emlékezetek közötti feszültséget. Ferenc latin-amerikai háttérrel rendelkezett, és az európai birodalmi történelem egyes alakjait más összefüggésben értelmezhette, mint azoknak a közösségeknek a tagjai, amelyek saját nemzeti függetlenségük elvesztését vagy elnyomásukat kapcsolták hozzájuk. Az ukrán társadalom számára Nagy Péter és II. Katalin neve nem pusztán az orosz kultúra történetét idézte fel, hanem az állami terjeszkedés és a nemzeti önállóság korlátozásának emlékét is.

A pápai diplomácia legélesebb nyilvános válsága 2024 márciusában következett be. A svájci közszolgálati televíziónak adott interjúban Ferenc a háború

lezárásának lehetőségéről beszélt, és a tárgyaláshoz szükséges bátorság kérdését hangsúlyozta. Az interjúkészítő által felvetett fehér zászló képét átvéve olyan megfogalmazást használt, amelyet a nemzetközi sajtó és az ukrán politikai vezetés jelentős része a megadásra történő felszólításként értelmezett.

A kijelentés rendkívül érzékeny pillanatban hangzott el. Ukrajna súlyos katonai nyomás alatt állt, az orosz hadsereg jelentős erőforrásokat mozgósított, és a nyugati katonai segítség jövője körül is bizonytalanság alakult ki. Ilyen körülmények között a tárgyalás szükségességének hangsúlyozása sok ukrán számára úgy hangozhatott, mintha a megtámadott országnak saját védelmi erőfeszítései feladásával kellene elérnie a békét.

A Vatikán március 9-én hivatalos magyarázatot adott a pápa szavaira. Matteo Bruni szentszéki szóvivő szerint Ferenc az interjúkészítő által felvetett képet használta, és a fehér zászlóval a harcok beszüntetését, valamint a tárgyalások bátorságát kívánta érzékeltetni. A szóvivő hangsúlyozta, hogy a pápa igazságos és tartós békét kíván, és nem az ukrán kapituláció mellett érvelt.

A magyarázat fontos volt a kijelentés pontos értelmezéséhez, de nem szüntette meg annak politikai

következményeit. Az ukrán vezetés számára a probléma nem kizárólag a fehér zászló képében rejlett, hanem abban is, hogy a tárgyalásra vonatkozó felszólítás mintha a megtámadott félre helyezte volna a nagyobb felelősséget. Dmitro Kuleba külügyminiszter és más ukrán vezetők hangsúlyozták, hogy a békéhez az orosz agresszió megszüntetésére van szükség, és az ukrán államiság védelme nem tekinthető erkölcsileg egyenértékűnek a támadó fél katonai céljaival.

A történet különösen jól mutatta Ferenc diplomáciai módszerének korlátait. A pápa az emberi szenvedés megszüntetésére összpontosított, és úgy vélte, hogy a tárgyalások elindítása önmagában is erkölcsi bátorságot igényelhet. A háborúban védekező fél számára azonban a tárgyalások követelése csak akkor lehet elfogadható, ha azok nem kényszerítik saját szuverenitásának és biztonságának feladására. A tűzszünet önmagában nem feltétlenül jelent igazságos vagy tartós békét, különösen akkor, ha a támadó fél megtartja az elfoglalt területeket és lehetőséget kap újabb támadás előkészítésére.

A katolikus erkölcsi hagyományban a béke nem azonos pusztán a fegyveres harcok hiányával. Az igazságos béke a jogok tiszteletben tartását, a politikai közösségek biztonságát és az emberi méltóság védelmét is feltételezi.

HÁTTÉRGYÁR

A jogos önvédelem elve ezért nem kerülhető meg akkor sem, ha a háború pusztító következményei a békés megoldások keresését különösen sürgetővé teszik. Ferenc nyilvános megszólalásai időnként azért váltottak ki ellenállást, mert az emberi szenvedés általános elítélése mellett nem mindig mutatták be kellő pontossággal ezt a különbséget.

A pápa más alkalommal azonban egyértelműbben beszélt az ukrán nép szenvedéséről és az orosz támadások következményeiről. Rendszeresen megemlékezett a lebombázott városokról, a halottakról és a menekültekről, valamint sürgette a foglyok cseréjét és a gyermekek hazatérését. Diplomáciáját ezért nem lehet úgy értékelni, mintha közömbös lett volna az ukrán áldozatok iránt. A probléma inkább az volt, hogy a különböző megszólalások hangsúlyai olykor eltértek egymástól, és a nemzetközi közvélemény számára nem mindig alakult ki világos, következetes kép a Szentszék politikai álláspontjáról.

A Ferenc-féle diplomácia megértéséhez fontos a pápa globális nézőpontja is. Az argentin egyházfő nem kizárólag az európai biztonsági rendszer szempontjából értelmezte az ukrajnai háborút, hanem a világ más térségeiben zajló fegyveres konfliktusokkal együtt

vizsgálta. Beszédeiben rendszeresen felhívta a figyelmet Jemenre, Szíriára, a Száhel-övezetre és más háborús térségekre, amelyek szenvedései szerinte gyakran kisebb nemzetközi figyelmet kaptak.

Ez a megközelítés fontos erkölcsi szempontot képviselt, de az ukrajnai konfliktus sajátos jogi és geopolitikai természetét nem helyettesíthette. Oroszország háborúja egy nemzetközileg elismert határokkal rendelkező állam ellen irányult, és Európa biztonsági rendszerének alapelveit érintette. A konfliktus más háborúkkal való összevetése ezért csak akkor lehetett termékeny, ha közben megőrizték az agresszió és az önvédelem közötti különbséget.

A pápa 2025 áprilisában bekövetkezett halálakor a háború továbbra sem zárult le. A Szentszék humanitárius közreműködése bizonyos ügyekben lehetőséget teremtett a kapcsolatok fenntartására, de az átfogó politikai rendezésben nem sikerült döntő szerepet betöltenie. A moszkvai patriarchátussal való korábbi közeledés nem akadályozta meg az orosz ortodox vezetés háborús szerepvállalását, a vatikáni tárgyalási felhívások pedig nem változtatták meg a konfliktus alapvető katonai és politikai feltételeit.

Ferenc ukrajnai öröksége ezért ellentmondásos maradt. Személyes fellépése, humanitárius kezdeményezései és a béke melletti következetes elkötelezettsége fontos szerepet játszottak abban, hogy a háború emberi következményei rendszeresen megjelentek a katolikus egyház nyilvános életében. Ugyanakkor több kijelentése indokolt kritikát váltott ki, mert nem különítette el kellő pontossággal a megtámadott ország jogait és a támadó állam felelősségét.

A történet mélyebb tanulsága a pápai diplomácia természetéhez kapcsolódik. A Szentszék erkölcsi tekintélye lehetőséget ad a közvetítésre, de nem helyettesítheti a nemzetközi jogot és a politikai felelősséget. A béke keresése önmagában nem elegendő, ha nem veszi figyelembe, milyen feltételek között jöhet létre tartós és igazságos megállapodás. Ferenc pápaságának egyik legnehezebb kérdése éppen az volt, hogyan lehet összeegyeztetni a feltétlen békevágyat a fegyveres agresszióval szembeni erkölcsi követelményekkel.

Az argentin pápa életútja alapján érthető, miért tulajdonított ekkora jelentőséget a személyes kapcsolatoknak és a tárgyalásoknak. A jezsuita rendben

HÁTTÉRGYÁR

kialakult megkülönböztetési szemlélet, Latin-Amerika politikai válságainak tapasztalata és a korábbi diplomáciai sikerek mind hozzájárulhattak ahhoz, hogy a párbeszédet tartsa az egyik legfontosabb eszköznek. A háború azonban azt is megmutatta, hogy a kapcsolatok fenntartása nem minden helyzetben vezet közeledéshez, és olykor az áldozatok iránti szolidaritás egyértelműbb nyilvános állásfoglalást követel.

Ferenc halála után az ukrajnai háborúhoz való viszony az utódja számára is fontos diplomáciai feladat maradt. A Szentszéknek továbbra is meg kellett találnia az egyensúlyt a humanitárius közreműködés, az igazságos béke követelménye és az egyházi közösségek védelme között. A Ferenc-pápaság tapasztalata arra figyelmeztetett, hogy a közvetítés erkölcsi hitelessége nemcsak a tárgyalási lehetőségek fenntartásától függ, hanem attól is, mennyire képes világosan megnevezni a konfliktusok okait és a felek felelősségét.

Az orosz–ukrán háború ugyanakkor egy másik kérdésre is ráirányította a figyelmet. A katolikus egyházfő diplomáciai nyitottsága nem minden politikai rendszerben eredményezte a vallásszabadság vagy az emberi jogok helyzetének javulását. Ez különösen a Kínai Népköztársasággal folytatott kapcsolatokban vált

jelentős problémává, ahol Ferenc a püspökkinevezések kérdésében olyan kompromisszumot fogadott el, amelynek következményeiről a katolikus világban már a megállapodás megszületésekor súlyos viták alakultak ki.

HÁTTÉRGYÁR

19. fejezet – Kína, Amerika és a megosztott katolicizmus

szeptember 22-én a Szentszék és a Kínai Népköztársaság képviselői Pekingben ideiglenes megállapodást írtak alá a katolikus püspökök kinevezésének kérdéséről. A diplomáciai esemény első pillantásra viszonylag szűk egyházi ügynek tűnhetett, valójában azonban több mint fél évszázados politikai és vallási konfliktus rendezésére irányuló kísérletet jelentett. A kínai kommunista rendszer és a római katolikus egyház között az 1949-es kommunista hatalomátvétel után mély szembenállás alakult ki, amelynek következményeit a kínai hívők generációkon keresztül viselték. A megállapodás ezért olyan történelmi folyamat részévé vált, amelyben az egyházi egység, a vallásszabadság és az állami szuverenitás kérdései szorosan összekapcsolódtak.

Ferenc számára a kínai kapcsolat különösen fontos diplomáciai vállalkozás volt. A katolikus egyházfő hosszú ideje hangsúlyozta, hogy a vallási közösségek közötti kapcsolatok megőrzése és a politikai konfliktusok fokozatos kezelése nélkülözhetetlen a tartós megbékéléshez. A Kínai Népköztársasággal való

kapcsolat azonban sokkal nehezebbnek bizonyult, mint a kubai–amerikai közeledés. Peking nem kizárólag egy másik állammal kívánta rendezni viszonyát, hanem olyan vallási intézménnyel, amely saját nemzetközi központtal, önálló püspöki hierarchiával és az állami hatalomtól független tanítói tekintéllyel rendelkezett.

A kínai kommunista párt a hatalom megszerzése után arra törekedett, hogy az ország vallási közösségeit az állami intézményrendszer ellenőrzése alá vonja. A keresztény missziókhoz és egyházi szervezetekhez gyakran a külföldi befolyás gyanúja kapcsolódott, különösen azért, mert a tizenkilencedik és huszadik század fordulóján több keresztény intézmény szorosan kötődött az európai hatalmak politikai és kulturális jelenlétéhez. A kommunista rendszer ezért a vallási közösségek működését nem pusztán hitbeli kérdésként, hanem az állami szuverenitás és a politikai ellenőrzés problémájaként kezelte.

Az ötvenes években a katolikus egyház helyzete különösen súlyossá vált. Külföldi misszionáriusokat utasítottak ki, egyházi intézményeket államosítottak vagy korlátoztak, és számos papot, szerzetest, valamint püspököt üldöztek. A Szentszék és Peking közötti diplomáciai kapcsolatok megszakadtak, az állam pedig

fokozatosan olyan szervezeti kereteket alakított ki, amelyekben a katolikus közösségek hivatalosan elismert működését a kínai hatóságok ellenőrizhették.

A Kínai Katolikus Hazafias Szövetség létrehozása az állami valláspolitika egyik legfontosabb intézkedése volt. A szervezet célja az volt, hogy a hivatalosan elismert katolikus közösségek a kínai politikai rendszer keretei között működjenek, és ne kerüljenek külföldi intézményi irányítás alá. A katolikus egyház számára azonban a püspökök és a római pápa közötti kapcsolat alapvető egyháztani kérdés, ezért a kínai állam által ellenőrzött püspökkinevezési rendszer súlyos konfliktust idézett elő.

A következő évtizedekben a kínai katolikusok intézményi helyzete kettőssé vált. Egyes közösségek az államilag elismert szervezeti keretek között működtek, mások viszont a római pápához való hűség hangsúlyozása miatt nem fogadták el a hatóságok által kialakított intézményi rendszert. Ezeket a csoportokat gyakran földalatti katolikus egyházként emlegették, bár a megjelölés nem jelentette azt, hogy valamennyi tagjuk folyamatosan titkos körülmények között gyakorolta vallását.

HÁTTÉRGYÁR

A két közösség közötti különbség a mindennapi vallási életben rendkívül bonyolult helyzeteket teremtett. Voltak olyan püspökök, akiket az állam elismert, és később Róma is elfogadott, míg mások kinevezése vagy felszentelése körül továbbra is jogi és egyháztani viták maradtak fenn. Egyes papok és hívők személyes döntéseikben azt mérlegelték, hogy a hivatalos intézményi keretekben könnyebben biztosíthatják-e a vallási közösség fennmaradását, vagy a római egyházi tekintélyhez való hűség megköveteli az állami szabályozással szembeni ellenállást.

A kulturális forradalom idején a vallásüldözés különösen súlyos méreteket öltött. Templomokat zártak be, vallási intézményeket számoltak fel, és számos egyházi személy szenvedett el fogságot, kényszermunkát vagy más megtorlást. A későbbi gazdasági nyitás időszakában bizonyos vallási tevékenységek ismét lehetővé váltak, de a kommunista párt továbbra is fenntartotta ellenőrzési igényét a vallási szervezetek működésével kapcsolatban.

A Szentszék számára ezért a kínai katolikus közösségek védelme hosszú ideje komoly diplomáciai feladatot jelentett. II. János Pál és XVI. Benedek pápasága alatt is folytak kapcsolatok és tárgyalások, de a

püspökkinevezések kérdésében nem sikerült tartós megállapodást elérni. A római álláspont szerint a püspököknek a pápával való egyházi egységben kell működniük, miközben Peking saját állami szuverenitásának részének tekintette a vallási vezetők kiválasztásának ellenőrzését.

XVI. Benedek 2007-ben a kínai katolikusokhoz intézett levelében különösen részletesen foglalkozott a kérdéssel. A dokumentum hangsúlyozta az egyházi egység és a vallásszabadság követelményét, miközben a kínai társadalmi és politikai körülmények közötti együttműködés lehetőségeit is kereste. A német pápa megközelítése fontos előzménye volt annak a diplomáciai folyamatnak, amelyet később Ferenc folytatott.

Az argentin pápa 2013-as megválasztása után új lendületet adott a kínai kapcsolatoknak. A Vatikán diplomáciai vezetésében különösen fontos szerepet játszott Pietro Parolin bíboros, aki 2013 októberétől államtitkárként működött. Parolin hosszú diplomáciai tapasztalattal rendelkezett, és olyan fokozatos megállapodás lehetőségét kereste, amely a püspökkinevezések kérdésében csökkentheti a Róma és Peking közötti feszültségeket.

HÁTTÉRGYÁR

A tárgyalások hátterében az a megfontolás állt, hogy a kínai katolikus közösségek intézményi megosztottsága hosszú távon súlyos károkat okozhat az egyházi életben. Ha a püspökök kinevezése tartósan konfliktus tárgya marad, az egyházmegyék vezetése bizonytalanná válhat, és az egyházi intézmények működése is veszélybe kerülhet. A Vatikán ezért olyan megoldást keresett, amely lehetővé teszi a püspökök egyházi egységének helyreállítását, miközben figyelembe veszi a kínai állam politikai követelményeit.

A kompromisszum azonban kezdettől fogva rendkívül érzékeny volt. A katolikus egyház történetében a püspökkinevezések joga hosszú évszázadokon keresztül konfliktusok forrása volt az egyházi és világi hatalom között. A középkori invesztitúraharc, a kora újkori államegyházak és a modern konkordátumok története mind azt mutatta, hogy az állami befolyás és az egyházi önállóság közötti határ meghatározása gyakran komoly politikai vitákkal jár.

A kínai helyzet mégis sajátos volt, mert a kommunista párt nem csupán állami vétójogot kívánt gyakorolni a püspökkinevezésekben, hanem a vallási közösségeket saját politikai rendszerébe kívánta integrálni. A katolikus egyház számára ezért a megállapodás nem kizárólag

személyi kérdés volt. A vallási intézmények autonómiáját, a pápai tekintély szerepét és a hívők lelkiismereti szabadságát is érintette.

A 2018. szeptember 22-én aláírt ideiglenes megállapodás pontos szövegét a felek nem hozták nyilvánosságra. Ez a döntés már önmagában jelentős bírálatokat váltott ki, mert a kínai katolikusok és a nemzetközi közvélemény csak a hivatalos tájékoztatásokból ismerhette meg annak általános céljait. A Vatikán hangsúlyozta, hogy a dokumentum a püspökkinevezések kérdésére vonatkozik, és lehetőséget kíván teremteni az egyházi egység megerősítésére. A részletes eljárási szabályok azonban továbbra sem voltak nyilvánosan ellenőrizhetők.

Az ismert diplomáciai tájékoztatások szerint a kínai fél szerepet kapott a püspökjelöltek kiválasztásának folyamatában, miközben a pápai jóváhagyás továbbra is alapvető jelentőséggel bírt. A megállapodás történelmi jelentősége abban állt, hogy a két fél először fogadott el közös eljárási keretet egy olyan kérdésben, amely korábban hosszú időn keresztül éles konfliktusokat okozott. A pontos mechanizmus azonban a nyilvánosság számára nem vált teljes egészében ismertté.

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc a megállapodáshoz kapcsolódva hét korábban nem szabályos egyházi helyzetben működő kínai püspököt fogadott be a teljes egyházi közösségbe. A döntés célja a püspöki hierarchia egységének helyreállítása volt. Az argentin pápa úgy vélte, hogy az egyházi megosztottság felszámolása hosszú távon a kínai katolikusok javát szolgálhatja, még akkor is, ha az odavezető út jelentős kompromisszumokat követel.

A kínai megállapodás azonban a katolikus világban azonnal súlyos kritikákat váltott ki. A legismertebb ellenzők közé tartozott Joseph Zen Ze-kiun hongkongi bíboros, aki hosszú ideje a kínai vallásszabadság egyik legkövetkezetesebb védelmezőjeként lépett fel. Zen saját történelmi tapasztalatai alapján különösen bizalmatlan volt a kommunista párt valláspolitikájával szemben, és úgy vélte, hogy az állami hatóságokkal kötött megállapodás a földalatti katolikus közösségek kiszolgáltatottságát növelheti.

Zen érvelése mögött fontos történelmi tapasztalat húzódott meg. A kínai katolikusok egy része évtizedeken keresztül súlyos hátrányokat és üldözést vállalt azért, mert nem fogadta el az államilag ellenőrzött egyházi struktúrákat. Az ilyen közösségek számára a Rómához való hűség az identitás alapvető elemét jelentette. A

kompromisszum ezért egyesek szemében azt a veszélyt hordozta, hogy a Szentszék utólag legitimálja azokat az intézményeket, amelyek ellen korábban éppen a vallásszabadság és az egyházi egység védelmében léptek fel.

A megállapodás támogatói másként értékelték a helyzetet. Szerintük a tartós intézményi konfliktus sem biztosított megfelelő védelmet a kínai katolikusok számára, és a püspökkinevezések rendezése lehetőséget teremthet a közösségek közötti kapcsolatok javítására. A teljes vallásszabadság azonnali megteremtésére nem mutatkozott reális politikai lehetőség, ezért a fokozatos megállapodást olyan korlátozott előrelépésnek tekintették, amely hosszabb távon további változtatásokhoz vezethet.

A vita egyik alapvető kérdése az lett, hogy a diplomáciai kompromisszum milyen feltételek mellett szolgálhatja valóban az üldözött vallási közösségek érdekeit. Ha a megállapodás következtében több püspök kerül egyházi egységbe Rómával, az jelentős intézményi eredmény lehet. Ha azonban ezzel párhuzamosan az állami hatóságok tovább növelik ellenőrzésüket a vallási élet felett, a kompromisszum eredményessége már jóval bizonytalanabb.

HÁTTÉRGYÁR

A kínai kommunista párt a 2010-es évektől egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a vallási közösségek kínai sajátosságokhoz igazítására. A hivatalos politika szerint a vallásoknak alkalmazkodniuk kellett a szocialista társadalomhoz és a kínai politikai rendszer követelményeihez. A gyakorlatban ez sok esetben a vallási szervezetek működésének szigorúbb ellenőrzését, az intézményi önállóság korlátozását és a vallási vezetők állami felügyeletének erősítését jelentette.

A katolikus közösségek helyzete ezért a megállapodás után sem vált problémamentessé. Egyes helyeken továbbra is korlátozták a nem regisztrált vallási tevékenységet, és az állami hatóságok olyan intézkedéseket hoztak, amelyek a földalatti közösségek működését nehezítették. A templomok, szemináriumok és egyházi intézmények helyzete különböző térségekben eltérően alakult, ezért a kínai vallásszabadság egészéről sem lehetett kizárólag a püspökkinevezések számából következtetéseket levonni.

A Szentszék ugyanakkor a megállapodás fokozatos eredményeire hivatkozott. A vatikáni értékelés szerint a korábbi évtizedekhez képest fontos változást jelentett, hogy az új püspökkinevezések egy része a két fél közötti egyeztetéssel történhetett. A hivatalos tájékoztatások

kiemelték a püspöki közösség helyreállítását és azt, hogy több kínai egyházi vezető nemzetközi katolikus találkozókon is részt vehetett.

A diplomáciai folyamat azonban több alkalommal súlyos nehézségekbe ütközött. 2022 novemberében a Vatikán meglepetését és sajnálatát fejezte ki, amikor a kínai hatóságok olyan püspöki kinevezési, illetve áthelyezési döntést hajtottak végre, amelyet a Szentszékkel nem egyeztettek megfelelően. Peng Vej-csao püspök Jianghszi tartományban történt hivatalba állítása különösen érzékeny volt, mert a kínai állam olyan egyházi területi struktúrát alkalmazott, amelyet Róma nem ismert el azonos módon.

A probléma 2023-ban Sanghajban is megjelent. A kínai hatóságok áthelyezték Sen Pin püspököt a nagy jelentőségű sanghaji egyházmegye élére, anélkül hogy a döntés előzetesen a megállapodás szerinti közös eljárásban született volna meg. A Vatikán később tudomásul vette a kialakult helyzetet, és Ferenc 2023. július 15-én hivatalosan Sanghaj püspökévé nevezte ki Sen Pint.

Pietro Parolin bíboros az ügy kapcsán nyíltan elismerte, hogy a kínai eljárás problémákat okozott az

együttműködésben. A szentszéki államtitkár hangsúlyozta a közös döntések fontosságát, ugyanakkor azzal indokolta a pápai jóváhagyást, hogy az egyházmegye javát és a diplomáciai párbeszéd fenntartását kívánták szolgálni. A döntés újabb példája lett annak, milyen nehézségekbe ütközhet a kompromisszum akkor, amikor az egyik fél tényleges hatalmi helyzete lényegesen erősebb a másikénál.

A kritikusok szerint a sanghaji ügy azt mutatta, hogy Peking a megállapodás ellenére is kész egyoldalú döntéseket hozni, miközben a Vatikán utólagos jóváhagyással igyekszik elkerülni a kapcsolatok megszakítását. A kompromisszum támogatói viszont úgy vélték, hogy a kialakult helyzet jogi rendezése megakadályozhatja az újabb egyházi megosztottságot, és a párbeszéd folytatása hosszabb távon jobb eredményeket hozhat, mint a diplomáciai szakítás.

Ferenc 2024 októberében újabb jelentős döntést hozott. A Szentszék és Peking négy évvel meghosszabbította a püspökkinevezésekről szóló ideiglenes megállapodást. A korábbi, kétéves hosszabbítások után ez a lépés azt jelezte, hogy a Vatikán hosszabb időtávon is fenn kívánja tartani az együttműködést. A hivatalos közlemény a kétoldalú

konzultációk eredményeire és a megállapodás gyakorlati alkalmazásában elért előrelépésekre hivatkozott.

A négyéves meghosszabbítás különösen fontos volt a Ferenc-pápaság utolsó időszakában. A megállapodás eredeti, 2018-as megkötése után hat év telt el, így már bizonyos tapasztalatok rendelkezésre álltak annak megítéléséhez, milyen eredményeket hozott a diplomáciai folyamat. A Szentszék továbbra is pozitívnak értékelte a püspöki egység helyreállítását és egyes kinevezések rendezését, de a vallásszabadság általános helyzetében nem történt olyan átfogó változás, amely minden korábbi kritikát megszüntetett volna.

A kínai megállapodásnak egy további jelentős diplomáciai összefüggése is volt. A Szentszék hivatalos diplomáciai kapcsolatot tartott fenn a Kínai Köztársasággal, vagyis Tajvannal, miközben a Kínai Népköztársasággal nem rendelkezett teljes körű diplomáciai kapcsolatokkal. Peking azonban Tajvant saját területének tekintette, és nem fogadta el önálló nemzetközi státusát. A Vatikán és Kína közötti közeledés ezért Tajpejben is aggodalmat válthatott ki, mert felmerült annak lehetősége, hogy hosszabb távon a Szentszék diplomáciai elismerési politikája is megváltozhat.

HÁTTÉRGYÁR

A püspökkinevezésekről szóló megállapodás azonban önmagában nem jelentette a Tajvannal fenntartott diplomáciai kapcsolatok megszakítását. Ferenc pápasága alatt a Szentszék továbbra is kapcsolatban állt Tajpejjel, miközben Pekinggel a vallási és diplomáciai együttműködés egyes területein folytatott tárgyalásokat. A két kapcsolat közötti feszültség így a vatikáni külpolitika egyik legérzékenyebb, hosszú távon is nyitott kérdésévé vált.

A kínai politika értékelése különösen nehéz volt Ferenc számára. A diplomáciai eredmények egy része csak hosszabb időtávon mutatkozhatott meg, a vallásszabadság korlátozásának következményei viszont közvetlenül érintették a kínai híveket. A pápa ezért olyan kompromisszumot vállalt, amelynek célját az egyházi egység védelmével indokolta, de amelynek erkölcsi és intézményi költségeit a kritikusok jelentősnek tartották.

A megállapodás egyik legfontosabb tanulsága az volt, hogy a diplomáciai kapcsolatok fenntartása önmagában nem garantálja az emberi jogok helyzetének javulását. A püspökök kinevezésének rendezése jelentős egyházi kérdés, de a vallásszabadság ennél szélesebb jogokat foglal magában. A hívőknek lehetőséget kell kapniuk saját vallásuk szabad gyakorlására, közösségeik

működtetésére és lelkiismereti meggyőződésük következményeinek vállalására. Ezeknek a feltételeknek a teljesülése nem vezethető le pusztán a hivatalos püspöki kinevezésekből.

Ferenc kínai politikája ezért a pontifikátus egyik legvitatottabb diplomáciai öröksége maradt. Támogatói a kapcsolatépítés és az intézményi egység helyreállításának lehetőségét hangsúlyozták, kritikusai viszont attól tartottak, hogy a Vatikán túlságosan nagy engedményeket tett egy olyan államnak, amely továbbra is szigorúan ellenőrizte a vallási közösségeket. A vita nem zárult le a pápa halálával, és a későbbi szentszéki vezetésnek is mérlegelnie kellett, milyen feltételek mellett érdemes fenntartani az együttműködést.

A kínai kapcsolatok különösen éles ellentétben álltak Ferenc másik nagy nemzetközi problémájával, az amerikai katolicizmus megosztottságával. Az Egyesült Államokban nem az állam vallási monopóliuma vagy a püspökkinevezések közvetlen állami ellenőrzése jelentette a legfontosabb konfliktusforrást, hanem a társadalmi és politikai polarizáció. A katolikus egyház szabad intézményi működési lehetőségekkel rendelkezett, mégis egyre mélyebb belső nézetkülönbségek alakultak ki a vallási tanítás, a

társadalmi igazságosság és a pártpolitikai lojalitás kérdéseiben.

Az amerikai katolicizmus sajátos történelmi fejlődés eredménye volt. A tizenkilencedik és huszadik század során ír, olasz, lengyel, német és más európai bevándorlók milliói érkeztek az Egyesült Államokba, és a katolikus közösségek fokozatosan az ország egyik legjelentősebb vallási csoportjává váltak. A bevándorló közösségek történetében az egyházi intézmények fontos szerepet játszottak az oktatásban, a szociális segítségnyújtásban és a kulturális identitás megőrzésében. A katolikus egyház ugyanakkor hosszú időn keresztül szembesült a protestáns többség előítéleteivel és a vallási hovatartozáshoz kapcsolódó társadalmi korlátokkal.

A huszadik század második felében az amerikai katolikusok politikai helyzete jelentősen megváltozott. John F. Kennedy 1960-as elnökké választása fontos állomást jelentett a katolikusok társadalmi elfogadottságának történetében, miközben az egyházi közösségen belül fokozatosan erősödtek a politikai és kulturális különbségek. A társadalmi igazságosság, a polgárjogi mozgalmak, a vietnámi háború, a szexuális forradalom és az abortusz jogi szabályozása olyan

kérdések voltak, amelyekben a katolikusok már korántsem képviseltek egységes álláspontot.

Az abortusz kérdése különösen meghatározóvá vált az amerikai politikai életben. A Legfelsőbb Bíróság 1973-as *Roe kontra Wade* döntése alkotmányos védelmet biztosított az abortuszhoz való hozzáférésnek, és hosszú időre a politikai megosztottság egyik központi kérdésévé tette a szabályozást. A katolikus egyházi vezetés túlnyomó része következetesen ellenezte az abortuszt, de a hívők politikai döntéseit más társadalmi és gazdasági kérdések is befolyásolták.

A katolikus szavazók ezért hosszú időn keresztül nem alkottak egységes politikai tábort. Egyesek a Demokrata Párt társadalompolitikai és gazdasági elképzeléseivel azonosultak, mások a Republikánus Párt abortuszellenes és konzervatív társadalmi álláspontját részesítették előnyben. A katolikus egyházon belül ennek következtében egyre élesebb viták alakultak ki arról, mely erkölcsi kérdéseknek kell elsőbbséget kapniuk a politikai döntésekben.

Ferenc megválasztása új hangsúlyokat hozott ezekbe a vitákba. Az argentin pápa következetesen képviselte az abortusz elutasítását, ugyanakkor különösen nagy

HÁTTÉRGYÁR

jelentőséget tulajdonított a bevándorlók jogainak, a szegénység felszámolásának, a környezetvédelemnek és a gazdasági egyenlőtlenségek mérséklésének. A katolikus társadalmi tanítás egészére hivatkozott, és úgy vélte, hogy az emberi élet védelmének követelménye nem szorítható egyetlen politikai ügyre.

Az amerikai katolikus közéletben azonban az abortusz kérdése sokak számára továbbra is elsődleges erkölcsi jelentőséggel bírt. A püspöki konferencia több dokumentumában hangsúlyozta, hogy az abortusz különösen súlyos támadás a legkiszolgáltatottabb emberi élet ellen. Ferenc ezzel az alapvető álláspontal egyetértett, de rendszeresen emlékeztetett arra, hogy a migránsok, a szegények és más sérülékeny csoportok védelme szintén fontos keresztény kötelesség.

A különbség különösen Donald Trump politikai felemelkedése után vált látványossá. Trump 2016-os elnökválasztási kampányának egyik központi témája az illegális bevándorlás visszaszorítása és a mexikói határ menti fal építése volt. Ferenc ugyanebben az időszakban következetesen hangsúlyozta a menekültek és bevándorlók emberi méltóságát, valamint azt, hogy a társadalmaknak nem szabad kizárólag fenyegetésként tekinteniük az idegenekre.

A pápa 2016 februárjában Mexikóban tett látogatása során az Egyesült Államok határához közeli Ciudad Juárezben is megfordult. A térség a migrációval, a szervezett bűnözéssel és a társadalmi egyenlőtlenségekkel kapcsolatos problémák egyik fontos központja volt. Ferenc a határ mentén imádkozott a migráció áldozataiért, és olyan gesztust tett, amely közvetlenül kapcsolódott az amerikai belpolitikai vitákhoz.

Trump és Ferenc között ugyanabban az évben nyilvános nézeteltérés alakult ki a határfal kérdésében. A pápa a keresztény ember kötelességeiről beszélve hangsúlyozta, hogy a másokat kizáró falak építésére összpontosító politika nehezen egyeztethető össze a keresztény szolidaritás követelményével. Trump élesen reagált, és vitatta, hogy a pápa illetékes lenne vallási hitelességének megítélésében. A konfliktus különösen nagy visszhangot váltott ki, mert a katolikus egyházfő közvetlenül érintette az amerikai elnökválasztási kampány egyik legfontosabb témáját.

Ferenc azonban nem valamelyik amerikai párt következetes támogatójává kívánt válni. Társadalmi tanítása több ponton eltért mind a republikánus, mind a demokrata politikai programoktól. Az abortusz és a

család egyházi értelmezésének kérdésében konzervatív álláspontot képviselt, a bevándorlás, a környezetvédelem és a gazdasági igazságosság ügyében viszont gyakran a progresszív politikai irányzatok által is hangsúlyozott problémákra hívta fel a figyelmet.

Ez a kettősség különösen nehézzé tette az amerikai katolikusok számára, hogy Ferenc tanítását megszokott pártpolitikai keretek közé illesszék. Egyes konzervatív közösségek örömmel fogadták abortuszellenes kijelentéseit, de bírálták migrációs és klímapolitikai megnyilatkozásait. Más katolikusok a társadalmi igazságosság hangsúlyozását tartották fontosnak, miközben csalódottak voltak a szexuáletika vagy a női papszentelés kérdésében képviselt hagyományos álláspontja miatt.

Az amerikai egyház belső konfliktusait tovább súlyosbította a papi szexuális visszaélések története. A 2002-ben kirobbant bostoni botrány és a későbbi vizsgálatok jelentős bizalomvesztést okoztak, a McCarrick-ügy pedig újabb kérdéseket vetett fel a püspökök felelősségével kapcsolatban. A katolikus közösségekben ezért a pápai tekintély és az egyházi vezetés működése nem kizárólag teológiai, hanem intézményi hitelességi kérdéssé is vált.

HÁTTÉRGYÁR

A konfliktus egyik legélesebb szakasza Joe Biden 2020-as elnökválasztási győzelme után bontakozott ki. Biden az Egyesült Államok második katolikus elnöke lett, és rendszeresen nyilvánosan is beszélt vallási meggyőződéséről. Ugyanakkor politikusként támogatta az abortuszhoz való jog bizonyos formáit, ami súlyos ellentétet teremtett közéleti álláspontja és a katolikus egyház hivatalos tanítása között.

Az amerikai püspökök egy része úgy vélte, hogy az abortuszhoz való jogot támogató katolikus politikusok szentáldozáshoz járulásának kérdését szigorúbban kell kezelni. Mások viszont attól tartottak, hogy az eucharisztia körüli vita pártpolitikai fegyverré válhat, és még tovább mélyítheti az egyházi közösség megosztottságát. Ferenc a kérdésben elsősorban a lelkipásztori felelősséget és az egyházi egység megőrzését hangsúlyozta, miközben az abortusz erkölcsi elutasítását változatlanul fenntartotta.

A Biden körüli vita különösen jól mutatta, hogy a katolikus tanítás alkalmazása milyen nehézségeket okozhat a modern demokráciákban. A politikusok döntései gyakran olyan összetett jogi és társadalmi kérdéseket érintenek, amelyekben a vallási meggyőződés és az állami szabályozás nem azonos elvek szerint

működik. Az egyházi vezetésnek ezért el kellett döntenie, miként képviselheti saját erkölcsi tanítását anélkül, hogy közvetlenül valamelyik politikai párt intézményi szövetségesévé válna.

Az amerikai katolikus közösség megosztottságát a médiakörnyezet átalakulása is erősítette. A közösségi hálózatok, a vallási hírportálok és a politikailag elkötelezett médiaszereplők lehetőséget teremtettek arra, hogy az egyes egyházi szereplők közvetlenül megszólítsák saját támogatóikat. A Ferencet bíráló püspökök, papok és laikus véleményformálók jelentős nyilvánosságot érhettek el, miközben a reformokat támogató közösségek szintén saját kommunikációs hálózatokat alakítottak ki.

A vitákban egyre gyakrabban jelentek meg olyan állítások, amelyek Ferenc pápaságát a katolikus tanítástól való elszakadásként vagy a modern politikai liberalizmus térnyeréseként mutatták be. Ezek az értelmezések sok esetben figyelmen kívül hagyták a pápa hagyományos erkölcsi álláspontjait és a katolikus társadalmi tanítás történeti folytonosságát. Ugyanakkor a reformok támogatói között is előfordult, hogy Ferenc szavait a tényleges intézményi változásoknál radikálisabb fordulatként értelmezték.

HÁTTÉRGYÁR

Az Egyesült Államokban ezért a pápaság megítélése egyre erősebben összekapcsolódott a politikai identitással. Egyes konzervatív katolikusok a hagyományos liturgia, a családtanítás és az abortuszellenes fellépés védelmét állították középpontba, míg a reformok támogatói az irgalmasság, a migráció és a társadalmi igazságosság kérdésében látták Ferenc legfontosabb örökségét. A két megközelítés között jelentős átfedések is léteztek, de a nyilvános viták gyakran a különbségeket hangsúlyozták.

A 2024-es amerikai elnökválasztás újabb alkalmat teremtett arra, hogy Ferenc világossá tegye saját álláspontját. Szeptemberben, ázsiai és óceániai látogatásáról hazatérve újságírók kérdezték Donald Trump és Kamala Harris politikai programjáról. A pápa válaszában mind az abortusz támogatását, mind a migránsokkal szembeni embertelen bánásmódot súlyos erkölcsi problémának nevezte. Nem jelölt meg támogatandó elnökjelöltet, hanem arra ösztönözte a választókat, hogy saját lelkiismeretük alapján mérlegeljék a lehetőségeket.

A kijelentés különösen azért volt jelentős, mert nem engedte, hogy az amerikai katolikus erkölcsi tanítást egyetlen pártpolitikai állásponttal azonosítsák. Ferenc az

emberi élet védelmét olyan általános követelménynek tekintette, amely az abortusz kérdése mellett a migránsok emberi méltóságára is kiterjed. A két probléma erkölcsi és jogi természete eltérő, de a pápa szerint egyik sem hagyható figyelmen kívül pusztán azért, mert az adott politikai tábor számára kellemetlen.

A megszólalás nem oldotta fel az amerikai katolikusok közötti vitákat. A választók továbbra is saját politikai és erkölcsi meggyőződésük alapján döntöttek, és a vallási vezetők között sem alakult ki minden kérdésben egységes álláspont a politikai következményekről. Ferenc ugyanakkor következetesen elutasította, hogy a katolikus egyház tanítását kizárólag a republikánus vagy demokrata pártpolitikai logika alapján értelmezzék.

A Kínával és az Egyesült Államokkal kapcsolatos tapasztalatok első pillantásra egészen eltérő problémákat mutattak. Kínában az állami hatalom vallási ellenőrzési igénye, Amerikában pedig a társadalmi és politikai megosztottság jelentette a legfontosabb kihívást. A két esetben azonban közös volt, hogy Ferencnek olyan körülmények között kellett megőriznie a katolikus egyház intézményi önállóságát és tanításának egységét, ahol erős politikai érdekek befolyásolták a vallási közösségek működését.

Kínában a kompromisszum fő kérdése az volt, mekkora állami befolyás fogadható el az egyházi vezetők kinevezésében annak érdekében, hogy a katolikus közösségek intézményi egysége helyreálljon. Az Egyesült Államokban viszont azt kellett mérlegelni, miként lehet megakadályozni, hogy az egyházi tanítás egyes elemeit a pártpolitikai táborok saját céljaik szolgálatába állítsák. A problémák különböztek, de mindkettő a vallási közösség és a politikai hatalom kapcsolatának alapvető kérdéseit érintette.

Ferenc megközelítésében jelentős szerepet kapott a párbeszéd és a személyes kapcsolatok fenntartása. Kínában ez diplomáciai kompromisszumhoz vezetett, amelynek eredményei és költségei továbbra is vitatottak maradtak. Az Egyesült Államokban a pápa inkább erkölcsi figyelmeztetésekkel és egyházi kinevezésekkel próbálta befolyásolni a közösség irányát, de az amerikai katolicizmus belső politikai megosztottságát nem sikerült megszüntetnie.

A két eset egyúttal Ferenc reformprogramjának korlátaira is rámutatott. A katolikus egyház globális intézmény, amely különböző politikai rendszerekben, történelmi tapasztalatokkal és társadalmi hagyományokkal működik. Az egyetlen központból

érkező erkölcsi és egyházkormányzati iránymutatás ezért nem mindenütt vezet azonos eredményre. A pápa személyes tekintélye fontos lehet az intézményi működés alakításában, de nem képes megszüntetni azokat a politikai és kulturális különbségeket, amelyek a helyi közösségek életét meghatározzák.

Ferenc halálakor a kínai megállapodás érvényben maradt, az amerikai katolikus közösség pedig továbbra is erősen megosztott volt. A Szentszéknek ezért mindkét területen hosszú távú feladatokat kellett vállalnia. Kínában a vallásszabadság és a püspökkinevezések kérdése, az Egyesült Államokban pedig a politikai polarizáció és az egyházi egység problémája maradt meghatározó.

Az argentin pápa örökségének egyik legfontosabb tanulsága e két történetben is felismerhető. A párbeszéd, az intézményi reform és az erkölcsi figyelemfelhívás jelentős lehetőségeket kínál, de eredményességük a konkrét hatalmi viszonyoktól és a résztvevők együttműködési szándékától függ. A vallási vezető személyes hitelessége nem helyettesítheti a jogi garanciákat, a politikai felelősséget és a közösségek tényleges önállóságát.

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc pápaságának utolsó éveiben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az egyházi és diplomáciai reformok hosszú távú következményeit már nem ő fogja teljes egészében meghatározni. A 2024-ben meghosszabbított kínai megállapodás, a szinodális folyamat folytatása és az amerikai katolicizmus belső konfliktusai egyaránt olyan örökséget alkottak, amelyet utódjának kellett tovább kezelnie. A katolikus egyház jövőjéről szóló viták ezért a pápaság végéhez közeledve mindinkább összekapcsolódtak azzal a kérdéssel, milyen intézményi és szellemi hagyatékot hagy maga után az első latin-amerikai egyházfő.

HÁTTÉRGYÁR

20. fejezet – Ferenc pápa és Magyarország – Két látogatás, kétféle üzenet

április 28-án délelőtt Ferenc pápa repülőgépe leszállt a budapesti Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtéren. Az akkor nyolcvanhat éves egyházfő alig egy hónappal korábban még kórházi kezelésre szorult légúti betegsége miatt, magyarországi látogatásának programja azonban három napon keresztül szinte folyamatos nyilvános szerepléseket irányzott elő. Az utazás középpontjában a magyar katolikus közösséggel való találkozás állt, de a látogatásnak az európai politika szempontjából is különös jelentősége volt. Magyarországon ekkor már több mint egy évtizede Orbán Viktor kormányzott, az ország vezetése pedig számos kérdésben élesen vitatta az Európai Unió intézményeinek politikáját. Ferenc társadalmi és erkölcsi tanítása több területen eltért a magyar kormány által képviselt felfogástól, különösen a migráció, a menekültek befogadása és a politikai közösségek nyitottsága kérdésében.

A pápa azonban nem először járt Magyarországon. 2021. szeptember 12-én néhány órát töltött Budapesten, amikor részt vett az 52. Nemzetközi Eucharisztikus

Kongresszus záróünnepségén. Az akkori látogatás rövidsége miatt jelentős politikai találgatások alakultak ki. Sokan úgy értelmezték a programot, hogy az egyházfő tudatosan kisebb jelentőséget kívánt tulajdonítani Magyarországnak, mint a szomszédos Szlovákiának, ahol ezt követően több napot töltött. A Szentszék hivatalos álláspontja szerint azonban a budapesti út elsődleges célja a nemzetközi egyházi rendezvény lezárása volt, és a két látogatás eltérő jellege önmagában nem bizonyította a magyar kormánnyal szembeni diplomáciai szándékot.

A 2021-es budapesti látogatásnak mindenesetre fontos előzményei voltak. Magyarország eredetileg 2020-ban adott volna otthont az eucharisztikus kongresszusnak, de a koronavírus-járvány miatt az eseményt egy évvel elhalasztották. A rendezvény megrendezése jelentős vállalkozás volt a magyar katolikus egyház számára, hiszen az ország korábban, 1938-ban már házigazdája lehetett egy hasonló nemzetközi eseménynek. A két kongresszus között azonban nyolc évtized telt el, amely alatt Magyarország politikai rendszere, társadalma és vallási élete gyökeresen megváltozott.

Az 1938-as budapesti eucharisztikus kongresszus különleges történelmi körülmények között zajlott. Európában ekkor már erősödtek a totalitárius

rendszerek, a náci Németország terjeszkedése és a közelgő háború veszélye meghatározta a nemzetközi politikát. Magyarországon a katolikus egyház jelentős társadalmi és intézményi befolyással rendelkezett, miközben az ország politikai vezetése egyre erősebben kapcsolódott a tekintélyelvű és nacionalista irányzatokhoz. Az eucharisztikus kongresszus a katolikus közösség nemzetközi erejét kívánta megmutatni, de a történelmi környezet miatt politikai jelentősége is volt.

A 2021-es rendezvény egészen más társadalomban valósult meg. A kommunista diktatúra évtizedei alatt a katolikus egyház intézményi önállósága súlyosan korlátozottá vált, a rendszerváltás után pedig lehetőség nyílt korábbi iskolák, szerzetesi intézmények és közösségi szervezetek újjáépítésére. Ugyanakkor a társadalom vallási szerkezete jelentősen megváltozott. A rendszeres vallásgyakorlás sok helyen visszaszorult, a fiatalabb nemzedékek egy része pedig már kevésbé kötődött a hagyományos felekezeti közösségekhez.

A magyar katolikus egyház számára a kongresszus ezért egyszerre jelentett ünnepi alkalmat és lelkipásztori kihívást. A nagy nemzetközi rendezvény lehetőséget adott arra, hogy bemutassa intézményeit, történelmi örökségét és a hívők közösségi életét. Ugyanakkor az

HÁTTÉRGYÁR

esemény önmagában nem változtathatta meg azokat a hosszú távú társadalmi folyamatokat, amelyek a vallásgyakorlás visszaszorulásához és az egyházi közösségek átalakulásához vezettek.

A kongresszus előkészítésében különösen fontos szerepet játszott Erdő Péter bíboros, esztergom-budapesti érsek. A magyar egyházi vezető hosszú ideje jelentős tekintéllyel rendelkezett a nemzetközi katolikus életben, és korábban a püspöki szinódusok munkájában is fontos feladatokat látott el. Teológiai és egyházjogi felkészültsége révén olyan szereplőnek számított, akinek álláspontja a római intézményekben is figyelmet kapott.

Erdő Péter és Ferenc személyes, valamint egyházpolitikai kapcsolata összetett volt. A magyar bíboros a katolikus tanítás és az egyházjogi normák következetes alkalmazásának ismert képviselője, míg Ferenc pápaságában nagyobb hangsúlyt kapott a lelkipásztori megkülönböztetés és a helyi élethelyzetek figyelembevétele. Ez a különbség különösen a családról szóló szinódusok idején vált érzékelhetővé, amikor a katolikus egyházban jelentős viták alakultak ki az elvált és polgárilag újraházasodott hívők helyzetéről.

HÁTTÉRGYÁR

Erdő a 2014-es rendkívüli családszinóduson főrelátorként vett részt, és jelentős szerepet játszott a tanácskozás előkészítésében. A családról, a házasságról és a szentségi fegyelemről képviselt álláspontja több ponton a hagyományos egyházi szabályozás folytonosságát hangsúlyozta. A később megjelent *Amoris laetitia* értelmezése körül kialakult viták ezért a magyar katolikus közösségben is visszhangot kaptak. A teológiai hangsúlyok különbsége azonban nem akadályozta meg az intézményi együttműködést és a személyes kapcsolat fenntartását.

A magyar katolikus egyház és a Szentszék viszonyának megértéséhez fontos a magyar állam egyházpolitikájának figyelembevétele is. A 2010 után kialakult politikai rendszer jelentős támogatást biztosított egyházi oktatási, szociális és kulturális intézményeknek. Az állami forrásokból finanszírozott felújítások, az egyházi iskolák szerepének növekedése és a történelmi egyházak társadalmi jelenlétének erősítése a kormányzat fontos céljai közé tartozott. Az együttműködés azonban kérdéseket vetett fel az egyházi intézmények politikai függetlenségével és a társadalmi pluralizmushoz való viszonyával kapcsolatban.

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc pápaságában az egyházi autonómia és a politikai hatalomhoz való viszony visszatérő téma volt. Az argentin egyházfő saját hazájában is megtapasztalta, milyen nehézségekkel járhat, ha a katolikus intézmények túlságosan szorosan kapcsolódnak egy adott politikai rendszerhez. Buenos Aires érsekeként több alkalommal konfliktusba került az argentin kormányzattal, de közben igyekezett fenntartani azokat az intézményi kapcsolatokat, amelyek a szociális és lelkipásztori feladatok ellátásához szükségesek voltak.

Magyarországon a katolikus egyház és a kormányzat viszonya hasonlóan összetett kérdéseket vetett fel, bár a két ország történelmi és politikai körülményei jelentősen különböztek. Az állami támogatás lehetőséget teremtett számos intézmény működtetésére, ugyanakkor az egyházi vezetés számára fontos feladat maradt, hogy saját erkölcsi és társadalmi tanítását ne kizárólag a kormányzati politika szempontjai alapján képviselje.

A 2021-es látogatás során Ferenc szeptember 12-én reggel érkezett Budapestre. A repülőtérről a Szépművészeti Múzeumba utazott, ahol találkozott Áder János köztársasági elnökkel és Orbán Viktor miniszterelnökkel. A megbeszélésen a magyar fél számára lehetőség nyílt arra, hogy személyesen is

fogadja az egyházfőt, és megjelenítse a katolikus hagyományhoz való politikai kötődését. A találkozó azonban rövid volt, és a Szentszék hivatalos programjának megfelelően elsősorban protokolláris, diplomáciai keretek között zajlott.

A politikai találkozó után Ferenc a magyar püspökökkel beszélgetett, majd a magyarországi ökumenikus egyházi szervezetek és zsidó közösségek képviselőit fogadta. Ez a program különösen jól mutatta, hogy a pápa számára a magyarországi kereszténység nem korlátozódott a római katolikus intézményekre. A református, evangélikus és más keresztény közösségek történelmi jelenléte, valamint a magyarországi zsidóság sorsa egyaránt fontos része volt annak a vallási és kulturális környezetnek, amellyel találkozni kívánt.

A magyarországi felekezeti viszonyok sajátos történelmi jelentőséggel bírtak. A reformáció következtében a tizenhatodik századtól jelentős protestáns közösségek alakultak ki, amelyek különösen a keleti országrészekben és Erdélyben töltöttek be fontos szerepet. A katolikus és protestáns felekezetek közötti konfliktusok évszázadokon keresztül befolyásolták a magyar politikai és kulturális történelmet. A huszadik században a kommunista államhatalom korlátozásai új

közös tapasztalatokat is teremtettek, de a felekezeti különbségek továbbra is meghatározták az egyházi életet.

Ferenc számára az ökumenikus kapcsolatok különösen fontosak voltak. Pápasága során rendszeresen találkozott ortodox és protestáns egyházi vezetőkkel, és hangsúlyozta, hogy a keresztény közösségek közötti kapcsolatokat nem kizárólag a történelmi nézeteltérések szempontjából kell értelmezni. A magyarországi találkozó ezért abba a nemzetközi programba illeszkedett, amely a különböző felekezetek együttműködését a közös társadalmi és erkölcsi feladatokhoz kívánta kapcsolni.

A zsidó közösségekkel való találkozás szintén különleges jelentőséggel bírt. Magyarország történetében a holokauszt, a zsidótörvények és a második világháború üldözései olyan tragikus örökséget alkotnak, amelynek feldolgozása a keresztény egyházak számára is erkölcsi feladat. A katolikus egyház a II. vatikáni zsinat óta jelentős változásokat hajtott végre a zsidósághoz való viszonyában, és a vallásközi párbeszédet saját történelmi felelősségének tudatában igyekezett megerősíteni.

Ferenc a magyarországi zsidó közösségek képviselőivel folytatott találkozón a vallási és történelmi

különbségek ellenére megvalósítható együttműködés jelentőségét hangsúlyozta. A megemlékezés és a vallási kapcsolatok erősítése különösen fontos volt olyan társadalomban, ahol az antiszemitizmus történelmi emléke és mai megnyilvánulásai továbbra is közéleti kérdéseket vetnek fel.

A 2021-es látogatás legfontosabb eseménye a Hősök terén tartott zárómise volt. A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus lezárására összegyűlt hívek között magyarok és más országokból érkezett katolikusok egyaránt jelen voltak. A szertartás nemzetközi jelentőségét Bartholomaiosz konstantinápolyi ökumenikus pátriárka részvétele is hangsúlyozta, ami az ortodox és katolikus egyház közötti kapcsolatok szempontjából különleges gesztusnak számított.

Ferenc homíliájának középpontjában Péter apostol hitvallása és a kereszt követésének kérdése állt. A pápa arra figyelmeztetett, hogy a keresztény hit nem azonosítható a külső vallási hagyományok fenntartásával vagy az intézményi tekintély megerősítésével. A hit lényege szerinte a Krisztussal való személyes kapcsolat, amelynek az emberi döntésekben, a közösségi életben és a mások iránti felelősségben kell megmutatkoznia.

HÁTTÉRGYÁR

A szertartás üzenete ezért különösen fontos volt a magyar katolikus közösség számára. Az országban a keresztény hagyomány gyakran nemzeti és kulturális identitásként is megjelent, amelyhez politikai jelentések kapcsolódtak. Ferenc beszéde azonban elsősorban azt hangsúlyozta, hogy a kereszténység hitbeli és erkölcsi elköteleződés, amelynek következményei nem merülhetnek ki a történelmi örökség vagy a kulturális intézmények védelmében.

A pápa a zárómise után köszönetet mondott a szervezőknek, a magyar katolikus közösségnek és mindazoknak, akik hozzájárultak a kongresszus sikeréhez. A rövid látogatás lezárásakor különösen fontos gesztus volt, hogy kifejezte a magyar hívőkkel való későbbi találkozás reményét. A visszatérés lehetősége azt is jelezte, hogy a néhány órás út nem jelentett végleges lezárást a Szentszék és Magyarország kapcsolatában.

A budapesti program után Ferenc Szlovákiába utazott, ahol több napot töltött. A látogatás során különböző vallási és társadalmi közösségekkel találkozott, köztük romákkal, fiatalokkal és a zsidó közösség képviselőivel. A hosszabb szlovákiai út és a rövid budapesti tartózkodás közötti különbség a magyar nyilvánosságban továbbra is

vitákat váltott ki. Egyes értelmezések politikai távolságtartást láttak benne, mások a két utazási program eltérő céljával magyarázták.

A diplomáciai programok összevetése azonban önmagában nem adott biztos választ a pápa politikai szándékaira. A Szentszék rendszeresen szervez olyan utazásokat, amelyek egyetlen nagy egyházi rendezvényhez kapcsolódnak, míg más látogatások átfogóbb országos programot foglalnak magukban. A 2021-es magyarországi út sajátosságát ezért elsősorban az eucharisztikus kongresszushoz való kapcsolódása határozta meg.

A két ország közötti politikai különbségek mégis hozzájárultak a látogatás sajátos fogadtatásához. A magyar kormány hosszú ideje a keresztény Európa és a nemzeti identitás védelmét állította politikai kommunikációjának középpontjába. Ferenc ezzel szemben rendszeresen figyelmeztetett arra, hogy az európai társadalmaknak meg kell őrizniük nyitottságukat a menekültekkel és bevándorlókkal szemben. A két megközelítés között valódi szemléleti különbség állt fenn, amelyet a pápai látogatás protokolláris keretei nem szüntettek meg.

HÁTTÉRGYÁR

A magyar kormány migrációs politikája különösen 2015 után vált nemzetközi viták tárgyává. A déli határ mentén felépített kerítés, a menedékkérők befogadásának korlátozása és az európai menekültpolitikai együttműködéssel kapcsolatos konfliktusok jelentős politikai figyelmet kaptak. Orbán Viktor a határvédelem és a nemzeti szuverenitás követelményét hangsúlyozta, miközben Ferenc a menekültek emberi méltóságának védelmét és a befogadó társadalmak felelősségét emelte ki.

Fontos azonban különbséget tenni a pápai erkölcsi tanítás és az állami migrációs politika konkrét jogi szabályai között. Ferenc nem dolgozott ki részletes határvédelmi vagy menekültügyi kormányzati programot. Megnyilatkozásaiban elsősorban a keresztény közösségek és a politikai vezetők erkölcsi felelősségét hangsúlyozta, különösen azokkal szemben, akik háború, üldözés vagy más súlyos körülmények miatt kénytelenek elhagyni otthonukat.

A magyar kormány ezzel szemben a nemzeti határok ellenőrzését, a közbiztonságot és az európai migrációs politika általa érzékelt veszélyeit helyezte előtérbe. A két szemlélet egyes kérdésekben összeegyeztethető lehetett volna, más területeken azonban valóságos ellentét

HÁTTÉRGYÁR

alakult ki közöttük. A politikai vita ezért nem vezethető vissza pusztán félreértésekre vagy kommunikációs különbségekre.

A 2021-es látogatás után a Szentszék és Magyarország kapcsolata tovább folytatódott. A magyar kormány és az egyházi vezetés részéről egyaránt megfogalmazódott az igény egy hosszabb pápai látogatásra, amely lehetőséget adhat az ország vallási és társadalmi életének átfogóbb bemutatására. Ferenc végül 2023 tavaszára fogadta el a meghívást.

A második látogatás előkészítése egészen más nemzetközi politikai helyzetben zajlott. Oroszország 2022 februárjában teljes körű háborút indított Ukrajna ellen, ami alapvetően megváltoztatta Közép- és Kelet-Európa biztonságpolitikai környezetét. Magyarország közvetlenül szomszédos volt a háború sújtotta országgal, és a menekültek jelentős része magyar területen keresztül jutott el az Európai Unió más államaiba. A háború humanitárius következményei ezért közvetlenül érintették a magyar társadalmat.

A magyar kormány ugyanakkor az európai partnerek jelentős részétől eltérő hangsúlyokat alkalmazott az orosz–ukrán konfliktus értelmezésében. Orbán Viktor

HÁTTÉRGYÁR

rendszeresen a tűzszünet és a béketárgyalások szükségességét hangsúlyozta, miközben fenntartotta Magyarország több fontos gazdasági és energetikai kapcsolatát Oroszországgal. Az Európai Unió és a NATO más tagállamai viszont nagyobb hangsúlyt helyeztek Ukrajna katonai támogatására és az orosz agresszióval szembeni fellépésre.

Ferenc szintén rendszeresen sürgette a háború lezárását és a tárgyalásokat, de az ő megszólalásai vallási és humanitárius keretben születtek. A pápa elsősorban a civil áldozatok, a menekültek, a fogvatartottak és a gyermekek szenvedésére hívta fel a figyelmet. A magyar kormány ezért bizonyos kérdésekben saját békepolitikájának megerősítését láthatta a pápai kijelentésekben, ám a két álláspont céljai és intézményi háttere nem volt azonos.

Ez a különbség különösen fontos a 2023-as látogatás politikai értelmezésében. Ferenc nem azért érkezett Magyarországra, hogy valamelyik kormányzati külpolitikai programot támogassa. A Szentszék saját diplomáciai és erkölcsi szempontjai alapján törekedett az ukrajnai háború humanitárius következményeinek enyhítésére és a béke lehetőségeinek keresésére. A magyarországi látogatás politikai jelentőségét ezért nem

lehet kizárólag a két fél békével kapcsolatos szóhasználatának hasonlóságából levezetni.

A 2023. április 28-án kezdődő látogatás hivatalos mottója Krisztus a jövőnk volt. A háromnapos program a magyar állami vezetőkkel folytatott találkozások mellett a katolikus egyház különböző közösségeit és társadalmi szolgálatait is bemutatta. Ferenc találkozott papokkal, szerzetesekkel, szegényekkel, menekültekkel, fogyatékossággal élő gyermekekkel, fiatalokkal, görögkatolikus hívekkel és az egyetemi tudományos élet képviselőivel.

A program összeállítása jól tükrözte a pápa lelkipásztori szemléletét. Az állami és diplomáciai találkozók fontosak voltak, de a látogatás jelentős részét olyan közösségekkel töltött idő alkotta, amelyeknek tagjai a társadalom különböző nehézségeivel szembesültek. A magyarországi út így egyúttal alkalmat teremtett arra, hogy Ferenc saját társadalmi és erkölcsi tanításának főbb gondolatait közvetlen emberi kapcsolatokban jelenítse meg.

Az egyházfőt a budai Várban Novák Katalin köztársasági elnök fogadta. A Sándor-palotában tartott találkozó után Ferenc Orbán Viktor miniszterelnökkel is

HÁTTÉRGYÁR

megbeszélést folytatott, majd a korábbi karmelita kolostor épületében az állami vezetők, a diplomáciai testület és a civil társadalom képviselői előtt mondott beszédet. Ez az első nagy nyilvános megszólalás különösen fontos lett a látogatás politikai és erkölcsi értelmezése szempontjából.

Ferenc beszédének középpontjában Budapest történelmi és földrajzi szerepe állt. A magyar főváros szerinte olyan találkozási pont, ahol különböző kulturális és politikai hagyományok kapcsolódnak egymáshoz. A Duna két partján fekvő város története lehetőséget kínált számára, hogy Európa egységének és sokszínűségének kérdéséről beszéljen. Különösen a hidak képét használta annak érzékeltetésére, hogy a különböző közösségek közötti kapcsolatokat a kölcsönös tisztelet és az együttműködés erősítheti.

A budapesti Lánchíd ebben az összefüggésben jelképes jelentőséget kapott. A pápa Európát olyan közösségként mutatta be, amelynek ereje történelmi, kulturális és nemzeti különbségeinek együttműködéséből származik. Az európai integráció célja ezért szerinte nem lehet az egyes országok sajátosságainak megszüntetése, de a nemzeti különbségek sem szolgálhatnak indokként az együttműködés feladására.

HÁTTÉRGYÁR

A beszéd különösen érzékeny politikai környezetben hangzott el. Magyarország és az Európai Unió intézményei között ekkor már súlyos viták folytak a jogállamiság, az uniós források és a közös politikai döntések kérdésében. Orbán Viktor kormánya rendszeresen a nemzeti szuverenitás védelmére hivatkozott, miközben Brüsszelből a közösségi szabályok következetes alkalmazását és az európai együttműködés alapelveinek tiszteletben tartását sürgették.

Ferenc azonban nem az Európai Bizottság vagy valamelyik európai politikai tábor képviseletében beszélt. Az egyházfő a keresztény hagyomány és az európai történelem összefüggésében hangsúlyozta a közös felelősséget. Arra figyelmeztetett, hogy a kontinens jövőjét veszélyeztetheti, ha a nemzeti közösségek bezárkóznak, és nem keresik az együttműködés lehetőségét. A béke és a társadalmi bizalom fenntartásához szerinte olyan politikai kultúrára van szükség, amely képes a különbségek elfogadására.

A magyar történelem felidézése különösen fontos szerepet kapott a beszédben. Ferenc Szent István király örökségére hivatkozott, és az Intelmek egyik olyan gondolatát emelte ki, amely az idegenekkel és a vendégekkel való megfelelő bánásmódra figyelmeztet. A

hivatkozás a magyar politikai és kulturális identitás egyik legismertebb alakját kapcsolta össze a nyitottság és a befogadás erkölcsi követelményével.

A történelmi utalás jelentősége abban állt, hogy Ferenc nem kívülről, a magyar hagyománytól idegen értékekre hivatkozva fogalmazta meg üzenetét. Éppen a magyar keresztény államiság alapítójának tekintett uralkodó örökségéből indult ki. Ezzel azt kívánta érzékeltetni, hogy a keresztény identitás védelme és az idegenek iránti nyitottság nem feltétlenül egymással ellentétes követelmények.

A magyar kormány politikai kommunikációjában a keresztény identitás gyakran a nemzeti kultúra, a családpolitika és a határvédelem összefüggésében jelent meg. Ferenc azonban olyan keresztény örökségre hivatkozott, amelynek középpontjában az idegenek befogadása, a társadalmi szolidaritás és a közösségek közötti párbeszéd állt. A különbség különösen jól mutatta, milyen eltérő politikai és vallási következtetések vonhatók le ugyanabból a történelmi hagyományból.

A pápa az európai béke kérdéséről is beszélt. Az ukrajnai háború közvetlenül érintette a magyar társadalom biztonságérzetét, és a kontinens politikai

HÁTTÉRGYÁR

vezetőit súlyos döntések elé állította. Ferenc a nemzetközi kapcsolatokban a közös felelősség és a diplomácia jelentőségét hangsúlyozta, miközben a háborús pusztítás emberi következményeire figyelmeztetett. Megszólalásának erkölcsi hangsúlya eltért a hagyományos nagyhatalmi biztonságpolitikai megközelítésektől, de nem tartalmazott részletes javaslatot a konfliktus katonai vagy területi rendezésére.

A politikai találkozók után Ferenc a Szent István-bazilikában magyar püspökökkel, papokkal, diakónusokkal, szerzetesekkel és lelkipásztori munkatársakkal találkozott. A beszédben az egyházi közösség belső megújulásának kérdését állította középpontba. Arra figyelmeztetett, hogy a lelkipásztori szolgálat nem merülhet ki a megszokott intézményi működés fenntartásában, és a papoknak figyelniük kell azoknak az embereknek a helyzetére is, akik már eltávolodtak a hagyományos vallásgyakorlástól.

A magyar katolikus egyház számára ez különösen fontos kérdés volt. A rendszerváltás után az egyházi intézmények jelentős fejlődésen mentek keresztül, de a társadalom vallási életében nem következett be olyan általános megújulás, amely tartósan megfordította volna a szekularizáció folyamatát. A történelmi felekezetek

oktatási és szociális intézményrendszere bővült, miközben a hagyományos plébániai közösségek sok helyen az elöregedéssel és a fiatalabb nemzedékek csökkenő részvételével szembesültek.

Ferenc szerint a keresztény közösségeknek ezért nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a személyes kapcsolatokra és a missziós szolgálatra. A püspökök és papok feladata nem kizárólag a már meglévő hívek vallási életének megszervezése, hanem azoknak az embereknek a megszólítása is, akik különböző okokból eltávolodtak az egyháztól. Ez a megközelítés szorosan kapcsolódott az *Evangelii gaudium* programjához, amelyben az argentin pápa a hagyományos intézményi önfenntartás helyett a missziós szemlélet megerősítését sürgette.

A magyar egyházi vezetés számára a pápai üzenet intézményi kérdéseket is felvetett. A katolikus iskolák, szociális intézmények és kulturális szervezetek fenntartása jelentős erőforrásokat igényelt, és az állami támogatások fontos szerepet játszottak működésükben. Ugyanakkor a pápa által hangsúlyozott missziós megújulás olyan feladatokat is jelentett, amelyek nem oldhatók meg kizárólag új épületek, intézmények vagy adminisztratív programok létrehozásával.

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc második budapesti napjának programja még közvetlenebbül kapcsolódott társadalmi tanításához. Április 29-én reggel ellátogatott a Batthyány-Strattmann László Intézetbe, ahol látássérült és más fogyatékossággal élő gyermekekkel találkozott. A látogatás különösen fontos volt a pápa számára, mert az emberi méltóság és a kiszolgáltatott emberek iránti figyelem pápaságának egyik meghatározó témája volt.

Az intézményben a gyermekek énekkel és zenével fogadták az egyházfőt. Ferenc köszönetet mondott a munkatársaknak, és a gondoskodás, a személyes jelenlét, valamint a szeretet jelentőségéről beszélt. A találkozás a katolikus egyház karitatív hagyományának olyan területét mutatta be, amelyben a vallási szolgálat közvetlenül kapcsolódik az egészségügyi, oktatási és szociális feladatokhoz.

A látogatás vallási jelentőségét Batthyány-Strattmann László személye is erősítette. Az 1870-ben született magyar arisztokrata és orvos életének jelentős részét a szegény betegek gyógyításának szentelte. II. János Pál pápa 2003-ban boldoggá avatta, példaként állítva a katolikus közösség elé a szakmai felkészültség és a keresztény szeretet összekapcsolását. Ferenc számára az intézet olyan helyszín volt, ahol ez a hagyomány a

mindennapi gondoskodásban folytatódott.

A következő fontos találkozásra a Rózsák terén, az Árpád-házi Szent Erzsébet-templomban került sor. Itt a pápa szegényekkel, menekültekkel és a magyarországi karitatív szervezetek képviselőivel találkozott. A helyszín kiválasztása különösen találó volt, hiszen Árpád-házi Szent Erzsébet alakja a katolikus hagyományban a szegények iránti szeretet és a személyes segítségnyújtás egyik legismertebb példája.

A találkozón a résztvevők személyes beszámolókat mondtak életük nehézségeiről. A megszólalók között olyan család is volt, amely az ukrajnai háború elől menekült Magyarországra. A történetek a háború, a bizonytalanság, a lakóhely elvesztése és az idegen országban való újrakezdés emberi következményeit mutatták be. Ferenc ezekre a beszámolókra reagálva a keresztény szolidaritás gyakorlati jelentőségét hangsúlyozta.

A pápa számára a menekültek ügye személyes és vallási kérdés volt. Saját családja az olasz kivándorlás történetéhez kapcsolódott, és pápasága kezdetétől rendszeresen foglalkozott azokkal, akik háború, üldözés vagy gazdasági bizonytalanság miatt kénytelenek

HÁTTÉRGYÁR

elhagyni otthonukat. Lampedusai látogatása, a földközi-tengeri migráció áldozataiért végzett imádságai és a menekültek befogadását sürgető megszólalásai mind ennek a szemléletnek a részei voltak.

Magyarországon a menekültek helyzete különösen összetett politikai kérdésként jelent meg. A magyar kormány 2015 után szigorú határvédelmi politikát alkalmazott, de az ukrajnai háború kitörése után jelentős számú menekülő érkezett az országba, akiknek ellátásában állami és civil szervezetek egyaránt részt vettek. A különböző menekültcsoportokkal szembeni politikai és jogi bánásmód között ugyanakkor jelentős különbségek voltak.

Ferenc a Rózsák terén elsősorban az emberi méltóság és a karitatív segítségnyújtás követelményéről beszélt. Nem dolgozott ki részletes értékelést a magyar menekültügyi jogszabályokról, de világossá tette, hogy a keresztény hit gyakorlása nem választható el a rászorulók iránti személyes felelősségtől. Ez az üzenet közvetlenül kapcsolódott ahhoz a vitához, amely a magyar politikai életben a keresztény identitás és a menekültekhez való viszony körül kialakult.

HÁTTÉRGYÁR

A találkozón részt vevő karitatív szervezetek munkája ugyanakkor azt is megmutatta, hogy a magyar társadalomban jelentős erőforrások álltak rendelkezésre a segítségnyújtáshoz. A katolikus és más egyházi szervezetek, valamint különböző civil közösségek fontos feladatokat láttak el az ukrajnai menekültek támogatásában. A pápai látogatás ezért lehetőséget adott arra, hogy a közvetlen segítségnyújtásban dolgozók munkája nagyobb nyilvánosságot kapjon.

A Rózsák terén tartott találkozás után Ferenc a közeli görögkatolikus templomba látogatott. A magyar görögkatolikus közösség sajátos helyet foglal el a katolikus egyházban. A római pápával egységben működik, de liturgiájában, egyházi hagyományaiban és lelkiségében a keleti kereszténység örökségét őrzi. Magyarországon különösen a keleti országrészekben és a Hajdúdorogi Főegyházmegye területén rendelkezik jelentős történelmi jelenléttel.

A görögkatolikus közösséggel való találkozásnak az ukrajnai háború összefüggésében is fontos jelentősége volt. Ukrajnában jelentős görögkatolikus népesség él, amelynek története szorosan kapcsolódik az orosz és szovjet valláspolitikai konfliktusokhoz. Ferenc korábban több alkalommal találkozott ukrán görögkatolikus

HÁTTÉRGYÁR

vezetőkkel, és a moszkvai patriarchátussal folytatott párbeszéde során is szembesült a keleti katolikus közösségek érzékeny történelmi helyzetével.

A budapesti görögkatolikus találkozás ezért a katolikus egyház belső sokszínűségét is megjelenítette. A pápa Kocsis Fülöp hajdúdorogi érsek-metropolitával együtt imádkozott a templomban, amelynek keleti liturgikus környezete jól mutatta a katolikus egyházon belüli különböző hagyományok jelenlétét. A találkozó azt az egyházképet fejezte ki, amelyben a közös római egység mellett a különböző történelmi és kulturális hagyományok sajátos értéket képviselnek.

A második nap délutánján Ferenc a Papp László Budapest Sportarénában találkozott a fiatalokkal. A rendezvényen mintegy tizenkétezer ember vett részt, és az egyházfő beszéde a személyes döntések, a hit, a barátság és a társadalmi felelősség kérdéseire összpontosított. A fiatalok jelenléte különösen fontos volt olyan országban, ahol a vallási közösségek jövőjét jelentős részben a következő nemzedékek egyházi kapcsolatai határozhatják meg.

Ferenc a fiatalokhoz intézett beszédében a személyes szabadság és a felelősség kapcsolatát hangsúlyozta. Arra

ösztönözte hallgatóit, hogy ne kizárólag mások elvárásai alapján alakítsák életüket, hanem igyekezzenek felismerni saját hivatásukat és képességeiket. A vallási hitet olyan kapcsolatként mutatta be, amely lehetőséget ad a személyes fejlődésre, a hibák felismerésére és az újrakezdésre.

A pápa különösen fontosnak tartotta a közösségi életet és a személyes találkozásokat. A digitális technológiák egyre nagyobb szerepet játszottak a fiatalok mindennapjaiban, de Ferenc rendszeresen figyelmeztetett arra, hogy a virtuális kapcsolatok nem helyettesíthetik teljes egészében a közvetlen emberi jelenlétet. Az internet és a közösségi média használata szerinte hasznos eszköz lehet, de az emberi kapcsolatok mélysége és a személyes felelősség nem alakulhat ki kizárólag digitális környezetben.

A magyar fiatalok számára a beszéd különösen időszerű kérdéseket érintett. A továbbtanulás, a munkavállalás, a családalapítás és a külföldi munkalehetőségek olyan döntések voltak, amelyek sok fiatal életét meghatározták. Ferenc nem adott konkrét gazdaságpolitikai tanácsokat, de arra ösztönözte őket, hogy személyes terveik kialakításakor ne veszítsék szem elől a közösségi felelősséget és a mások iránti figyelmet.

HÁTTÉRGYÁR

A fiatalokkal folytatott találkozás egyben az egyház belső megújulásának kérdését is érintette. A hagyományos vallási közösségek számára különösen fontos feladat volt azoknak a fiataloknak a megszólítása, akik már nem kapcsolódtak rendszeresen a plébániai élethez. Ferenc ezért a személyes találkozások, a bizalom és a nyitott közösségi légkör jelentőségét hangsúlyozta, miközben a hit tartalmi követelményeit sem kívánta háttérbe szorítani.

Az apostoli út során a pápa külön találkozott magyarországi jezsuita rendtársaival is. A Jézus Társaságához való kötődése egész életében meghatározó maradt, és pápasága során rendszeresen szakított időt arra, hogy apostoli útjai alkalmával helyi jezsuita közösségekkel beszélgessen. Ezek a találkozók általában kevésbé nyilvános keretek között zajlottak, és lehetőséget adtak arra, hogy a pápa közvetlenebbül tájékozódjon a helyi egyházi és társadalmi viszonyokról.

A magyar jezsuita hagyomány különösen gazdag történelmi múltra tekint vissza. A rend tagjai a kora újkortól jelentős szerepet játszottak az oktatásban, a tudományos életben és a lelkipásztori szolgálatban. A huszadik században a kommunista diktatúra súlyos korlátozásai érintették működésüket, számos szerzetes

bebörtönzésre vagy emigrációra kényszerült. A rendszerváltás után a közösség újraépíthette intézményeit, és fontos szerepet vállalt a modern magyar katolikus életben.

A jezsuita kapcsolatok különleges személyes jelentőséget kaptak Ferenc számára, mert rendi képzése és korábbi vezetői tapasztalatai egész pápaságát meghatározták. A magyarországi rendtársakkal való beszélgetések ezért lehetőséget adtak arra, hogy a helyi egyházi problémákat saját lelki és intézményi hagyományának keretében is értelmezze.

A látogatás csúcspontja 2023. április 30-án, vasárnap a Kossuth Lajos téren bemutatott ünnepi szentmise volt. A Parlament előtt összegyűlt hívek és a környező területeken álló tömeg számára az esemény különleges vallási jelentőséggel bírt. A magyar állami és egyházi vezetés képviselői mellett sokan érkeztek az ország más vidékeiről és a határon túli magyar közösségekből is.

A szertartás a jó pásztor vasárnapjához kapcsolódott, amely a katolikus liturgikus évben különös hangsúlyt helyez Krisztus és a hívők kapcsolatára. Ferenc homíliájában a jó pásztor képéből indult ki, és arról beszélt, hogy a keresztény közösségnek ismernie kell

HÁTTÉRGYÁR

tagjait, valamint nyitottnak kell lennie azok felé, akik kívül maradnak megszokott intézményi keretein.

A pápa különösen az emberi kapcsolatok és a közösségi nyitottság kérdésére összpontosított. A keresztény egyház szerinte akkor tölti be megfelelően küldetését, ha képes megszólítani a társadalom különböző tagjait, és nem tekinti saját közösségét másokkal szemben elzárt intézménynek. A hitből fakadó összetartozás ezért nem jelentheti az idegenekkel, a más vallásúakkal vagy a nehéz helyzetben élő emberekkel szembeni elutasítást.

Ez az üzenet szorosan kapcsolódott a látogatás első napján, az állami vezetők előtt mondott beszédhez. Ferenc mindkét alkalommal a kapcsolatok építését és a nyitottságot hangsúlyozta, de eltérő összefüggésben. A politikai vezetők előtt Európa történelmi és nemzetközi együttműködéséről beszélt, a Kossuth téri szentmisén pedig a keresztény közösség belső életére és lelkipásztori feladataira alkalmazta ugyanezt a gondolatot.

A mise végén Erdő Péter bíboros köszönetet mondott a pápának a látogatásért, majd Ferenc a húsvéti időszakhoz kapcsolódó *Regina caeli* imádságot vezette. A Szentszék hivatalos tájékoztatása szerint a szertartáson

körülbelül ötvenezer ember vett részt, közülük több mint harmincezren közvetlenül a Kossuth Lajos téren. A nagy részvétel a magyar katolikus közösség számára fontos eseménnyé tette az ünnepi misét.

A nyilvános szereplés politikai értelmezése azonban továbbra is összetett maradt. A magyar kormány számára a látogatás lehetőséget adott arra, hogy bemutassa az ország keresztény történelmi hagyományait és az egyházakkal fenntartott kapcsolatát. Ferenc ugyanakkor saját társadalmi és erkölcsi tanításának megfelelően beszélt a nyitottságról, a menekültek helyzetéről és az európai együttműködésről. A két megközelítés egyes pontokon találkozott, más kérdésekben viszont jelentősen eltért egymástól.

A látogatás utolsó fontos eseménye a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karán tartott találkozó volt. Ferenc itt a tudományos és kulturális élet képviselői előtt mondott beszédet, amely a hit, az értelem, a technológiai fejlődés és az emberi személy kapcsolatával foglalkozott. A helyszín kiválasztása különösen alkalmas volt arra, hogy a pápa a modern technológiák társadalmi és erkölcsi következményeiről szóljon.

Ferenc a tudományos fejlődést fontos emberi teljesítménynek tekintette, de rendszeresen figyelmeztetett arra, hogy a technikai lehetőségek bővülése nem jelent automatikusan erkölcsi fejlődést. A tudomány és a technológia alkalmazását ezért az emberi méltóság, a társadalmi igazságosság és a közösségi felelősség szempontjából is vizsgálni kell. A modern egyetemeknek szerinte olyan szellemi környezetet kell teremteniük, amelyben a különböző tudományterületek képesek párbeszédet folytatni egymással.

A pápai beszédben különös jelentőséget kapott a magyar tudományos és kulturális hagyomány. Ferenc olyan gondolkodókat és irodalmi műveket idézett fel, amelyek az emberi szabadság, a tudás és a személyes felelősség kérdéseivel foglalkoztak. A modern technológiai civilizációval kapcsolatos gondolatai ugyanakkor szorosan kapcsolódtak a *Laudato si'* tanításához, amelyben már korábban figyelmeztetett a technokrata szemlélet társadalmi és környezeti veszélyeire.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen tartott találkozó azért is fontos volt, mert a magyar katolikus intézményrendszer egyik legjelentősebb területét, a felsőoktatást mutatta be a pápának. A rendszerváltás

után újjászervezett katolikus egyetem a teológiai és bölcsészeti képzés mellett több tudományterületen is jelentős oktatási és kutatási tevékenységet folytatott. A pápai látogatás ezért lehetőséget adott arra, hogy a vallási hagyomány és a modern tudomány kapcsolatáról a magyar felsőoktatás keretei között is szó essen.

Ferenc utazása 2023. április 30-án este ért véget. A repülőtéren tartott búcsúztatás után visszatért Rómába, ahol a következő napokban folytatta szokásos egyházi és diplomáciai feladatait. A magyarországi látogatás azonban nem zárult le teljes egészében a repülőgép indulásával. A három nap során elhangzott beszédek és a különböző közösségekkel folytatott találkozások továbbra is hivatkozási alapot jelentettek a magyar egyházi és politikai közéletben.

A látogatás egyik legfontosabb eredménye az volt, hogy a pápa személyesen is megismerhette a magyar katolikus egyház több intézményét és társadalmi szolgálatát. A szegényekkel, menekültekkel, fiatalokkal és fogyatékossággal élő gyermekekkel folytatott találkozások olyan képet mutattak Magyarországról, amely a politikai viták mellett a mindennapi egyházi és civil segítségnyújtás jelentőségét is megjelenítette.

HÁTTÉRGYÁR

A másik fontos eredmény a magyar keresztény hagyomány újraértelmezésének lehetősége volt. Ferenc Szent Istvánra, Árpád-házi Szent Erzsébetre és a magyar vallási kultúra más alakjaira hivatkozva azt hangsúlyozta, hogy a történelmi örökség csak akkor maradhat élő, ha a jelenkori társadalmi és erkölcsi feladatokhoz is kapcsolódik. A keresztény múlt tisztelete szerinte nem helyettesítheti a jelenben szükséges személyes és közösségi cselekvést.

A pápa és a magyar kormány kapcsolata e látogatás után sem vált minden kérdésben egységessé. A migráció, az európai integráció, a társadalmi nyitottság és az orosz–ukrán háború megítélése továbbra is eltérő hangsúlyokat mutatott. Ugyanakkor a diplomáciai kapcsolatok fenntartása és a közös vallási események lehetőséget teremtettek arra, hogy a felek a nézetkülönbségek ellenére is kapcsolatban maradjanak.

A Ferenc-pápaság egészének történetében Magyarország sajátos helyet foglalt el. A 2021-es és a 2023-as látogatás két eltérő, de egymáshoz kapcsolódó esemény volt. Az első elsősorban az eucharisztikus kongresszus nemzetközi egyházi jelentőségét fejezte ki, a második pedig átfogóbb találkozást teremtett a magyar társadalom, a katolikus intézmények és a Szentszék

között.

A két út összevetése különösen jól mutatja Ferenc diplomáciai és lelkipásztori módszerét. A pápa rendszeresen törekedett arra, hogy olyan politikai és társadalmi környezetben is személyes kapcsolatot alakítson ki, ahol egyes fontos kérdésekben jelentős nézetkülönbségek álltak fenn. A párbeszéd fenntartását az együttműködés alapvető feltételének tekintette, de ez nem jelentette saját erkölcsi álláspontjának feladását.

Magyarországon a pápai látogatások során különösen élesen jelent meg a keresztény identitás két eltérő értelmezése. A politikai közbeszédben a kereszténység gyakran a nemzeti hagyományok, a családpolitika és a kulturális önazonosság védelméhez kapcsolódott. Ferenc ezzel szemben elsősorban a hit személyes és közösségi következményeit, a szegények iránti felelősséget, a menekültek méltóságát és a társadalmi nyitottságot hangsúlyozta.

A különbség nem jelenti azt, hogy a két értelmezés valamennyi eleme szükségszerűen ellentétes volna egymással. A keresztény hagyomány történetileg valóban fontos szerepet játszott a magyar államiság, kultúra és társadalmi intézmények fejlődésében. Ugyanakkor

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc arra figyelmeztetett, hogy a hagyományok megőrzése csak akkor lehet hiteles, ha a jelenkori társadalom legfontosabb erkölcsi követelményeihez is kapcsolódik.

A magyar katolikus egyház számára ezért a pápai látogatások hosszú távú jelentősége nem kizárólag a tömegrendezvények sikerében vagy a diplomáciai protokollban kereshető. Fontosabb kérdés maradt, hogy a közösségek mennyiben tudták saját működésükben érvényesíteni azokat a gondolatokat, amelyeket Ferenc a személyes kapcsolatok, a missziós megújulás és a társadalmi felelősség területén megfogalmazott.

A látogatások történeti értékelésekor az egyházi és politikai szereplők szempontjait is külön kell választani. A magyar kormány számára a pápai jelenlét fontos nemzetközi elismerést és politikai kommunikációs lehetőséget jelenthetett. A magyar katolikus egyház számára a találkozás lelkipásztori és közösségi esemény volt, amely megerősíthette a hívek összetartozását. Ferenc számára pedig alkalmat adott arra, hogy saját pápai tanítását egy olyan országban képviselje, amelynek történelmi és politikai helyzete különösen összetett kapcsolatban állt az európai kereszténység kérdésével.

HÁTTÉRGYÁR

A magyarországi látogatások különös jelentőséget kaptak Ferenc életének utolsó éveiben. Az idős pápa egészségi állapota egyre gyakrabban korlátozta utazási lehetőségeit, ezért a 2023-as budapesti program személyes szempontból is komoly vállalkozás volt. A háromnapos út azonban megmutatta, hogy továbbra is fontosnak tartotta a helyi közösségekkel való közvetlen kapcsolatot, és nem kívánta pápai szolgálatát kizárólag a római intézmények működtetésére korlátozni.

A magyarországi tapasztalat ugyanakkor a globális katolicizmus sokszínűségének egyik példája is volt. Magyarország olyan európai ország, amelynek katolikus hagyományai mély történelmi gyökerekkel rendelkeznek, de amelynek modern társadalma jelentősen átalakult a huszadik század során. A kommunista diktatúra emléke, a rendszerváltás utáni intézményi újjáépítés, a szekularizáció és a politikai identitásviták egyaránt befolyásolták az egyházi közösségek helyzetét.

Ferenc pápaságának egyik alapvető célja az volt, hogy a katolikus egyház különböző történelmi és kulturális közösségei nagyobb figyelmet fordítsanak egymás tapasztalataira. A magyarországi látogatások lehetőséget adtak arra, hogy a közép-európai katolicizmus sajátos történelmi öröksége közvetlenül megjelenjen a pápa

nemzetközi szolgálatában. Ugyanakkor az egyházfő olyan kérdéseket is megfogalmazott, amelyekben a magyar társadalomnak saját történelmi és politikai tapasztalatait kellett újraértékelnie.

A két látogatás mérlege ezért összetett. A 2021-es eucharisztikus kongresszus vallási ünnepe és a 2023-as apostoli út társadalmi találkozásai jelentős események voltak a magyar katolikus közösség életében. A politikai viták azonban nem szűntek meg, és a pápai tanítás több kérdésben továbbra is eltért a magyar kormányzat nyilvános álláspontjától.

Ferenc Magyarországon ugyanazokat az alapvető gondolatokat képviselte, amelyeket pápasága során más országokban is rendszeresen hangsúlyozott. A béke, a társadalmi szolidaritás, az emberi méltóság és a vallási közösségek nyitottsága olyan követelmények voltak számára, amelyek nem függhettek az adott ország politikai rendszerétől. A magyarországi látogatások ezért fontos részei annak a történetnek, amelyben az argentin pápa saját egyházképét és társadalmi tanítását a világ különböző közösségeiben kívánta érvényesíteni.

A magyar katolikus közösség számára különösen fontos maradt az a kérdés, hogy a két pápai látogatás

milyen tartós változásokat indított el a helyi egyházi életben. A nagy nyilvánosságot kapó ünnepi események után a mindennapi plébániai, oktatási és szociális szolgálat folytatódott, és az egyházi intézményeknek továbbra is szembe kellett nézniük a társadalmi változások kihívásaival. Ferenc beszédei olyan szempontokat kínáltak ezekhez a feladatokhoz, amelyek gyakorlati alkalmazása már a magyar egyházi vezetők és közösségek felelőssége maradt.

A 2023-as látogatás után Ferenc még két évig vezette a katolikus egyházat. Egészségi állapota fokozatosan romlott, de továbbra is jelentős nemzetközi utazásokat vállalt, és folytatta a szinodális reformok, valamint a társadalmi tanítás fejlesztését. Magyarországi útjai ebben az utolsó időszakban olyan eseményekké váltak, amelyekben személyes lelkipásztori szemlélete és nemzetközi diplomáciai szerepe különösen jól találkozott.

Ferenc halálakor a magyar egyházi és politikai életben is számos megemlékezés jelent meg. A két budapesti látogatás emléke különös jelentőséget kapott, hiszen a magyar hívek számára lehetőséget adott arra, hogy személyesen találkozzanak az első latin-amerikai pápával. A történelmi mérleg azonban továbbra is azon múlott, mennyiben váltak tartós egyházi és társadalmi

HÁTTÉRGYÁR

gyakorlattá azok a gondolatok, amelyeket a pápa magyarországi beszédeiben megfogalmazott.

A két látogatás így Ferenc pápaságának sajátos közép-európai fejezetét alkotja. A budapesti eucharisztikus kongresszus és a későbbi apostoli út egyszerre mutatta meg a magyar katolikus hagyomány erejét, az egyházi közösségek intézményi lehetőségeit és azokat a társadalmi, valamint politikai kérdéseket, amelyekben a keresztény identitás különböző értelmezései egymással vitába kerültek. Az argentin pápa ezekben a helyzetekben a párbeszéd, a személyes felelősség és a társadalmi nyitottság jelentőségét kívánta hangsúlyozni.

Magyarországi látogatásainak történeti jelentősége ezért nem kizárólag abban állt, hogy a katolikus egyház vezetője két alkalommal is Budapestre érkezett. A két út olyan időszakban valósult meg, amikor Európa saját történelmi és politikai identitásáról, a migrációról, a háborúról és a közösségi szolidaritásról folytatott vitákat. Ferenc ezekhez a kérdésekhez saját vallási és erkölcsi szempontjait kapcsolta, miközben lehetőséget teremtett arra, hogy a magyar katolikus közösség a globális egyház életének fontos résztvevőjeként jelenjen meg.

HÁTTÉRGYÁR

A magyar fejezet különösen jól mutatja Ferenc pápaságának egyik alapvető sajátosságát. Az argentin egyházfő következetesen törekedett arra, hogy a személyes találkozások révén olyan közösségekkel is kapcsolatot alakítson ki, amelyek politikai, kulturális vagy vallási tapasztalatai jelentősen különböztek saját hátterétől. A párbeszéd fenntartását fontosnak tartotta, de a keresztény hit társadalmi következményeiről alkotott meggyőződését sem kívánta feladni.

Amikor 2023. április 30-án este Ferenc repülőgépe elhagyta Budapestet, a két látogatás már a magyar katolicizmus történetének részévé vált. Az első az eucharisztikus hit nemzetközi ünnepéhez, a második a magyar társadalom különböző közösségeivel folytatott személyes találkozásokhoz kapcsolódott. A kettő együtt olyan képet adott az argentin pápáról, amelyben az egyházi hagyomány tisztelete, az intézményi megújulás igénye és a társadalmi felelősség szorosan összetartozott.

HÁTTÉRGYÁR

21. fejezet – Az utolsó évek és a befejezetlen reformok

december 24-én este Ferenc pápa kerekesszékben érkezett a Szent Péter-bazilika szent kapujához. A nyolcvannyolc éves egyházfő ekkor már hosszú ideje mozgásszervi problémákkal küzdött, és egészségi állapota egyre gyakrabban korlátozta nyilvános szerepléseit. A szertartás azonban különleges jelentőséggel bírt számára. A szent kapu megnyitásával hivatalosan kezdetét vette a katolikus egyház 2025-ös rendes szentéve, amelyet Ferenc a remény jegyében hirdetett meg. A bazilikában összegyűlt hívek és a világszerte közvetítést követő katolikusok számára az esemény a keresztény hagyomány folytonosságát fejezte ki, de a pápa törékeny fizikai állapota egyúttal arra is emlékeztetett, hogy a tizenkét évvel korábban megválasztott argentin jezsuita szolgálata élete utolsó szakaszába érkezett.

A 2025-ös szentév előkészítése már jóval korábban megkezdődött. Ferenc 2024. május 9-én közzétette *Spes non confundit*, vagyis *A remény nem csal meg* kezdetű bulláját, amelyben meghirdette a jubileumi év programját. A dokumentum a keresztény remény

HÁTTÉRGYÁR

teológiai jelentőségét a modern társadalom bizonytalanságaival kapcsolta össze. A háborúk, a szegénység, a társadalmi megosztottság és a jövőtől való félelem olyan problémákként jelentek meg benne, amelyekkel szemben az egyháznak a bizalom és a szolidaritás megerősítését kell szolgálnia. A pápa különösen fontosnak tartotta, hogy a jubileumi ünnepségek ne korlátozódjanak a római zarándoklatokra és a hagyományos szertartásokra, hanem a legkiszolgáltatottabb emberek életében is érzékelhető következményekkel járjanak.

A szentévek intézménye a katolikus egyház történetében évszázados hagyományra épült. VIII. Bonifác pápa 1300-ban hirdette meg az első jubileumi évet, amelynek középpontjában a bűnbánat, a zarándoklat és az egyházi közösség lelki megújulása állt. A későbbi évszázadok során a szentévek rendszeres eseménnyé váltak, és a jubileumi gyakorlat a keresztény élet különböző területeit érintette. Ferenc számára a hagyomány különösen alkalmas lehetőséget kínált arra, hogy saját pápaságának központi gondolatait a katolikus vallásosság egyik legismertebb intézményéhez kapcsolja.

A remény fogalma nem véletlenül került az utolsó nagy jubileumi program középpontjába. Ferenc

pápaságát kezdettől fogva az a meggyőződés határozta meg, hogy a keresztény hitnek választ kell keresnie az emberi élet különböző válságaira. A szegénység, a háború, a migráció, a családi kapcsolatok felbomlása és az egyházi intézményekbe vetett bizalom meggyengülése olyan jelenségek voltak, amelyekkel rendszeresen foglalkozott. A remény ezekben az összefüggésekben nem a nehézségek figyelmen kívül hagyását jelentette, hanem azt a vallási meggyőződést, hogy az emberi élet legnehezebb körülményei között is létezik lehetőség a megújulásra.

A szentévi bulla különösen nagy figyelmet fordított a fogvatartottakra, a betegekre, az idősekre, a migránsokra és a fiatalokra. Ferenc úgy vélte, hogy a társadalom jövőjébe vetett bizalom sok ember számára azért gyengült meg, mert életkörülményei nem biztosítanak megfelelő lehetőséget a személyes fejlődésre. A fiatalok bizonytalan munkavállalási és lakhatási helyzete, a családalapítás nehézségei, valamint a nemzetközi konfliktusok következményei mind hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az újabb nemzedékek kevésbé bízzanak saját jövőjükben.

A pápa a dokumentumban ezért olyan társadalmi szemléletet sürgetett, amely nagyobb felelősséget vállal

HÁTTÉRGYÁR

a közösségek legsebezhetőbb tagjaiért. A fogvatartottak esetében a büntetés-végrehajtási rendszer emberi méltóságot tiszteletben tartó működését hangsúlyozta, a migránsokkal kapcsolatban a befogadás és a segítségnyújtás erkölcsi követelményeit emelte ki. Az idősek és a betegek helyzetét különösen fontosnak tartotta, mert a modern társadalmakban a gazdasági teljesítményhez kapcsolódó értékrend könnyen háttérbe szoríthatja azokat, akik koruk vagy egészségi állapotuk miatt már nem tudnak aktívan részt venni a munkavállalásban.

A jubileumi program így közvetlenül kapcsolódott Ferenc korábbi tanításához. Az *Evangelii gaudium* a missziós egyház és a szegényekkel való kapcsolat jelentőségét hangsúlyozta, a *Laudato si’* az emberi és természeti környezet közös védelmének követelményét fogalmazta meg, a *Fratelli tutti* pedig a társadalmi testvériség és a nemzetközi szolidaritás kérdéseivel foglalkozott. A szentévi bulla ezeknek a gondolatoknak a vallási és közösségi összefoglalásaként is értelmezhető.

Az egyházfő számára azonban a jubileumi év már egészen más fizikai körülmények között kezdődött, mint a korábbi nagy egyházi események. A 2013-ban hetvenhat évesen megválasztott Ferenc pápaságának

első éveiben rendkívül aktív utazási és nyilvános programot folytatott. Rendszeresen látogatott távoli országokba, hosszú beszédeket mondott, és gyakran közvetlenül találkozott a hívők tömegeivel. Idősebb korára azonban mozgásának korlátozottsága, a térdével és hátával kapcsolatos problémák, valamint visszatérő légúti betegségei egyre nagyobb alkalmazkodást követeltek.

Egészségi állapotának történetében különös jelentőséggel bírt fiatalkori tüdőbetegsége. Bergoglio húszas éveinek elején súlyos fertőzésen esett át, amely miatt jobb tüdejének egy részét műtéttel eltávolították. A beavatkozás után felépült, és évtizedeken keresztül aktív életet élt, de egészségügyi előzményei az időskori légúti problémák értékelésénél is fontosak voltak. A későbbi betegségeket ugyanakkor nem lehet kizárólag erre a fiatalkori műtétre visszavezetni, mert az idős szervezet állapotát számos egymással összefüggő tényező befolyásolta.

Ferenc 2021 júliusában vastagbélműtéten esett át a római Gemelli-klinikán. A beavatkozás divertikuláris eredetű vastagbélproblémák miatt vált szükségessé, és a pápa többnapos kórházi kezelés után térhetett vissza a Vatikánba. 2023 júniusában újabb hasi műtétet hajtottak

HÁTTÉRGYÁR

végre rajta, ezúttal sérv és korábbi műtétekhez kapcsolódó összenövések miatt. Az operációk után folytatta szolgálatát, de az egészségi problémák fokozatosan befolyásolták nyilvános programjainak szervezését.

A mozgásszervi problémák különösen jól láthatóvá váltak. A pápa gyakran használt kerekesszéket, bizonyos szertartásokon ülve vett részt, és időnként munkatársaira bízta egyes liturgikus feladatok elvégzését. A változások a hagyományos pápai szerepfelfogás szempontjából is jelentőséget kaptak. Ferenc nyilvános megjelenései egyre gyakrabban mutatták meg a fizikai törékenységet, miközben a pápai hivatal erkölcsi és intézményi tekintélye változatlan maradt.

A betegségekhez való viszonya összefüggött személyes egyházképével. Ferenc gyakran beszélt arról, hogy a katolikus közösségnek különösen figyelnie kell a betegekre, az idősekre és azokra, akiknek életét a fizikai korlátok határozzák meg. Saját egészségi problémái így olyan tapasztalatokat jelentettek, amelyek közelebb hozhatták hozzá azokat az embereket, akik mindennapjaikban hasonló nehézségekkel szembesültek. A nyilvánosság előtt azonban többnyire igyekezett

HÁTTÉRGYÁR

megőrizni aktív szerepét, és ameddig lehetett, folytatta munkáját.

A pápai szolgálat folytatásának kérdése időnként a lemondás lehetőségét is felvetette. XVI. Benedek 2013-as döntése történelmi precedenst teremtett arra, hogy egy idős vagy egészségileg meggyengült pápa saját elhatározásából átadja hivatalát. Ferenc több interjúban beszélt arról, hogy súlyos akadályoztatás esetére korábban lemondónyilatkozatot készített, amelyet még a Buenos Aires-i érseki időszakot követően, pápasága kezdetén megfelelő egyházi vezető rendelkezésére bocsátott. Ugyanakkor azt is világossá tette, hogy a pápai szolgálatot nem kívánja automatikusan valamely életkorhoz kötni.

A kérdésnek egyháztörténeti jelentősége volt. A katolikus püspökök általában hetvenöt éves korukban benyújtják lemondásukat, de a pápa számára nem létezik ilyen automatikus rendelkezés. A pápai szolgálat sajátos jellege miatt a lemondásnak szabad elhatározásból kell történnie, és a hivatal átadása olyan intézményi folyamatot indít el, amely az egész világegyház vezetését érinti. Ferenc ezért a fizikai állapot és a feladatellátás képessége közötti kapcsolatot tartotta fontosnak, nem pedig az életkor önmagában vett jelentőségét.

HÁTTÉRGYÁR

A lemondás lehetősége ugyanakkor a nyilvánosságban gyakran összekapcsolódott a Ferenc reformjaival kapcsolatos konfliktusokkal. Egyes konzervatív szereplők attól tartottak, hogy az idős pápa egészségi nehézségei akadályozhatják a megfelelő kormányzást, míg támogatói a szolgálat folytatásában az elkötelezettség és a kitartás jelét látták. A történeti értékelésben azonban fontos különbséget tenni a tényleges egészségi állapot, a pápai hivatal ellátásának képessége és az egyes egyházi csoportok politikai vagy teológiai várakozásai között.

Ferenc 2024-ben még jelentős nemzetközi utazásokat vállalt. Szeptemberben Indonéziába, Pápua Új-Guineába, Kelet-Timorba és Szingapúrba látogatott, ami pontifikátusának egyik leghosszabb és legösszetettebb apostoli útja volt. Az utazás különösen nagy figyelmet kapott, mert a pápa előrehaladott életkora és egészségi problémái ellenére több országban vállalt nyilvános szerepléseket, vallásközi találkozókat és lelkipásztori eseményeket.

A délkelet-ázsiai és óceániai látogatás a világegyház földrajzi átalakulásának egyik fontos kifejezése volt. Indonézia a világ legnagyobb muszlim népességű országa, ahol a katolikus közösség kisebbségben él, de jelentős oktatási és társadalmi intézményekkel

rendelkezik. Pápua Új-Guineában a missziós hagyomány, Kelet-Timorban a katolicizmus nemzeti és történelmi szerepe, Szingapúrban pedig a modern, vallásilag sokszínű társadalom kérdései kaptak különös hangsúlyt.

Ferenc az utazás során ismét a vallásközi párbeszéd és a békés együttélés jelentőségét hangsúlyozta. Indonéziában a muszlim vallási vezetőkkel folytatott találkozások azt a meggyőződését fejezték ki, hogy a vallási különbségek nem akadályozhatják az emberi méltóság védelmére és a társadalmi együttműködésre irányuló közös erőfeszítéseket. Kelet-Timorban a katolikus egyház történelmi szerepe és a fiatal nemzedékek jövője került előtérbe, míg Szingapúrban a különböző vallási és kulturális közösségek együttélésének kérdései kaptak jelentőséget.

Az utazás fizikailag megterhelő volt, de a pápa a legtöbb tervezett programon részt vett. A látogatás egyúttal azt is megmutatta, hogy Ferenc továbbra is jelentőséget tulajdonított a személyes jelenlétnek. A világ különböző térségeiben élő hívők számára a pápai látogatás gyakran olyan történelmi esemény volt, amelyre korábban nem vagy csak nagyon ritkán került sor. Az egyházfő így olyan közösségekhez is eljutott, amelyek a római intézményi központtól nagy földrajzi és

kulturális távolságban működtek.

A 2024-es év másik fontos nemzetközi útja Belgiumba és Luxemburgba vezetett. A látogatások során az egyházi intézmények társadalmi szerepe, a vallásszabadság, valamint a papi szexuális visszaélések kérdése is jelentős figyelmet kapott. Belgiumban a gyermekvédelmi botrányok különösen mély bizalomvesztést okoztak, és a pápa találkozott túlélőkkel is. Az események ismét emlékeztettek arra, hogy a gyermekvédelmi reformok és az intézményi felelősség kérdése továbbra is a pontifikátus legsúlyosabb problémái közé tartozott.

Ferenc utolsó, Olaszországon kívüli útjára 2024. december 15-én, Korzikára került sor. Ajaccióban a népi vallásosság és a mediterrán térség keresztény hagyományainak kérdéseit állította középpontba. A látogatás jelentősége különösen abban állt, hogy Ferenc pápaságának egyik visszatérő témáját, a helyi vallási kultúrák értékét és az intézményes katolicizmushoz fűződő kapcsolatukat érintette.

A népi vallásosság az argentin pápa gondolkodásában már jóval a pápaválasztás előtt fontos szerepet kapott. Buenos Aires és Latin-Amerika katolikus közösségeiben a zarándoklatok, a Mária-tisztelet, a helyi szentek kultusza

HÁTTÉRGYÁR

és a családi vallási szokások gyakran olyan emberek életében is jelentőséget őriztek, akik csak ritkán vettek részt a hagyományos plébániai szertartásokon. Ferenc számára ezek a gyakorlatok a keresztény hit kulturális megélésének fontos formái voltak, amelyekhez az egyházi vezetésnek tisztelettel és megfelelő lelkipásztori figyelemmel kellett viszonyulnia.

A korzikai út ezért sajátos módon kapcsolta össze a pápa fiatalkori tapasztalatait és pápaságának utolsó időszakát. A helyi közösségek vallási hagyományainak elismerése, az egyszerű hívőkkel való kapcsolat és a kulturális sajátosságok tisztelete olyan gondolatok voltak, amelyek egész életútját meghatározták. Az utazás után Ferenc a karácsonyi és a szentévi események előkészítésére összpontosított, miközben egészségi állapota egyre több korlátozást követelt.

2024 októberében, néhány héttel a jubileumi év kezdete előtt jelent meg Ferenc negyedik enciklikája, a *Dilexit nos*. A dokumentum Jézus Krisztus szívének emberi és isteni szeretetéről szólt, és első pillantásra más jellegűnek tűnt, mint a pápa korábbi nagy társadalmi tanító írásai. Az *Evangelii gaudium* az egyház missziós megújulásáról, a *Laudato si’* a teremtett világ védelméről, a *Fratelli tutti* pedig a társadalmi

testvériségről fogalmazott meg átfogó gondolatokat. A *Dilexit nos* ezzel szemben a keresztény lelkiség egyik hagyományos témáját állította középpontba.

A dokumentum azonban szorosan kapcsolódott Ferenc egész életművéhez. A pápa szerint a modern társadalmak egyik alapvető problémája, hogy a technikai hatékonyság, a gazdasági teljesítmény és a folyamatos fogyasztás gyakran háttérbe szorítja az emberi élet belső, személyes és lelki dimenzióit. A szív jelképe számára ezért az emberi személy egységére, a kapcsolatok jelentőségére és a szeretet erkölcsi követelményeire utalt.

A *Dilexit nos* különös figyelmet fordított arra, hogy a vallási lelkiség és a társadalmi felelősség között kapcsolat áll fenn. A Jézus szívéhez kapcsolódó hagyomány Ferenc értelmezésében nem jelenthette az emberi szenvedéstől való elfordulást. A személyes vallásosságnak a másik ember iránti szeretetben, a szegények megsegítésében és az igazságosság keresésében is meg kell mutatkoznia. A dokumentum így szellemi összefoglalásként is olvasható, amely a pápa társadalmi tanítását a keresztény hit személyes és spirituális alapjaihoz kapcsolta.

HÁTTÉRGYÁR

A négy enciklika együtt sajátos képet ad Ferenc pápaságáról. A *Lumen fidei* 2013-ban jelent meg, és jelentős részben XVI. Benedek korábban megkezdett munkájára épült. A *Laudato si'* 2015-ben az ökológiai válság, a *Fratelli tutti* 2020-ban a társadalmi testvériség, a *Dilexit nos* pedig 2024-ben a keresztény szeretet lelkiségi alapjainak kérdéseit tárgyalta. A dokumentumok különböző műfaji és tematikus hangsúlyai ellenére közös bennük az emberi kapcsolatok, a közösségi felelősség és a hit gyakorlati következményeinek jelentősége.

A 2024-es év végén a pápa ezért viszonylag teljes szellemi örökséggel rendelkezett, miközben intézményi reformjainak több fontos eleme továbbra is vitatott maradt. A római Kúria új szervezeti keretei már működtek, a szinodális folyamat jelentős állomáshoz érkezett, és a nők központi egyházi döntéshozatalban való részvétele is bővült. Ugyanakkor a gyermekvédelmi reformok eredményessége, a helyi egyházak önállóságának határai és a hagyományos tanítás alkalmazásának kérdései továbbra sem rendeződtek teljes egészében.

A 2025-ös szentév megnyitásakor mindez sajátos történelmi összefüggésbe került. Ferenc olyan katolikus egyházat kívánt örökül hagyni, amely nagyobb figyelmet

fordít a társadalom peremére szorult emberekre, és intézményi működésében jobban érvényesíti a közös felelősséget. A változtatások azonban nem minden területen jutottak el a kívánt eredményig, és a pápa számára egyre világosabbá válhatott, hogy azok hosszú távú következményeit már nem maga fogja meghatározni.

december 26-án Ferenc különösen jelentős gesztust tett a szentév keretében. A római Rebibbia börtönben megnyitotta a szent kaput, és szentmisét mutatott be a fogvatartottak számára. A szertartás történelmi újdonságot jelentett a jubileumi hagyományban, mert ilyen módon korábban nem került sor külön szent kapu megnyitására büntetés-végrehajtási intézményben. A döntés szorosan kapcsolódott a pápa egész életében képviselt lelkipásztori szemlélethez.

Ferenc a fogvatartottakat olyan embereknek tekintette, akiknek bűncselekményei és felelősségük ellenére is meg kell őrizniük emberi méltóságukat. A büntetés-végrehajtási rendszer feladata ezért szerinte nem merülhet ki a szabadság korlátozásában, hanem lehetőséget kell biztosítania a személyes változásra és a társadalomba való visszatérésre is. A szent kapu megnyitása ennek a meggyőződésnek vallási és

szimbolikus kifejezése volt.

A börtönben tartott szertartás az egész pontifikátus egyik összefoglaló eseményének tekinthető. Ferenc 2013 nagycsütörtökén fiatalkorú fogvatartottak között végezte el a lábmosás szertartását, majd pápasága során rendszeresen látogatott börtönökbe és más olyan intézményekbe, amelyekben társadalmilag kiszolgáltatott emberek éltek. A 2024 decemberében megnyitott szent kapu így egy több mint évtizedes lelkipásztori gyakorlat folytatását jelentette.

A következő hetekben azonban a pápa egészségi állapota fokozatosan romlott. A visszatérő légúti problémák, a mozgás korlátozottsága és az időskorral járó általános gyengeség egyre nagyobb szerepet kapott a nyilvános programok megszervezésében. A Vatikán rendszeresen tájékoztatást adott az egyházfő egészségi állapotáról, de a közvélemény számára nehéz volt pontosan megítélni, milyen súlyos problémákkal küzd.

február 14-én Ferencet a római Gemelli-klinikára szállították. A kezdetben légúti fertőzés miatt szükségessé vált kórházi kezelés során az orvosok kétoldali tüdőgyulladást diagnosztizáltak. Az állapot különösen súlyosnak bizonyult, mert a pápa előrehaladott

HÁTTÉRGYÁR

életkora és korábbi egészségügyi problémái növelték a szövődmények kockázatát. A következő hetekben az orvosok és a vatikáni szóvivők rendszeres tájékoztatást adtak a kezelés alakulásáról.

A kórházi tartózkodás során több alkalommal olyan légzési nehézségek jelentkeztek, amelyek oxigénkezelést és légzéstámogatást tettek szükségessé. Az orvosok egyes időszakokban fenntartásokkal értékelték a prognózist, mert a fertőzés és az idős szervezet terhelhetősége között nehezen előre jelezhető kapcsolat állt fenn. A pápa állapota fokozatosan stabilizálódott, de a felépülés lassabbnak bizonyult annál, mint amit egy fiatalabb, jobb általános állapotú betegnél várni lehetett volna.

A nemzetközi katolikus közvélemény nagy figyelemmel követte a kórházi jelentéseket. A világ különböző egyházi közösségeiben imádságokat szerveztek Ferenc egészségéért, a Szent Péter téren és más helyszíneken pedig rendszeresen összegyűltek a hívek. A beteg pápa személye egy időre háttérbe szorította azokat a teológiai és intézményi konfliktusokat, amelyek korábban a pontifikátus megítélését meghatározták. A közvélemény figyelme elsősorban az életéért és felépüléséért folytatott orvosi küzdelemre irányult.

HÁTTÉRGYÁR

A kórházi időszak ugyanakkor az egyházkormányzás működésével kapcsolatos kérdéseket is felvetette. Ferenc fizikailag korlátozott állapotban volt, de továbbra is a katolikus egyház hivatalban lévő vezetője maradt. A napi feladatok jelentős részét munkatársai készítették elő, a hivatalos döntések azonban továbbra is a megfelelő pápai hatáskörben születtek. A helyzet jól mutatta, hogy a modern pápai kormányzás jelentős intézményi apparátusra épül, amelynek működése bizonyos korlátok között az egyházfő közvetlen nyilvános jelenléte nélkül is fenntartható.

Ferenc 2025. március 23-án hagyhatta el a Gemelli-klinikát, harmincnyolc napos kórházi kezelés után. Hazatérését a Vatikánba a nemzetközi sajtó a felépülés fontos állomásaként értékelte, de az orvosok hangsúlyozták, hogy hosszabb lábadozási időszakra van szüksége. A tüdőgyulladás kezelése eredményes volt, általános fizikai állapota azonban továbbra is törékeny maradt, és a korábbi intenzív munkatempóhoz való azonnali visszatérés nem volt reális lehetőség.

A következő hetekben Ferenc fokozatosan folytatta bizonyos feladatait, de nyilvános megjelenései rövidebbek és korlátozottabbak maradtak. A beszédek és szertartások egy részét munkatársaira bízta, miközben a

katolikus egyház húsvéti ünnepségeinek előkészítése is megkezdődött. Az egészségi állapotával kapcsolatos kérdések mellett egyre fontosabbá vált, mennyiben képes személyesen részt venni a nagyhét és a húsvét eseményein.

A 2025-ös húsvét különös jelentőséget kapott a pápaság történetében. A szentév első húsvétja a keresztény remény és a feltámadás vallási üzenetét állította középpontba, miközben Ferenc betegsége személyes értelemben is érzékelhetővé tette az emberi élet törékenységét. Az egyházfő korábbi években gyakran beszélt arról, hogy a keresztény hit nem szünteti meg a szenvedést, de lehetőséget kínál annak másfajta értelmezésére. Saját egészségi állapota így különös összefüggésbe került azokkal a gondolatokkal, amelyeket pápasága során rendszeresen képviselt.

Április 20-án, húsvétvasárnap Ferenc megjelent a Szent Péter-bazilika központi erkélyén. A hagyományos *Urbi et orbi* üzenetet Diego Ravelli érsek, a pápai liturgikus szertartások mestere olvasta fel helyette, de az áldást maga az egyházfő adta. A húsvéti üzenet a feltámadás örömét a világ különböző konfliktusainak és szenvedéseinek kérdésével kapcsolta össze. A pápa békét sürgetett a háborúk által sújtott térségekben, és

HÁTTÉRGYÁR

megemlékezett azokról, akik erőszak, üldözés vagy társadalmi bizonytalanság következtében éltek nehéz körülmények között.

A szöveg különösen nagy figyelmet fordított Gázára, Izraelre, Ukrajnára és más háborús térségekre. Ferenc ismét hangsúlyozta a civil lakosság védelmének követelményét, a túszok szabadon bocsátásának szükségességét és a humanitárius segítség akadálytalan biztosításának fontosságát. A háborúkról szóló megállapítások jól illeszkedtek diplomáciájának korábbi szemléletéhez, amelyben a béke, a párbeszéd és az emberi méltóság védelme visszatérő gondolatok voltak.

A húsvéti üzenet vallási része a feltámadás keresztény tanításából indult ki. A pápa szerint a keresztény remény alapja az a meggyőződés, hogy az emberi élet végső értelmét nem az erőszak, a szenvedés vagy a halál határozza meg. A megbocsátás, a szeretet és az újrakezdés lehetősége ezért a keresztény közösség számára olyan feladatot jelent, amelynek társadalmi következményei is vannak. A szöveg ezzel a pontifikátus egyik alapvető gondolatát fogalmazta meg utoljára nagy egyházi ünnep keretében.

HÁTTÉRGYÁR

A pápa húsvétvasárnap a Szent Péter téren összegyűlt hívek között is megjelent. A pápamobillal tett rövid körút során üdvözölte az embereket, és különösen nagy figyelmet fordított a gyermekekre. A találkozásokat a hívők örömmel fogadták, de Ferenc fizikai állapota továbbra is nyilvánvalóan törékeny volt. A jelenlévők akkor még nem tudhatták, hogy az egyházfő utolsó nyilvános szereplésének tanúi.

április 21-én, húsvéthétfőn reggel Ferenc pápa meghalt a vatikáni Szent Márta-házban. A Szentszék hivatalos orvosi közleménye szerint halála reggel 7 óra 35 perckor következett be. A halál közvetlen okai között szélütés, kóma és visszafordíthatatlan keringési összeomlás szerepelt. Az orvosi nyilatkozat korábbi egészségügyi problémáit, köztük a kétoldali tüdőgyulladással összefüggő légzési elégtelenséget és más krónikus betegségeket is felsorolta.

A halálhír világszerte rendkívüli figyelmet keltett. A katolikus egyház több mint egymilliárd hívőt összefogó közössége elveszítette vezetőjét, a nemzetközi politikai és vallási élet pedig olyan személyiségtől búcsúzott, aki tizenkét éven keresztül rendszeresen megszólalt a világ legfontosabb erkölcsi és társadalmi kérdéseiben. A különböző országok politikai vezetői, egyházi

személyiségei és civil közösségei részvétnyilvánításokban emlékeztek meg róla, miközben a Vatikánban megkezdődtek a temetés és a következő pápaválasztás előkészületei.

Ferenc halála egyben új megvilágításba helyezte a pontifikátus történetét. A korábbi reformviták és személyes konfliktusok mellett egyre nagyobb figyelmet kapott életútjának egész történelmi íve. A Buenos Aires-i olasz bevándorló családban született Jorge Mario Bergoglio a huszadik század politikai és társadalmi válságain keresztül jutott el a katolikus egyház vezetéséig. Argentína katonai diktatúrája, a jezsuita rend belső konfliktusai, a szegénynegyedekben végzett lelkipásztori munka és a latin-amerikai egyházi megújulás tapasztalatai egyaránt hozzájárultak személyiségének és gondolkodásának kialakulásához.

A halál után nyilvánosságra hozták Ferenc 2022. június 29-én keltezett végrendeletét is. A dokumentum különösen fontos volt, mert részletesen rendelkezett temetésének helyéről és sírjának kialakításáról. A pápa azt kérte, hogy ne a Szent Péter-bazilika hagyományos pápai sírhelyei között temessék el, hanem a római Santa Maria Maggiore-bazilikában helyezzék örök nyugalomra. A döntés személyes vallási kötődéséből következett,

hiszen pápasága során rendszeresen felkereste a bazilikában őrzött *Salus Populi Romani* Mária-kegyképet.

Ferenc apostoli útjai előtt és után gyakran imádkozott a Santa Maria Maggiore-bazilikában. A szokás a pápaság egyik jellegzetes személyes gesztusává vált, és a római Mária-tisztelet hagyományához kapcsolódott. A végrendelet ezért olyan helyszínt jelölt meg végső nyughelyéül, amely pápaságának mindennapi vallási életében is fontos szerepet töltött be.

A pápa egyszerű sírt kívánt. A végrendelet szerint a síremléknek különösebb díszítés nélkül kellett elkészülnie, és egyetlen feliratként a *Franciscus* nevet kellett viselnie. A rendelkezés szorosan kapcsolódott ahhoz az egyszerűséghez, amelyet 2013-as megválasztásától kezdve következetesen képviselt. A pápai lakóhely megválasztása, a hivatalos reprezentáció visszafogása és a személyes kapcsolatok hangsúlyozása után saját temetésének körülményeiben is hasonló szemléletet kívánt érvényesíteni.

A temetésre 2025. április 26-án került sor a Szent Péter téren. A szertartást Giovanni Battista Re bíboros, a bíborosi kollégium dékánja vezette. Az eseményen a világ különböző országainak politikai és vallási vezetői,

HÁTTÉRGYÁR

püspökök, papok, szerzetesek és hívők hatalmas tömege vett részt. A nemzetközi részvétel jól mutatta, hogy Ferenc személye a katolikus közösségen túl is jelentős történelmi szerepet töltött be.

A temetés liturgiája az egyház évszázados hagyományára épült, de a pápa által korábban kért egyszerűség több részletben is megjelent. Ferenc még életében jóváhagyta a pápai temetési szertartások szabályainak módosítását, amelynek célja az volt, hogy az egyházfő temetésében nagyobb hangsúlyt kapjon a keresztény pásztor búcsúztatása, és kisebb szerepet töltsenek be a történelmi udvari reprezentáció elemei. A változás összhangban állt pápaságának alapvető szemléletével, amely az egyházi vezetői tekintélyt a szolgálat követelményéhez kívánta kapcsolni.

A szertartás után Ferenc koporsóját Román keresztül a Santa Maria Maggiore-bazilikába szállították. A menet útvonalán az emberek tömegei kísérték figyelemmel a pápa utolsó földi útját. A bazilikában a korábban megjelölt helyen temették el, a Mária-kegykép kápolnájának közelében. A döntés különösen jelképes volt, mert a pápaság római intézményi központjától távolabb, de saját személyes vallási életéhez szorosan kapcsolódó templomban kapott végső nyughelyet.

HÁTTÉRGYÁR

A temetés egyik különösen megrendítő részlete volt, hogy a társadalom peremére szorult emberek képviselői is búcsút vehettek az egyházfőtől. A szegényekkel és hajléktalanokkal foglalkozó vatikáni kezdeményezések révén olyan emberek jelentek meg a Santa Maria Maggiore környékén, akiknek élethelyzete Ferenc tanításában és személyes szolgálatában különös jelentőséget kapott. A gesztus jól kifejezte, milyen közösségek felé kívánta irányítani a katolikus egyház figyelmét.

A halálával lezárult pontifikátus mérlege azonban nem foglalható össze kizárólag az egyszerűség és a szegények iránti figyelem jelképeivel. Ferenc tizenkét éves pápasága jelentős intézményi reformokat, új társadalmi tanítást, rendkívüli nemzetközi diplomáciai kezdeményezéseket és súlyos egyházi konfliktusokat egyaránt magában foglalt. Történelmi jelentősége részben éppen abból következett, hogy olyan kérdéseket helyezett az egyházi élet középpontjába, amelyekben nem rendelkezett mindenki által elfogadott válasszal.

A római Kúria reformja kétségtelenül pápaságának egyik legfontosabb intézményi eredménye volt. A *Praedicate evangelium* új szervezeti keretet adott a központi hivataloknak, és lehetővé tette, hogy bizonyos

vezetői tisztségeket világi hívők, köztük nők is betölthessenek. A reform azonban hosszú előkészítés után valósult meg, és gyakorlati eredményességének megítéléséhez további időre volt szükség. A jogi szerkezet módosítása önmagában nem garantálta a korábban kialakult intézményi szokások megszűnését.

A szinodalitás megerősítése hasonlóan jelentős, de befejezetlen vállalkozás maradt. Ferenc olyan egyházat kívánt kialakítani, amelyben a püspökök, papok, szerzetesek és világi hívők szélesebb körben vesznek részt a közös feladatok mérlegelésében. A 2023-as és 2024-es szinódusi közgyűlések megmutatták, hogy a tanácskozások összetétele és módszere valóban átalakítható, de a részvétel és a tényleges döntéshozatal közötti kapcsolat továbbra sem minden kérdésben tisztázódott.

A női szerepvállalás területén Ferenc fontos intézményi változtatásokat hajtott végre. Nők kaptak vezető feladatokat a római intézményekben, megnyílt előttük az állandó lektori és akolitusi szolgálat, és a szinódusi közgyűléseken is teljesebb jogú részvételhez jutottak. Ugyanakkor a nők pappá szentelésének tilalma változatlan maradt, és a diakonátus kérdésében sem született végleges döntés. A reformok ezért egyszerre

HÁTTÉRGYÁR

jelentettek történelmi előrelépést és hagytak fenn alapvető intézményi korlátokat.

A család és a szentségi fegyelem kérdésében az *Amoris laetitia* új lelkipásztori megközelítést fogalmazott meg, de súlyos vitákat váltott ki. A személyes megkülönböztetés és az egyházi normák kapcsolata olyan kérdéssé vált, amelynek értelmezésében a katolikus világ különböző közösségei eltérő álláspontokat képviseltek. Ferenc ezzel olyan problémát helyezett a nyilvános egyházi vita középpontjába, amely korábban is létezett, de megoldása az egész egyházi rendszer működését érintette.

A homoszexuális emberekkel kapcsolatos lelkipásztori megnyilatkozások és a *Fiducia supplicans* hasonló kettősséget mutattak. A pápa a személyes méltóság, a befogadás és az egyházi kapcsolatok jelentőségét hangsúlyozta, miközben a házasság hagyományos szentségi értelmezését fenntartotta. A spontán áldások lehetősége új lelkipásztori gyakorlatot tett megengedhetővé, de a különböző országokban jelentősen eltérő fogadtatásra talált. A vita így Ferenc halála után is a katolikus egyház egyik érzékeny kérdése maradt.

HÁTTÉRGYÁR

A gyermekvédelmi reformok megítélése különösen összetett volt. A pápa jelentős intézkedéseket hozott a visszaélések bejelentésének, kivizsgálásának és a püspöki felelősségre vonásnak a megerősítésére. A *Vos estis lux mundi*, a kánonjogi büntetőszabályok átalakítása és a pápai titoktartás korlátozása fontos változást jelentett. Ugyanakkor a chilei válság kezdeti kezelése, a különböző visszaélési ügyek elhúzódása és az áldozatok részéről megfogalmazott bírálatok világossá tették, hogy a reformok nem szüntették meg valamennyi intézményi mulasztást.

Ferenc egyik legsúlyosabb személyes tévedését a chilei Barros-ügyben követte el. Kezdetben nem mérte fel megfelelően az áldozatok állításainak jelentőségét, és nyilvánosan kiállt egy olyan püspök mellett, akinek magatartását később saját vizsgálatának eredményei alapján újra kellett értékelnie. Bocsánatkérése és későbbi intézkedései fontosak voltak, de a történtek az egész pontifikátus erkölcsi mérlegéhez hozzátartoznak. A tévedés történeti jelentősége éppen abból következett, hogy megmutatta: a reformok mellett elkötelezett vezető is képes saját személyes bizalmi kapcsolatai miatt súlyos hibát elkövetni.

HÁTTÉRGYÁR

A pénzügyi reformok szintén jelentős, de vitatott eredményekhez vezettek. A Vatikán gazdasági intézményeinek ellenőrzése erősödött, a korábbi döntések egy részét részletes vizsgálatnak vetették alá, és magas rangú tisztségviselőkkel szemben is indultak eljárások. A Becciu-ügy azonban azt is megmutatta, hogy a korrupcióellenes fellépés hitelessége a tisztességes eljárásoktól és az intézményi átláthatóságtól függ. Az egyházi pénzügyi rendszer átalakítása ezért Ferenc halálakor továbbra sem tekinthető minden részletében befejezettnek.

A társadalmi tanítás területén a pápa öröksége egységesebb képet mutatott. A szegénység, a migráció, a gazdasági igazságosság és a környezetvédelem kérdéseit egész pontifikátusa során következetesen képviselte. A *Laudato si’* különösen jelentős hozzájárulást adott a katolikus társadalmi tanítás fejlődéséhez, mert a környezeti válságot az emberi méltóság, a társadalmi egyenlőtlenségek és a jövő nemzedékek iránti felelősség összefüggésében tárgyalta.

Ferenc ezen a területen jelentős hatást gyakorolt a katolikus egyházon kívüli közéletre is. A klímaváltozásról szóló megnyilatkozásai, a menekültek védelmére irányuló kezdeményezései és a gazdasági kirekesztés bírálata

széles nemzetközi vitákban jelentek meg. A konkrét politikai eredmények azonban nem minden esetben feleltek meg a pápai várakozásoknak. A nemzetközi klímapolitika, a migrációs szabályozás és a háborúk lezárása továbbra is elsősorban az államok és a nemzetközi intézmények döntéseitől függött.

A diplomáciai örökség még ellentmondásosabb volt. Ferenc hozzájárult a kubai–amerikai közeledéshez, történelmi vallásközi találkozókat kezdeményezett, és fontos szerepet vállalt a keresztény–muszlim párbeszéd megerősítésében. Az iraki látogatás és az abu-dzabi emberi testvériségről szóló nyilatkozat pontifikátusának meghatározó nemzetközi eseményei közé tartoztak. A Kínával kötött megállapodás és az ukrajnai háborúval kapcsolatos kijelentések azonban súlyos kritikákat váltottak ki, mert a kompromisszumok és a békekeresés egyes esetekben nem különítették el kellő világossággal a politikai felelősséget és az emberi jogok védelmének követelményeit.

A pápa diplomáciai szemléletének egyik alapvető kérdése az maradt, mennyiben szolgálhatja a kapcsolatok fenntartása a békét olyan helyzetekben, amikor az egyik fél nyilvánvalóan megsérti a nemzetközi jogot vagy az alapvető emberi jogokat. Ferenc gyakran úgy vélte, hogy

a párbeszéd megszakítása csökkenti a közvetítés lehetőségét. Kritikusai viszont arra figyelmeztettek, hogy bizonyos helyzetekben a kapcsolatok fenntartása politikai előnyt biztosíthat a jogsértő félnek, miközben az áldozatok elvárható szolidaritása háttérbe szorul.

A Ferenc-pápaság egészének értékelésében fontos szerepet kapott a személyes életvitel és az intézményi hatalom viszonya. A pápa következetesen egyszerűbb életformát választott, kerülte a hagyományos udvari reprezentáció több elemét, és rendszeresen közvetlen kapcsolatot keresett a társadalom peremére szorult emberekkel. Ugyanakkor saját kormányzati módszereiben gyakran határozott, olykor központosító döntéseket hozott. A meghallgatás és a részvétel hangsúlyozása ezért nem mindig jelentett azonos mértékű intézményi önkorlátozást.

Ez az ellentmondás részben már korábbi életútjában is megjelent. Fiatal jezsuita tartományfőnökként Bergoglio jelentős vezetői hatalommal rendelkezett, és döntései konfliktusokat váltottak ki rendjén belül. Később saját maga is beszélt arról, hogy fiatalon túlzottan gyorsan és mereven döntött. A córdobai visszavonultság, a Buenos Aires-i püspöki szolgálat és a római pápaság során fokozatosan alakult vezetői szemlélete, de a személyes

HÁTTÉRGYÁR

határozottság egész életében meghatározó maradt.

A történeti értékelés ezért nem választhatja el a pápaságot a korábbi életrajzi tapasztalatoktól. Az argentin katonai diktatúra idején kialakult konfliktusok, Jalics Ferenc és Orlando Yorio története, a jezsuita rend belső vitái és a szegénynegyedekben végzett lelkipásztori munka egyaránt hozzájárultak ahhoz, hogy Bergoglio sajátos módon viszonyuljon a hatalomhoz és a közösségi felelősséghez. A későbbi pápai reformok több eleme ezeknek a tapasztalatoknak a fényében válik érthetővé.

Ferenc teológiai jelentőségét szintén hosszabb távlatban kell értékelni. Az argentin pápa nem tartozott a huszadik század nagy rendszerező teológusai közé, és gondolkodását nem elsősorban új dogmatikai tételek megfogalmazása jellemezte. Jezsuita lelkisége, a latin-amerikai népi teológia, Romano Guardini filozófiai hatása és a katolikus társadalmi tanítás együtt olyan szemléletet alakított ki, amelynek középpontjában a konkrét emberi élethelyzetek és az egyházi küldetés gyakorlati következményei álltak.

A pápa tanításának egyik alapvető jellemzője a megkülönböztetés hangsúlyozása volt. Ferenc szerint az erkölcsi és lelkipásztori döntések meghozatalához a

HÁTTÉRGYÁR

körülmények gondos vizsgálatára, a személyes felelősség tisztázására és a közösségi következmények mérlegelésére van szükség. Ez a módszer több területen új lehetőségeket nyitott, de egyúttal bizonytalanságot is kelthetett azokban, akik az általános normák következetesebb alkalmazását tartották elsődlegesnek.

A szinodalitás ugyanennek a gondolkodásnak intézményi formája lett. A pápa azt kívánta elérni, hogy az egyházi döntések előkészítése szélesebb körű meghallgatásra és közös mérlegelésre épüljön. A folyamat azonban nem zárult le pápaságával, és a későbbi egyházi vezetés feladata maradt annak meghatározása, miként lehet a közös részvételt olyan eljárásokkal összekapcsolni, amelyek biztosítják a döntések egyértelmű felelősségi rendszerét.

Ferenc történelmi jelentősége különösen világosan mutatkozott meg a világegyház földrajzi átalakulásában. Első latin-amerikai pápaként olyan térség tapasztalatait hozta a római központba, amelyben a katolikus egyház társadalmi jelenléte, kulturális hagyományai és lelkipásztori kihívásai jelentősen különböztek az európai mintáktól. Bíborosi kinevezései során tudatosan nagyobb szerepet biztosított a korábban háttérbe szorult országoknak, és a helyi egyházi közösségek

HÁTTÉRGYÁR

tapasztalatainak jelentőségét is rendszeresen hangsúlyozta.

A változás hosszú távú következményeit azonban nehéz volt pontosan előre látni. A katolikus népesség földrajzi átrendeződése nem eredményezett automatikusan egységes új egyházképet. Az afrikai, ázsiai és latin-amerikai közösségek saját társadalmi tapasztalataik alapján sok kérdésben eltérő álláspontot képviseltek. A pápaság végére ezért az egyház sokszínűsége intézményi szempontból is nagyobb figyelmet kapott, de az ebből fakadó konfliktusok kezelésének módja továbbra is nyitott kérdés maradt.

Ferenc halálával olyan történelmi korszak zárult le, amelyben az egyház vezetése jelentős részben új földrajzi és kulturális tapasztalatok alapján próbálta megújítani saját működését. A hagyományos európai központok továbbra is fontos szerepet játszottak, de a római intézményekben és a bíborosi testületben nagyobb súlyt kaptak a világegyház más térségei. A változás nem szüntette meg az egyházi hatalom központosított jellegét, de új kérdéseket tett fel annak jövőjéről.

Az utolsó években Ferenc személyes életében egyre fontosabbá vált a szenvedés és az emberi törékenység

HÁTTÉRGYÁR

tapasztalata. A kerekesszék, a hosszabb kórházi kezelések és a korlátozott nyilvános szereplések olyan körülmények voltak, amelyek korábban kevésbé jelentek meg pápasága mindennapjaiban. A betegségek ellenére folytatta szolgálatát, és a 2025-ös szentév megnyitásával olyan vallási programot indított el, amelynek teljes lezárását már nem élhette meg.

A jubileumi év különös keretet adott halálának. Ferenc a reményt állította a szentév középpontjába, és utolsó húsvéti üzenetében is a feltámadás keresztény tanításáról beszélt. Az egyházfő másnap bekövetkezett halála ezért a hívők számára sajátos vallási jelentőséget kapott. A történeti értékelésben azonban fontos megkülönböztetni a halál időpontjának szimbolikus jelentését a pápaság tényleges eseményeitől és eredményeitől.

Ferenc tizenkét éves pontifikátusa alatt olyan kérdéseket tett a katolikus egyház központi vitáinak részévé, amelyek a következő évtizedekben is meghatározóak maradhatnak. A társadalmi igazságosság, a környezetvédelem, a migráció, a szinodalitás, a nők egyházi szerepe és a gyermekvédelmi felelősség olyan területek voltak, amelyeken jelentős változásokat kezdeményezett. A reformok mértéke és

HÁTTÉRGYÁR

eredményessége eltérő volt, és több kérdésben nem sikerült átfogó egyházi egyetértést kialakítania.

A pápa örökségének egyik legfontosabb sajátossága ezért a befejezetlenség maradt. A reformok egy része intézményi szabályokban és személyi döntésekben is megvalósult, más területeken azonban inkább új vitákat nyitott meg. Az eredmények és kudarcok együtt alkotják a történeti képet, ezért a pontifikátust sem kizárólag sikeres megújulásként, sem teljes intézményi kudarcként nem lehet hitelesen bemutatni.

Az első latin-amerikai pápa olyan egyházat örökölt, amelynek központi intézményei jelentős válságokkal küzdöttek, és amelynek társadalmi tekintélyét a visszaélések botrányai, a szekularizáció és a világ különböző térségeiben kialakult konfliktusok egyaránt gyengítették. Pápasága alatt számos intézményi változtatást kezdeményezett, de a legfontosabb problémák közül több továbbra is fennmaradt. A reformok történelmi értelme ezért nem kizárólag abban mérhető, hány szabályt változtatott meg, hanem abban is, milyen kérdéseket hagyott a következő nemzedékek számára.

HÁTTÉRGYÁR

A 2013 márciusában megválasztott Jorge Mario Bergoglio személye különös módon kapcsolta össze a huszadik századi latin-amerikai katolicizmus tapasztalatait és a huszonegyedik század globális egyházának problémáit. Életútjában a bevándorló család története, a jezsuita képzés, az argentin diktatúra, a szegénynegyedek világa és a római pápaság intézményi hatalma egymásra épülő tapasztalatokat alkottak. A Ferenc név felvétele ennek az életútnak vallási és erkölcsi összefoglalásává vált.

A pápa történelmi jelentőségét talán abban lehet legpontosabban megfogalmazni, hogy az egyházi hatalom gyakorlásának kérdését következetesen összekapcsolta a személyes szolgálat és a társadalmi felelősség követelményével. Saját vezetői döntései nem mindig feleltek meg maradéktalanul ezeknek az elveknek, és reformjait súlyos konfliktusok kísérték. Mégis olyan szemléletet hagyott maga után, amelyben az egyház hitelességének mércéjévé a kiszolgáltatott emberekhez való viszony is vált.

A Santa Maria Maggiore-bazilikában kialakított egyszerű sír ezért különösen találó emléke annak az egyházfőnek, aki pápasága kezdetétől igyekezett visszafogni a személyes reprezentációt. A *Franciscus*

felirat mögött azonban sokkal összetettebb életút húzódik meg, mint amit az egyszerű síremlék sugallhat. A jezsuita vezető, az argentin érsek, a reformokat kezdeményező pápa és a nemzetközi konfliktusokban megszólaló erkölcsi tekintély ugyanannak az embernek különböző történelmi szerepei voltak.

Ferenc 2025. április 21-én bekövetkezett halálával az első latin-amerikai pápaság véget ért, de az általa elindított folyamatok tovább éltek. A katolikus egyháznak új vezető irányításával kellett döntenie arról, mely reformokat kívánja folytatni, milyen kérdésekben tart szükségesnek további változtatásokat, és hogyan őrizheti meg egységét a növekvő társadalmi és kulturális különbségek között. Az argentin pápa élete így egy lezárult történelmi pályát és egy továbbra is nyitott egyházi korszakot kapcsolt össze.

A huszonegyedik század katolikus egyházáról szóló történeti munkák számára Ferenc pápasága ezért megkerülhetetlen marad. Örökségét a személyes egyszerűség, az irgalmasság hangsúlyozása, a szegények iránti figyelem és az intézményi reformok mellett a vezetői tévedések, a befejezetlen változtatások és a diplomáciai kudarcok is meghatározzák. A történeti mérlegnek mindezeket együttesen kell figyelembe

HÁTTÉRGYÁR

vennie, mert csak így érthető meg, milyen ember és milyen egyházi vezető volt Jorge Mario Bergoglio, aki Ferenc néven tizenkét éven keresztül irányította a katolikus egyházat.

HÁTTÉRGYÁR

I. Kronológia – Ferenc pápa élete és kora

1936–1972: Gyermekkor, tanulmányok, szerzetesi hivatás

1936. december 17.

Jorge Mario Bergoglio megszületik Buenos Airesben. Szülei olasz bevándorló családok leszármazottai: apja, Mario José Bergoglio Piemontból érkezett Argentínába, édesanyja Regina María Sívori. Jorge öt gyermek közül a legidősebb.

1940-es évek

Bergoglio Buenos Aires Flores nevű városrészében nevelkedik. Gyermekkorát a család katolikus vallásossága, az olasz bevándorlók kulturális hagyományai és az argentin társadalom politikai változásai határozzák meg.

1946

Juan Domingo Perón Argentína elnöke lesz. A peronizmus a következő évtizedekben alapvetően meghatározza az ország politikai és társadalmi életét, így azt a környezetet is, amelyben Bergoglio felnő.

HÁTTÉRGYÁR

1953. szeptember 21.

Bergoglio egy gyónáshoz kapcsolódó lelki élményben megerősítést talál papi hivatásához. Később ezt az eseményt életútja egyik meghatározó fordulópontjaként idézi fel.

1955

Katonai puccsal megdöntik Perón hatalmát. Argentínában hosszú politikai instabilitás kezdődik, amelynek következményei Bergoglio későbbi szerzetesi és egyházi szolgálatát is érintik.

1950-es évek második fele

A fiatal Bergoglio vegyésztechnikusi képesítést szerez, majd az egyházi hivatást választja. Súlyos légúti megbetegedése miatt műtéten esik át, amelynek során jobb tüdejének egy részét eltávolítják.

1958. március 11.

Belép a Jézus Társasága noviciátusába. A jezsuita képzés évtizedekre meghatározza lelki életét, gondolkodását és vezetői módszereit.

HÁTTÉRGYÁR

1962–1965

Rómában megtartják a II. vatikáni zsinatot. A katolikus egyház megújulását célzó tanácskozás nagy hatást gyakorol Bergoglio nemzedékére, különösen az egyházi közösség, a misszió és a modern világgal folytatott párbeszéd kérdésében.

1963

Bergoglio befejezi filozófiai tanulmányait. A következő években tanári és nevelői feladatokat is ellát.

1969. december 13.

Ramón José Castellano érsek pappá szenteli Jorge Mario Bergogliót.

1970

Bergoglio befejezi teológiai tanulmányait. A jezsuita képzésben megszerzett szellemi és lelki alapok későbbi szolgálatának meghatározó elemei maradnak.

1973–1997: A diktatúra, a jezsuita vezetés és a püspöki kinevezés

1973. április 22.

Bergoglio leteszi ünnepélyes végső szerzetesi fogadalmait a Jézus Társaságában.

HÁTTÉRGYÁR

1973. július 31.

Az argentin jezsuita rendtartomány elöljárójává nevezik ki. A tisztséget 1979-ig tölti be.

1976. március 24.

Az argentin fegyveres erők államcsínnyel átveszik a hatalmat. Megkezdődik az úgynevezett piszkos háború legsúlyosabb időszaka, amelyet az állami terror, az emberrablások, a kínzások és az eltüntetések jellemeznek.

1976. május 23.

Katonai egységek elrabolják Orlando Yorio és Ferenc Jalics jezsuita papokat. Az ügy Bergoglio későbbi életrajzának egyik legvitatottabb eseményévé válik. A két papot hónapokkal később szabadon engedik; Bergoglio szerepének megítélése később is történeti viták tárgya.

1979

Lezárul Bergoglio argentin jezsuita tartományfőnöki megbízatása. A következő időszakban oktatási és szerzetesi feladatokat végez, miközben rendjén belül konfliktusok is kialakulnak.

1980–1986

A Colegio Máximo de San José intézményéhez kapcsolódva vezetői és oktatási szolgálatot végez San Miguelben.

HÁTTÉRGYÁR

1982

Argentína és az Egyesült Királyság között kitör a Falkland-szigeteki háború. Az argentin vereség felgyorsítja a katonai rendszer politikai összeomlását.

1983

Argentínában helyreáll a demokratikus államberendezkedés. Raúl Alfonsín elnöksége alatt megkezdődnek a katonai diktatúra bűneinek feltárására irányuló eljárások.

1986

Bergoglio Németországban tartózkodik tudományos munka céljából. Romano Guardini gondolkodásának tanulmányozása szellemi fejlődésének egyik fontos eleme.

1990

Córdobába kerül, ahol visszafogottabb szerzetesi szolgálatot végez. A korszakot későbbi visszaemlékezéseiben személyes és vezetői önvizsgálatának fontos időszakaként értelmezi.

1992. május 20.

II. János Pál pápa Buenos Aires segédpüspökévé és Auca címzetes püspökévé nevezi ki.

HÁTTÉRGYÁR

1992. június 27.

Püspökké szentelik. Főszentelője Antonio Quarracino bíboros, Buenos Aires érseke.

1997. június 3.

Buenos Aires koadjutor érsekévé nevezik ki, utódlási joggal.

1998–2012: Buenos Aires érseke és az argentin egyház egyik vezetője

1998. február 28.

Antonio Quarracino halála után Bergoglio Buenos Aires érseke lesz. Egyúttal Argentína prímási címét is viseli.

1998–2001

Az érsek megerősíti a szegénynegyedekben végzett lelkipásztori munkát, és támogatja a helyi közösségek között élő papokat.

2001. február 21.

II. János Pál pápa bíborossá kreálja Bergogliót. Címtemploma a római San Roberto Bellarmino lesz.

HÁTTÉRGYÁR

2001. december

Argentína súlyos pénzügyi és politikai válságba kerül. A banki korlátozások, a tömegtüntetések és az állam fizetésképtelensége jelentős társadalmi megrázkódtatást okoz.

2003

Néstor Kirchner Argentína elnöke lesz. Kormányzata és Bergoglio között a következő években több politikai és társadalmi kérdésben feszültség alakul ki.

2005. április 2.

Meghal II. János Pál pápa.

2005. április 18–19.

Bergoglio részt vesz a konklávén, amelyen Joseph Ratzingert XVI. Benedek néven pápává választják.

2005. november

Bergogliót az Argentin Püspöki Konferencia elnökévé választják. A tisztséget 2011-ig tölti be.

2007. május

A latin-amerikai és karibi püspökök brazíliai, aparecidai konferenciáján Bergoglio fontos szerepet játszik a záródokumentum előkészítésében. A missziós egyházról megfogalmazott gondolatok későbbi pápai programját is meghatározzák.

HÁTTÉRGYÁR

2007. december

Cristina Fernández de Kirchner Argentína elnöke lesz. Az egyházi és állami vezetés kapcsolata több kérdésben továbbra is feszült.

2010. július 15.

Argentína törvényhozása elfogadja az azonos nemű párok házasságának törvényesítését. Bergoglio az argentin püspöki konferencia elnökeként ellenzi a jogszabályt.

2011. december 17.

Bergoglio betölti hetvenötödik életévét. Az egyházjogi előírásoknak megfelelően benyújtja lemondását érseki tisztségéről, de XVI. Benedek továbbra is hivatalában tartja.

2013–2015: Megválasztás és az első reformok

2013. február 11.

XVI. Benedek váratlanul bejelenti, hogy lemond a pápai hivatalról.

2013. február 28.

XVI. Benedek lemondása hatályba lép; megkezdődik a széküresedés időszaka.

HÁTTÉRGYÁR

2013. március 12–13.

A Sixtus-kápolnában megtartják a konklávét. A bíborosok március 13-án Jorge Mario Bergogliót választják pápává. A szavazások részletei a konklávé titkossága miatt nem hivatalos adatok.

2013. március 13.

Bergoglio felveszi a Ferenc nevet, Assisi Szent Ferenc tiszteletére. Ő lesz az első jezsuita, az első latin-amerikai és az első Ferenc nevű pápa.

2013. március 19.

Ünnepélyesen megkezdi péteri szolgálatát.

2013. március 28.

Nagycsütörtökön a római Casal del Marmo fiatalkorúak börtönében végzi el a lábmosás szertartását.

2013. április 13.

Bejelentik a nyolc bíborosból álló tanácsadó csoport létrehozását a Kúria reformjának előkészítésére.

2013. július 8.

Ferenc Lampedusára látogat, ahol a Földközi-tengeren meghalt menekültek és bevándorlók emlékére imádkozik. Beszédében a közöny társadalmi terjedését bírálja.

HÁTTÉRGYÁR

2013. július 22–29.

Brazíliába utazik az ifjúsági világtalálkozóra. Hazafelé tartva a homoszexuális emberekkel kapcsolatos lelkipásztori kérdésre adott válasza nemzetközi visszhangot vált ki.

2013. november 24.

Megjelenik az *Evangelii gaudium* apostoli buzdítás, Ferenc pápaságának első átfogó programadó dokumentuma.

2014. február 24.

Létrejön a Gazdasági Titkárság, amely a vatikáni pénzügyi reform fontos intézménye lesz.

2014. október 5–19.

Rómában rendkívüli püspöki szinódust tartanak a család lelkipásztori kihívásairól.

2014. december 17.

Az Egyesült Államok és Kuba bejelenti diplomáciai közeledését. A folyamat előkészítésében Ferenc és a szentszéki diplomácia is részt vesz.

2015. május 24.

Ferenc aláírja a *Laudato si'* környezetvédelmi enciklikát; a szöveget június 18-án hozzák nyilvánosságra.

HÁTTÉRGYÁR

2015. szeptember

Ferenc Kubába és az Egyesült Államokba látogat. Szeptember 24-én beszédet mond az amerikai kongresszus előtt, szeptember 25-én az ENSZ Közgyűlésében szólal fel.

2015. október 4–25.

Megtartják a családról szóló rendes püspöki szinódust, amelynek eredményeire a következő évben megjelenő *Amoris laetitia* épül.

2015. december 8.

Megkezdődik az irgalmasság rendkívüli szentéve, amely 2016. november 20-ig tart.

2016–2020: Teológiai konfliktusok és globális társadalmi tanítás

2016. február 12.

Ferenc Havannában találkozik Kirill moszkvai pátriárkával. Ez az első személyes találkozó egy római pápa és a moszkvai pátriárka között.

2016. március 19.

A pápa aláírja az *Amoris laetitia* apostoli buzdítást, amelyet április 8-án tesznek közzé.

HÁTTÉRGYÁR

2016. szeptember

A Buenos Aires-i egyháztartomány püspökei útmutatást adnak az *Amoris laetitia* alkalmazásáról. Ferenc jóváhagyó levele később a dokumentum értelmezésének egyik fontos forrásává válik.

2016. szeptember–november

Négy bíboros öt kérdést, úgynevezett *dubiát* intéz Ferenc pápához az *Amoris laetitia* értelmezéséről; a kérdéseket novemberben nyilvánosságra hozzák.

2017. május 13.

Ferenc Fatimában szentté avatja Francisco és Jacinta Martót, az 1917-es Mária-jelenésekről beszámoló három gyermek közül kettőt.

2018. január

Chilei látogatása során Ferenc kezdetben kiáll Juan Barros püspök mellett. Kijelentései súlyos tiltakozást váltanak ki a visszaélések túlélői körében.

2018. április

A vatikáni vizsgálat után Ferenc elismeri a chilei visszaélési ügy kezelésében elkövetett súlyos tévedéseit, és bocsánatot kér.

HÁTTÉRGYÁR

2018. május

A chilei püspökök Rómában találkoznak a pápával, majd valamennyien felajánlják lemondásukat.

2018. július 28.

Ferenc elfogadja Theodore McCarrick lemondását a bíborosi testületből, és korlátozásokat rendel el vele szemben.

2018. szeptember 22.

A Szentszék és Kína ideiglenes megállapodást köt a katolikus püspökök kinevezéséről.

2019. február 4.

Ferenc Abu-Dzabiban Ahmad at-Tajjeb főimámmal közösen aláírja az emberi testvériségről szóló dokumentumot.

2019. február 16.

A Hittani Kongregáció kánonjogi eljárása után McCarricket elbocsátják a klerikusi állapotból.

2019. február 21–24.

A Vatikánban a kiskorúak védelméről rendeznek nemzetközi egyházi tanácskozást.

HÁTTÉRGYÁR

2019. május 7.

Megjelenik a *Vos estis lux mundi*, amely új szabályokat vezet be a visszaélések bejelentésére és a magas rangú egyházi vezetők felelősségének vizsgálatára.

2019. október 6–27.

Rómában megtartják az Amazonas térségével foglalkozó püspöki szinódust.

2020. február 2.

Ferenc aláírja a *Querida Amazonia* apostoli buzdítást.

2020. március 27.

A koronavírus-járvány idején a pápa a szinte teljesen üres Szent Péter téren vezeti a rendkívüli imádságot, és *Urbi et orbi* áldást ad.

2020. október 3.

Assisiben aláírja a *Fratelli tutti* társadalmi enciklikát.

2020. november 10.

A Szentszék közzéteszi a McCarrick egyházi pályájáról és a korábbi vezetői döntésekről szóló részletes jelentést.

HÁTTÉRGYÁR

2021–2024: Az intézményi reformok és a háborús diplomácia

2021. január 10.

A *Spiritus Domini* lehetővé teszi, hogy nők is hivatalos, állandó lektori és akolitusi megbízatást kapjanak.

2021. március 5–8.

Ferenc Irakba látogat. Március 6-án Nedzsefben találkozik Ali asz-Szisztáni nagyajatollahhal.

2021. július 4–14.

Vastagbélműtétje miatt a Gemelli-klinikán kezelik.

2021. július 16.

Közzéteszi a *Traditionis custodes* rendelkezést, amely korlátozza a hagyományos latin mise használatának lehetőségeit.

2021. szeptember 12–15.

Budapesten részt vesz az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus zárómiséjén, majd Szlovákiába látogat.

2021. október 10.

Megnyitják a szinodalitással foglalkozó többéves egyházi folyamatot.

HÁTTÉRGYÁR

2022. február 24.

Oroszország teljes körű támadást indít Ukrajna ellen. A pápa rendszeresen békére és humanitárius segítségnyújtásra szólít fel.

2022. március 19.

Ferenc kihirdeti a *Praedicate evangelium* apostoli konstitúciót a római Kúria reformjáról; június 5-én lép hatályba.

2022. július 24–29.

Kanadában tett útja során bocsánatot kér az őslakos közösségektől az egyházi részvétellel működtetett bentlakásos iskolákban elszenvedett sérelmek miatt.

2023. január 5.

A Vatikánban eltemetik XVI. Benedek emeritus pápát, aki 2022. december 31-én halt meg.

2023. április 28–30.

Ferenc apostoli látogatást tesz Magyarországon.

2023. május

Zuppi bíboros különleges pápai megbízást kap az ukrajnai háborúval kapcsolatos humanitárius kezdeményezések előmozdítására.

2023. június

Ferenc hasi műtéten esik át a Gemelli-klinikán.

HÁTTÉRGYÁR

2023. október 4.

Megjelenik a klímaválságról szóló *Laudate Deum* apostoli buzdítás. Ugyanezen a napon megnyílik a szinodalitással foglalkozó római közgyűlés első ülésszaka.

2023. december 18.

Megjelenik a *Fiducia supplicans* nyilatkozat a lelkipásztori áldásokról, köztük az azonos nemű párok spontán megáldásának lehetőségéről.

2024. január

Az afrikai püspöki konferenciák közös állásfoglalásban jelzik, hogy kontinensükön általában nem kívánják bevezetni az azonos nemű párok megáldásának gyakorlatát.

2024. március

A pápa fehér zászlóval kapcsolatos kijelentése diplomáciai vitát vált ki Ukrajnában és a nemzetközi közvéleményben. A Szentszék tisztázza, hogy Ferenc tárgyalásokra, nem pedig ukrán megadásra kívánt felszólítani.

2024. május 9.

Megjelenik a 2025-ös jubileumi évet meghirdető *Spes non confundit* bulla.

HÁTTÉRGYÁR

2024. szeptember

Ferenc Indonéziába, Pápua Új-Guineába, Kelet-Timorba és Szingapúrba látogat.

2024. október 22.

A Szentszék és Kína négy évvel meghosszabbítja a püspökkinevezésekről kötött ideiglenes megállapodást.

2024. október 24.

Megjelenik a *Dilexit nos*, Ferenc negyedik enciklikája.

2024. október 26.

A szinodalitással foglalkozó közgyűlés elfogadja végső dokumentumát, amelyet Ferenc jóváhagy.

2024. december 7.

A pápa huszonegy új bíborost kreál, köztük Német László belgrádi érseket.

2024. december 15.

Ferenc Korzikára látogat. Ez lesz utolsó Olaszországon kívüli apostoli útja.

2024. december 24.

A Szent Péter-bazilika szent kapujának megnyitásával megkezdődik a 2025-ös rendes szentév.

2024. december 26.

Ferenc a római Rebibbia börtönben is megnyitja a szent kaput.

HÁTTÉRGYÁR

2025: Betegség, halál és utódlás

2025. január 6.

Simona Brambilla személyében első alkalommal kerül nő egy római dikasztérium prefektusi tisztségébe.

2025. február 14.

Ferencet légúti megbetegedés miatt a Gemelli-klinikára szállítják. A vizsgálatok később kétoldali tüdőgyulladást állapítanak meg.

2025. február–március

A pápa hosszú kórházi kezelésben részesül. Állapota többször súlyossá válik, légzéstámogatásra is szüksége van.

2025. március 23.

Harmincnyolc nap után elhagyja a Gemelli-klinikát, és visszatér a Vatikánba.

2025. április 20.

Húsvétvasárnap megjelenik a Szent Péter-bazilika erkélyén, és *Urbi et orbi* áldást ad. Utoljára találkozik ilyen formában a Szent Péter téren összegyűlt hívőkkel.

HÁTTÉRGYÁR

2025. április 21., 7.35

Ferenc pápa meghal a vatikáni Szent Márta-házban. Nyolcvannyolc éves. Halálának közvetlen oka az orvosi jelentés szerint szélütés, amely kómához és visszafordíthatatlan keringési összeomláshoz vezet.

2025. április 23.

Koporsóját a Szent Péter-bazilikába viszik, ahol a hívek búcsút vehetnek tőle.

2025. április 26.

A Szent Péter téren megtartják temetési miséjét. Végrendeletének megfelelően a római Santa Maria Maggiore-bazilikában helyezik örök nyugalomra.

2025. május 7–8.

A bíborosok konklávén megválasztják Ferenc utódját.

2025. május 8.

Robert Francis Prevost amerikai születésű, hosszú ideig Peruban szolgáló ágostonos bíboros XIV. Leó néven pápa lesz. Személye révén Ferenc több intézményi és lelkipásztori öröksége új történelmi szakaszba kerül.

2025. május 18.

XIV. Leó ünnepélyesen megkezdi péteri szolgálatát.

HÁTTÉRGYÁR

II. A fontosabb szereplők

Ahmad at-Tajjeb (1946–)

Egyiptomi iszlám vallástudós, 2010 óta az al-Azhar főimámja. Ferenc pápa egyik legfontosabb muszlim tárgyalópartnere lett. 2019. február 4-én Abu-Dzabiban közösen írták alá az emberi testvériségről szóló nyilatkozatot, amely a vallási közösségek együttélését, a békét és az emberi méltóság védelmét helyezte középpontba.

Ambongo Besungu, Fridolin (1960–)

Kongói katolikus bíboros, Kinshasa érseke. Az afrikai püspöki konferenciák együttműködésének egyik fontos képviselője. 2024-ben jelentős szerepet játszott a *Fiducia supplicans* afrikai fogadtatásának alakításában, amikor a kontinens püspökei a helyi körülményekre hivatkozva elutasították az azonos nemű párok megáldásának általános bevezetését.

HÁTTÉRGYÁR

Barros Madrid, Juan (1956–)

Chilei katolikus püspök, 2015-től az osornói egyházmegye vezetője. Fernando Karadima visszaéléseivel kapcsolatos állítólagos mulasztásai miatt súlyos viták középpontjába került. Ferenc kezdetben kiállt mellette, majd egy részletes vizsgálat után újraértékelte az ügyet. Barros 2018-ban távozott az egyházmegye éléről.

Bartholomaiosz konstantinápolyi pátriárka (1940–)

A konstantinápolyi ortodox egyház vezetője, az ortodox világ egyik legfontosabb nemzetközi egyházi személyisége. Ferenc pápával több alkalommal találkozott, és különösen a keresztény egység, valamint a környezetvédelem kérdésében működött együtt vele. Ökológiai tevékenysége révén az ortodox egyház nemzetközi közéletének meghatározó alakja.

Becquart, Nathalie (1969–)

Francia szerzetesnővér, a szinodalitás megújításának egyik fontos képviselője. Ferenc 2021-ben a Püspöki Szinódus Főtitkárságának altitkárává nevezte ki. A kinevezés jelentős fordulatot jelzett a nők egyházi döntéshozatalban való részvételében.

HÁTTÉRGYÁR

Becciu, Angelo (1948–)

Olasz bíboros, a Vatikán korábbi magas rangú tisztségviselője. 2011 és 2018 között az Államtitkárság általános ügyekért felelős helyettese volt, később a szenttéavatási ügyekkel foglalkozó kongregáció prefektusa. A vatikáni pénzügyi botrányok egyik központi alakjává vált. A 2023-as elsőfokú elítélését követő fellebbviteli eljárásban 2026-ban is jelentős jogi viták folytak.

Benedek, XVI. (Joseph Ratzinger; 1927–2022)

Német teológus, 2005 és 2013 között pápa. II. János Pál mellett hosszú ideig a Hittani Kongregáció vezetőjeként működött. 2013. február 11-én bejelentette lemondását, amely február 28-án lépett hatályba. Döntése megnyitotta az utat Bergoglio megválasztása előtt. Lemondása után emeritus pápaként élt a Vatikánban.

Bergoglio, Mario José (1908–1959)

Ferenc pápa édesapja. Olaszországból, Piemontból kivándorolt család tagjaként Argentínában telepedett le, és könyvelőként dolgozott. A család bevándorló háttere jelentős szerepet kapott Ferenc identitásában és migrációval kapcsolatos gondolkodásában.

HÁTTÉRGYÁR

Bergoglio, Regina María Sívori (1911–1981)

Ferenc pápa édesanyja, olasz gyökerű argentin család leszármazottja. Jorge Mario Bergoglio gyermekkorában a családi vallásosság és a katolikus hagyomány fontos szerepet játszott.

Brambilla, Simona (1965–)

Olasz szerzetesnővér, misszionárius és egyházi vezető. Mozambikban is dolgozott, majd a Consolata Missziós Nővérek általános elöljárója volt. Ferenc 2025 januárjában a megszentelt élet intézményeiért és az apostoli élet társaságaiért felelős dikasztérium prefektusává nevezte ki. Ő lett az első nő egy római dikasztérium élén.

Burke, Raymond Leo (1948–)

Amerikai bíboros és kánonjogász, Ferenc pápaságának egyik legismertebb konzervatív kritikusa. A hagyományos liturgiához, valamint a katolikus erkölcsi és egyházjogi tanítás következetes alkalmazásához kötődik. A négy bíboros között volt, akik 2016-ban kérdéseket intéztek Ferenchez az *Amoris laetitia* értelmezéséről.

HÁTTÉRGYÁR

Caffarra, Carlo (1938–2017)

Olasz bíboros, Bologna korábbi érseke, a katolikus házasság- és családetika ismert képviselője. 2016-ban az *Amoris laetitia* értelmezését vitató négy bíboros egyike volt. Kritikája elsősorban a szentségi fegyelem és a hagyományos erkölcsi normák kapcsolatára irányult.

Castro, Raúl (1931–)

Kubai politikus, Fidel Castro öccse, 2008 és 2018 között Kuba államfője. Barack Obama amerikai elnökkel együtt 2014 decemberében jelentette be a diplomáciai kapcsolatok helyreállításának folyamatát. A közeledésben Ferenc és a szentszéki diplomácia is közreműködött.

Collins, Marie (1946–)

Ír gyermekvédelmi aktivista, egyházi szexuális visszaélés túlélője. Részt vett a Kiskorúak Védelmének Pápai Bizottsága munkájában, de 2017-ben a vatikáni hivatalok ellenállását bírálva távozott. Fellépése ráirányította a figyelmet arra, hogy a reformok értékelésekor az áldozatok tapasztalatát és a konkrét intézményi eredményeket kell középpontba helyezni.

HÁTTÉRGYÁR

Fernández, Cristina (1953–)

Argentin politikus, 2007 és 2015 között köztársasági elnök. Bergoglio Buenos Aires-i érseksége idején több kérdésben konfliktus alakult ki közte és a katolikus vezetés között, különösen a házassági szabályozás ügyében. A politikai viszony Ferenc pápává választása után új diplomáciai jelentőséget kapott.

Fernández, Víctor Manuel (1962–)

Argentin teológus, érsek és bíboros, Ferenc régi munkatársa. Fontos szerepet játszott a pápa teológiai elképzeléseinek kidolgozásában és megfogalmazásában. 2023-ban a Hittani Dikasztérium prefektusa lett. Nevéhez fűződik a *Fiducia supplicans* nyilatkozat előkészítése, amely jelentős vitát váltott ki az egyházban.

Gera, Lucio (1924–2012)

Argentin katolikus teológus, a nép teológiájának egyik meghatározó képviselője. A latin-amerikai társadalmi tapasztalatokat, a népi vallásosságot és a keresztény hit közösségi jellegét helyezte gondolkodása középpontjába. Munkássága fontos szellemi háttér Ferenc társadalmi és lelkipásztori szemléletének megértéséhez.

HÁTTÉRGYÁR

Guardini, Romano (1885–1968)

Olasz születésű német katolikus filozófus és teológus. A modern ember, a vallási tapasztalat, a liturgia és a társadalmi ellentétek kérdéseivel foglalkozott. Bergoglio különösen érdeklődött az ellentétek kapcsolatáról szóló gondolkodása iránt. Guardini hatása Ferenc pápaságának több dokumentumában felismerhető.

Hummes, Cláudio (1934–2022)

Brazil ferences bíboros, São Paulo korábbi érseke. Ferenc visszaemlékezése szerint a 2013-as konklávén arra kérte Bergogliót, hogy ne feledkezzen meg a szegényekről. A figyelmeztetés hozzájárult az Assisi Szent Ferenc előtt tisztelgő pápai név kiválasztásához.

Jalics Ferenc (1927–2021)

Magyar születésű jezsuita szerzetes, lelki író és lelkivezető. Argentínában végzett szolgálata idején, 1976-ban Orlando Yorióval együtt katonai erők rabolták el és tartották fogva. Bergoglio diktatúra alatti szerepével kapcsolatban neve később rendszeresen megjelent a történeti vitákban. Jalics későbbi nyilatkozatai fontos, de körültekintően értelmezendő forrásai az ügynek.

HÁTTÉRGYÁR

János Pál, II. (Karol Wojtyła; 1920–2005)

Lengyel pápa, 1978 és 2005 között vezette a katolikus egyházat. Jelentős szerepet játszott a hidegháború végének történetében és az egyház nemzetközi társadalmi tanításának fejlesztésében. 1992-ben Bergogliót segédpüspökké, 2001-ben bíborossá nevezte ki.

Karadima, Fernando (1930–2021)

Chilei katolikus pap, akinek szexuális és lelki visszaélései súlyos egyházi botrányt okoztak. A befolyásos lelkipásztor környezetében kialakult hatalmi viszonyok és az áldozatok panaszainak elégtelen kezelése Ferenc egyik legsúlyosabb vezetői válságához vezetett.

Kasper, Walter (1933–)

Német bíboros, teológus, a keresztény egységtörekvések és az irgalmasság teológiájának ismert képviselője. A 2014-es és 2015-ös családszinódus körüli vitákban a lelkipásztori megkülönböztetés nagyobb lehetőségeit sürgette az elvált és polgárilag újraházasodott katolikusok esetében.

HÁTTÉRGYÁR

Kirchner, Néstor (1950–2010)

Argentin politikus, 2003 és 2007 között köztársasági elnök. Kormányzata a 2001-es gazdasági összeomlás után jelentős politikai és gazdasági változásokat kezdeményezett. A katolikus egyházi vezetéssel, különösen Bergoglióval több kérdésben feszült viszony alakult ki.

Kirill pátriárka (Vlagyimir Gungyajev; 1946–)

2009 óta Moszkva és egész Oroszország ortodox pátriárkája. 2016-ban Havannában történelmi találkozón vett részt Ferenc pápával. Az Ukrajna elleni 2022-es orosz támadás után az orosz állami politikával szoros összhangban álló megnyilatkozásai súlyos ökumenikus és erkölcsi konfliktusokat váltottak ki.

Maradiaga, Óscar Andrés Rodríguez (1942–)

Hondurasi szalézi bíboros, Tegucigalpa korábbi érseke. A Ferenc által 2013-ban létrehozott bíborosi tanácsadó testület koordinátoraként fontos szerepet játszott a Római Kúria reformjának előkészítésében.

HÁTTÉRGYÁR

McCarrick, Theodore Edgar (1930–)

Amerikai volt bíboros, Washington korábbi érseke. A vele szemben feltárt szexuális visszaélések és az egyházi vezetők korábbi mulasztásai a katolikus egyház egyik legsúlyosabb intézményi botrányát okozták. 2019-ben a Hittani Kongregáció eljárása után elbocsátották a klerikusi állapotból.

Müller, Gerhard Ludwig (1947–)

Német bíboros, 2012 és 2017 között a Hittani Kongregáció prefektusa. A katolikus tanítás folytonosságának fontos képviselője, több kérdésben bírálta Ferenc lelkipásztori és intézményi reformjainak értelmezését. Különösen az *Amoris laetitia* körüli vitákban játszott jelentős szerepet.

Német László (1956–)

Magyar származású verbita szerzetes, 2022-től Belgrád érseke. Ferenc 2024 decemberében bíborossá kreálta. Kinevezése a pápa földrajzi szempontból nyitott személyi politikájának egyik közép-európai példája.

HÁTTÉRGYÁR

Obama, Barack (1961–)

Amerikai politikus, 2009 és 2017 között az Egyesült Államok elnöke. Raúl Castróval közösen kezdeményezte a kubai–amerikai diplomáciai kapcsolatok helyreállítását, amelynek előkészítésében Ferenc pápa és a Szentszék is részt vett.

Parolin, Pietro (1955–)

Olasz bíboros és szentszéki diplomata, 2013-tól vatikáni államtitkár. Ferenc külpolitikájának egyik legfontosabb intézményi szereplője. Különösen jelentős feladatokat látott el a Kínai Népköztársasággal folytatott tárgyalásokban és más érzékeny nemzetközi diplomáciai ügyekben.

Pell, George (1941–2023)

Ausztrál bíboros, 2014-ben Ferenc a Gazdasági Titkárság első prefektusává nevezte ki. Fontos szerepet játszott a vatikáni pénzügyi reform kezdeti időszakában. Ausztráliában szexuális bűncselekmények miatt elítélték, de az ország Legfelsőbb Bírósága 2020-ban egyhangú döntéssel hatályon kívül helyezte az ítéletet és felmentette.

HÁTTÉRGYÁR

Prevost, Robert Francis – XIV. Leó (1955–)

Amerikai születésű ágostonos szerzetes, hosszú ideig Peruban szolgált. Ferenc 2023-ban a Püspöki Dikasztérium prefektusává nevezte ki, majd bíborossá kreálta. A 2025. május 8-i konklávén XIV. Leó néven pápává választották. Személye közvetlen kapcsolatot teremtett Ferenc intézményi reformjai és az új pontifikátus között.

Quarracino, Antonio (1923–1998)

Argentin bíboros, Buenos Aires érseke. Fontos szerepet játszott Bergoglio püspöki pályájának kezdetén, 1992-ben egyik fő támogatója és püspökszentelésének főszentelője volt. Halála után Bergoglio követte az érseki székben.

Sevcsuk, Szvjatoszlav (1970–)

Az ukrán görögkatolikus egyház nagyérseke. A Ferenc-pápaság idején a római katolikus és a keleti katolikus közösségek kapcsolatának egyik fontos szereplője volt. A 2016-os havannai pápai–pátriárkai nyilatkozatot, valamint Ferenc több orosz–ukrán háborúval kapcsolatos megnyilatkozását kritikusan értékelte.

HÁTTÉRGYÁR

Scicluna, Charles Jude (1959–)

Máltai érsek, a papi szexuális visszaélések egyházi kivizsgálásának egyik legfontosabb szakértője. Ferenc 2018-ban a chilei válság részletes vizsgálatával bízta meg. Jelentése hozzájárult ahhoz, hogy a pápa újraértékelje Juan Barros ügyét, és elismerje korábbi tévedéseit.

Smerilli, Alessandra (1974–)

Olasz szerzetesnővér és közgazdász, a ferenci társadalmi tanítás egyik fontos intézményi képviselője. A Vatikán átfogó emberi fejlődéssel foglalkozó szervezetében vezető feladatokat kapott. Tevékenysége a nők egyházi döntéshozatalban való nagyobb részvételének egyik példája.

Tello, Rafael (1917–2002)

Argentin katolikus pap és teológus, a nép teológiájának meghatározó gondolkodója. A latin-amerikai népi vallásosság, a szegénység és a közösségi kultúra kérdéseivel foglalkozott. Munkássága fontos szellemi előzménye volt Bergoglio egyházképének.

HÁTTÉRGYÁR

Trump, Donald (1946–)

Amerikai politikus, 2017 és 2021 között, majd 2025-től az Egyesült Államok elnöke. Ferenc pápával különösen a bevándorlás, a határvédelem, a környezetvédelem és az emberi méltóság kérdésében alakultak ki nyilvános nézetkülönbségei.

Viganò, Carlo Maria (1941–)

Olasz érsek, a Szentszék korábbi washingtoni nunciusa. 2018-ban hosszú nyilatkozatban súlyos vádakat fogalmazott meg Ferenccel és más egyházi vezetőkkel szemben a McCarrick-ügy kezelése miatt. Későbbi fellépése egyre élesebb pápai és zsinatellenes álláspontot képviselt. A Hittani Dikasztérium 2024-ben egyházszakadás miatt kiközösítését állapította meg.

Yorio, Orlando (1932–2000)

Argentin jezsuita pap, aki Ferenc Jaliccsal együtt Buenos Aires szegénynegyedeiben végzett lelkipásztori munkát. 1976-ban a katonai diktatúra idején elrabolták és hónapokig fogva tartották. Az ügy Bergoglio jezsuita tartományfőnöki működésének egyik legvitatottabb történeti kérdésévé vált.

HÁTTÉRGYÁR

Zen Ze-kiun, Joseph (1932–)

Kínai születésű hongkongi bíboros, a kínai vallásszabadság ismert védelmezője. Ferenc Kínával kötött 2018-as ideiglenes megállapodásának egyik legkövetkezetesebb kritikusa. Szerinte az állami hatóságokkal kialakított kompromisszum veszélyeztetheti azokat a katolikus közösségeket, amelyek évtizedekig vállalták az üldözést Rómához való hűségük miatt.

Zuppi, Matteo Maria (1955–)

Olasz bíboros, Bologna érseke, 2022-től az Olasz Püspöki Konferencia elnöke. Hosszú ideje kötődik a Sant'Egidio közösség békeközvetítő hagyományához. Ferenc 2023-ban különleges megbízással küldte Ukrajnába, Oroszországba és az Egyesült Államokba, hogy elősegítse az ukrajnai háborúval kapcsolatos humanitárius kezdeményezéseket.

HÁTTÉRGYÁR

III. Ferenc pápa legfontosabb dokumentumai

Lumen fidei – A hit világossága (2013. június 29.)

Ferenc első enciklikája, amely jelentős részben XVI. Benedek korábban megkezdett munkájára épült. A hit személyes, közösségi és társadalmi jelentőségével foglalkozik.

Evangelii gaudium – Az evangélium öröme (2013. november 24.)

A pontifikátus első átfogó programadó apostoli buzdítása. A missziós egyház, a szegényekkel való kapcsolat, a társadalmi igazságosság és az intézményi megújulás kérdéseit tárgyalja.

Misericordiae vultus – Az irgalmasság arca (2015. április 11.)

Az irgalmasság rendkívüli szentévét meghirdető bulla. Ferenc egyik központi lelkipásztori gondolatának, az isteni irgalmasságnak a teológiai és közösségi jelentőségét foglalja össze.

HÁTTÉRGYÁR

Laudato si’ – Áldott légy (2015. május 24.; közzétéve június 18-án)

A környezetvédelmi enciklika a klímaváltozással, az emberi és természeti környezet kapcsolatával, valamint a társadalmi igazságossággal foglalkozik. Az integrális ökológia fogalmát a pápai társadalmi tanítás egyik alapelvévé teszi.

Amoris laetitia – A szeretet öröme (2016. március 19.; közzétéve április 8-án)

A családról szóló szinódusok eredményeire épülő apostoli buzdítás. Különösen a nyolcadik fejezete vált vitatottá az elvált és polgárilag újraházasodott hívők lelkipásztori helyzetének értelmezése miatt.

Gaudete et exsultate – Örüljetek és ujjongjatok (2018. március 19.)

A modern világban megélt életszentségről szóló apostoli buzdítás. Ferenc a keresztény hivatást a mindennapi életben megvalósuló erkölcsi és lelki feladatként értelmezi.

Vos estis lux mundi – Ti vagytok a világ világossága (2019. május 7.; új változat 2023. március 25.)

A szexuális visszaélések bejelentésére, kivizsgálására és a püspöki felelősségre vonásra vonatkozó intézményi szabályozás. A 2023-as új rendelkezés több eljárási pontosítást vezetett be.

HÁTTÉRGYÁR

Christus vivit – Krisztus él (2019. március 25.)

A fiatalokról szóló püspöki szinódus eredményeit feldolgozó apostoli buzdítás. A fiatalok hitével, hivatásával, társadalmi helyzetével és az egyházi közösséghez fűződő kapcsolatával foglalkozik.

Querida Amazonia – Szeretett Amazónia (2020. február 2.)

Az amazóniai szinódus utáni apostoli buzdítás. A környezetvédelem, az őslakos közösségek, a kulturális hagyományok és a lelkipásztori szolgálat helyi feltételeinek kérdéseit tárgyalja.

Fratelli tutti – Mindnyájan testvérek (2020. október 3.)

A társadalmi testvériség és barátság kérdéséről szóló enciklika. A migráció, a nacionalizmus, a populizmus, a háború és a nemzetközi együttműködés problémáit erkölcsi összefüggésben vizsgálja.

Spiritus Domini – Az Úr Lelke (2021. január 10.)

A lektori és akolitusi szolgálatra vonatkozó egyházjogi szabályok módosítása. Lehetővé teszi, hogy nők is állandó és hivatalos beiktatásban részesüljenek ezekre a szolgálatokra.

HÁTTÉRGYÁR

Antiquum ministerium – Ősi szolgálat (2021. május 10.)

A világi katekéta hivatalosan beiktatható szolgálatának létrehozásáról rendelkező apostoli levél. A hitoktatók és helyi közösségi munkatársak egyházi feladatát ismeri el.

Traditionis custodes – A hagyomány őrzői (2021. július 16.)

Az 1970 előtti római liturgikus könyvek használatát korlátozó apostoli levél. A hagyományos latin mise engedélyezésében a helyi püspökök szerepét hangsúlyozza, miközben jelentős egyházi vitákat vált ki.

Praedicate evangelium – Hirdessétek az evangéliumot (2022. március 19.)

A Római Kúria szervezetét átalakító apostoli konstitúció. A római hivatalok működésének, feladatainak és vezetésének új intézményi alapját teremti meg.

Laudate Deum – Dicsérjétek Istent (2023. október 4.)

A klímaválságról szóló apostoli buzdítás. A *Laudato si'* megjelenése óta eltelt időszak eredményeit és mulasztásait értékeli, és sürgeti a nemzetközi környezetvédelmi intézkedések megerősítését.

HÁTTÉRGYÁR

Fiducia supplicans – Esdeklő bizalom (2023. december 18.)

A Hittani Dikasztérium Ferenc által jóváhagyott nyilatkozata a lelkipásztori áldásokról. Bizonyos feltételek mellett lehetővé teszi a hagyományos katolikus házasságtanításnak meg nem felelő kapcsolatokban élő párok spontán megáldását, a házassággal összetéveszthető szertartások kizárásával.

Spes non confundit – A remény nem csal meg (2024. május 9.)

A 2025-ös rendes szentévet meghirdető bulla. A keresztény remény teológiai és társadalmi jelentőségét hangsúlyozza.

Dilexit nos – Szeretett bennünket (2024. október 24.)

Ferenc negyedik és utolsó enciklikája. Jézus Krisztus szívének szeretetéről, a keresztény lelkiségről és a személyes hit társadalmi következményeiről szól.

HÁTTÉRGYÁR

IV. Felhasznált és ajánlott irodalom

Ferenc pápa élete és az argentin háttér

Ivereigh, Austen: *The Great Reformer: Francis and the Making of a Radical Pope.* Henry Holt and Company, New York, 2014.

Bergoglio argentin éveinek és pápává választásának egyik legjelentősebb életrajzi feldolgozása. Különösen fontos a családi háttér, a jezsuita rendi működés, az argentin diktatúra és Buenos Aires érseki éveinek megértéséhez.

Ivereigh, Austen: *Wounded Shepherd: Pope Francis and His Struggle to Convert the Catholic Church.* Henry Holt and Company, New York, 2019.

A Ferenc-pápaság első hat évének történeti feldolgozása. Jelentős figyelmet fordít a reformok belső konfliktusaira, a pénzügyi és gyermekvédelmi problémákra, valamint a pápai vezetés módszereire.

Lamb, Christopher: *The Outsider: Pope Francis and His Battle to Reform the Catholic Church.* Orbis Books, Maryknoll, 2020.

HÁTTÉRGYÁR

A Ferenc-pápaság intézményi reformjainak és belső ellenállásának részletes elemzése. Különösen fontos a római Kúria működésének, a konzervatív ellenállásnak és a visszaélési botrányok kezelésének történetéhez.

O'Connell, Gerard: *The Election of Pope Francis: An Inside Account of the Conclave That Changed History.* Orbis Books, Maryknoll, 2019.

A 2013-as pápaválasztást megelőző bíborosi tanácskozások és a konklávé részletes újságírói rekonstrukciója. A titkos szavazásokkal kapcsolatos információkat a forrás jellegének megfelelő fenntartásokkal kell kezelni.

Faggioli, Massimo: *The Liminal Papacy of Pope Francis: Moving Toward Global Catholicity.* Orbis Books, Maryknoll, 2020.

A Ferenc-pápaság teológiai és intézményi jelentőségét a globális katolicizmus átalakulásának összefüggésében vizsgálja. Különösen fontos a II. vatikáni zsinat öröksége, a szinodalitás és a nem európai egyházak növekvő szerepe szempontjából.

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc pápa önéletrajzi és személyes forrásai

Francesco – Marchese Ragona, Fabio: *Life. La mia storia nella Storia.* HarperCollins Italia, 2024.

Ferenc pápa személyes visszaemlékezéseire épülő mű, amely az egyházfő életútját a huszadik és huszonegyedik század fontos történelmi eseményeivel kapcsolja össze. Az önéletrajzi emlékezés különösen értékes a pápa saját gondolkodásának megismeréséhez, de a történeti részleteket más forrásokkal is ellenőrizni kell.

Francis, Pope – Musso, Carlo: *Hope: The Autobiography.* Random House, New York, 2025.

A pápa önéletrajzi visszaemlékezése. Fontos a gyermekkor, a családi háttér, a szerzetesi hivatás és a pápai szolgálat személyes értelmezésének megismeréséhez. A történeti elemzésben elsődlegesen személyes tanúságtételként használható.

Ferenc pápa: *Evangelii gaudium.* Vatikán, 2013.

Ferenc pápa: *Laudato si'.* Vatikán, 2015.

Ferenc pápa: *Amoris laetitia.* Vatikán, 2016.

Ferenc pápa: *Fratelli tutti.* Vatikán, 2020.

Ferenc pápa: *Laudate Deum.* Vatikán, 2023.

HÁTTÉRGYÁR

Ferenc pápa: *Dilexit nos.* Vatikán, 2024.

A pápai dokumentumok önálló elsődleges források, ezért azok értelmezésében a hivatalos szöveget kell előnyben részesíteni a sajtóban megjelent összefoglalókkal szemben.

Egyháztörténeti és teológiai háttér

II. vatikáni zsinat: *Lumen gentium.* Dogmatikai konstitúció az egyházról, 1964.

II. vatikáni zsinat: *Gaudium et spes.* Lelkipásztori konstitúció az egyház és a mai világ viszonyáról, 1965.

II. vatikáni zsinat: *Ad gentes.* Határozat az egyház missziós tevékenységéről, 1965.

II. János Pál pápa: *Familiaris consortio.* Apostoli buzdítás a keresztény család feladatairól, 1981.

II. János Pál pápa: *Centesimus annus.* Enciklika a katolikus társadalmi tanításról, 1991.

II. János Pál pápa: *Ordinatio sacerdotalis.* Apostoli levél a papi felszentelés férfiak számára történő fenntartásáról, 1994.

HÁTTÉRGYÁR

XVI. Benedek pápa: Levél a Kínai Népköztársaság katolikusaihoz, 2007.

XVI. Benedek pápa: *Summorum Pontificum.* Apostoli levél a római liturgia korábbi formájának használatáról, 2007.

XVI. Benedek pápa: *Caritas in veritate.* Enciklika az emberi fejlődésről, 2009.

A Vatikán hivatalos dokumentációja

Szentszék: *Biography of the Holy Father Francis.* A pápa hivatalos életrajza.

Szentszék: A 2013-as konklávé és Ferenc megválasztásának hivatalos dokumentumai.

Szentszék: A 2014-es rendkívüli és a 2015-ös rendes családszinódus záródokumentumai.

Szentszék – Államtitkárság: A Szentszék és a Kínai Népköztársaság közötti püspökkinevezési megállapodással kapcsolatos 2018-as, 2020-as, 2022-es és 2024-es közlemények.

Szentszék – Államtitkárság: *Report on the Holy See’s Institutional Knowledge and Decision-Making Related to Former Cardinal Theodore Edgar McCarrick.*

HÁTTÉRGYÁR

Vatikán, 2020.

Hittani Dikasztérium: *Fiducia supplicans.* Nyilatkozat, 2023.

Szentszék: A 2023-as és 2024-es szinodalitási közgyűlés dokumentumai.

Szentszék: Ferenc pápa haláláról, végrendeletéről és temetéséről szóló hivatalos dokumentumok, 2025.

A hivatalos pápai szövegek, beszédek és dokumentumok elsődleges lelőhelye:

https://www.vatican.va/content/francesco/en.html

A Szentszék hivatalos közleményei és sajtódokumentumai:

https://press.vatican.va

A vatikáni hírszolgálat:

https://www.vaticannews.va

A forrásjegyzékben felsorolt hivatalos dokumentumok a történeti adatok és az egyházi döntések elsődleges ellenőrzési alapjai.

HÁTTÉRGYÁR

Jorge Mario Bergoglio életútja önmagában is rendkívüli történet: olasz bevándorlók fiából lett jezsuita szerzetes, majd Buenos Aires érseke, végül a katolikus egyház első latin-amerikai pápája. Ferenc pontifikátusa a kezdetektől a szegények, a menekültek és a társadalom peremére szorult emberek iránti figyelemmel, valamint az egyházi reform ígéretével kapcsolódott össze.

Ez a könyv végigköveti útját az argentin gyermekévektől a jezsuita rend belső konfliktusain, a diktatúra idején vállalt szerepén és a vatikáni hatalmi küzdelmeken át a pápaság legfontosabb döntéseiig. Bemutatja, miként próbálta átalakítani az egyház működését, hogyan viszonyult a háborúkhoz, a migrációhoz, a klímaválsághoz és a modern világ erkölcsi vitáihoz, és miért vált egyszerre reménnyé és viták tárgyává katolikusok és nem hívők milliói számára.

A kötet egy rendkívüli pálya ívét rajzolja meg, és azt is megmutatja, hogyan próbált Ferenc pápa híd lenni hagyomány és változás között.

AI-val készült borító